

DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN MEHMET AKİF'E

Mektuplar

2

Yayına Hazırlayanlar
Necmettin TURINAY
Mehmet Rüyan SOYDAN
Selçuk KARAKILIÇ

100*

İSTİKLAL MARŞI'NIN
KABULÜNÜN YÜZÜNCÜ YILI

DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN MEHMET AKİF'E MEKTUPLAR

*Sıratı Müstakim'de ve Sebilürreşat'ta Yayınlananlar, Dost Çevresinden Gelenler
ve Diğer Mektuplar*

2

Yayına Hazırlayanlar
Necmettin TURİNAY
Mehmet Rüyan SOYDAN
Selçuk KARAKILIÇ

**ARKAMDA SERİLMİŞ YERE BİR MAZİ
DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN
MEHMET AKİF'E MEKTUPLAR
2**

YAYIN SAHİBİ

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Necmettin TURİNAY
Mehmet Rüyan SOYDAN
Selçuk KARAKILIÇ

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Mehmet Ali KUMBUZOĞLU
Genel Sekreter

YAYIN YÖNETMENİ

Dr. Necati SUNGUR
Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı

EDİTÖR

Selçuk KARAKILIÇ

GRAFİK TASARIM BİRİM SORUMLUSU

Müjgan ÜNSAL

GRAFİK TASARIM

Yeşim SEL

BASKI

Ekim 2021

ISBN

978-605-2089-44-6 (2.c)

BASKI ADEDİ

1000

Bu kitap, bir TBMM yayını olup
tüm hakları TBMM'ye aittir.
© Eserdeki yazı, fotoğraf ve
resimlerin tamamı veya
bir bölümü izin alınmadan optik,
elektronik veya mekanik
yolla basılamaz,
çoğaltılamaz.

قرايوني

Helwan

HELVAN

محمد

محمد

MEHMET AKİF ERSOY

(20 Aralık 1873-27 Aralık 1936)

İstanbul Fatih'te, bugünkü Vatan Caddesi civarında Sarıg zel Mahallesi'n-de dünyaya gelen Akif (Aralık 1873) gene doğduğu ay içinde, 63 yağında vefat etti (27 Aralık 1936). Babası Tahir Efendi, Fatih Medresesi m derrislerindendir (1826-1888) ve İkinci Mahmut Dönemi'nde Balkanlar'dan (Kosova) İstanbul'a hicret etmiş bir ailenin çocuğudur. Annesi  erife Hanım ise (1836-1926) Orta Asya'dan (Özbekistan/Buhara)  nce Tokat'a, oradan İstanbul'a gelip yerleşen bir başka ailenin kızıdır. Dolayısıyla Akif'in ailesi Türk-İslam âleminin uzak doğu-sunun ve batısının kesiştiği bir noktada teşekkül etmişti. Akif'in Balkanlar/Ru-meli sorunlarına yönelik ilgisi ile Orta Asyalı ve Rusyalı fikir ve politika öncülerine gösterdiği al kanın temelinde bu aile yapısı yatmaktadır.

Dört yağında mahalle mektebine bağlayan Akif (1877), yedi yağında Emir Buhari İlkokuluna (1879), dokuz yağında R ştiyeye (1882), on iki yağında Mektebi Mülkiye'nin lise kısmına (1885), on dört yağında aynı okulun yüksek bölümüne kaydoldu (1887). Bir yıl sonra babasının vefatı (1888) ve ailesinin içine düştü-   fukaralık yüzünden, yenice açılmış Veteriner Fakültesine geçiş yaptı. Bu okuldan yirmi yağında mezun oldu (22 Aralık 1893). Mezuniyetini müteakip "mübarek belde" olarak nitelediği Edirne'de göreve bağladı (26 Aralık 1894). Akif'i 1896 yazından itibaren Halep,  am ve Adana taraflarında görüyoruz. 1905'te Ziraat Orman ve Madenler Bakanlığında müfettiş muavinliği ve Hal-kalı Ziraat Lisesinde kompozisyon hocalığı (1906) yaptı.

İttihat ve Terakki iktidarı ile yakın ilişki içinde bulunan Akif, Meşrutiyet'in ilânının (24 Temmuz 1908) ardından Dar lf n n'a edebiyat müderrisi olarak atandı. 11 Mayıs 1913'te bu görevi bırakması üzerine yerine Ferit Kam tayin edildi. Basın ve sanat hayatındaki i  yoğunluğu ve savaş içindeki vazifeleri dolayısıyla bir daha resmi görev almayan Akif'i, son olarak Darül Hikmetil İslamiye adını taşıyan bir akademide genel sekreter ve  ye olarak görüyoruz.

İttihat lar tarafından 13 Ağustos 1918'de teşkil edilen akademi, Akif gibi bazı  yelerin Millî Mücadele'ye destek vermesi ve Ankara'ya geçişleri sebebiyle bir süre sonra feshedildi (1922). Evrensel bir tasfiye niteliği taşıyan savaş ortasında İngiliz, Fransız ve Rusların zorla savaşa soktuğu, fakat sonunda Almanlara esir d  en Hintli, Endonezyalı, Afrikalı, Orta Asyalı ve Sibiryalı müslüman askerlerle temas etmek ve onlara İngiltere'nin sömür-geci politikalarını anlatmak üzere Almanya'ya gitti (1914). Buradan *Berlin Hatıraları* adlı eseri doğdu. Bu dönemde ayrıca İngilizlerin ayaklandırdığı Arap kabilelerini yatıştırmak amacıyla Arabistan'a gitti (1915).

Mütareke karanlığında birer yıldız gibi parlayan ve dillerde dolaşan şiirler yazar Akif, işgal karşıtı tutumu dolayısıyla Ankara'ya özellikle davet edildi. Milleti toplu bir ideal etrafında birleştirmek ve Millî Mücadele'yi ruh cephesinden kuvvetlendirmek amacıyla açılan İstiklâl Marşı yarışmasında onun eseri birinci oldu. Bu eserini, *Safahat*'ına dahil etmedi ve onu milletine armağan etti. Böylece adı da eseri de ebedile miş oldu. Bu arada Burdur milletvekilliğinde bulundu (1920-1923). Bilahare Mısır'a gitti ve oraya yerleşti (Kasım 1926-1936). 1936'da hasta ve bitkin bir surette yurda döndü ve 27 Aralık 1936'da vefat etti.

İçindekiler

1

MUSTAFA ŞENTOP / Takdim

9

NECMETTİN TURİNAY
Mehmet Akif'in Mektupları

33

SELÇUK KARAKILIÇ
Mehmet Akif'in Mektupları Yayına Nasıl ve Niçin Hazırlandı?

38

İkinci Bölüm DÜNYANIN DÖRT BUCAĞINDAN

41

Müntehib-ı Sâni Namzedi Hayri Bey'den Sıratı Müstakim'e,
Sıratı Müstakim'in Hissesine İsabet Eden Vazife/ 7 kasım 1908

43

Prevadi Müftüsü Mustafa Sabri Efendi'den Sıratı Müstakim'e,
Üç Buçuk Asırdan Daha Ziyade Yazılmış Bir Mektup/25 mart 1909

44

Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e,
Lamartine'i Tercüme Kabil Olsa/ 4 kasım 1909

45

Londra Cemiyeti İslâmiyesinden Sıratı Müstakim'e,
Halil Halid Bey Hakkında Kelime-i Senâ Etmeksizin/ 8 mart 1910

47

Kazanlı Carullah el-Hıfzı'ndan Sıratı Müstakim'e,
Çin Tebaası Bir Muharrir Bulamayınca/ 22 aralık 1910

49

Ahmet Naim'den Sıratı Müstakim Müessisini Muhteremesine,
İki Buçuk Senelik Mesainizle/ 22 aralık 1910

53

Selânikli Süleyman Şevket'ten Sıratı Müstakim'e,
Doğrusu Şu Hal Şeâir-i İslâmiye'ye Yakışmıyor/ 29 aralık 1910

56

Halil Halit'ten Sıratı Müstakim'e,
İttihad-ı İslâm'la Panislamizm Farklıdır/ 26 ocak 1911

58

Ömer Lütfi'den Sıratı Müstakim'e,
Şair-i Nezihü'l Beyan Olan Mehmet Akif Bey'in Şiirleri/ 9 şubat 1911

60

Hasan Ruhi'den Mithat Cemal Beyefendi'ye,
Sıratı Müstakim'de Okumak Son Emel ve İstirhamımdır, 23 mart 1911

61

Bursalı Mehmet Tahir'den Sıratı Müstakim'e,
Bu Cihetlerin İbrahim Nazif Efendi'ye Tebliği/ 30 mart 1911

62

Nefer Ali'den Sıratı Müstakim'e,
Rusya/Kazan'dan Yükselen Feryatlar/ 13 nisan 1911

70

İsmail Gaspıralı'dan Sıratı Müstakim'e,
Gaspıralı'nın Tercüman'ı Durdu/11 mayıs 1911

73

İstanbul'da Okuyan Türkistanlı İbrahim'den Sıratı Müstakim'e,
Doğu Türkistan Mektubu/13 temmuz 1911

75

İşkodra'dan Sıratı Müstakim'e-1,
Bazı Beyler Latin Hurûfatına Taraftar Değil/30 eylül 1911

77

İşkodra'dan Sıratı Müstakim'e-2,
Nikola Veled-i Mehmed, Maria Bint-i Ali/ 30 eylül 1911

81

Âlem-i İslâm Ve Abdürreşit İbrahim
Edirne Maarif Başkâtibi Osman'dan Abdürreşit İbrahim Efendi'ye

84

Osmanlı Ve İslâm Muhibbi Almanlara
Sıratı Müstakim'den Almanlara Açık Mektup

89

Midilli İdadi Müdürü M. Şemsettin'den Sebilürreşat'a,
Milleti İslamiyenin Hayat-ı Müstakbelesini için/ 4 nisan 1912

95

İbrahim Alagıç'ten Sebilürreşat'a,
Bütün Akvâm-ı Muhtelifi-i İslâmiyeyi Birleştirmekle Mükellef Olanlar/ 18 nisan 1912

98

Komiser Muavini Ali Hilmi Darülhıfâde'de Sebilürreşat,
Kederlerimizin Ref ve Tatminine Himmet/ 29 haziran 1912

99

Hindistan Muhabiri Tefik Bey'den Sebilürreşat'a,
Âyetullah Molla Abdullah Mazenderânî'nin Vefatı/ 24 kasım 1912

100

Bulgaristan Türkleri Adına Hırsova S.'den Sebilürreşat'a,
Bulgaristan'da Gördüğümüz Zulüm/ 28 kasım 1912

103

H. Naci'den Mehmet Akif'e,
İfham ve İkdam Gazetelerini Okumayın/ 4 şubat 1913

104

Semiz-zâde el-Hâc Mehmet'ten Sebilürreşat'a,
Merkezliler ile Taşralılar Meğer Hem-derd Değillermiş/ 20 mart 1913

107

Mekke Müdürü Emin Bey'den Mehmet Akif'e,
Akif'in Mevizaları/ 27 mart 1913

108

Hindistan Muhabiri Tefik Bey'den Sebilürreşat'a,
Üç Beyinsiz Yüzünden Şiirini Ez-zuhûr Gazetesinin Neşretmesi/ 1 mayıs 1913

109

Mehmet Şemsettin'den (Günaltay) Sebilürreşat'a,
Anadolu Mektupları: Marmara'ya Doğru/ 5 haziran 1913

115

Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e,
Hemen Feyyâz Kalemine İsteddiği Cevlânı Ver/ 12 haziran 1913

118

Şemsettin Günaltay'dan Mehmet Akif'e,
Akif Beyefendi'ye Hatıra-ı Tebcil/ 18 haziran 1913

119

Kafkasya Muhabiri Abdülhak Bey'den Sebilürreşat'a,
Devlet-i Aliyyenin Mağlûbiyeti/10 temmuz 1913

125

Erkânı Harb Yüzbaşı Mehmet Akif'e,
Safahatlarını Okuyor Okudukça da Ağlıyoruz/ 28 ağustos 1913

127

Ebu's-Selma Efendi'den Sebilürreşat'a,
İslâmiyet'in Vâsita-i Neşr-i Efkârı Olan Gazeteniz/ 19 ağustos 1913

129

Ahmet Naim'den Sebilürreşat'a,
Lahey'de Terbiye-yi Ahlâkiye Kongresine Davet/ 4 eylül 1913

130

Balıkesirli Sîretî'den Sebilürreşat'a,
İstanbul'da Gördüklerimden/ 2 ekim 1913

135

Aksekilli Ahmet Hamdi'den Sebilürreşat'a,
Anadolu Mektupları/30 ekim 1913

141

Japonya Muhabiri Ahmet Münir'den Sebilürreşat'a,
Tokyo'da Beynelmilel ve Beyneledyân Bir İctima/ 13 kasım 1913

144

Bereketzade İsmail Hakkı'dan Sebilürreşat'a,
Arz-ı Mahmidet/ 20 kasım 1913

146

Mahmut Tarzî'den Sebilürreşat'a,
Afganlı Öğrencilerin Sebilürreşat'a Teşekkürü/ 19 kasım 1913

147

Muhammet Vecih Efendi'den Sebilürreşat'a,
Filipin Mektupları-1/10 aralık 1913

149

Muhammet Vecih Efendi'den Sebilürreşat'a,
Filipin Mektupları-2/16 aralık 1913

152

Mehmet Bey'den Sebilürreşat'a,
Müslümanlar Meskenette Ermeniler Faaliyetinde/ 29 ocak 1914

155

Haris bin Hümam'dan Sebilürreşat'a,
Beyrut Mektupları/ 5 mart 1914

159

İsmail Hakkı'dan Mehmet Akif'e,
Fen ve Gençlik için Büyük Bir Ziya/ 14 mart 1914

163

Mehmet Süreyya'dan Mehmet Akif'e,
Böyle Bir Gencin Aramızdan Birdenbire Ufûlü/ 26 mart 1914

165

Doktor Milaslı İsmail Hakkı'dan Sebilürreşat'a,
Âlem-i İslâm'ı Haberdar Etmeniz/5 mayıs 1915

166

Ahmed Fevzi'den Sebilürreşat'a,
Medine-i Münevvere'ye Geleceksin/ 20 mayıs 1915

168

Bahriye Yüzbaşılardan ... Fazıl-ı Şehir Ferit (Kam) Beyefendi'ye,
Ah Ne Olur Şu Zât-ı Muhterem Bir Kitap Yazsa/ 8 ağustos 1918

171

Süleyman Nazif'ten Sebilürreşat'a,
Doktor Abdullah Cevdet Adlı Bir Hâsirin/ 29 ağustos 1918

174

Ali Suat'tan Sebilürreşat Mecmuasına,
Abdullah Cevdet Bey'in Ulûv-i Kadr-ü Nebi'yi İdrak Edememesi/ 2 eylül 1918

178

Ömer Seyfettin'den Sebilürreşat Mecmuası İdaresine,
Milliyet Din, Lisan, Irk Birliğidir/ 24 ekim 1918

179

Tarihî Balıkesir Mektubu/ 28 ocak 1921

191

Hamdullah Suphi'den Mehmet Akif'e,
İstiklâl Marşı için Davet ve Rica Mektubu/ 5 şubat 1921

192

Elcezire Kumandanı Nihat Paşa'dan Mehmet Akif'e,
Nasrullah Kürsüsü Hitabesine Diyarbakır'dan Ses/10 şubat 1921

194

Trabzonlu Ahmet Hilmi'den Mehmet Akif'e,
Bolşeviklik Müslümanlığın Aynı Mıdır/ 21 mayıs 1921

195

Abdülbaki Gölpınarlı'dan Mehmet Akif'e,
Secde'ye Zeyl, 1926-1927

197

Mahir İz'den Mehmet Akif'e,
Kara Bir Haber: Süleyman Nazif'in Vefatı/ 6 ocak 1927

200

Abdülhak Hamid'den Mehmet Akif'e,
Türk'ün En Büyük Şairi/ 1935

201

Nevzat Ayasbeyoğlu'ndan Mehmet Akif'e,
Gel Artık/ 23 aralık 1935

202

Üçüncü Bölüm

MEHMET AKİF'TEN SÖZ EDEN MEKTUPLAR

204

Niyazi Beyefendi'den Sıratı Müstakim'e,
Matbuat ve Erbâb-ı Mefsedetden İnsaf/16 mart 1909

206

Yusuf Akçura'dan Halim Sabit'e,
Sıratı Müstakim Üzerine/ 3 fevral 1910

213

Raif Necdet'ten Mithat Cemal'e,
İtirazâtınızın Sâiki Mantık ve Samimiyet Olsun/ haziran 1911

216

Mithat Cemal'den Celâl Sahir'e,
Safahat İçin Yazdığım Bendlerden Birkaç Cümle/ 5 ağustos 1911

219

Celâl Sahir'den Mithat Cemal'e,
Safahat Mâdihi Olduğu için İbzal Olunan İltifatlar/ 8 ağustos 1911

223

Mithat Cemal'den Raif Necdet'e,
Akif Hakkındaki Musahabesinin Tehiliği/ 13 ağustos 1911

228

Raif Necdet'ten İsmail Suphi'ye,
Safahat Dolayısıyla-V/ 14 ağustos 1911

229

Mithat Cemal'den Celâl Sahir Bey'e,
Safahat'a Münekkitlik Etmek/ 17 ağustos 1911

238

Mithat Cemal'den A. Hikmet Bey'e,
Müşâfehât-ı Kalemîyye/ 21 ağustos 1911

240

Süleyman Necip'ten Mithat Cemal'e,
Safahat Dolayısıyla/ 14 eylül 1911

242

Hamdullah Suphi'den Celal Sahir'e,
İşi Kalmamış Bir Adam Gibi Çekilip Gitmek, 28 eylül 1911

243

Mithat Cemal'den Hamdullah Suphi'ye,
O Risalenin Hata ve Sevap Cetveli Oldunuz, 28 eylül 1911

245

Ahmet Hamdi ve Emin Hâki'den İkdâm Gazetesine,
Mehmet Akif Bey'e, 5 şubat 1913

246

Kasım-zade H. Naci'den İkdâm Gazetesine,
Mezkûr Varaka Bana ait Değildir, 6 şubat 1913

247

Martin Hartmann'dan Karl Emil Schabinger Von Schabinger'e,
Yeni Zamana Ayak Uyduramamış Türk, 5 aralık 1914

249

Mehmet Akif'in Dârülhikmeti'l-İslâmiyye Başkitabetine Tayini/ 17 ağustos 1918

251

Rıza Tevfik'ten Darülfünun Müderrislerinden Ahmet Naim Bey'e,
Fikret'i Mutlaka Müslüman Etmek Fikrinde Değilim/ 3 ekim 1918

258

Ahmet Naim Bey'den Filozof Rıza Tevfik Bey'e,
Aramızdaki Niza Bertaraf Olmuş Demektir/ 10 ekim 1918

259

Şeyhülislam İbrahim Haydarî'den Darü'l hikmet'ül İslâmiye Riyasetine,
Mehmet Akif Azalığa Tayin Olunuyor/ 22 ocak 1920

260

Mustafa Kemal Paşa'dan Konya Kolordu Kumandanı Fahrettin Altay'a,
Mehmet Akif'in Burdur Milletvekili Seçilmesi/ 29 nisan 1920

261

Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah Efendi'den Sultan Vahdettin'e,
Mehmet Akif'in Darül Hikme'den Azledilişi/3 mayıs 1920

263

Biga Mutasarrıfı Avni Bey'den Dâhiliye Vekâletine,
Mehmet Akif'in Biga'dan da Milletvekili Seçilmesi/4 haziran 1920

264

Galip Bahtiyar Bey'den BMM'ye,
Mehmet Akif'in Kastamonu'ya Görevlendirilmesi/ 4 ekim 1920

266

Bestekâr Zeki Üngör'den Maarif Vekâleti Celilesine,
İstiklal Marşı Güftesini Minnet ve Şükranla Aldım/15 haziran 1921

268

Süleyman Nazif'ten Mithat Cemal'e,
Büyük Şaire Takdim Edildiğim Mübarek Gün/ 19 eylül 1924

270

Cenap Şahabettin'den Ali Ekrem Bey'e,
Büyük Akif/ 7 haziran 1925

273

Ruhi Naci Sağdıç'tan Meclis Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'ya,
Rumeli'nin Yasını Milletin Kalbinde Yaşatan Akif/ temmuz 1926

279

Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'dan Ruhi Naci'ye,
Meclis Başkanı Kazım Paşa'nın Cevabı/2 ağustos 1926

280

Ahmet Hamdi Aksekili'den Elmalı Hamdi Efendi'ye,
Akif'in Niyeti Ne/ 25 eylül 1927

283

Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'den Elmalı Hamdi Efendi'ye,
Akif Bey'in Sebebiyet Vermesiyle/ 4 temmuz 1932

287

Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e,
Akif, Muallim Naci'den Bin Kat Âli Bir Şairdir/ 26 ocak 1933

290

Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e,
Serab-ı Ömrüm ile Gölgele Aynı Yıl Yayını/ 30 ekim 1934

293

Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e,
Kıymetli Sohbetlerinizin Latif Hâtıraları Yaşıyor/ 27 ağustos 1935

295

Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e,
Aslanları Tilki Mizaçlı Yapan İhtiyaçtır/ 23 eylül 1935

297

Rıza Tevfik'ten Refik Halit Karay'a,
Ben Dostluğa Çok Büyük Kıymet Veren Adamlardan Biriyim/ 9 ekim 1935

300

Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e,
Akif'in Oğlu Emin'in Başına Gelenler/ 14 ekim 1935

305

Mehmet Akif'in Polisteki Kimlik Bilgileri/ 13 temmuz 1936

309

Ali Galip'ten Hasan Basri Çantay'a,
Abdülhak Hamid Hıçkırıklarla Ağladı/ 27 haziran 1936

311

Mehmet Akif'in Görüştüğü Kimseler Rapor Ediliyor/ 18 temmuz 1936

313

Seyyid Abdülilah'tan Eşref Edip'e,
Üstadın Ahval ve Sıhhati Hakkında/ 10 ağustos 1936

315

Seyyid Abdülilah'tan Eşref Edip'e,
Konsolosluğun Her Adım Mesaimde Tezviratlarından/21 eylül 1936

317

İbnülemin Mahmut Kemal'den Hasan Basri'ye,
Anarım Âh ile Her Yerde Seni/ 1937

324

Fuat Şemsi İnan'dan Hasan Basri Çantay'a,
Gözüm ki Kane Boyandı/ 1937

329

Fatin Gökmen'den Hasan Basri Çantay'a,
Akifname Tertip Edeceğinizi Yazıyorsunuz/ 1937

341

Akın Karaoğuz'dan Hasan Basri Çantay'a,
Millî İstiklâlin, Millî İhtilalin, Millî İdealin Şairi/ 1937

345

Ruhi Naci Sağdıç'tan Hasan Basri Çantay'a,
Akif Mısır'a Gitmeden Yirmi Gün Önce/ 1937

355

Abdölbaki Gölpınarlı'dan Hasan Basri Çantay'a,
İki Er Geldi Dedi: Bâki Hayf/ 1937

359

Suud Yavsi'den Abdölbaki Gölpınarlı'ya,
Yâr-ı Kadîmim Olan Mehmet Akif/ 1937

360

Romancı Mükerrrem Kâmil Su'dan Hasan Basri Çantay'a,
Akif Evimizin Derdi Olmuştu/ 1937

362

H. Hurşit Kangal'dan Hasan Basri Çantay'a,
O Bütün Varlığıyla Bir Akif'tir/ 1937

365

İstanbul Valiliğinden İçişleri Bakanlığına,
Mehmet Akif'in Cenazesine Kimler Katılmıştı? /5 ocak 1937

366

Seyyid Abdöülilâh'tan Eşref Edip'e,
Akif'in Acısıyla Ne Kadar Mahzunum/ 3 şubat 1937

369

Ahmet Hamdi Aksekili'den Hasan Basri Çantay'a,
Vahdet İstiklâl Terakki/ 22 ocak 1937

373

Derviş Sükutî'den Yedigün'e,
Hatay'ın Marşını da Sen Yazacaktın/ 9 mart 1937

374

Hasan Basri Çantay'dan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na,
Yeni Adam'ın Anketi Münasebetiyle/ 1 mayıs 1937

379

Nurullah Ataç'tan Ali Nihat Tarlan'a,
Akif'i Sevmiyoruz Dindar Olduğu için Değil/ 1 mart 1939

388

Ahmet Dinç'ten Eşref Edip'e,
Vekaletinizi Yine Konsoloshaneye Gönderiniz/ 1939

391

İstanbul Valiliğinden İçişleri Bakanlığına,
Akif'in Vefatının 10. Yıldönümü/ 7 mart 1947

392

Ali Nihat Tarlan'dan Nurullah Ataç'a,
Bu Millet Nasıl Oluyor da Akif'i Büyük Şair Sayıyor/ 2 şubat 1947

398

Ali İlmi Fani'den Mehmet Akif'e,
Büyük Akif'in Ruhuna İthaf/ haziran 1947

401

Şerif Muhittin'den Archibald Roosevelt'e,
Benim Artistik Faaliyetlerim Hakkında Yazılmış/ 1950

403

Safiye Ayla'dan Şerif Muhittin'e,
Halkçı Gazetesinde Çıkan Mehmet Akif Bey'in Hatıratı/ 25 ocak 1955

405

Eşref Kuşçubaşı'ndan Cemal Kutay'a,
Akif-zâdeler Bize, Millete Mevdûdur/ 12 mayıs 1958

407

Bir Gençten Muhittin Nalbandoğlu'na,
Akif de Fikret de Bizim Değerimiz/ 22 eylül 1959

409

Eşref Edip'ten İzzet Müdürdaroğlu'na,
Bu Cilt Hakkında Bir Şey Lütfederseniz/ 7 aralık 1961

410

H. Hüseyin Çetinay'dan Eşref Edip'e,
Nice Kıymetli Kitapların Neşrine Muvaffak Etsin/ 19 aralık 1961

411

Ferruh Dinçer'den Fazlı Yeğül'e,
Baytar İttihat ve Teavün Cemiyeti/ 26 temmuz 1964

413

Halil Nuri Yurdakul'dan Cemal Kutay'a,
Tacettin Dergâh ve Mehmet Akif Müzesi Hazırlığı, 6 şubat 1969

415

Oğuz Atay'dan Halit Refig'e,
Şimdiye Kadar Böyle İmanlı Bir Adama Rastlamadım/ 7 ekim 1976

419

Uğur Derman'dan Ziyad Ebuzziya'ya,
Mehmet Akif Kur'an-ı Kerim Tercümesi Meselesi/5 şubat 1981

423

KAYNAKÇA

427

İNDEKS

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

TAKDİM

2021 yılı, İstiklâl Marşı'mızın kabulünün 100'üncü yılı olması sebebiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda temsil edilen bütün partilerin ortak kararıyla "İstiklâl Marşı Yılı" olarak kabul edilmiştir. Farklı siyasi görüşten ve gelenekten gelen bütün siyasi partilerimizin ittifakla aldıkları bu karar göstermektedir ki, İstiklâl Marşı'mız kabul edilişinin üzerinden bir asır geçmiş olmasına rağmen milletimizin birliğini, dirliğini ve ortak yaşam arzusu-nu ifade etmeye devam etmektedir. İstiklâl Marşı'mız sadece bir şiir metni değil bu milletin deruni ruhu ve ortak mutabakatıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesini temellendiren İstiklâl Marşımızı yazmasının yanı sıra birinci dönem milletvekillerinden olması hasebiyle de merhum Mehmet Âkif'e karşı mesuliyeti olan kurumların başında Türkiye Büyük Millet Meclisi gelmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2021 yılını İstiklâl Marşı Yılı olarak ilan etmesine binaen aziz milletimizin ahde vefasının bir gereği olarak Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'u her yönüyle gelecek nesillere tanıtabilecek ve onu eserleriyle yaşatacak bir külliyatı hazırlamayı vazife addettik. İstiklâl Marşı'mızın kabul edilişinin 100'üncü yılında hazırlanan bu külliyat; Milli Şairin, Türk milletinin gönlünde hak ettiği mutena yeri göstermesi, milletimizin ona şükran duygularını ifade etmesi ve ahde vefasının nişanesi olması arzusuyla oluşturulmuştur. Elinizde tuttuğunuz bu eser, çok tafsi-latlı bir araştırma ve incelemenin neticesinde vücuda getirilmiş ve Mehmet Âkif Ersoy'a dair her türlü bilgi ve belgeye eserde yer vermeye çalışılmıştır. Mehmet Âkif Ersoy'un hayatını, kişilik özelliklerini ve elbette İstiklâl Marşı'mızın yazıldığı dönemin şartlarını her Türk gencinin çok iyi tahlil etmesi ve anlaması gerektiğine inanıyorum. Milli Şairimizin hayatı ve eserleri özelinde, aslında aziz milletimizin sahip olduğu yüksek hasletlerine ve yokluk içinde verdiği ölüm kalım mücadelesine hep birlikte şahitlik

edeceğiz. Mehmet Âkif Ersoy'un akla gelen ilk eseri elbette İstiklâl Marşı'mızdır. Millî Mücadele döneminin "Manevi Komutanı" olarak anılan Milli Şairimiz Mehmet Âkif Ersoy'un kahraman ordumuza ithaf ettiği bu marş, İstiklâl Harbi'mizin manifestosudur. Tek dişi kalmış Batı medeniyetinin sömürgeci düzenine bu mazlum milletin haklı isyanıdır. Hiç bitmeyen ve bitmeyecek milli mücadelemizin, dağılmaması gereken milli birlik ve beraberliğimizin âdeta sözle inşa edilmiş kalesidir. Milli Marşımız, varlık - yokluk davamızın her bir yorgun neferinin ruhunda yeniden ayağa kalkma, mücadeleye devam etme azminin uyanmasına vesile olan son derece güçlü bir şiir olmanın ötesinde Milli Mücadele döneminin tarihi vesikasıdır. Büyük şair ve vatan aşığı Mehmet Âkif, Mehmetçiğe hitaben İstiklâl Marşı'na "Korkma!" diye başlarken işgalcilere ve dünyaya meydan okuyan direnişin destanını yazıyordu. Bu abidevi marşın ortaya çıkması Anadolu insanının emsali görülmemiş vatan savunmasının kelimelere dökülmüş hâliydi. Onun "Çanakkale Şehitlerine" şiiriyle milletimizin ruhunda yaktığı bağımsızlık ateşi, İstiklâl Marşı ile yangına dönüşmüş, bu yangın, aziz milletimizin bağımsızlığına kast eden herkesi yakıp küle çevirmiştir. "Allah bir daha bu millete İstiklâl Marşı yazdırmasın!" diyen Mehmet Âkif'in bu duası dahi Milli Mücadele döneminin vahim koşullarını ifade etmeye yetmektedir. 12 Mart'ta herkesin ayakta dinlediği İstiklâl Marşı'mızın resmen kabulü de Meclisimizde gerçekleşir.

İstiklâl Marşı'nın okunacağı gün arkadaşı Hasan Basri Çantay'ın paltosunu ödünç alacak kadar ihtiyaç sahibi olan bu asil şahsiyet, verilen ödülü çocuklara ve kadınlara meslek öğretene Dâr'ül Mesâi adlı hayır kuruluşuna bağışlar. İstiklâl Marşı için "Bu marş milletin öz malıdır ve benden çıkmıştır ve şiir olarak bir kıymeti yoktur ancak tarihi değeri vardır" diyen şair, yedi eserden mürekkep şiir kitabı Safahat'a İstiklâl Marşı'nı dahil etmez. Mehmet Âkif ismi anıldığında herkesin aklına "İstiklâl Marşı" gelir. Ancak Âkif şair ve edip kimliğinin yanında öncelikle mesleğinde çok çalışkan ve başarılı bir veteriner hekim, toplumun sorunlarıyla ilgilenip dile getirmekten çekinmeyen cesur bir kalem ve sadece

Anadolu'yla sınırlı kalmayan ünü Rumeli, Asya ve Orta Asya coğrafyasına taşan saygın bir âlimdir. Arapça, Farsça ve Fransızcaya anadili kadar hakimdir. Yorulmadan, usanmadan 45 yıl baytar hekim olarak Rumeli, Anadolu ve Arabistan'da bulaşıcı hastalıklar konusunda halkı aydınlatmak üzere dolaşmıştır. Baytar olarak görev yaptığı yıllarda Edirne merkezli olarak Rumeli'yi, Adana merkezli olarak Anadolu'yu, Şam ve civarını dolaşmış ve halkı yakinen tanıma fırsatı bulmuştur. Devletin ve milletin güvenine mazhar olmuş bu yüksek şahsiyet, aynı zamanda savaş çıkınca hizmete koşan er gibi "Teşkilatı Mahsusa" emrine girmiş, Almanya'ya gitmiş orada İngilizlerle birlikte Osmanlıya karşı savaşırken Almanlara esir düşen Müslüman kamplarında incelemelerde bulunmuş, Fransız ve İngiliz sömürgelerinden getirilip farkında olmadan Osmanlıya karşı savaşan Müslüman esirleri aydınlatmaya çalışmıştır. Çok yönlü gerçek bir münevver olan Âkif'in eğitimci yönü belki de en önde vurgulanması gereken hasletidir. Veteriner hekim olarak pozitif bilim tahsili yapan Âkif, derdi millet olan ve kendinden çok milletin mutluluğunu kendisine gaye edinmiş bir aydın, mütefekkir, vaiz, hatip ve öğretmendir. Edebiyatı, millete hizmet etmek ve onları eğitmek için bir vasıta olarak kullanır. İleri sürdüğü düşünceler, her devirde geçerliliğini koruyan rasyonel fikirlerdir. Minberden minbere koşarken oğlunu okula devam etmesi için kaydettirmesi ve sürekli okuldaki hocalarıyla görüşmesi onun için çok ehemmiyetlidir. Gerek aile, okul, çocuk eğitimi hakkında şiir ve nesirlerinde dile getirdiği görüşleriyle gerekse Millî Mücadele dönemindeki hutbe ve vaazlarıyla gerçek bir "halk eğitimcisi" olduğunu göstermiştir. Ona göre bu millet cehaleti yenerse hatta tüm İslam toplumları cehaleti yenerse kurtuluş kendiliğinden gerçekleşecektir. "Maarif, maarif!... Bizim için başka çare yok; eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmamız. Dünya da maarifle, din de maarifle, ahiret de maarifle... Hepsi, her şey maarifle kaim. (...) Bizi kurtaracak yegâne çare, (...) maariftir; sağlam maariftir, hakiki maariftir. Memleketi buna sokarsak kurtuluruz, fakat maarif-i nâfia hâlâ memlekete girmedir. Avam kısmı hiç okumuyor, yazmıyor. Okuyup yazanlar ise ne dünyaya, ne ahirete yarar bir yığın nazariyat ile uğraşıyorlar. Eğer el birliği-

le bu cehaletin izalesine çalışmazsak mahvımız muhakkaktır.” der. Mehmet Âkif’in bütün eserlerinde aydınlanma ve kurtuluş reçetesi olarak eğitim ve eğitimciler gösterilir. Memleketin içinde bulunduğu çöküşün ancak marifet ve faziletle donanmış çalışkan, cesur ve fedakâr bireylerle aşılabileceğine inanır. Bu nesil, şiirlerinde idealize ettiği Âsım’ın neslidir. Gençleri önce kuvvetli bir bünyeye sahip olmaya sonra da kafalarını geliştirmeye teşvik ederdi. Kendisi de güreş yapar, Boğaz’ı yüzerek geçer ve daima yürürdü. Musikiyle ilgilenir, ney üflerdi. Şiirlerinde, içinde yaşadığı halkın eğitim sorunlarına, toplumun yaşadığı maddi ve manevi sıkıntılara; zalim, serkeş erkeklerin elinde aç sefil kadınların ve çocukların kaderine; har vurup harman savuran müsriflere; haddini bilmeyen mirasyedilerin şımarıklıklarına; üretmeden tüketenlere ve en çok da aklını kullanmayanlara dikkat çeker. Hatta toplum problemlerini dile getirmekle kalmaz “Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek” diyerek bu sorunların temellerine inerek çözümler üretmeye de çalışan hakiki bir dile ve kaleme sahip keskin bir ediptir. 15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaliyle vatan sathında yer yer direniş cepheleri açılmaya ve milletimiz mahalli kongrelerle örgütlenmeye başlar. Mütareke süreci ve işgaller bazı aydınlarda “manda ve himaye” fikri oluşturunca Mehmet Âkif; “Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklâllerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihi olarak müspet bir hakikattir. Türkler istiklâlsiz yaşayamaz!” diye haykırır. Milli egemenlikte öyle kararlıdır ki Milli Mücadele dönemi başlar başlamaz emperyalizme ve işgaline karşı harekete geçer. Akif, memleketin İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve diğer düşman devletler tarafından işgal edildiği yıllarda Anadolu’ya geçip, çok zor ve tehlikeli şartlarda Anadolu illerini dolaşarak gönüllerdeki din, vatan, millet ve hürriyet ateşini tutuşturmaya çalışır. Çok yüksek maaşla çalıştığı, itibarlı başkatiplik işinden izin almadan Balıkesir’e geçer ve halkı örgütler. İstanbul hükümeti işine son verince “haklılar!” der. Ailesini geride bırakarak, 10 Nisan 1920’de Milli Mücadele’ye katılmak üzere gizlice Ankara’ya doğru yola çıkar. Bundan sonra vatan savunması daima ailesinden ve evlatlarından önce gelecektir. Bir gün sonra Sadrazam Damat Ferit hükümetinin şeyhülislamı Dürrizade

Abdullah'ın Kuvayı Milliyecileri öldürmeyi caiz gören fetvası 11 Nisan 1920 günü gazetelerde yayımlanır. 13 Nisan'da Düzce'de başlayan isyan hemen Bolu Gerede yöresine yayılmıştır. Mehmet Âkif, tehlikelerle dolu bu isyan bölgelerinden geçerek Büyük Millet Meclisinin açılışının ertesi günü, 24 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın davetiyle yola çıktığı Ankara'ya ulaşır. Milli Mücadele saflarında, ülke müdafaasında Mustafa Kemal'in yanında yerini alır, artık Kuvayı Milliye Hareketi içindedir. Mehmet Âkif, vatanın ve egemenliğin savunulmasını, ülkenin tam bağımsızlığını bir iman meselesi olarak ele alır. Minberden minbere koşarak vaazları, yazıları ve şiirleriyle 'ordu millet'in bu zaferi mutlaka kazanacağına olan inancını haykırarak cephede Mehmetçiğe, camide milletimize sürekli cesaret, ümit ve moral desteği sağlamaya gayret etmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve sonrası Milli Mücadele yılları Türk milletinin ateş çemberinden geçtiği yıllarda aslında neredeyse tüm İslam memleketleri sömürge idareleri altında aciz, mazlum, yoksul ve perişan durumdadır. Mehmet Âkif 'İslâmî bakış açısı' ile milletimize, İslam ümmetini içinde bulunduğu hazin durumdan kurtarma sorumluluğunu yükler. Onun sahip olduğu bu 'İslami bakış açısı' Türk milleti ile yoğurulmuş tam bir insanîyetçiliktir. Mehmet Âkif'teki söz konusu Türk ve İslam terkihini, Nurettin Topçu'nun "Türk'ün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslam'dan ayrılmayacağını bize öğreten Akif oldu." ifadesiyle izah etmek de mümkündür. Mehmet Âkif'in Türklük ve İslamiyet'i ele alış tarzı ve eserlerindeki şekillenen boyutu sadece Anadolu'da değil ortak değerleri ihtiva eden bütün coğrafyalarda takip edilmesine yol açmıştır. Mehmet Âkif hem Balkanlardaki hem de Rus coğrafyasındaki Türk dünyası ve edebiyatları bağlamında zengin münasebetleri olan daima ziyaret edilen bir rol modelidir. Tabiri caizse çağının Dede Korkut'u aksakallı Türk bilgesidir. Türk dünyasındaki tesiri Sıratı Müstakim'le artarak yayılmış ve Âkif'in etki alanı, geniş bir aksiyon adamına dönüşmesine sebep olmuştur. Aslında Âkif, Buharalı Türk bir annenin ve Rumelili Arnavut bir babanın çocuğu olarak iki coğrafyanın da genetik ve kültürel mirasçısıdır. Şair Sezai Karakoç onun için "Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslamlığının, Batı İslamlığının

ve merkez İslamlığının sentezi bir çocuk” diyecektir. Âkif’i anlatmak için önce yakın tarihi bilmek, sosyolojiden, ekonomi ve politikadan anlamak, siyasi gelişmeleri tahlil etmek, bediî, edebî sanatlara vakıf olmak ve hepsinden önemlisi kültür ve inancımız konusunda donanımlı olmak gerekir. O sebeple Âkif’i anlatırken Âkif’e müracaat etmek en isabetli yöntemdir. Biz de bu bakış açısıyla yola çıkarak; hayatı başlı başına bir eser niteliğinde olan Âkif’ten geriye kalan hatıralar başta olmak üzere, çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış makaleleri, yakınları ve dostlarına yazdığı mektupları ve özellikle Millî Mücadele sürecinde Türk milletini istiklâl ve hürriyet uğruna mücadele etmeye teşvik ve teşci etmek için yaptığı konuşmaları derledik. Bu külliyyatın neşredilmesiyle, onun şanına uygun bir görevi yerine getirdiğimize inanıyorum. Aziz milletimizin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, Milli Şair’imize teveccühü, minneti, derin sevgisi ve saygısının nişanesi olarak oluşturulan bu külliyyatı hazırlayan Necmettin Türinay, Selçuk Karakılıç ve Mehmet Rüyan Soydan’a aziz milletim ve gelecek nesiller adına teşekkür ediyorum. İstiklâl Marşımızın kabulünün 100’üncü yılında Mehmet Âkif gibi iman timsali bir ruhu, ömrü boyunca hemhâl olduğu ilmi bir çalışmayla ona yakışır şekilde ancak ‘kitaplarla’ yâd edebildik. Mekânı cennet, ruhu şâd olsun.

Prof. Dr. Mustafa ŞENTOP

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mehmet Akif'in gençlik resimlerinden biri
[Mehmet Rüyan Soydan]

MEHMET AKİF'İN MEKTUPLARI

Necmettin TURINAY

Eşref, başıma dolamak istediğin işi başarmak için her şeyden evvel nakit, vakit, vukuf lâzım. Ben refikamın senelerden beri devam eden hastalığı, memleketin de pahalılığı dolayısıyla fevkalâde müzayaka çekiyorum. Çok zamanlar Hilvan'dan Mısır'a inmek için yol parası bulmak müşkülâtına uğruyorum."

31 Ekim 1931, Mehmet Akif

Eskiden olduğu gibi şimdilerde çok mektup yazılmıyor. Çünkü uzak ve yakın akrabalar, dostlar birbirini özledikleri veya ihtiyaç duydukları anda kolayca haberleşebiliyorlar. En ufak bir mesele için telefonlara başvuruyor, değişik sistemler kullanarak karşılıklı yazışabiliyorlar. Daha ötede yüz yüze gerçekleştirebiliyoruz konuşmalarımızı. Birbirimizin ses tonunu olduğu gibi algılamak bir yana, jest ve mimiklerine kadar muhatabımızı izleyebiliyoruz. Dolayısıyla böyle bir çağda, eskiden olduğu gibi uzun uzun mektuplaşmalara ihtiyaç kalmış mıdır, kalmamış mıdır? Bunun takdiri size kalıyor. Fakat şu da bir gerçek ki, insanların birbiri ile haberleşme ihtiyacı gene de bitmiyor. Bunun sadece vasıtaları ve imkânları değişiyor, o kadar!..

Fakat eskiden böyle değildi. Gidip gelmelerin kolay kolay mümkün olmadığı, postaların ve telefonların bulunmadığı devirlerde insanlar birbirine daha çok ihtiyaç duyar, ister istemez mektuplaşmak durumunda kalırlardı. Tarihimizde, özellikle de İkinci Mahmut dönemi'nden ve Tanzimat'tan sonra, mektubun hayatımızda daha çok yer işgal etmeye başladığı görülüyor. Çünkü o tarihlerden itibaren askerlik her Türk vatandaşı için mecburi hale gelmiş, asker olan kişiler de imparatorluğun eve uzak yerlerine gitmek mecburiyetinde kalmışlardı.

Aynı şekilde İkinci Mahmut ve Tanzimat idareleri ile birlikte devlet memuriyeti uygulaması da değişmişti. Eskiden kendi ilinde ve ilçesinde istihdam edilen görevliler, aynen askerlik meselesinde olduğu gibi geniş imparatorluk coğrafyalarının orasına burasına tayin edilebiliyor ya da bildiğimiz cinsten sürgünler eksik olmayabiliyordu.

İşte on dokuzuncu yüzyılda karşılaştığımız bu tür askeri ve sivil uygulamalar insanı aile ocağından, daha geniş anlamda da doğup büyüdüğü topraklardan uzaklaştırdıkça uzaklaştırmış, buradan da tahminlerin ötesinde bir haberleşme ihtiyacı doğmuştu. Dolayısıyla kim, neye imkân bulursa meraklarını, özlemlerini yazmak ve ifade etmek ihtiyacını duyuyor, bunun için de adeta içten içe kıvranıyordu. Dahası ailesinden ve yurdundan küçücük bir haber alabilmek, büyük bir nimete dönüşüyordu. Sonra araya "kara tren"ler girse bile, bu durum gene de değişmiyordu. Nitekim bir askerlik türküsünde,

Ellerin mektubu gelmiş okunur
Benim yüreğime hançer sokulur

denmiyor muydu? Ya da mesela Faruk Nafiz'in *Han Duvarları*'nda, Maraşlı Şeyhoğlu'nun söyledikleri? Yemen'den mi, Kafkaslar'dan mı? savaş sonunda memleketine dönmek isteyen, fakat hastalığı dolayısıyla da dönemeyen, buna gücü yetmeyen Maraşlı Şeyhoğlu'nun Ulukışla'da bir hanın duvarlarına kaydettiği mektubu? Uzun yıllar doğduğu topraklardan uzakta yaşamış, hiç haber alamamış Şeyhoğlu'nun kaldığı hanın duvarlarına kaydettiği mısraları bu bakımdan ne kadar yürek yakıcıdır:

On yıl var ayrım Kınadağı'ndan
Baba ocağından yâr kucağından
Bir çiçek dermeden sevgi bağından
Huduttan hududa atılmışım ben

Millî Mücadele'den önce, fakat Birinci Dünya Savaşı'nın hemen arkasından, bozulmuş cephelerden kendi memleketine, bitmiş tükenmiş, yıkılmış olarak dönen Şeyhoğlu'nun yazdıklarında ve sayısız "türkü-mektuplar" da olduğu gibi on dokuzuncu yüzyıldan itibaren sanatçı ve edebiyatçıların da çok mektup yazdıklarına şahit oluyoruz.

Sanatçılar ve Sanatçı Mektupları

Nitekim nedir o büyük vatansever Namık Kemal'in yazdığı mektuplar? Ciltlere sığmayan hacmi ile, neredeyse büyük bir külliyat oluşturmuyor mu? Abdülhak Hamid'in yazdıkları da öyle! Namık Kemal'in Avrupa'da bulunduğu bir sırada yazdığı mektuplar bir yana, daha ileride büyük hikâyeci ve 1940'larda CHP genel sekreterliği yapacak olan Memduh Şevket Esendal'ın büyükelçiliği döneminde Tahran'dan, Afganistan'dan, Azerbaycan'dan yazdığı cilt cilt mektupları, aynı şekilde Ziya Gökalp'in Malta'da sürgünde iken yazdıkları?.. Nâzım Hikmet'in uzun sürmüş hapisane yıllarında (1938-1950) sanatçı dostlarına ve bu arada romancı Kemal Tahir'e gönderdikleri... Sonra eşine ve oğluna hapisaneden veya yurtdışından yazdıkları da göz önünde bulundurulursa, bunlar da büyük bir cilt oluşturmazlar mı? Yani Türk sanat ve düşünce adamlarının özellikle hapiste veya yurtdışında bulundukları sırada, ülke ve aile özlemini mektuplarla gidermeye çalıştıklarına şahit oluyoruz. Ayrıca aile halkından kendilerine sık sık mektup talebinde bulunmalarının altında yatan sebep de bu olmaktadır. Fakat ilgili mektuplar sırf bu alanlarla da sınırlı değil kuşkusuz. Uzakta kaldıkları ülkelere ait gelişmeleri yakından takip ve özellikle de sanat çevreleri ile diyaloglarını sürdürmek ihtiyacı bunda büyük rol oynuyordu. Dolayısıyla Namık Kemal'in, büyük düşünür Ziya Gökalp'in, Memduh Şevket Esendal'ın mektupları bu açıdan büyük bir önem arz etmektedir.

İşte onların arasına, yani çok mektup yazan sanat ve fikir adamları grubuna *İstiklâl Marşı* şairimiz Mehmet Akif'in de dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü o Türkiye'de iken uzun soluklu bir derginin yayın yönetmeni olarak vazife yapmış, ülkenin sanat ve

düşünce hayatında ön planda rol oynamış birisi idi. Bundan ayrı olarak da on-on bir yıl kendi ülkesinden ayrı yaşamak mecburiyetinde kalmıştı. Dolayısıyla iki sebep bir araya gelince, Mehmet Akif'in yazdığı veya kendisine yazılan mektupların sayıca artması beklenen bir durum olmalıdır.

Ama burada mektupları ile tanınan, kendileri de önemli olan birkaç isme daha yer vermek ihtiyacı duyuluyor. Bazı sanatçı ve düşünürler uzaktan, mesela Paris'ten çalıştıkları dergi veya gazeteye gönderdikleri mektuplarına edebi bir muhteva yüklüyor, bu yüzden de onlara *Paris Mektupları* (Ali Kemal, 1913) veya *Avrupa Mektupları* (Cenap Şahabettin, 1919) diyebiliyorlardı. Ya da dergi ve gazetelerde yayınladıkları makale, sohbet veya deneme tarzı yazılarının başına *Okuruma Mektuplar* (Nurullah Ataç, 1958), *Yakacak Mektupları* (Mahmut Yesari, 1938) gibi isimler verebiliyorlardı. Bazen de iki sanatçı veya bilim adamı kendi aralarındaki özel yazışmalarını kitaba dönüştürebiliyordu. Cahit Sıtkı'nın yazdığı mektupları, Ziya Osman Saba'nın *Ziya'ya Mektuplar* (1957) adı ile yayınlaması gibi. Nitekim değerli bilim adamı Mehmet Kaplan ile öğrencisi Orhan Okay'ın bir birbiri ile mektuplaşmaları (*Mehmet Kaplan'dan Hatıralar Mektuplar* 2003), *Tanpınar'ın Mektupları* (1974), Yahya Kemal Enstitüsü'nün toplayıp yayınladığı Yahya Kemal'in *Mektuplar Makaleler'i* (1977) her bakımdan önemlidir. Fakat bu arada o kadar çok mektup yazan, aynen Ziya Gökalp gibi Malta'ya sürgün edilenler arasında bulunan Süleyman Nazif'in yazdıkları ise hala daha çalışılmış ve bir araya getirilmiş değildir. Nitekim önemli romancılarımızdan Abdülhak Şinasi Hisar'ın mektuplarının durumu da bundan farklı sayılmaz. Fakat onları büyük çapta toplamış ve tasnif etmiş bulunuyoruz ki, neresinden bakarsanız bakın onlar şimdiden büyük bir yekûna ulaşmış bulunmaktadır.

Şimdi burada adını andığımız veya anmadığımız sayısız Türk sanatçısı ve düşünürü, niçin bu kadar çok mektup yazıyor? Bunun altında yatan sebep nedir diye düşünmek gerekiyor. Kaldı ki günümüzde neden fazla telefon kullandığımızla da yakından ilgili bu sorunun cevabı.

Haberleşmek, sevdiklerimizle bir arada olmak, hiç olmazsa yakınlıklarını duymak ihtiyacı öne çıkıyor burada. Özel mektupların dışında, sanatçıların okuyucularına yönelik "açık mektup"larını da böyle düşünmek mümkün gözüküyor. Sadece düşüncelerini değil, duygularını da hissettirmek okuyucularına!.. İmkânlar el verdiği nisbette yazdıklarına biraz olsun sıcaklık katmak, bunu okuyucularına hissettirmek gibi bir arayış!.. Yani sırf akıl, fikir ve mantıkla yetinmemek, alttan alta okuyucularla duygusal bir bağ kurmak arayışı değil de nedir bu?

Mehmet Akif ve Bunca Çok Mektup

Mehmet Akif'in çok mektup yazan sanatçı ve düşünce adamlarımızdan biri olduğunu söylemiştik. Fakat hakkında nefis bir monografi kaleme alan Mithat Cemal, sanki bu fikirde değilmiş gibi cümleler kuruyor. Mektup yazmaya karşı onun isteksizlik duyduğunu, öyle içinden gelerek özenli mektuplar yazmaya heves etmediğini söylüyor. Fakat işte ortada bunca mektup varken, Akif'i en iyi tanıyan Mithat Cemal'in söylediklerini nereye koyabiliriz? Yani önümüzde duran bu tezatlı tablonun iyi kötü bir izahı gerekmez mi?

Öyle sanılır ki Mithat Cemal'in kanaati, Akif'in Türkiye'de bulunduğu yıllara yani henüz Mısır'a gitmediği bir döneme ait olmalıdır. Belki de Mehmet Akif'in yönetiminde yayın yapan *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinin çıktığı sıralara denk düşmelidir. Çünkü Mehmet Akif ile Mithat Cemal'in ilişkisinin en yoğun olduğu, ayrıca Mithat Cemal'in Akif ve sanatı üzerine sayısız yazılar yazdığı bir dönemdir bu.

Bir de şu var ki Mehmet Akif ilgili yıllarda, sık sık uzun seyahatlere çıkardı. Mısır'a, Arap isyanlarının bastırılması için Necid'e ve Cihan Savaşı yıllarında Almanya gibi!.. Bu seyahatler icabında aylarca sürer, Mehmet Akif'in İstanbul'dan ayrılışından yakın dostları bile haberdar olmayabilirlerdi. Bu yüzden kendisini arayanların, ziyarete gelenlerin çokluğu karşısında Eşref Edip bunalır, bunun önüne geçmek maksadıyla dergide küçük bazı açıklamalar yapmak zorunda kalırdı. Dolayısıyla Mithat Cemal'in bu tür bir kana-

ate ulaşmasının altında, yakın dostundan beklediği mektupların gelmemesi mi yatmaktadır? Doğrusu bunu kestiremiyoruz. Fakat önümüzde birikmiş, her birinin Mehmet Akif tarafından yazıldığı da ortada olan bunca mektup varken ne demek gerekir? Haliyle bu mektuplara bakarak, Mehmet Akif'in az veya çok mektuplar yazdığı, onun birbirinden farklı dönemleri ile karşılaştığımızı söylemek durumunda kalıyoruz.

Bu bakımdan hem Mithat Cemal'i doğrulayacak, hem de onu boşa çıkartacak tablonun bir izahının yapılması icap etmektedir. Burada ilk göze çarpan Mehmet Akif'in ilk gençlik yıllarında, özellikle de Adana, Halep ve Şam'da vazife yaptığı tarihlerde arkadaşlarına sık sık mektuplar yazdığıdır. Şiir tarzında yazdığı, özellikle de uzun *mesnevi*'lere dönüştürdüğü dönem mektuplarında Akif hep kendinden, ruhundaki acılardan, İstanbul'da geride bıraktığı annesinin yalnızlığından, daha önemlisi de bu tür sıkıntılar dolayısıyla saçlarının dahi ağarmaya başladığından söz ediyor. Kimisi dergilerde yayınlanmış, kimisi şahsi ellerde muhafaza edilmiş mektuplardır bunlar.

Yukarıda sözünü ettiğimiz dergi yöneticiliği döneminin dışında, Mehmet Akif'in bir de Mısır dönemi bulunmaktadır ki, bu hepsinden önemli gözükmetedir. Şairin hayli de uzun süren Mısır dönemi, onda ister istemez Türkiye hasretini artırmış, evli olan kızları ve damatları ile yazışma ihtiyacı doğmuş, ayrıca geride bıraktığı sanatçı, edebiyatçı, dergi kadrosundan bazı arkadaşları ile yazışmak mecburiyeti hasıl olmuştu.

Fakat bu mektupların o kadar dağınık bir kadrosu var ki şaşıp kalıyoruz. Daha doğrusu da bunlara sürekliliği bulunmayan mektuplar demek gerekebilir. Onlar kronolojik sıra ile takip edilirse, *İstiklâl Marşı* şairi ile kimlerin devamlı mektuplaştığı, kimlerin ara sıra yazmakla yetindiği kolayca fark edilebilir.

Büyük Şairin Mektuplarını Muhafaza Eden, Arayıp Bulan Gönüllüler Kadrosu

Ne var ki şu da bir gerçek: Bu mektupları Akif kendi yanında biriktirmiş değildir. O sadece yazıyor ve gönderiyor. Bu mektuplara değer veren ve muhafaza edenler ise onun muhatapları!.. Dolayısıyla başta ailesi, kızları ve damatları olmak üzere, bu isimlere ne kadar teşekkür etsek yeridir. Onları saklamışlar, muhafaza etmişler ki, bu dikkatleri sayesinde mektuplara ulaşabiliyoruz. Ama terekelerinden, ama emanet ettikleri kişiler vasıtası ile!.. Bu bakımdan Eşref Edip'in, Mahir İz'in, Asım Şakir'in, Fuat Şemsi İnan'ın, Prenses Emine Abbas Hanımefendi'nin mektupları her açıdan önemli geldi bize. Girit'te sürgünde yaşayan Teşkilât-ı Mahsûsa reislerinden Kuşçubaşı Eşref ile kâh Amerika'da, kâh Mısır veya Türkiye'de yaşayan Bestekâr Şerif Muhittin Targan'ın mektupları da aynı şekilde!

Ancak Akif'i seven ve ondan gelen mektupları nâdide bir hatıra gibi muhafaza edenlerin yanında, bir de onların peşine düşenler yok mudur? Rahmetli şairin eşini, dostunu tanıyan, onlarla yakınlık kuran, bu tür belgelerin kaybolmasından endişe duyan bir başka Akif sevdalısı... Eski dergileri ve terekeleri karıştıran, sahaflarla sırf bu iş için ilişki kuran, buldukları her belge karşısında yürekleri titreyenler!.. Dolayısıyla büyük şairin hatırasına bağlı bu gönüllü kadroyu, ne kadar tebrik etsek yeridir. Özellikle de *Mehmet Akif'in Mektupları'nı* (2009) yayına hazırlayan Yusuf Turan Günaydın'a, gene Akif'in kızlarına ve damatlarına gönderdiği aile mektuplarını *Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları* (2010) adıyla güzel bir kitaba dönüştüren Ömer Hakan Özalp'e ne kadar teşekkür etsek azdır. Hele bu noktada değerli dostumuz ve çalışma arkadaşımız Mehmet Rüyan Soydan'ın, yıllardır bitmek bilmeyen heyecanı! Yer altındaki eski tarihi eserleri gün yüzüne çıkarmak için yıllar yıllar devam eden kazı çalışmalarında olduğu gibi onun sabırla bir mektubun, kartvizitin, pusulanın, fotoğrafın peşinde koşması!.. Rahmetli şairin karanlıkta kalmış bir yanını daha aydınlatabilmek için, bütün imkânlarını ve zamanını bu işe hasretmesi!.. Bunu hayatının en önemli meşgalesi haline getirme-

si. Aynı şekilde en ufak bir kıskançlığa da kapılmamaksızın, büyük şaire ilgi duyan hemen herkese bunları bezletmesi. Nitekim onun bu vefakârlığı ve hasbi emekleri bulunmasa idi nelerden mahrum kalırdık düşünebiliyor musunuz? İşte böyle bir Akif sevgisidir ki nice gönülleri dolduruyor, devamlı harekete geçiriyor ve motive ediyor. Dolayısıyla büyük şaire ait böyle sayısız belge ile sadece onun biyografisi zenginleşmiyor, Akif'in merkezinde yepyeni bir tarih de kuruluyor.

Mısır Dönemi Mektuplarında Neler Var?

Bu arada Akif'in Mısır'dan yazdığı mektuplarda nelerden söz ediliyor, neler öne çıkıyor? Bunlar önemli kuşkusuz. Bu mektuplarında Akif şüphesiz, mektup sahiplerinin merakları doğrultusunda cevaplar veriyor. En çok öne çıkan husus ise, Büyük Meclisin kararı ve Diyanet İşleri Riyaseti ile yapılan bir anlaşma sonucunda üzerine aldığı *meal* çalışmasının ne durumda olduğu!.. Akif, meraklılarına bu hususla ilgili geniş geniş bilgiler veriyor. Çalışmanın güçlülüğü, nasıl ilerlediği, temize çekilmesi ve ardından da *meal* çalışmasının ikmal edilmesi gibi. Mehmet Akif'in hazırlamayı üzerine aldığı *meal* ve *meal*in akıbeti konusunda Türkiye'de çok çalışma yapıldığı, ayrıca mealin büyük bir bölümünün bulunması sebebiyle, aynı bilgilerin tekrarında fayda bulunmamaktadır. Konuya ilgi duyanların, Mehmet Akif'in yazdığı mektupları kronolojik olarak takip etmeleri gene de faydadan hâli değildir.

Ne var ki bu mektuplarda Mısır'la ilgili fazla bir bilgi verilmiyor. Mısır'ın tarihi eserleri, şahirin gezip gördüğü yerler, Mısır toplumu ve yaşayışı ile ilgili gözlemlere yeteri derecede şahit olmuyoruz. Bu söylediğimiz hem aile çevresine hem de kendi özel dostlarına yazdığı mektuplar için geçerli. Bir iki mektubunda ise Nil kenarında oturduğu vâki. Birkaç mektubunda da Mısır'a has Kur'an okuma tarzından duyduğu hazlardan söz ediyor, işte o kadar!

Onun dışında ilgili mektupları en çok işgal eden, Akif'in Mısır hayatının öyle rahat ve huzur içinde geçmediği hususudur. Bu kanaate daha ziyade kızına ve damadı binbaşı Ahmet Argon'a, ayrıca Eşref Edip'e ve Kuşçubaşı Eşref'e yazdığı mektuplar vasi-

tasıyla ulaşıyoruz. Nitekim birkaç mektubunda Eşref Edip'e, onun takip edilecek işleri için cebinde otobüs parası bile bulunmadığını söylüyor. Dahası iyice bunaldığı için olmalı, *"Gel kendi işlerini kendin takip et!"* demek mecburiyetinde kalıyor. Bu yüzden olmalı ki, ücretli dersleri dışında Kahire'ye inmemekte, bütün vakitini evinde geçirmektedir. Fakat kimselere halini arz edemediği için de, Girit'te sürgün yaşayan Eşref Kuşçubaşı'ndan borç para isteyebilmektedir. Üniversitedeki dersleri maaşlı değil ücretli, o da ancak altı ay süreli olduğu için Mısır'da, gurbette yaşayan şairin çektiği sıkıntıyı kavramak hiç de zor olmamaktadır.

Bu kanaatimizi doğrulayan bir başka husus ise aile çevresine yazdığı mektuplardır. Nitekim onların hemen çoğunda bu tür meseleler öne çıkmaktadır. İktisatlı yaşamak, (inek, koyun, tavuk) beslemek, odunu-kömürü ve yiyeceği olmak, bunun kıymetini bilmek, hayatı en asgari seviyede yaşamaya hazır olmak ve buna şükretmek lüzumu vs. Dolayısıyla Akif iki de bir bunları neden söyleyip duruyor, düşünmemiz gerekiyor. Halbuki mektup yazdığı kişi kızı ve bir binbaşı, bir süre sonra da yarbaylık rütbesine terfi edecek birisi olduğu halde!.. Onlara Akif, iki de bir *Dünya Ekonomik Buhranı*'ndan, ülkelerin içine düştüğü ekonomik darlıklardan, Mısır'da ailelerin de bu tür sıkıntılara maruz kaldıklarından söz edip duruyor ki, bu satırlarında bile kendi yaşamasından yola çıktığından şüphe bulunmamalıdır.

Burada kuşkusuz Akif'i Mısır'a davet eden, onu arkalayan Abbas Halim Paşa gibi birinin olduğunu unutuyor değiliz. Sanatçı, sanatkârı seven, İttihat ve Terakki hükümetlerinde bakan, Mısır'da ve Türkiye'de geniş emlakları bulunan Abbas Halim Paşa!.. *"Arkasında böyle biri varken, nasıl olup da Akif sağdan soldan borç para istemek mecburiyetinde kalıyor?"* şeklinde içinizde bazı sorular doğması muhtemeldir.

Ancak realite de işte ortada! Akif darlık çekiyor, zora düşüyor, bun alıyor ve altında ezildiği gündelik hayatın yükü karşısında büzüldükçe büzülüyor.

Mektuplarında Gün Yüzüne Çıkan Son Akif Portresi

Biliyorsunuz, Türkiye şartlarına bakarak, şairin kendisi için Mısır bir tür inziva dönemi idi. Mısır'ın sosyal hayatından geri çekilerek ikinci bir inzivaya daha girmişti Akif. Fakat şimdiki bu son hali, tamamen kendi içine çekilmiş, bir başka Akif daha ortaya çıkıyor. Kendi çölünde hapsolmuş, dışarıda bir dünyanın varlığını dahi unutmmuş bir *İstiklâl Marşı* şairi!.. Dergiler çıkardığı yıllarda sesi kıtalar aşan, mesajı Türk ve İslâm dünyasının en uç noktalarında yankılar yapıp duran bir idealizmin işte son hali!.. Yürek burkan bu acının, bu yalnızlığın farkına varamamak ne kadar acıdır? Nitekim o büyük ruh bu uzlete daha fazla dayanamadı ve çok geçmeden o ağır hastalığa teslim oldu. Sıtma, sıtma ve ardı arkası kesilmeyen titreme nöbetleri!.. O şartlarda bile bir mektubunda ironik bir dil kullanmaktan geri kalmıyor. Aşırı derecede sıcaklığı ile meşhur Mısır'da "üşüme yarışması açılrsa şüphesiz ben birinci gelirdim" diyor. Belki 1930 sonrasında farkına varabildiğimiz bu hali ve ardından yavaş yavaş seyretmeye başlayan hastalığı zamanlarında Akif'i, büyük dostu Abbas Halim Paşa'ya durumunu arz ederken görüyoruz. Kendi yazdığı mektupları arasına özellikle yerleştirdiğimiz *İki Arîza*'sı bu bakımdan dikkatle okunmalıdır. Çokları bu metinleri birer hikâye, lâtife gibi okuyorlar. Şair ne diyor, niçin böyle bir mektup yazıyor? Dahası muhatabına neler söylüyor? Abbas Halim Paşa'nın Heybeli'deki mutantan hayatı ile kendi şartları arasındaki tezadı niçin bu kadar çıplaklaştırıyor? Bunların üzerine yeteri derecede eğilen birilerini bulursanız aşk olsun! Onun için Akif'in kendisinin yazdığı mektuplar bölümünde yer verdiğimiz *İki Arîza*'nın ve altlarına yerleştirilmiş izah bölümlerinin dikkatle okunması gerekir. Fakat biz orada mevcut realitenin sadece fotoğrafını çektik, bunun altında yatan sebebin ne olabileceğine ise girmedik. Kuşkusuz bu hususta bizim bazı bilgi ve kanaatleriniz yok değil. Var fakat, onun yerinin burası olmadığı kanaatini taşıyoruz.

Bilgi bir tarafa, Akif'in içine düştüğü darlığın nasıl telâfi edildiğini, bunun ilk kim tarafından fark edildiğini, mektupları kro-

nolojik olarak okursanız siz de anlayacaksınız. Çünkü dikkat edin, 1935 yılında Akif'in karanlık bahtına yepyeni bir ay doğuyor. O ay da, Abbas Halim Paşa'nın vefatı, (10 Ocak 1935) kızı Emine Abbas Hanım'dan (1899-1978) başkası değildir. Emine Abbas Hanım, önce büyük şairi kira derdinden kurtarıyor. Beş odası, iki salonu olan saray yavrusu bir malikaneyi Akif'e tahsis ediyor. Himmet ediyor büyük şaire, hastalığına çare bulmaya çalışıyor, Lübnan-Hatay taraflarına, doktorların tavsiyesi ve sırf şifa bulması için o gönderiyor. Hem de aile şirketlerinden ileri gelen bir müdürün Akif'e refakatini sağlayarak!..

Daha da önemlisi sırf hastalığı, yaşlılığı ve baba yadigârı oluşu dolayısıyla değil doğrudan Akif'in büyük şiirini muhatap alarak kendisine değer veriyor. Yani Akif'in hem en zayıf hem de en haşmetli damarını muhatap alıyor. Böyle yüksek bir değerın sanatına itibar ettiği hazını yaşıyor Akif'e! İşte bu büyük ve asil kadın, şair karşısına tevazu elbiselerini giyinerek çıkıyor. Ona Türkiye'den, ziyaretine gittiği Edirne'den özel mektuplar gönderiyor. Edirne dönemlerine, gençlik yıllarının hatıralarına avdet ettiriyor. Siz sayın ki ölü şairi yeniden diriltiyor.

Şair de, yüksek sanatının farkına varan bu kadın karşısında sanki son serenatlarına hazırlanıyor, o kadar yüksek bir dil ile konuşuyor. Mihnetini ve minnetini ifade eden, fakat asla zillate tenezzül etmeyen vakarlı bir dil icat ediyor kendisine. Büyük Akif yeniden doğar gibi bir şey oluyor.

Ne var ki bu yorumlarımızı, Emine Abbas Hanım'dan Mit-hat Cemal'e intikal etmiş bazı mektup parçalarına dayanarak yapıyoruz. Öyle tahmin edilir ki, Akif'in o asil kadına yazdığı mektuplar bayağı uzun olmalıdır. Kendini ve sanatını, en derûni hatıralarını açmaktan geri durmadığı mektuplar!.. Fakat Mit-hat Cemal'e teslim edilmiş o mektupların, orasından burasından makaslandığını, *Mehmet Akif* (1939) adlı eserine de ancak biyografiyi besleyecek kısımları ile dahil edildiklerini görmek, doğrusu insana giran geliyor.

O asil kadının Akif'e olan yüksek şefkati bir yana, bu mektupların asıl özelliği, şairin kendi sanatı üzerine konuşma ihtiyacını duymasındır. Unutmayalım ki şair Mısır yılları boyunca, belki Şerif Muhittin hariç, ilk defa böyle birisi ile karşılaşılıyor. Nitekim şairin çoğu mektubunda, bu mektuplarında olduğu gibi kendini açmadığı görülmektedir. İşte büyük şairin asıl büyük yalnızlığı burada ortaya çıkıyor. Sanatını konuşacağı ciddi, seviyeli muhataplar bulamamak!..

Dolayısıyla şairi gerçekten seven ve onun yüksek sanatının farkında olan iki kişiyi daha burada anmak gerekiyor. Onlardan biri Mahir İz, diğeri ise Asım Şakir'den başkası değildir. Her ikisinin yirmişer civarında Akif mektubunu muhafaza etmeleri, kutsal bir emanet gibi üzerinde titremeleri bunu ortaya koymuyor mu? Daha önemlisi de her mektubunda olmasa bile, Akif bu iki genç ile şiiri konuşuyor, sanatından söz ediyor. Fakat unutmamak gerekir ki onlar da o kadar genç ve müeddep konuşuyorlar üstatları ile! Mehmet Akif şiirinin asıl girift yanlarına henüz daha ermiş değiller. Fakat olsun, Akif'in gene de en çok onlara açabildiği anlaşıyor kendini!

Kimler Yok Bu Mektuplarda?

Peki onların dışında kimler var bu mektuplarda? En başta Ahmet Naim yok, Ferit Kam yok!.. Akif'i o kadar sevdiğini bildiğimiz Mithat Cemal yok!.. Damadı Ömer Rıza Doğrul, o kendisine *Süleymaniye* Kürsüsünde'yi ithaf ettiği Fatih Gökmen, Aksekili Ahmet Hamdi, Hasan Basri Çantay, yazı hayatına kendisinin kazandırdığı Şemsettin Günaltay, hiçbiri yok!.. Bunlardan bazılarını Akif gerek Mahir İz, gerek Asım Şakir vasıtasıyla defalarca selam gönderdiği halde! Gene de bir geri dönüş söz konusu değil. Çünkü onlar burda inzivada, Akif Mısır'da inzivada!.. Ama bir fark var gene de aralarında. Akif konuşmak, yazmak istiyor dostlarına. Fakat onlarda maalesef böyle bir ihtiyaca şahit olunmuyor. Kuşkusuz Mithat Cemal'in bir cümlesi daha hatıra geliyor:

"Gün oldu ki onu sevmek bir cesaretti. Dostları bile onu gizli sevdiler." *Mehmet Akif*, s. 161

Anladık, bunların hepsi kabul!.. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen, Asım Şakir ile Mahir İz'in Akif'le mektuplaşmaya devam etmelerini nereye koyacağız? Dolayısıyla hem Mahir İz hocayı, hem de Asım Şakir'i Akif'e olan bağlılıkları ve medeni cesaretleri noktasında takdir etmemek mümkün olmuyor. Diğer bir husus ise yukarıda isimlerini zikrettiğimiz veya zikretmediğimiz zevâtın, Akif'le yazışmış olmaları ihtimalidir. Çünkü onlardan bize intikal etmiş herhangi bir Akif mektubunun bulunmaması, onların yazışmadıkları anlamına da gelmeyebilir. O bakımdan küçük bile olsa, böyle bir ihtimalle kapı aralamak, gene faydadan hali değildir. Fakat Mısır gurbetinde yaşayan Akif'in mektupları kronolojik olarak okunduğunda, böyle ihtimal maalesef kuvvetli gözükmemektedir. Nitekim ilgili zevâta Akif'in yazdığı ya da onlardan birinden mektup aldığına dair herhangi bir atıfı ile karşılaşmıyoruz.

Kuşkusuz bu çekincelerin altında, bir de Mithat Cemal'in yazdıkları yatmaktadır. Akif'e yakın olmak, yakınlığını şurada burada ifadeye kalkışmak bayağı zorlaşmıştı. Ama bu zorluğa rağmen de, şairle onunla ilişkisini yazılı olarak sürdürenler az değildi. Evet o günkü Türkiye'nin şartları böyle bir manzara arz ediyordu. Fakat bu durumu mübalâğa ederek, bazı gerçeklerin de üzerinin örtülmemesi icap eder diye düşünüyoruz.

Bu bakımdan Mehmet Akif'in uğradığı mağduriyeti, 150'likler seviyesine de çıkarmamak icap eder. "Akif ülkeyi terk etti, mevcut uygulamayı onaylamadı" diye, hakkında ileri geri ne tür yazılar yazılırsa yazılsın, o 150'likler gibi vatandaşlıktan çıkarılmış birisi değildi. Nitekim hakkında düzenlenmiş 13 Temmuz 1936 tarihli bir emniyet belgesinden öğrendiğimize göre, yurtdışına çıkarken kullandığı pasaportun süresi bitmiş, normal yollar takip edilerek ve kendi başvurusu ile pasaportu yenilenmiş, yani süresi uzatılmıştır. Dolayısıyla Akif'e ilgili pasaporta istinaden Türkiye'ye dönüş vizesi verildiği anlaşılmaktadır.

İkincisi de, Akif'in kendi kızlarına ve damatlarına yazdığı mektuplardan öğrendiğimize göre, eşi İsmet Hanım normal prosedürleri uygulayarak İstanbul'dan Kahire'ye, Kahire'den İstanbul'a tekrar tekrar gidip gelebilmektedir. Nitekim o çileli ve hasta kadın Mısır'da kalıyor, çocuklarını ve torunlarını özlüyor. İstanbul'a gidiyor, akıllı fikri kocasında kalıyor. İşte ilgili mektuplara bakarak, İsmet Hanım'ın İstanbul ile Kahire arasındaki gidip gelmelerinde, herhangi bir güçlükle karşılaşmadığı sonucuna ulaşmak zor olmamaktadır. Kaldı ki bu gidip gelmeler tek sefere mahsus da değildir.

Diğer bir husus da Akif Mısır'a gitti veya yurdunu terk etti diye, geride bıraktığı aile yakınlarının herhangi bir güçlük, sıkıntı ile karşılaşmalarıdır. Nitekim damatlarından biri ve kızı Suat'ın kocası olan Ahmet Argon bir subaydır. Mektupların yazıldığı tarihlerde onu binbaşı olarak görmektediriz ki, normal yollardan terfi ederek yarbaylık rütbesine de yükselecektir. Daha önemlisi de Akiflerin kızı Suat, kocası Ahmet Bey ve 1926'da doğan kızları Ferda aile olarak, Mısır'da büyüklerini ziyaret edebilmektedirler. Hem de farklı farklı tarihlerde, bir kaç defa!.. Ayrıca Feride ve Muhittin Akçor ailesi de!.. Bu arada damat Muhittin Akçor'un Türkiye'de önemli bazı görevlerde bulunduğunu da kaydedelim.

Fakat bunlar bir tarafa!..

Akif Mısır'a gittikten sonra, hakkında kuşkusuz ileri geri yazanlar bulundu. Bu yazmalardan hareket edilerek Mehmet Akif, dönemin *Türkçe* ve *Edebiyat* ders müfredatlarından çıkarılmış değildir. Yani Mehmet Akif, ortaokul ve lise ders kitaplarında yer alıyor, gene de okunuyordu. Bu bakımdan dönemin *Türkçe* ve *Edebiyat* ders kitaplarını gözden geçirilmesi faydadan hali değildir. Ayrıca elinizin altındaki serinin devam eden ciltlerinde, bu hususlarla ilgili sayısız malzeme ile karşılaşacağınızı şimdiden haber verebilirim.

Peki, Hani Akif'e Gönderilmiş Mektuplar? Ya da Akif'in Zekâ ve Hafıza Tarafı

Bu çalışmada Mehmet Akif'in gençlik döneminde ve Mısır yıllarında kaleme aldığı mektupları büyük bir yer tutarken, onu takip eden iki ayı bölümün daha bulunduğu görülecektir. Onlar da ikinci

Bölüm/ *Dünyanın Dört Bucağından* ve Üçüncü Bölüm *Mehmet Akif hakkında üçüncü şahısların birbirleri ile mektuplaşmaları* oluşturmaktadır. Bu iki bölümün aynen birinci bölüm gibi dikkatle takip edileceği umulmaktadır.

Şimdiye kadar yapılan mektup yayınlarında, araştırmacıların dikkatinin Mehmet Akif'in yazdığı mektuplar üzerine yoğunlaştığı bilinen bir husustur. Bu dikkat ne kadar yerinde olursa olsun, aynı çevrelerin Mehmet Akif'e gönderilen mektuplar üzerine ise yeteri derecede yoğunlaşmadığı görülmektedir. Öyle de gençlik döneminde ve Mısır yıllarında bu kadar çok mektup yazan Mehmet Akif'e gönderilmiş mektuplar nerededir? İşte bu husus üzerine yeteri derecede düşünülmeyişi ve lâzım gelen izahların yapılmadığı görülmektedir.

Nitekim yüzlerce Akif mektubu ortada dururken, bu mektupların yazılmasına sebep teşkil eden metinler nerededir? Önceki bölümü okuduğunuz için, oradan hareketle aynı soruyu sürdürelim: Ailesinin, Mahir İz'in, Eşref Edip'in ya da Kuşçubaşı Eşref'in veya Emine Abbas Hanım'ın Akif'e yazdığı mektuplarla neden hiç karşılaşmıyoruz? İşte elinizin altındaki mektup çalışmasının en büyük noksanı da burada bulunmaktadır.

Öyle sanıyoruz ki işin bu tarafı doğrudan Mehmet Akif'in kendisi ile ilgili. O bir Eşref Edip, bir Asım Şakir, damadı ve kızları gibi kendisine gönderilen mektupları muhafaza etmiyor veya etmediği anlaşıyor. Kuşkusuz bu tespitimiz çokları için geçerlilik arz etmeyebilir. Belki bu hususu aydınlatmak yolunda daha farklı görüşleri olanlar da bulunabilecektir. Bu bakımdan Akif'e ait mektup metinleri yayınlayanların bu problemi mesele edinerek yeni bir şeyler söylemelerini arzu ederiz. Fakat bu metinler üzerinde yeteri derecede düşünülmeyişi de ortadadır.

Diğer bir husus olarak Mehmet Akif'in kendisine gönderilmiş mektupları muhafaza etmemesini, yaygın bir kolaycılığa başvurarak devir şartları ile, dönemin baskı ve şiddeti ile, daha ötede Mehmet Akif'in ihtiyatlılık duygusu ile izaha kalkışanlar da bulunabilecektir. Nitekim en kolay ve en kestirme izah yolu bu olmalıdır. Kaldı ki hemen her meseleyi böyle bir usul ile izah kolaycılığı, yaygın bir zihin tembelliğine de varıp dayanmış görünmektedir. İşte bu yüzden meseleyi enine boyuna

düşünmek ve Mehmet Akif'in kişiliği ve hayatının bütünü şâmil bir izaha dönüştürmek gerekmektedir.

Bunun için de büyük şairin sırf Mısır dönemi mektuplarını değil, 1908'den itibaren yönetimini üstlendiği dergiler döneminde kendisine gönderilmiş mektupları da muhafaza etmediğini hatırlamak icap eder. Düşünün ki *Sıratı Mustakim* ve *Sebilürreşat* gibi küresel niteliğe haiz iki dergiyi yöneten, bunca şiir, makale, tercüme neşir eden; ayrıca şiir ve makalelerini dergide yayınlamak isteyen yüzlerce kişinin mektupları hani nerededir? Ömrü boyunca fikirleri, sanatı ve yol göstericiliği ile hep ön planda olan Akif gibi bir şahsa yüzlerce, binlerce mektup gönderilmiş olması icap etmez mi? Özellikle de Ankara'da milletvekiliği döneminde!..

İşte bu mektupların hiç birisi bugün elimizde bulunmuyor. Ayrıca Mısır döneminde kendisine gönderilmiş mektuplarda olduğu gibi! Bu tespitlerimizi yaparken amacımız, sizin de bu yolda düşünmenizi sağlamak olamaz kuşkusuz. Fakat problemi topyekün kavramaya olan ihtiyacımız da yok değildir.

Neticeye gelecek olursak, bu mesele bize göre Akif'in kendi şahsiyeti ve zihin yapısıyla doğrudan ilgilidir. İlki de onun yüksek zekâsı ve tahminlerin ötesine varan hafıza kabiliyeti olmaktadır. Bir konuşmayı yani sohbeti, okuduğu bir şiiri veya kitabı, ya da meşk ettiği bir musiki parçasını unutmak denen bir zafiyet Akif de bulunmuyor. Onun bu tarafı ile ilgili Eşref Edip ve Mithat Cemal'in *Mehmet Akif*lerinde olsun, büyük dostu Hasan Basri Çantay'ın yayına hazırladığımız *Akifname*'sinde olsun, sayısız şahadetler bulunduğu ortada malûmdur. Kaldı ki bu hususta bu kadar çok malzeme bulunmaktadır ki şaşar kalırsınız. Tabii ki Akif okumasını sırf kuru biyografiye indirgeyenlerin, o büyük dehayı kavramaya ve eserini tahlile ne zamanları, ne de imkânları bulunmuyor.

İsterseniz bir de şunu düşünelim! Akif'i yakından tanıyan, onunla beraber olmuş, çalışmış, kendisinden hatıralar nakledenlerin metinlerini muhakkak ki okumuşsunuzdur. "Mehmet Akif'in şöyle bir kütüphanesi vardı, şu kadar kitabın sahibi idi" cinsinden kaç cümle hatırlıyor musunuz? Dolayısıyla yanılma payını da saklı

tutarak diyeceğim ki, Akif'in öyle göz dolduran bir kütüphanesi bulunmuyordu diyeceğimiz geliyor.

Netice olarak varmak istediğimiz sonuç şudur: Mehmet Akif bir metni bir defa okur ve bu iş onun için artık bitmiştir. Bir mik-natis gibi bir fotoğraf makinesi veya kamera gibi her ne varsa hafızasında! İşte böyle bir kabiliyete "hani sendeki mektuplar, onları neden muhafız etmedin?" diye sorulabilir mi? Dolayısıyla daha okuduğu anda fotoğraf olarak hafızasına kaydedilmiş metinlerin muhafazası gibi bir mesele için Akif düşünölemeyecek bir husustur.

Yapılan bu izah ve yorumların ışığında, Akif'ten bize beklenildiği derecede mektup intikal etmemesinin sebebi yeteri derecede aydınlığa kavuşmuştur sanırız. Çalışmanın ikinci bölümüne aldığımız mektupların sayı azlığı da zaten bunu ortaya koymaktadır.

Hal böyle olmakla birlikte biz bu bölüme, Akif'e gönderilmiş olanlar dışında, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'a hitaben yazılmış çeşitli mektupları da dahil etmeye karar verdik. Kuşkusuz ilgili mektupların Mehmet Akif'e taalluk eden yanları bunda etkili oldu. Dolayısıyla bu bölümde doğrudan Mehmet Akif'e hitaben yazılmasalar bile Balkanlardan, Kazan'dan, Türkistan'dan Kafkaslardan çeşitli İslâm ölkelerinden, Japonya veya Hindistan'dan gönderilmiş mektup örnekleri ile de karşılaşacaksınız. Bu tür mektuplara iki sebeple yer vermek lüzumunu duyduk.

Sıratı Müstakim'e ve Sebilürreşat'a Gönderilen Mektupların Tarihi Arka Planı

Bunlardan birincisi, Mehmet Akif'in yönetiminde yayın yapan her iki derginin Türk ve İslâm dünyasına yaklaşımını ortaya koymak için!.. Bu dergilerin yayınlandıkları dönem boyunca, nasıl geniş bir açılım sergilediğinin daha iyi farkına varılabilmesi için! Burada şunu ifade etmek gerekir ki ilgili dergilerin açılım genişliği, ileride kurulacak Türk Ocağı'ndan da, Ocak'ın çıkardığı *Türk Yurdu* dergisinden de öncelik arz etmektedir. Daha ileri giderek şunu bile söylemek mümkündür: Türk Ocağı ve *Türk Yurdu* der-

gisi, *Sıratı Müstakim*'in oluşturduğu yeni bir zeminde vücut bulmuşlardır. Bu bakımdan *Sıratı Müstakim* ile *Sebilürreşat*'ın İslâm ve Türk aleminin bütününü şâmil, kucaklayıcı tarafının iyi anlaşılması gerekmektedir.

Nitekim Akif'in yönetimindeki yayınlar bu yönüyle tamamen *küresel* bir nitelik arz etmektedir. Ayrıca bu yayınlarda İngiliz sömürgesi durumundaki İslâm ülkelerine gösterilen hassasiyet her açıdan önemlidir. Buna karşılık aynı tutum o günkü Rusya'nın işgali altında ve sömürge durumunda bulunan Türklere de gösterilmekte, dergi neredeyse bu âlemin sözcülüğü rolünü üstlenmektedir. Bu amacını gerçekleştirmek için de dergi Asyalı Türk aydınlarının makalelerini yayınlamakta, ayrıca o coğrafyalardan gönderilmiş sayısız mektuplara yer vermektedir.

Dolayısıyla çift kollu bir kartal gibi bir yandan İslam dünyasını, öbür yandan Türklük âlemini kucaklamak isteyen bu yayın politikasının nasıl oluştuğu, kimin veya kimlerin bunda etkili olduğu, nasıl bir mesafe alındığı üzerinde yeterince çalışma yapılmadığı da bilinmektedir.

Fakat özellikle *Sıratı Müstakim* ilk çıktığı tarihten itibaren iyi tetkik edilir ve yayının kademe kademe kendini nasıl bulduğu, rayına oturduğu iyi incelenirse, Mehmet Akif'in bundaki rolü de ancak o zaman fark edilebilir.

Bu hususta fikir sahibi olabilmek için, daha işin başında, Eşref Edip ile Ebulûla Mardin'in nasıl bir dergi düşündüklerini bilmek, bilâhère de Mehmet Akif'in adı konmamış bir "başmuharrir" olarak dergiye neler kattığının kavranması icap eder. Nitekim 1908'de kurulan *Türk Derneği* ile ilişkiler nasıl kurulmuş, kimin vasıtasıyla kurulmuş, bunda etkili olanlar kimlerdir gibi!.. Kendisi Ferganalı Türk olmakla beraber, dergi çıkaracakları sırada Eşref Edip'te bu tür düşünceler mevcut değildi. Nitekim *Sıratı Müstakim*'de bu tür bir açılım denemesine, derginin ilk çıktığı tarihten beş ay sonra ancak şahit olabilmekdeyiz. Sonradan da bu açılım denemesi çorap söküğü gibi devam edip gidiyor.

İşte *Sıratı Müstakim*'in bu yanı, doğrudan Mehmet Akif'ten kuvvet almaktadır. Bunları daha sağlam bir temele oturtmak için Akif'in Balkanlı yanı sıra, annesi dolayısıyla Türkistanlı bir yanının da bulunduğunu, şairin bu yanının asla örtülmemesi gerektiğini söylemek durumundayız. Fakat ilgili yayını açıklamak için bunlar bile kâfi gelmeyebilir. Bunun için Mehmet Akif'in Ahmet Mithat Efendi ile ilişkisine girmek gerekir ki, o da meseleyi uzatmaktan başka bir işe yaramaz.

Onun için, Mehmet Akif'in Ahmet Mithat Efendi'ye doğru açılan yanına fazlaca girmeksizin, bu ikilinin Darülfünun'da birlikte hocalık yaptıklarına ve Mithat Efendi'nin önemli bazı eserlerinin *Sıratı Müstakim* dergisi tarafından yayınlandığına işaret etmekle yetinelim. Fakat daha enteresan olanı ise *Sıratı Müstakim*'in ilk çıkışı sırasında, Ahmet Mithat Efendi'nin kaleme aldığı bir yazı olmaktadır. Buradan çıkarılabilecek sonuç, derginin yayınından, Mithat Efendi'nin daha önceden haberdar olması ihtimalidir. Eğer böyle bir durum söz konusu ise bu meseleyi Ahmet Mithat Efendi ile kim konuşmuş veya istişare etmiş, tecrübe ve tavsiyelerini kim almıştır. İşte bu noktada Mehmet Akif'in ileri görüşlülüğü bir kere daha karşımıza çıkıyor.

Nitekim *Sıratı Müstakim* dergisinin koleksiyonları tetkik edilirken sözünü ettiğimiz açılım denemesinin ilk örneğinin, Ahmet Mithat Efendi'nin Fevziye Kiraatanesinde verdiği *Türklüğe Dair* konferansı ile başlatıldığı görülecektir. Başta Mehmet Akif olmak üzere, *Sıratı Müstakim* yazı ailesinin beraberce izlediği Mithat Efendi'nin konferansına nasıl bir önem verildiği şuradan bellidir: Mehmet Âkif'in vazifelendirmesi ile Eşref Edip ilgili konferansı olduğu gibi not etmiş, metne dönüştürmüş, ardından dergi iki sayı halinde Mithat Efendi'nin konferansının yayınına gerçekleştirmiştir. İşte Mithat Efendi'nin konferansı ve bunun *Sıratı Müstakim*'deki yayının ardından önemli bazı gelişmelere şahit oluyoruz. Bunların ilki de, İstanbul'da *Türk Derneği* adıyla yeni bilimsel bir kuruluşa vücut verilmesidir. Dahası ilgili bilimsel kuruluş ile *Sıratı Müstakim*'in yakınlığı o kadar fazladır ki, onlar dergiyi kendi fikir-

lerinin *naşir-i efkar* addetmekte ve *Sıratı Müstakim* yönetimi de bundan rahatsızlık duymadığı gibi zevkle kabul etmektedir.

Diğer bir gelişme ise, bundan sonraki sayılarında *Sıratı Müstakim*'in bu tür konferanslara daha bir ilgi göstermesidir. Akçuraoglu Yusuf Bey'in "*Rusya'da Sâkin Türklerin Hayat-ı Medeniye, Fikriye ve Seviyelerine Dair*" (c. 2, nr. 40), Mehmet Akif'in hakkındaki "*Babamız*" ifadesini kullandığı Gaspıralı İsmail'in "*Tedrisat-ı Umumiye Hakkında*" (c. 2, nr. 48) konferansları bu arada zikredilebilir. Daha sonra bunlara Halim Sabit'in, Ispartalı Hakkı'nın, zaman zaman Londra Darülfünundan İstanbul'a teşrif eden ve orada *Sıratı Müstakim*'in temsilciliğini yapan Halil Halit Bey'in konferansları eklenecektir ki hepsi birbirinden değerlidir.

Burada dikkat edilmişse Abdürreşit İbrahim'in adını zikretmedik. Çünkü ilk çıktığı sıralarda Akif'in, Abdürreşit İbrahim'le herhangi bir ilişkisi bulunmamakta idi. Belki de Abdürreşit İbrahim daha henüz İstanbul'a bile gelmemişti. Sonra o da İstanbul'a gelecek, Abdürreşit İbrahim de konferanslar verecek, Mehmet Akif ona seyahatlerini ve hatıralarını yazdıracak, bunları iki cilt halinde kitap olarak neşredilecektir.

Bu izahları niçin bu kadar geniş tuttuğumuz kuşkusuz düşünülebilir. Zira bu mesele derginin ilk çıktığı sıralarda, planlanmış gibi gözükmemektedir. Başlangıçta dini, İslami, felsefi, edebi bir dergi olarak düşünülen *Sıratı Müstakim*, 1908 yılının sonlarına doğru asıl çizgisini muhafaza ederken, böyle bir evrilmeye maruz kalıyor ve dışa doğru açılan az çok politik bir renge de bürünüyor. *Sıratı Müstakim* için burada önemli olan, sonucu kestirilemeyen yepyeni bir açılım gerçekleştirmeye başlamasıdır. *Sıratı Müstakim*'in kazandığı bu yeni yayın politikası, bir adım sonrasında Mısır'a ve İslâm dünyasına doğru, ardından da Balkan Savaşları ile birlikte Balkanlara doğru açıldıkça açıldı. Dolayısıyla bu izahların ışığında *Sıratı Müstakim*'in asıl kimliğinin, zaman içinde ve kademe kademe teşekkül etti sonucuna ulaşabilmekdeyiz.

Bu ilgi ve açılım politikaları doğrultusunda da dergiye sayısız mektuplar gelmeye başladı. Kazan'dan, Sibiry'a'dan, Türkistan'dan,

İngiliz sömürgesi altında yaşayan Hint müslümanlarından, bugün olduğu gibi o gün de Çin'in baskısı altında acı çeken Doğu Türkistanlı Uygurlardan ardi arkası kesimeyen mektuplar yağdı. Fakat Balkanlardan gelen mektupların daha ziyade Balkan Savaşları ve Arnavut isyanından sonra artış gösterdiği söylenebilir. Ne var ki Birinci Dünya Savaşı yıllarında *Sebilürreşat*'ın açılım politikası tahminlerin ötesinde etkili oldu. Bu yıllarda başta Mısır, Kuzey Afrika, Irak ve İran'ın Şia camiası da *Sebilürreşat*'ı ciddi şekilde takip eder hale geldi. Hem derginin adı, hem Mehmet Akif'in şanı ve şöhreti, bütün İslâm ve Türk dünyasında tanınır oldu. Özellikle şiirleri, yazdığı isimli isimsiz makaleleri bunda çok etkili idi. Dolayısıyla Akif'in ulaştığı şöhret ve derginin uyandırdığı küresel tesirler, doğrudan mektuplara yansır hale geldi. İşte derginin bu yanına da işaret edebilmek için, *Sıratı Müstakime* ve *Sebilürreşat*'a gönderilmiş mektuplardan bazılarına yer vermek ihtiyacı buradan ileri geldi. Kuşkusuz bunların hepsi yurtdışından gelmiş değildir. Onların arasında, o günkü Osmanlı coğrafyasından gönderilmiş olanlar bulunduğu gibi doğrudan Mehmet Akif'e yazılmış olanlar da eksik değildi. Dolayısıyla mektupların kapsama alanına bakarak ilgili bölüme, "Dünyanın Dört Bucağından" başlığının uygun düşeceği sonucuna vardık. Fakat ilgili dönemler boyunca, Akif'e daha çok mektup gönderilmiş olabileceğini düşünmekten de kendimizi alamıyoruz. İşte dergide o mektuplardan kiminin başına sunuşlar, kiminin sonuna da *Sıratı Müstakim* veya *Sebilürreşat* imzasıyla cevaplar yazıldığı görülür. Bunları derginin görüşü veya tavsiyeleri olarak değerlendirmek mümkün olabilmektedir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümü ise daha farklı bir yanını teşkil ediyor. Mehmet Akif'in yakın veya uzak arkadaşları kendi aralarında yazışıyorlar, tartışıyorlar. Akif'in vefatından önce veya vefatından sonra!.. Onun hakkında kim ne düşünüyor, yokluğu karşısında neler hissediyor gibi. Ama bu metinlerin de Akif'e dair birer mektup olarak kaleme alındıklarını asla unutmamak kaydıyla. Bu bölümde düşünür Yusuf Akçura'nın Halim Sabit'e gönderdiği mektup gibi *Tutunamayanlar* yazarı Oğuz Atay'ın sinemacı Halit Refiğ'e yazdıkları da ayrı bir önem arz etmektedir. Bu metinlerin hepsinin ayrı ayrı birer değer ifade ettiğini söylemeye gerek var mıdır bilmiyoruz.

BÜYÜK MECLİS'LE MEHMET AKİF'İN YENİDEN BULUŞMASI VE LÜZUMLU BİR TEŞEKKÜR

Mehmet Akif'in mektupları, kendisine yazılan mektuplar ile Akif üzerine dostlarının ve üçüncü şahısların kendi aralarında mektuplaşmaları ve yazışmaları üzerine kurulu olan bu çalışmanın ve diğer bazı çalışmalarımızın önemli bir şansından da burada söz etmemiz gerekiyor. O da Büyük Meclisimizin değerli Başkanı, Sayın Prof. Dr. Mustafa Şentop'un bu çalışmalardan haberdar olarak sahip çıkması ve himayeleri altına alarak yayımlanmasına imkân sağlamalarıdır.

"2021 İstiklal Marşı Yılı"na tesadüf eden bu yüksek alaka, kuşkusuz bizim değil, *İstiklâl Marşı* şairimiz büyük Akif'in bir hakkı ve nasibi olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla Sayın Şentop'un büyük şaire olan yüksek vefası sayesinde aradan geçen bir asırlık bir dönemin ardından Büyük Meclisimiz ile Büyük Şair'imiz yeniden buluşuyorlar demektir.

Bu sebeple ilgili çalışmamızın **"2021 İstiklal Marşı Yılı"**nda Türkiye Büyük Millet Meclisi himayelerinde yayımlanmasına vesile olan ve eseri büyük bir samimiyetle sahiplenerek Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sayın Başkanı Prof. Dr. Mustafa Şentop'a, eserin titizlikle yayımlanması yolunda her türlü gayreti gösteren TBMM Başkan Danışmanı Sayın Nasuhi Güngör'e, yine aynı şekilde eserin güzel bir şekilde okuyucuyla buluşması için çalışan Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanı Sayın Necati Sungur'a, mektupların zengin bir albümle desteklenmesi ile her türlü mektup ve belge temininde arşivini cömertçe açan çalışma arkadaşım Mehmet Rüyan Soydan'a, iyi bir arşiv uzmanı ve değerli bir edebiyatçı olan diğer çalışma arkadaşım Selçuk Karakılıç'a, ilgi alanda çalışmalarını aralıksız sürdüren bilim ve sanat erbabı arkadaşlarımıza, edebiyat araştırmacılarımıza ve bu çalışmanın yayına hazırlanmasında emeği geçen TBMM çalışanlarına hassaten teşekkür ederim.

Necmettin TURİNAY

Mehmet Akif

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF'İN MEKTUPLARI YAYINA NASIL ve NEDEN HAZIRLANDI?

Selçuk KARAKILIÇ

Yüzü bulsan, yine "hâlâ mı bu mektup, hâlâ!"

Asım, Mehmet Akif

YAKIN DÖNEM KÜLTÜR, edebiyat ve siyaset tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biri olan Mehmet Akif Ersoy, fırtınalı bir hayatın gerçek kahramanıydı. Hiç şüphe yoktur ki, şairin 63 yıllık macerası sayısız romana konu teşkil edebilecek nitelikteydi ve büyük şairin hikâyesini ilk kez *romanlaştıran* Mehmet Emin Erişirgil'dir. *Bir İslâmcı Şairin Romanı*'nı, neden yazdığını soran çevrelere verdiği cevap, aslında *Safahat* şairinin asıl fark edilmesi ve öne çıkarılması gereken yönüne işaretir. "Nereden hatırıza geldi bu softa?" gibi kışkırtıcı ama yaygın kanaatin yol açtığı problematik düşünce, Akif gibi büyük bir sanatkâra yapılabilecek haksızlık, daha da ötesi talihsizliktir.

Erişirgil'e göre, büyük şairi yazmak demek, 1908-1918 yılları arasındaki fikir cereyanlarını bir yönden anlamak ve anlatmak olacaktı. Üstelik birbirine hiç benzemeyen Tefik Fikret, Ziya Gökalp, Mehmet Akif, Prens Sabahattin iyi bilinmedikçe o devrin fikir tarihi yazılamaz, hatta Meşrutiyet fikir tarihi bilinmedikçe de çok zaman Cumhuriyet'in umumi fikir kaynaklarını ve sebeplerini göstermek de mümkün olamazdı.

Akif'in sıra dışı şahsiyetini fark edenlerden biri de Türk basınının efsanevî ismi Hüseyin Cahit Yalçın'dan başkası değildi. Hayat ve sanat telakkilerinin birbirine zıt olmasına rağmen *Safahat* şairi için Hüseyin Cahit'in şu cümleleri dikkat çekicidir: "Mehmet Akif'in hayatı eserlerinden de büyük bir şiiirdir".

Hayatı, sanatı, düşüncesi, felsefesi ve dramıyla gerçek bir kahraman olan büyük şairin şahsî tarihine küçük, fakat anlamlı bir katkı yapabilmek için onun dönem dönem değişen duy-

gularını, gelişen fikirlerini, sanat ve hayat arasındaki trajedisini, benzersiz karakterinin tipolojisini, millî sanatkârlığını, dost ve sanat çevreleriyle ilişkisinin boyutlarını ve döneminin şartlarını izah eden *Mehmet Akif'in Mektupları* adıyla elinizdeki edisyonu hazırlamış bulunuyoruz.

Çalışmamız hakkında bazı izahları yaparken fark ettim ki, bugün 5 Şubat 2021'dir. Nitekim tam yüz yıl önce Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, *İstiklâl Marşı*'nı yazması için Mehmet Akif'e, 5 Şubat 1921 tarihli bir mektup gönderecek, Akif de bu davete *İstiklâl Marşı*'nı yazarak cevap verecekti. Tarihî günlerden geçerken, Akif araştırmalarına bir katkı sağlayabilirsek, Mehmet Akif'i ve dönemini aydınlayabilirsek kendimizi mutlu addedeceğimizi söyleyebilirim.

Üç bölümden oluşan *Mehmet Akif'in Mektupları*'nda alışlagelen mektup yayıncılığının dışında bir metot takip edilerek Akif'i ve dönemini izaha çalıştığımızı öncelikle belirtmemiz gerekiyor. "Mehmet Akif'in Mektuplar" adını taşıyan birinci bölüm, büyük şairin bizzat kendisinin yazdığı mektuplardan oluşuyor. Bu bölümdeki mektuplarda, dönemin politik, ekonomik ve kültürel şartlarının yol açtığı dram, yıllar içinde değişen ruh hali, kaçındığı tutum ve yaklaşımlar, aile ve dost çevresinden beklentileri, Türkiye'deki kültür muhitlerinde gelişen olayların takibi ve kendisine tesirleri, Mısır'daki yaşayışı, Türkiye hasretinin derin izleri ve hastalığı gibi şahsî problemlerinin öne çıktığı görülüyor. Dolayısıyla bu bölüm, Akif'in şahsî tarihine katkı sağlayacak önemli bir belge romandır diyebiliriz.

Birinci bölümde kuşkusuz bazı *manzum mektuplar* dikkatinizi çekecektir. Mehmet Akif'in, ilk gençlik yıllarında çeşitli dostlarına gönderdiği bu manzum mektupları, birinci bölümde değerlendirmeyi uygun bulduk. Üstelik kronolojik sıra takip edildikçe Akif, zaman zaman manzum mektuplar yazarak meramını anlattığı görülecektir. Birinci bölümdeki diğer farklı mektuplar ise, Mehmet Akif'in dostlarına imzalayarak göndendirdiği ithaflı *Safahat* cümleleridir. Bazen bir, bazen iki cümleden oluşan bu ithafları şairin mektupları arasında değerlendirdiğimizi söyleyebiliriz.

Bütün bölüm mektuplarında olduğu gibi birinci bölümde Akif'in yazdığı her mektup, titiz bir incelemeye tabi tutularak tartışılmış, mektupların arka planında yatan sebepler, olaylar, kişiler, dönemin politik, ekonomik ve kültürel şartlarının yol açtığı dram, şairin mektup yazmak isteyişinin sebepleri, değişen ruh halinin amilleri, dostları arasında kimlerin neden mektup yazdığını veya yazmadığını, dönem dönem değişen bu isimlerin Akif'te meydana getirdiği derin tesirleri uzun uzadıya dipnotlarla izah edilmiştir. Mektuplara nüfuz edebilmek, Mehmet Akif'in ve çevresinin ne demek istediğini tam manasıyla anlatabilmek maksadıyla yazılan bu dipnotlar aslında *Mehmet Akif'in Mektupları*'nı okuma kılavuzu niteliği taşımaktadır. Bu dipnotlar, istişare edilmiş, tartışılmış ve nihayet Necmettin Turinay tarafından yazılmıştır.

"Dünyanın Dört Bucağından" başlığı altında topladığımız *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'ta yayımlanan ikinci bölümdeki mektuplarda ise, Mehmet Akif'in Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar geniş bir entelektüel çevreyle iletişim içinde olduğu görülüyor. Birinci bölümde ne kadar şahsî problem ve istekler ön plandaysa, ikinci bölümde ise millî meseleler ve bu konularda ürettiği fikirler ön plandadır. Yönettiği *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergileriyle Türk ve İslâm dünyasıyla inanılmaz bir bağ ve dostluk kuran Mehmet Akif'in şöhreti ve mizacı bunun esas kaynağını oluşturmaktadır.

İkinci bölümde, Balkanlı ve Arap aydınlarla birlikte Türkistan Türklüğünün ve Asya müslümanlarının entelektüel çevrelerin dergiye veya kendisine gönderdiği mektuplar değerlendirilirken, tıpkı birinci bölümde olduğu gibi dipnotlarda kapsayıcı izah ve yorumlar yapılmıştır. Bu dipnotlarda, mektuplarda ifade edilen olaylar, kişiler aydınlatılmaya çalışılmıştır.

"Mehmet Akif'ten Söz Eden Mektuplar" başlıklı üçüncü ve son bölümde ise Akif'in çevresindeki kişilerin mektuplarını bir araya getirmiş oluyoruz. Bu bölümdeki mektuplarda, *Safahat*'ın yayımlanmasından sonra cereyan eden tartışma ve polemikler, eserinin meydana getirdiği tesirler, izlenimler, hatıralar, görevi dolayısıyla kendisine yöneltilen eleştiriler ve cevaplar dikkati çekiyor.

Üç bölümden oluşan *Mehmet Akif'in Mektupları*'nı yayına hazırlarken mektupların dağınıklığı dolayısıyla doğrusu epey bir müşkül ile karşılaştık. Parça parça, hatta cümle cümle verilen, başı sonu belli olmayan bazı mektupları bir araya getirmek ciddi bir mesaiye yol açtı. Üstelik söz konusu mektuplar farklı zamanlarda ve çok çeşitli mahfillerde yayımlandıkları için parçaları birleştirmek gerekiyordu. Nitekim sayısız dergi, gazete, hatırat koleksiyonları taranmış, Akif'in mektuplarını yayımlayan bilim ve sanat adamlarımızın çalışmalarıyla karşılaştırılmış ve uzun uğraşlardan sonra topyekün bir yayın ortaya çıkmıştır. Mektupların temin edebildiğimiz orijinal metinleriyle karşılaştırarak yanlış okunan veya okunamayan cümleler de düzeltilmeye gayret edilmiştir. Her mektubun ilk yayımlandığı dergi veya kitap incelenmiş, ardından sonraki yıllarda neşredilen yayınlar ile karşılaştırılarak eksikler giderilmeye çalışılmıştır.

Mehmet Akif'in Mektupları'nı yayına hazırlarken yaptığımız bazı uygulamalara da işaret etmemiz gerekiyor:

Mektupların anlaşılır bir şekilde okunabilmesi, dönemin atmosferinin panoraması, özellikle Akif'in iç dünyasının durumu, muhataplarının tutumları, olayların izdüşümünün fark edilebilmesi ve mektuba başlamadan bir fikir verebilmesi amacıyla her mektuba birer başlık verildi. Bu başlıklar, mektupta geçen önemli ve manidar cümleler veya mısralar arasından seçilerek metne ilave edildi. Böylece mektuplara ilk anda nüfuz edilebilmesi amacıyla dikkat çekici başlıklar vermeyi tercih ettik.

Bu başlıkların altında köşeli parantez ile verdiğimiz ve mektupları gönderen ile alan kişilerin isimlerinin bulunduğu küçük bölüme özellikle dikkatinizi çekmek istiyoruz. Birinci bölümde Mehmet Akif'in mektup gönderdiği muhataplarının yanı sıra, ikinci ve üçüncü bölümde mektup gönderen veya alan kişiler hakkında da önemli bazı bilgileri dipnotlarda vermiş bulunuyoruz. Mektup başlıklarının hemen altında isimleri [Mehmet Akif'ten Ispartalı Hakkı'ya] şeklinde verirken, mektubun muhataplarını belirtmiş, ayrıca gönderen veya alan kişi hakkında da çeşitli izahlarda bulunulmuştur. Burada olduğu gibi her bölümde de karşımıza çıkan her türlü muamma veya tartışılması gereken hususlar tespit edilerek olabildiğince manidar ve gerekçeli bilgiler verilmiştir. Ayrıca mektup gönderen veya alan kişilerin unvanları veya çalıştıkları

yerler de verilmeye gayret edilmiştir. Böylece Mehmet Akif'in nasıl bir çevreye sahip veya kimlerle muhatap olduğu daha açık bir şekilde görünsün istedik.

Mehmet Akif'in Mektupları adını verdiğimiz bu edisyonun aynı zamanda önemli bir yanı da fotoğraf albümüne sahip olmasıdır. Seçkin ve zengin fotoğraflarla, mektuplarda geçen kişileri, şehirleri, olayları, tartışılan ve zikredilen meseleleri, büyük şairin ailesini, yol arkadaşlarının ve dostlarının okuyucunun zihninde canlanması faydalı olacaktı. Nitekim Mehmet Akif albümü niteliği taşıyan elinizdeki edisyonda kullandığımız başta mektuplar olmak üzere belgeleri ve fotoğrafları her vesileyle istişare içinde bulunduğumuz Mehmet Rüyan Soydan Bey göndermiş ve eserin zenginleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır.

Mektupların sonunda ise kapsayıcı bir indeks bulacaksınız. İndekste, mektuplarda adı geçen kişiler, kitap, dergi, gazete isimleri ve yer adları verilmekte, böylece araştırmacılara önemli bir kolaylık sağlayacaktır.

Adalararası, 5 Şubat 2021

29 Nisan 1312/ 11 Mayıs 1896

Mehmet Akif'in dostlarından Bereketzade İsmail Hakkı
[Mehmet Rüyân Soydan Arşivi]

SIRATI MÜSTAKİM'İN HİSSESİNE İSABET EDEN VAZİFE*

[Müntehib-ı Sâni Namzedi Hayri Bey'den *Sıratı Müstakim'e*]

Sıratı Müstakim müessisleri beyefendilere,

Mahkeme-i Temyiz azâ-yı kirâmından Bereketzade İsmail Hakkı Beyefendi hazretleri *Sıratı Müstakim* sahâifine zînet-bahş olan âsâr-ı âliye ve tetkikât-ı hakîmâneleriyle efkâr-ı ümmeti tenvir buyurdıkları gibi, karîbü't teşekkül olan *Meclis-i Mebusan*'ca da âfitâb-ı fazl ü irfân-ı dehâ-perverîlerinden müstenir olabilmek için namzetliklerinin vaz'ına muvâfakat buyurmalarını arzû-yı milli

* *Sıratı Müstakim*, 19 kasım 1908, c. 1, nr. 13, s. 208

Bereketzâde İsmail Hakkı Bey (1851-1918), *Sıratı Müstakim* yazı heyetinin Manastırlı İsmail Hakkı'dan sonra en çok itibar ettiği ulema arasında yer almaktadır. Yüksek zekâsının yanı sıra, bilhassa *Kur'an* anlama ve tefsir hususunda döneminin en önde gelen isimlerinden biridir. Onun bu yönü, *Sıratı Müstakim* yazı kadrosu tarafından da iyi bilinmektedir ki, tefsir ve makaleleri daima ilk yazı olarak kullanılmıştır. Aynı şekilde Manastırlı İsmail Hakkı'nın tefsir ve vaaz metinleri de benzeri muameleye tabi tutulmuştur.

Envar-ı Kur'an (tefsir) ve *Yâd-ı Mazî* adlı hatıraları ile tanınan Bereketzade, ilgili mektubun yazıldığı sırada Osmanlı Yüksek Temyiz Mahkemesi azası bulunuyordu. Yüksek zekâsı, ilmi birikimi, Fransızca dâhil üç ayrı dile vukufu kamuoyunca da biliniyor olmalı ki, mektup sahibi onun yeni açılan Meşrutiyet Meclis'ine (Meclis-i Mebusân) aday gösterilmesini arzu etmektedir. Aynı fikre sahip oldukları için *Sıratı Müstakim* kadroları bu teklifi kendisine götürmüşler, fakat Bereketzade politika dışında kalmayı tercih etmiştir. Nitekim aşağıda okuyacağınız *Sıratı Müstakim*'in *Cevabı* bölümü, Bereketzade'nin bu yöndeki düşüncelerini tanımak bakımından önemlidir.

***Sıratı Müstakim*'in Cevabı**

Hazret-i üstad-ı nihrîre tarafımızdan dahi bu yolda müracaat vuku bulmuştu. Hukuk-u mukaddese-i ümmetin muhafazası için gündüz iş başında, gece kalem elinde çalışmaktan bir an hâli kalmayan Hazret-i üstad meftûr oldukları tevâzu'-ı fâzilâneleriyle muhâtu bulundukları meşâgilin hep bu muhafaza-i hukuk ümniyesine matûf bulunduğunu işrâb ve lehül'-hamd *Meclis-i Mebusan*'da ifâ-yı hizmet edecek efâzıl-ı ümmet mevcut olmasına mebnî teşettüt-i ârâya sebebiyyetin takip olunan maksad-ı ulvîye tevafuk edemeyeceğini ve esasen *müntehib-i sanîliğe* intihap buyurulmuş olmaları hasebiyle emr-i intihapta da lâzime-i ittihadı temine ve teveccüh eden vazife-i vekâleti bi-hakkın ifâya çalışmak suretiyle bu meseleye doğrudan doğruya hizmet ve muâvenetleri inzimâm edeceğini beyân buyurdular. Sahib-i varaka ile şu arzuya iştirak eden zevat-ı sairenin bu babdaki tahassüsât-ı vatan-perverâneleri ne derece şâyân-ı şükran ise, vecâib-i kadr-dânînin ifâsına tealluk etmek itibarıyla de o nisbetde cedir-i takdirdir. *Sıratı müstakim* kendi hissesine isabet eden vazife-i teşekkürü ifâya müsâraat eder ve üstad-ı muhteremin âsâr-ı dâhiyâneleri efrâd-ı millete, mecalis-i devlete kıymettar bir zâhir ve müşavir bulunduğu ve binaberin o envâr-ı zekâ ve irfandan daima iktibas-ı hakayık olunacağı cihetle Meclis'te bizzat bulunmamaktan mütahassıl ziyâ'ı şu

şeklinde rica ve muttasıf oldukları ulviyet-i fitriyelerinden kabulü tebşirâtına intizar eyleriz.

25 teşrinievvel 1324/ 7 kasım 1908

Müntehib-ı Sâni Namzedi Hayri

mesai-i meşkûre telâfı edeceğinden meyûsiyete mahal olmadığını beyân eyler. Emin olalım ki bu millet böyle efâzıla mazhar oldukça bi-mennihî ve keremihî teala her zaman akvâm ve milel-i sairenin pişvâ-yı ırfân u kemâlâtı, hâce-i ahlâk ve maneviyatı olacaktır. Cenabı Hak ömr-ü fâzilânelerini müzdâd buyursun.

ÜÇ BUÇUK ASIRDAN DAHA ZİYADE YAZILMIŞ BİR MEKTUP*

[Prevadi Müftüsü Mustafa Sabri Efendi'den *Sıratı Müstakim*'e]

25 mart 1909

Efendim,

Sıratı Müstakim'e hediye olarak, üç buçuk asırdan daha ziyade bir vakitte yazılmış bir mektup gönderiyorum. Münasip ise tab edersiniz. Sofya'ya bir saat bu'd-ı mesafede kain Sâlihiye karyesinde medfûn ricâl-i Halvetî'den Hazret-i Bâlî tarafından Kazasker Çivizâde Mehmet Muhittin Efendi'ye yazılmıştır. *Ahrârâne bir mektup*. Ne kadar sade, ne kadar doğru. Bir müslümandan diğer bir müslümana, husûsiyle bir âlemden diğer bir âleme, el-kab gayet hoş. Hiç tekellûf yok. Merhum Ali Ferruh Bey Sofya'da komiser iken, ehîbbâdan birini, Sofya Kütüphanesine bir fihrist yapmak için tayin eylemişti. İşte o vakit bu mektup ele geçmiştir. Bir kopya alındı. Asıl, yine oradadır.

Baki uhuvvet.

Prevadi Müftüsü
Mustafa Sabri Efendi

* *Sıratı Müstakim*, 25 mart 1909, c. 2, nr. 31, s. 79

Mustafa Sabri Efendi'nin Prevadi Müftülüğü döneminde *Sıratı Müstakim*'e gönderdiği bir mektubu. Daha *Resimli Gazete* döneminden tanıdığı Mehmet Akif'e veya başında bulunduğu dergiye gönderilen mektup eki, Bâlî Çelebi'nin kaleminden çıkmış bir belgeyi ihtiva etmektedir. Nitekim *Sıratı Müstakim* ilgili mektubun devamında, İhya-yı Âsâr başlığı altında Bâlî Çelebi'nin metnine yer vermektedir. Ateşli bir Meşrutiyetçi ve Abdülhamid muhalifi olarak bildiğimiz Mustafa Sabri Efendi, bir süre sonra İttihat ve Terakki çevrelerinden kopacak ve Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ileri gelenlerinden biri olacaktır. Yüksek zekâsı ile tanınan Mustafa Sabri, inatçı kişiliği dolayısıyla devamlı uçlarda yer alacak, bu yüzden de arkadaşı Mehmet Akif'le aralarındaki açığı farklı bir türlü kapanmayacaktır.

LAMARTİNE'İ TERCÜME KABİL OLSA*

[Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e]

4 kasım 1909

Kardeşim Akif Bey,

Geçende Lamartine'in *Méditations Poétiques*'ini beraber okurken, *Cenabı Hak* ünvanlı manzumeye hayran olmuş, "Kuvvetini muhafaza şartıyla tercümesi kabil olsa..." demiş idiniz. O zaman bu sözünüze karşı bir şey söylemedim. Fakat sizden ayrıldıktan sonra, tecrübe-i kalem kabilinden olarak tercümesine başladım. Böyle bir şey vücuda geldi. Bilmem nasıl oldu? Mevzuun ulviyyeti, üslûbu mazur gösterir zannedirim.

Ferit Kam

* *Sıratı Müstakim*, 22 teşrinievvel 1325/ 4 kasım 1909, c. 3, nr. 61, s. 132

Ferit Kam, Mehmet Akif'in *Sıratı Müstakim* döneminde edebi zevkini paylaşabildiği nadir arkadaşlarından biridir. Gerek bu dergi, gerekse *Sebilürreşat* döneminde Akif'e bu derece yakın ikinci bir isim göremiyoruz. Dolayısıyla bu yakınlığın altında ortak bir duyuşun yattığı anlaşılmaktadır. Nitekim Akif'in içten gelen bu arzusuna Ferit Kam anında mukabele ediyor, *Méditation Poétiques*'in 141. sayfasındaki metni *Cenabı Hak* başlığı ile tercüme ediyor. Bundan ziyadesiyle memnun olan Akif, hem Ferit Kam'ın mektubunu hem de yaptığı tercümeyi dergi sayfalarına yansıtmaktan geri durmuyor. Ayrıca Akif'in bu ilgisini fark eden bazıları da Lamartine'den tercüme yapacak onların metinlerine de *Sıratı Müstakim* sayfalarında yer verildiği görülecektir.

HALİL HALİT BEY HAKKINDA KELİME-İ SENÂ ETMEKSİZİN*

[Londra Cemiyeti İslâmiyesinden Sıratı Müstakim'e]

8 mart 1910

Meserret ile minnettarlıktan mürekkep bir his üzerine size sutûr-ı âtiyyeyi takdime cüret ediyorum:

Muhıbb-i muhterememiz Halil Halit Bey'den anlaşıldığı üzere, Doktor İstabes'in eserinin mesârif-i tab'ıyyesi için *Sıratı Müstakim*'in, yani o gayetle muteber olan ceridenizin vâsıtâ-ı sütunuyla küşâd olunan îaneyi hâvi otuz beş liralık bir havale göndermişsiniz. Bu haberin bizce mesrûriyet-i samîme-i kalbiyeyi mucip olduğunu temin ederim. Uhuvvet-i islâmiye hususundaki bu hareketinizin ecrine mazhar olmanız mutazarrıdır. Şefkat-i uhuvvet-kârânenizin bu veçhile irâesinden dolayı begâyet hâlis olan teşekkürâtımızın kabulü ve hissiyât-ı minnet-dârânemizdeki keremiyetin lûtfen îânâtta bulunan zevata bildirilmesi mercûdur. Halil Halit Bey evvelce kendisine yazdığınız mektubun bazı fıkralarını bize tercüme etti. Bunda İslâmiyet uğrunda gösterilen muhabbet ve gayret-i hamiyetmendâne kalbimizde pek derin bir tesir hâsıl eyledi. Bu müşareket teşebbüsündeki manidârlık pek o kadar büyük görünmeyebilir ise de, bu ufak mübâderetin ahd-i karîbde mu-

* *Sıratı Müstakim*, 11 mart 1326/ 24 mart 1910, c. 4, nr. 81, s. 53-54

O yıllarda Londra Darülfünun'da görevli olan Halil Halit Bey, *Sıratı Müstakim*'in önde gelen yazarlarından biridir. Aynı zamanda Mehmet Akif'in de yakın arkadaşıdır. Bulunduğu ülkede üniversite tahsili yapanlarla, Londra'da yaşayan diğer müslümanlarla yakından ilgilenen, uyanık, gayretli bilim adamıdır. Nitekim ilgili mektubu *Sıratı Müstakim*'e gönderen Londra Cemiyet-i İslamiyesi de o tür gruplardan biridir. Dolayısıyla bu yıllarda *Sıratı Müstakim* bütün Batı başkentlerine ulaştığı gibi, Orta Asya içlerine, Çin ve Hindistan'a, Ortadoğu'nun büyük şehirlerine rahatlıkla ulaşabilen bir dergi idi.

Mektupta ifade edildiğine göre, Londra'da bütün dinlerin ibadethaneleri bulunduğu halde, bundan sadece müslümanlar mahrum durumdadır. Fakat ilgili cemiyet bu iş için teşebbüse geçmiş, noksan kalan miktar için de *Sıratı Müstakim*'in delâletini rica etmektedir.

vaffakiyyât-ı azîmeyi müntic olacağında ve o takdirde dünyanın her tarafındaki müslümanların mensup olduğumuz dîn-i ekberin âmâl-i ulyâsını idrâk için tevhîd-i eydî-i faaliyyet eyleyeceklerinde şüphemiz yoktur. İşte bu mülâhaza zahirde pek de manidar olmayan bu fırsata bir ehemmiyet-i azîme sureti bahşeder; diğer taraftan dahi hakkımızda ve çalıştığımız umûr hakkındaki hissiyât-ı uhuvvet-kârânenizi tebliğ eyler. Arzu ettiğimiz varidatın hadd-i matlûba iblâğı için yalnız yirmi beş İngiliz lirasına ihtiyaç kaldığından, baki kalan meblâğı Halil Halit Bey hıfz eylemiştir ki îânât-ı âlîcenâbânenin bu kısm-ı bakîsi ile nice zamandan beri arzu ettiği Londra mescidi mesârif-i inşâiyesinin mebdeini teşkîl eylemek istemiştir. Bu ise cemiyetimizin dahi ehass-ı amalinden bulunmuştur. Hemen her din ve mezhebin timsâlini hâvi olan Londra şehrinde -ki müslümanlardan mâada herkes ibâdet mahallerine mâliktir- bir mescit bulunmamasına öteden beri biz dahi müteessif olmaktayız. İslâm'ın şân ve şevket-i maneviyyesine lâayık bir mahall-i ibâdete muhtacız; tâ ki böyle bir mebnâ-yı mukaddes bu kıta-i arzda müesses olan mezhebe mukabil İslâmiyet'in teferrüd-i vakûrânesinin nişanesi ola, müminin-i mevcûdeyi tevhid-i Rabbânî'yi ilâna vesairlerini hak, nûr ve necatı öğrenmeye davet ede.

Halil Halit Bey hakkında bir iki kelime-i senâ ilâve etmeksizin hatm-i mektûb eyleyemedim. Bu memlekette yalnız başına meydana durup da, mensup olduğu şerefli kavmin bir timsâl-i lâayık gibi çalışan ve malûmatı İslâmiyet uğrunda gayretiyle mütenasip olan ve burada hepimizin takdirini kazanan böyle vatandaşa malikiyetiniz şâyân-ı şükrandır.

*Londra Cemiyet-i İslâmiyesi Kâtib-i Fahrîsi
Hafız Mahmûd Hân Şîrânî*

ÇİN TEBAASI BİR MUHARRİR BULAMAYINCA*

[Çin İli'nden Sıratı Müstakim Heyet-i Tahririyesine]

22 aralık 1910

Zat-ı alîlerinize üç nüsha İli Vilayetinin gazetesini irsal eyledim. Şu kûşe-i zulmette neşredilmekte olan bu gazeteciği mütalea ederek, bazı ehemmiyetli sözlerini *Sıratı Müstakim*'de derç eylemenizi rica ve tevakku ederim. İli *Vilayetinin* gazetesi Hitay'ın vilayet merkezlerinden olan Gere şehrinde çıkmaktadır. İli Gazetesi, vilayetin çince gazetesinin matbaasında tab' olunuyor.

Çince vilayet gazetesi her gün çıkıyor, çünkü hurûfat ve makine ile tab' olunuyor. Mezkûr gazetenin başmuharriri Yang-Tong-Ling isimli bir asker generalidir. Bu zat Japonya'da ikmal-i tahsil etmiş olduğundan hürriyet, müsavat, adalet ve merhameti sever, insanoğlu insan ve Moğoloğlu Moğollukta ber-karar bir zat-ı alicenaptır. General Yang-Tong-Ling'in memleketimize gelmesi henüz üç yıl oldu.

Gelir gelmez, evvelen mektep ve askerlerin cümlesini intizam tahtına aldı; badehu menafi'-i ahaliyi gözetip, Hitayca ve Türkî müslümanca birer gazete neşrettirmeye başladı. Müslümanca gazetenin muharriri, benim bir doğma kardeşim Kazanlı Abdulkayyum Efendi el-Hafzi'dir. Başta muharririn Rusya tebeasından olmaması meşrût idi; lakin Çin tebeası müslümanlar arasında muharrirlik edebilecek bir adam bulunmaması üzerine, bizzarûre Abdulkayyum Efendi'yi aldılar. Şimdi hamd olsun, İli Gazetesi epeyce devam ediyor ve inşallah ileride daha iyi olur.

Bir de efendim zat-ı fazılanenizden aşağıki iki sualime cevap vermenizi rica ederim:

* *Sıratı Müstakim*, 9 kanunuevvel 1326/22 aralık 1910, c. 5, nr. 120, s. 269-270

Evvelen bizim Gulca şehrinde bir imam, gazete okuyan adamın imametini caiz değil, namazı fasittir demiş. Bu imamın davasına delil olabilecek bir şey kütüb-ü şer'iyede bulmak kabil midir? Saniyen *sure-i Nas*'ta mezkûr cin ecsâm-ı latifeden diye bazı kimselerin iddia etmekte oldukları cin midir, yoksa başka bir şey mi? Müfessirîn-i mutebere nasıl tefsir buyurmuşlardır?

Baki selam ve uhuvvet...

Kazanlı Carullah el-Hıfzi

İKİ BUÇUK SENELİK MESÂİNİZLE*

[Ahmet Naim'den Sıratı Müstakim Müessisini Muhteremesine]

22 aralık 1910

Selâmün aleyküm ve rahmetullahi ve berekâtuhu.

Evkat-i ferağında seve seve mütaleasıyla lezzet-yâb olduğum ceridenizin beynelmüslimin tesis etmekte olduğu teârûf ve teellüfe ettiği hizmetin derecesini size bildirmeyi zaid görürüm. Tevâli-i a'sâr zulm ü cehalet içinde ümmet-i Muhammediye'nin uğradığı mevt-i hissi ve akliden sonra hakayık-ı İslamiyye'yi bozuk dimağlara telkin, hissiyat-ı diniyyeyi kulûb-u meyyite de rekz ü tesbit için Sur-i ba's ü nüşuru memleketimizde en evvel nefh edenler diyebilirim ki siz oldunuz.

İki buçuk senelik mesâinizle bu ümmet-i hâbideye öğretecek çok şeyler bulunduğunu ispat ettiniz. Rabbim zahir ve muininiz olsun. Görüyorum ki sizin bu sa'y-i payidarınız biraz daha geniş bir saha bulsa, kabir-i nisvana gömülmüş defa'in-i eslâfı ihyâya, bahr-i gafletin dibine atılmış cevâhir-i hakayık-ı İslamiye'yi izhâra bi-iznillah muvaffak olacaksınız. Fikr-i kasırânemce bu vadide atacağımız en mühim hatve tefsir ile hadise doğru olmalıdır. Bereketzade İsmail Hakkı Beyefendi'nin, mefhar-ı asr olan o fazıl ve allâme-i bi-hemtânın *Envar-ı Kuran*'ı hayat-ı İslam'a leb-teşne olan gönüllerinize reşha-paş olup dururken her harfi hız-ı can

* *Sıratı Müstakim*, 9 kanunuevvel 1326/22 aralık 1910, c. 5, nr. 120, s. 258-259

1908'den beri çıkmakta olan *Sıratı Müstakim* ilk sayılarda Manastırlı İsmail Hakkı'nın, daha sonraları da Bereketzade İsmail Hakkı'nın tefsirlerini yayımladı. Son zamanlarda Bereketzade'nin *Envar-ı Kuran* başlığını taşıyan tahlil ve izahlarının dergi sayfalarında görülmediğini ifade eden Ahmet Naim Efendi, bunun yanı sıra *Sıratı Müstakim*'de hadise dair yayınların da eksikliğine de işaret ediyor ve bu eksikliğin giderilmesi için kendisinin ayrı bir çalışma içine girdiğini belirtiyor. O da, Zebidi'nin Buhari'nin ihtisasını yani *Tecridü's Sarih li-Ehâdisi'l Câmi'is Sahib*'inin tercümesidir. Ahmet Naim Bey yaptığı tercümeleri peyderpey dergiye gönderecektir. Bu tercümeleri yaparken de "şive-i lisan-ı Osmanî"ye uygun bir dil ve üslup geliştirmeye çalışacağını ifade etmektedir.

olmaya seza olan o sahâ-yî-i güzînin her nedense bir müddettir. *Sırat*'ın sütunlarından gaybubetiyle gönüllerimiz mahzun oluyor. Her şeyden evvel bu kitab-ı celilin neşrine devam etmenizi niyaz edersem bu cüretimi küstahlığa değil, hüsnüniyetime, kalbimde dinmek bilmeyen aşk-ı Kur'an'a bağlarsınız zannederim.

Hadis-i şerife gelince buna dair henüz bu mecelle-i celilenizde bir şey görünmemesini hakikaten bir noksan addederim. Kitap ve sünnet dinimizin en mühim iki mehazı, menbâ olduğu için, *Sırat sütunlarında bunlara birer* kısm-ı mahsûs açmanız, erbab-ı himmetin mesai-i dindarânesine müracaat etmeniz lâzımdır. Bu yolda sarf edeceğiniz emekler ümit ederim ki heder olmaz. Size her taraftan muâvenete koşacak erbab-ı ilm ü diyanet eksik olmaz.

İşte ben bu aczimle beraber size arz-ı hizmet ediyorum. Ne tefsirde, ne hadiste teammuk iktidarını haiz olmadığımı yakinen bildiğim halde, hiç olmazsa tercüme ile olsun size yardım edeyim diyorum. Zebidi'nin Buhari'yi ihtisaren tertip ettiği *et-Tecridü's-Sarih li-Ehadisi'l-Cami'i's-Sahih* nam eser-i mübarekini vakit buldukça tercüme edip size gönderirsem elbette reddetmezsiniz. Müellif mukaddimesinde diyor ki:

Ashab-ı hadisin pişvâsı, asrının evhaddi İmam-ı Kebir Ebu Abdillâh Muhammed bin İsmail bin İbrahim Buhari hazretlerinin *Cami'u's-Sahih*'i şüphesiz İslam'da tasnif edilen kitapların en büyüğü, en müfididir. Ancak ehadis-i mütekerrresi ebvab-ı muhtelifede müteferrikan irad edilmiş olduğundan herhangi babda olan bir hadis-i şerifi insan ararsa adeta bulmaktan vazgeçecek derecede meşakkat çeker. Hazret-i Buhari'nin bundan maksadı turûk-ı hadisin kesretini, hadisin derece-i şöretini anlatmaktır. Bizim maksadımız ise asl-ı hadisi beyan etmekten ibarettir. Turûk-ı rivayetin kesretini, bu ehâdis-i şerifenin derece-i şöretini beyan etmek maksudumuzun haricindedir. Zira o kitab-ı mukaddeste her ne var ise cümlesinin sahih olduğu malum ve müsellemdir. İmam Nevevi rahmetullahi aleyhin Şerh-i Müslim mukaddimesinde de ibârat-ı atıyyeye tesadüf ediliyor. Buhari ise vücuh-ı muhtelifeyi birbirinden uzak, müteferrik bablarda zikreder. Çoğunu da en münasip olmak üzere zihne tebâdür eden babda zikretmez. Bundan dolayı turûk-ı rivayeti cem etmek ve bir hadis için zikrettiği tariklerin cümlesiyle birden vüsûk ve itmi'nan kesbeylemek talib-i hadis için müşkülleşir.

Yine İmam Nevevi diyor ki:

Müteahhirin-i huffaz-ı hadisten birçoklarını gördüm ki bu yüzden hataya duçar olarak sahihinde mevcut ve fakat zihne tebâdûr eden mevaki'de gayr-ı mezkûr olan bazı ehâdisi Buhari'nin rivayet ettiğini inkar ederler.

İş böyle olunca bu kitab-ı muazzamdaki ehadis-i şerifeyi tekrardan hali olarak tecrit etmeyi arzu ettim. Hadisi zahmetsizce zabta kolaylık olmak için de esânidi hazfettim. Tekerrür etmiş bir hadise sıra gelince ilk defasında kayd ve ispat, sonrakisinde faideli bir ziyade varsa o ziyadeyi de ilk defasındaki rivayete ilave ve faideli bir ziyade yok ise zikrinden sarf-ı nazar ettim. Bazen olur ki bir hadis evvelen muhtasaran rivayet edilir de, sonraları diğer bir rivayetle daha mufassal ve evvelkinden fazla mevaddı havi olarak irad olunur. İşte böyle yerlerde birinciye terk ederek, faide-i zai-desinden dolayı ikinciye yazdım.

Bir de Buhari hadisleri içinden yalnız müsned ve muttasıl olanlarını zikrettim. Maktu' veya muallak olanlarına ilişmediğim gibi, hadis ile tealluku olmayan ve içinde aleyhi'ssalatu vessalam Efendimiz hazretlerinin nam-ı şerifi zikrolunmayan ahbar-ı saha-be ve tabi'ini de terk ettim. Mesela Ebu Bekir ile Ömer radiyallahu anhüma hazerâtının Sakife-i Beni Sa'ide'ye gitmelerine ve orada beynlerinde cereyan eden mükâlemeye dair olan hikâye ile, Ömer radiyallahu anha hazretlerinin katli kıssası ile sahibeyn-i kerimeyni yanına defnolunması hakkında Hazret-i Aişe radiyallahu anhadan istizanı oğluna vasiyet etmesi ve şura hakkındaki sözleri ve Osman radiyallahu anha bi'at kıssası ve Zübeyr radiyallahu an-hın düyûnunu vermek üzere oğluna vasiyeti gibi şeyleri hazfettim.

Bir de her hadiste râvisi olan sahabinin ismini yad ve Buhari ism-i sahabiye hangi lafz ile zikretmiş ise alel-ekser o lafzı muhafazayı itiyad ettim. Mesela imam-ı müşarünileyh bazen "an Aişe", bazen "an İbni Abbas", bazen "an Abdullah bin Abbas" diyor. Kezalik bazen "İbni Ömer" dediği gibi, bazen "Abdullah bin Ömer" diyor. Bazen "an Enes", bazen de "an Enes bin Malik" diyor. Kezalik bazen "an fûlan anî'n-nebi sallallahu aleyhi ve sellem", bazen

“kale kale Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem”, bazen de “in-ne’n-nebi sallallahu aleyhi ve sellem kale keza ve keza” lafızlarıyla hadisi sevk ediyor. İşte bu gibi elfazı irad etmek hususunda müel-life tamamen mutabaat ettim. Şayet bu kitapta elfaz-ı Buhari’ye muhalif elfaz bulunursa nüsha ihtilafından neşet etmiştir.

Sahib-i eserin eser hakkında bu sözleri mahiyetini, derece-i kıymetini layıkıyla tarife kâfidir. Kendiliğimden fazla bir söz ilave etmek istemem. Yalnız ehâdis-i şerife-i nebeviyyeyi Türkçe’ye nakletmeyi vesile-i istişfa ittihaz ederek ihtilâs-ı vakt ettikçe, yazacağım şeyleri size takdim edeceğimi vaad ederim. Ancak bu va’d-i mukayyedimi ifa için erbab-ı fazl ü kemalin muavenetine de muhtaç olduğumu şimdiden beyan etmeyi elzem görüyorum. Zira değil cevami’ü’l-kelim ve faslû’l-hitab olan, menba’-ı vahy ü hikmetten sudûr eden akval-i seniyye-i Cenab-ı Risalet-penahi’yi, herhangi lisandan herhangi bir ibareyi diğer lisana naklederken, kuvvet ve revnâkı bir dereceye kadar zail olduğu erbabınca malûmdur. Hâlbuki edilecek tercümelerin ala-kadri’l imkan aslına karib olmasını, şive-i lisan-ı *Osmani*’ye mutabık olmakla beraber asl-ı şerifteki kuvvetten, metanet-i edadan imkan müsait olduğu derecede nasibedar olmasını gönlüm arzu eder. Binaenaleyh arz edeceğim tercümelerin sakatâtını ihtar edecek zevat-ı kirama müteşekkik olacağım gibi daha güzel bir ibare ile tercüme muvaffak olup mahsul-i karihalarını tenezzülen ilâm edecek hüsn-i selika ashabına da ayrıca arz-ı minnetdar ederim. Bu gibi ihtârâtı tercüme şekli-i kat’isini vermeye hadim olacaklarından adeta hırz-ı can addedeceğim.

Ve minallahi’t-tevfik.

Ahmet Naim

DOĞRUSU ŞU HAL ŞEÂİR-İ İSLÂMÎYE'YE YAKIŞMIYOR*

[Selânikli Süleyman Şevket'ten Sıratı Müstakim İdarehanesine]

29 aralık 1910

Bugün yaşadığımız şu devir, bir devr-i Meşrutiyet olduğunu idrakten aciz değiliz. Fakat Meşrutiyet kelimesinin mana ve med-lülü ne olduğunu doğrusu ya anlayamıyoruz. Eğer Meşrutiyet lafzı akla gelen her bir hususu ifa ise ona diyecek yoktur. Yok, Meşrutiyet yapılacak bir işin bir şart dahilinde yapılması ise ona aklımız erer. Bina-berîn asıl maksattan evvel böyle uzun sözler yazmak için, gördüğüm bir tablonun verdiği ızdırab-ı derûnî sebep olmuştur. Evet Selânik'te mecma'-ı nas olan ve Çarşı Kapısı namıyla müştehir bulunan bir mahalde talik edilmiş bir tablo gördüm. Bu tabloda bir zamanlar Halife-i Müslimîn namını taşımış ve milletine ettiği hidemâtını tarihlerde okumuş olduğum Sultan Selim-i Salis hazretlerinin resmi mevcut idi. Gerçi böyle bir padişahın resmini hâvi tablodan bir şey çıkmaz diyeceksiniz.

Bendeniz de fi'l-hal öyle derim. Fakat o zat-ı mübarekin etrafında teker teker dizilmiş ve her üçü bir araya cem olunmuş Cevriye, İkbâl, Gülter namıyla isimleri zîrlere yazılmış nisvan-ı İslâm fotoğraflarını ala-mel'i'n-nas teşhir etmek mukteziyât-ı Meşrutiyet'ten midir? Bâhusus birinin baygın bir halde arkası üstü serilmiş, saçları dökülmüş ve Sultan Selim Hazretleri başucuna getirilmiş bir manzaranın böyle ahad-ı nas arasında ibrâzı İslamiyet ile kabil-i tevfiğ midir? Buralarını anlayamıyorum. Rica ederim makul

* *Sıratı Müstakim*, 16 kanunuevvel 1326 / 29 aralık 1910, c. 5, nr. 121, s. 286

Meşrutiyet'in ilânının ardından devam eden kutlama, kargaşa ve türlü ifsatların Selânik'te tezahür eden bir denemesi ve bundan rahatsızlık duyan dergi okuyucusu Süleyman Şevket'in şikâyet ve eleştirisi.

ise gazetenizle neşrediniz de, biz de bilmeyerek bir hataya düşmeyelim. Doğrusu şu hal, şe'air-i İslamiyet'e yakışmıyor zannedirim. Bâki neticeye intizar eylemekteyim efendim.

Hukuk Mektebi'nden Veli Efendi isminde bir zat-ı muhterem de polise ihbar-ı keyfiyyet etmiş ise de bir semere görülememiştir. Bir tablo dört beş günden beri memerr-i nâsta teşhir edilmektedir. Bu gece de tiyatrosu oynanacaktır.

Selânik'te Mithat Paşa Caddesi'nde İstikamet Eczahanesi
Sahibi Süleyman Şevket

Sıratı Müstakim'in Notu:

Şu mektubun altına kendimizden bir şey ilâve etmeyeceğiz. Çünkü Selanik vilayeti şimdiye kadar pek haklı olan bu ihtar, haiz olduğu ehemmiyetle mütenasip bir surette telâkki etmiş, ahlâkın, insafın icabını yerine getirmiştir zann-ı kavisini besliyoruz.

İTTİHAD-I İSLÂM'LA PANİSLAMİZM FARKLIDIR*

[Halil Halit'ten Sıratı Müstakim'e]

26 ocak 1911, Londra

Bugün (9 kanunisani-i Efrecî, pazartesi) İstanbul'dan aldığım 122 adetli *Sıratı Müstakim nüshasında, İzmir'de münteşir İttihad* nam gazeteden naklen Paris'in *Matin* ceridesinde neşredilmiş bulunan son makalemin İttihad Fırkası reisi ve Manisa mebusu Halil (Menteş) Bey'e nispetle tercümesi iktibas olduğu görüldü. Mükâlemenin Londra'da vuku bulması ile beraber isim ve hüviyetim mukaddime-i mükâlemede sarâhat-i tamme-i kat'iyeye ile tayin edildiği halde, İttihad gazetesinin onu İzmir'ce maruf olduğu anlaşılan Halil Bey'e nispetle tercüme ve derc eylemesindeki manidarlık aşikârdır. Londra Camii Şerifi işini ibtida ile ri sürdüğüm sırada İzmir'deki İttihad gazetesinin dahi o babda derc-i îâne eylemek istediğini *Sabah*'ta okumuş ve o gazeteye bir mektup yazarak hayr-ı ammeye müteallik olan ve umum nazarında mesuliyet-i kebîreyi icap edebilecek hâlâttan bulunan bu hususta işin mürevviclerini haberdar eylemiş, ricada bulunmuş idim. Şimdiye kadar mezkûr gazeteden bu bâbda bir cevap bile alamadım. Anlaşıyor ki mezkûr gazete bazı mertebe-i ağırâz-ı şahsiyeye kapılmışlardır.

Teessüf olunur.

Sıratı Müstakim başkasına nisbet edilen mükâleme-i mezkûre-i âcizinin iktibasından sonra kendi tarafından da bazı mülâhazatta bulunuyor da: "Halil Bey'in diplomatlığı *panislamizm*

* *Sıratı Müstakim*, 13 kanunusani 1326/ 26 ocak 1911, c. 5, nr. 125, s. 350

Halil Halit Bey'in mektubu iki açıdan önem arz ediyor. Bu mektubunda Halil Halit Bey, *ittihad-ı islâm* düşüncesinin Batılı ülkelerin ve bazı garazkârların iddia ettiği gibi siyasi bir amaç taşımadığını, ilgili kavrama bu tür bir anlamı doğrudan Batılı ülkelerin yüklediğini ve bunu da *Panislamizm* kavramı ile karşıladıklarına dair çok yerinde bir eleştiri geliştiriyor. Mektubun asıl yazılış gayesi ise ilk bölümde izah edilmektedir.

kelimesinin Türkçemizde mukabili mevcut değildir, diyecek kadar ileri götürmemesini gönlüm arzu ediyordu” diyor. Kelâmın kail-i hakikisi sıfatıyla buna ben cevap vermeliyim. İttihad-ı İslâm ile *Panislamizm* ayrı gayrı şeylerdir. Birincisi livâ-yı Muhammedî’yi takdis eden akvam-ı muhtelifenin tevhid-i kulubuna hâdim olur. Binaenaleyh mahiyetinde bir maksat-ı insaniyetkârane mündemiçtir. Halbuki *panislamizm* bir maksad-ı siyasi ile Avrupa’da icat olunmuştur ki İslamiyet’in makûlâta müstenid bir müessese-i mukaddese olduğunu anlayamayan Garbiyyûn nazarında medeniyet-i hâzıra âsâr-ı hasenesine karşı ihdas edilmiş ve mutaassıp, batıl-ı mezhebiyeden ileri gelmiş bir tedbir muzırr-ı siyâsi olmak üzere telâkki edilip gitmektedir. Mükâlemem doğru ve tamamıyla tercüme edilmiş olsa idi *Sıratı Müstakim*’in bu itirazına hiç de mahal kalmazdı zannederim. Zira mükâlemenin usulünde bu farka dair işaret dahi var idi. Garplılar arasında *panislamizm*’den ne kadar çok bahis olunursa biz de o nispette *panislamizm* dedikleri şey bir ankadır ki, onu biz tanımayız diye muttasıl haykırmalıyız.

Temkin ve ihtiyat üzere söz irat etmek ile ecânib muvacehesinde sahte diplomat tarzında mırıldanmanın farkını bilen bir Osmanlı sıfatıyla bu tavsiyede bulunuyorum.

Halil Halit

ŞAİR-İ NEZİHÜ'L BEYAN OLAN MEHMET AKİF BEY'İN ŞİİRLERİ*

[Ömer Lütfi'den Sıratı Müstakim'e]

9 şubat 1911

Muhterem Müdür Beyefendi,

İsminin medlûlüne hâs olan ciddiyet-i mündericâtıyla tâ bi-dâyeyet-i intişârından beri tuttuğu meslek-i müstakîmi muhafaza ederek efradâtımı tenvir eyleyen *Sırat* mecmuasının din-i mübînimize ve memlekete sebk eden hidemât-ı bergüzidesinin her zaman takdîr-hânı olmaktan kendimi alamam.

Dekâyık-ı hayat-ı İslâmiye'yi, bütün meâliyat-ı diniyemizi vâkifâne bir surette tahlîl ederek bir kısım safsata-perdâzân halka verdiğiniz dersler unutulmayacak büyüklüklerdendir. Her makalesi bir hikmet-i ictimaî ve dinîyemizi teşrih ile âlem-i İslâmı tenbih ve ikâz eyleyen muharirât-ı kıymetdârınız arasında asâr-ı manzumedeki ciddiyet-i mevzûa bir nümune-i nadirü'l misâl olan şâir-i nezihü'l beyân Mehmet Akif Bey'in şiirlerini öteden beri seve seve okur ve bu kıymetli fazilet derslerinin müteferrik sahifelerde dağınık kalmasına bir türlü kâil olamazdım. Çünkü bu şiirler, nâ-

* *Sırat-ı Müstakim*, 27 kanunusani 1326/ 9 şubat 1911, c. 5, nr. 127, s. 376

Bu mektup Ömer Lütfi'nin nasıl dikkatli bir Mehmet Akif okuyucusu olduğunu ortaya koyuyor. Meğer onun asıl üzüntüsü, Akif'in şiirlerinin dağınık sayfalarda kalması ve müstakil bir kitaba dönüştürülmemiş olması imiş. Akif'in ilk eseri, *Safabat*'ın kitap olarak yayınlanmasından önceki dönemlere ait olan bu üzüntüsü, aldığı son haberle büsbütün sevince dönüşmemiş mi? Fakat Akif'in *Safabat*'ının yayın tarihi 1911 nisan olduğu hatırlanacak olursa, eserin baskı süresinin ne kadar uzun tuttuğu kolayca anlaşılabilecektir. Son bir husus da Ömer Lütfi'nin subay olduğu, *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat*'ta zaman zaman makalelerinin çıktığı, ayrıca Akif Almanya'ya gittiğinde kendisine refakat eden kişinin Ömer Lütfi olduğudur. Nitekim *Berlin Hatıraları*'nda suskun bir şekilde Akif'le birlikte yürüyen, Alman lokaline birlikte girdikleri kişi Ömer Lütfi'den başkası değildir.

zımın ifadesi gibi bir aczin giryesi değil, belki en ince hislerin en nâfiz bir rikkatin mahsûlüdür ki hem kâilini hem kariini ağlatır.

Hayat-ı ictimâyetimizin bazen fecî, bazen mudhik sahnelerini bütün vuzûhuyla gösteren bu sahifeler, bu kıymettâr parçaların ahîren tab' edilmekte olduğunu haber alınca bilseniz ne kadar sevindim.

Tehzîb-i ahlak ve tenzîh-i vicdana hâdim olan bu eserin matbaanızda tab'ıyla şubbân-ı vatana bir hizmet-i fâhireniz daha oluyor ki, âlem-i irfân ve matbuatımıza karşı gösterdiğiniz bu eser-i kadirşinâsîden nâşî sizi bütün kalbimle tebrik eder ve her ne kadar bir kıymete mâlik değilse de melfûf-ı makalemde *Sırat* sahifesinin bir köşesine sıkışmasını temenni ile arz-ı ihtiramât eylerim efendim.

Ömer Lütfi

SIRATI MÜSTAKİM'DE OKUMAK SON EMEL VE İSTİRHAMIMDIR*

[Hasan Ruhi'den Mithat Cemal Beyefendi'ye]

23 mart 1911

Edib-i irfan-perver,

Sıratı Müstakim, *Donanma Mecmuası* gibi nefâis-i âsârda, enâfis-i âsâr-ı edebiyelerini okuyarak meftûn-ı belâğat ve meczûb-ı nezâhetleri olmaktadır. Şu ufacık mektubumda, zât-ı âlî-i edîbânelerinden iki zemin üzerine iki manzume-i muhalledede ihsan buyurulmasını affınıza iğtirâren istirham ederim.

Bunlardan biri- *Seyf ü Kalem* tarzında "Ordu, donanmanın ehemmiyet ve millet, vatanımıza ifâ ettikleri ve edecekleri hidemat itibarıyla müfâhâresi, diğeri yine aynı tarz ve uslûbda Girit'in Harbiye Nâzır-ı âlîsi Mahmut Şevket Paşa hazretlerinden istişfa ve istimdadı ve müşarûnileyhin verecekleri ecvibe-i gazanferâne ve kahramanânesi olacaktır.

Birincisini *Donanma*'nın on ikinci mecmuasında, ikincisini de *Sıratı Müstakim*'de okumak son emel ve istirhamımdır, efendim.

Samsun İdadisi muallimlerinden
Hasan Ruhi

* *Sıratı Müstakim*, 23 mart 1911, c. 6, nr. 133, s. 39

Samsun İdadisi hocalarından Hasan Ruhi'nin 1911 yılı civarında, iki ayrı dergiyi aynı anda takip ettiği anlaşılmaktadır. Fakat onun aynı zamanda, bu iki dergiden birer de ricası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ordu ve donanmanın önemi, diğeri de dönemin Harbiye Nazır Mahmut Şevket Paşa'nın Girit'in muhtaç olduğu yardım taleplerine karşı gösterecekleri tavırla ilgili iki ayrı eserdir. Zaman zaman metinlerine yer verilen Hasan Ruhi'nin mektubunu doğrudan Mithat Cemal'e değil, *Sıratı Müstakim*'e gönderdiği görülmektedir. Yazı hayatına *Sıratı Müstakim*'de başladığına şahit olduğumuz Mithat Cemal'in yavaş yavaş tanınmaya başladığının bir işaretidir bu mektup.

BU CİHETLERİN İBRAHİM NAZİF EFENDİ'YE TEBLİĞİ*

[Bursalı Mehmet Tahir'den
Sıratı Müstakim Cerîde-i İslâmiyyesine]

30 mart 1911

Efendim,

Müntesibîn-i ilmiyeden Ayıntablı İbrahim Nazif Efendi'nin ifadâtını hâvi, taraf-ı âlîlerinden mersûl mektubu okudum. Cevabı ber-vech-i âtîdir:

Saçaklı-zâde merhumun medfeni filhakika Ayıntab'dadır. Maraş'ta gösterilmesi sehv-i nasihtir. *Tefsir-i Tibyân* müellifi Mehmet Efendi'nin de Ayıntablı olduğu doğrudur.

Başta Aynî şöhretiyle benâm *Buhârî-i Şerif* şârihi gibi efâdil dâhil olduğu halde Hoca Necip, Mütercim Asım, Hoca Münîb ve sair misillü fudalânın teracim-i ahvâli bimennihi'l kerim derdest-i tab' olan *Osmanlı Erbab-ı Kemâl ve Maarifi* isimindeki külliyyat-ı acizîde tafsîlât-ı lâzimesiyle yazıldığı sırada, *tefsir-i Mehmet* Efendi'nin menba-ı fudalâ olan Ayıntab'dan neşet ettiğinin muharrer olduğu görülecektir. Bu cihetlerin İbrahim Nazif Efendi'ye tebliği menûti re'y-i fâdilâneleridir.

Bursa Mebusu
Mehmet Tahir

* *Sıratı Müstakim*, 30 mart 1911, c. 6, nr. 134, s. 64

Asıl mesleği itibariyle asker olan Bursalı Mehmet Tahir (1861-1924), İkinci Meşrutiyet döneminde Meclis-i Mebusan'a üye seçilmiş, buna rağmen tarihî ve edebî çalışmalarına hiç ara vermemiş birisidir. Nitekim onun yukarıda zikredilen *Osmanlı Erbab-ı Kemâl ve Maarifi* adlı eserinin yanı sıra *Osmanlı Müellifleri* hakkındaki üç ciltlik çalışması da çok önemlidir. Fakat burada asıl bilinmesi gereken Bursalı Mehmet Tahir'in Mehmet Akif'le olan yakınlığı olmaktadır. Onun *Osmanlı Müellifleri* neredeyse başından sonuna *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinde peyderpey yayınlanma imkânı bulmuş bir eserdir. Dolayısıyla onun dergi ile ilişkisi hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. Nitekim Bursalı Mehmet Tahir'in derginin aynı sayısında *Terâcim-i Ahvâl* başlığı altında Dâvudu Kayserî'yi yazdığı görülmektedir (s. 55-56)

RUSYA/KAZAN'DAN YÜKSELEN FERYARLAR*

[Nefer Ali'den Sıratı Müstakim Ceride-i İslâmiyyesine]

13 nisan 1911

Dârül Hilâfeti'l Aliyye'de *Sıratı Müstakim* Ceride-i İslâmiyyesi'ne Muhterem muharrir beyefendi!

Ben bir neferim. İşittiğime göre gazeteler meyanında en ziyade bizi müdafaa eden siz imişsiniz. Bize her şey memnû. Bunu yazmak için nasılsa, bayram münasebetiyle istediğim müsaadeye lûtf gösterdiler. Ben de doğruca arkadaşşıma geldim. Yüreğimdeki acı bana her şeyi unutturdu. Her tehlikeyi gözüme aldıldım. Gözlerim ağlamaktan göremez bir hâle geldi. Sizden en büyük ricam, şu mektubu gazetenizin muhterem sütunlarına geçirmenizdir, 30 milyon İslâm kardeşleriniz nâmına bunu rica eylerim. Sözlerimi İstanbul Türkçesine pek uyduramadığım için affınızı rica ederim.

Novgorod, Ali

* *Sıratı Müstakim*, 13 nisan 1911, c. 6, nr. 136, s. 92-96

Bu mektup, Mehmet Akif'in yönetiminde yayın yapan *Sıratı Müstakim* dergisinin yeterli derecede öne çıkarılmamış bir yanını ortaya koymaktadır. Nitekim dergide, Kazan'dan, Kafkaslardan, Buhara veya Sibirya'dan gönderilmiş o kadar çok mektup vardır ki şaşar kalırsınız. Aynı şekilde daha ilk sayılarından itibaren Ahmet Mithat Efendi'nin, Rusyalı Türk Talebe Derneği'nin, Yusuf Akçura'nın, Abdürreşit İbrahim'in, Kırım'da *Tercüman*'ı çıkaran Gaspıralı İsmail'in, Asya Türklüğü ile ilgili verdiği konferansların sayfalar dolusu yayını bu görüşü doğrular niteliktedir. Daha ötede, *Sıratı Müstakim*, bilimsel bir kuruluş olan Türk Derneği'nin de sözcüsü mesabesinde bir dergidir. Dolayısıyla derginin bu yöndeki politikalarını inşa eden, çerçevelerini çizen kişinin doğrudan Mehmet Akif olduğu unutulmamalıdır.

İlgili mektuba gelince, onun için ne söylene azdır. O yıllarda sömürge durumunda olan Kazan'dan yazılan mektup, gerçekten yürek parçalayıcıdır. Hemen herkes tarafından rahatça okunup anlaşılabilir olan mektup, Abdürreşit İbrahim'in anlattıklarından hiç de farklı değildir. Dolayısıyla bu mektup, büyük Akif'in Abdürreşit İbrahim'e niçin bu kadar önem verdiğini, ona *Alem-i İslâm*'ı ne için yazdığını, dahası *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserinin nerelerden doğup beslendiğini ortaya koyması bakımından büyük bir değer ifade etmektedir.

21 yaşımı ikmal ile köye avdet etmiştim. Sinn-i rüşde vâsıl olduğum cihetle, askerlik zamanının hulûl ettiği zaten evvelden ihbar edilmiş olduğundan ben peder ve validemle, hayatımın ta-karrüp eden iftirak zamanlarını beraberce geçiriyordum. Nihâyet birkaç gün ikamet ettikten sonra, köyün glavası yani muhtarı, ahz-ı asker muamelesinden sonra bir an evvel hazır olmamızı emretti. Biz mevhum saadetlere muntazır olan bir çocuk gibi, Rusya'da askerlik ne olduğunu bilmediğimiz için, arkadaşlarla hep beraber büyük bir sevinçle köyü terk ettik. Askerler vasıtasıyla şehirden şehre sevk olunuyorduk. Bu uzun seyahat hususiyle yaya, hem bâhusus şimalin böyle soğuk gününde beni fena halde üzüyordu. Fakat askerlik!.. Ne yapalım, tahammül lâzım!..

Nihâyet bir şehire geldik. Orada bizim için bir saray hazırlamışlar. Fakat saray dedimse hükümdarlara mahsus bir şey zannetmeyin. Çünkü Rusya'da saray tabiri, eski arabaların ve daha bir takım istimalden sâkıt olan şeylerin durdukları mahalle denir. İşte o saray bizim için muvakkat, yalnız birkaç hafta için idi. Gece ta-karrüp etti, şiddetli rüzgâr esiyor, kar taneleri, adeta kafese dönmüş duvarların arasından girdikçe, kendimi dağ başına bırakılmış bir çocuk sanıyordum. Nihâyet o geceyi orada geçirdik. Sabah kalktığım zaman kendimin fena halde hastalanmış olduğumu hissederek zabitten hastaneye gitmeye müsaade istedim. Onun bana ters ters cevabı beni fena halde hiddetlendiriyordu. Halbuki bütün bu muamelelerde, Hristiyan neferleri ile islâmlar arasında büyük farklar müşahede olunuyordu. Hristiyan neferleri daima serbest idiler, istedikleri zaman kışlada dua ederler. Hatta şarkı söylemelerine bile müsaade olunmuş. Halbuki bizim bir araya gelip konuşmamızdan bin türlü mana çıkararak hemen dağıtıyorlardı. Yarım saat sonra yemek borusu çalındı. Karnım ziyadesiyle aç olduğundan olmalı ki kalbim şiddetle vurmaya başladı. Dar bir kapıdan çıktık, bir başka eve girdik. İşte orası yemekhane idi. İçeri girdik. Oturduğum masanın iki tarafında Hristiyan askerleri ahz-i mevki etmişlerdi. Sabırsızlıkla elimi uzattım. Fakat birdenbire başımdan soğuk su dökülmüş gibi dondum kaldım. Karşıma votka nâm meşhur Rus rakısından getirdikleri gibi tabağıma da hınzır eti koymuşlar. İşte bildikleri halde bu birinci muamele bütün o beklediğim, ümit ettiğim saadetlerden mah-

rum olduğumu ihbar etti. Hiç sesimi çıkarmamıştım. Her vakit olduğum gibi, yine öyle soğukkanlılığımı muhafaza ederek tabağı biraz öte ittim. Bunu gören nöbetçi zâbiti tehdit-kârâne bir tavır takınarak "Kendini köyünde mi zannettin? Gözünü aç. Bugün değilse yarın yer içersin!" dedi. Bu sözleri birdenbire kalbime bir ok gibi saplandı ve gözlerimden harareti gözyaşları dökülmeye başladı. Bu sırada bunun üstüne yanımda oturan beş altı neferin envâ'-ı kahırları, tahkirleri altında da kaldım. Ne islâmiyet'imi, ne de anamı babamı bıraktılar. Bilâ-ihitiyâr sofradan başım bükülmüş kalktım. Benim gibi diğer arkadaşlarıma da aynı muamelede bulunmuşlar idi. Nihâyet ertesi günü kumandana müracaatla sokağa çıkmak için izin istedik, hele ne ise kumandan müsaade etti. Sokağa çıkmaklığımızın yegâne esbabı ekmek tedarik etmekti. Saatlerce sokaklarda kaldıktan sonra dükkânlara, lokantalara, çayhanelere girmeye askerlere kat'iyen memnû olduğunu ihbar etmeleri üzerine, artık bu ümit de beyhude olduğunu anlayarak boynumuz bükülü, dalgın mütefekkir bir halde kışlaya avdet ettik.

Bir sene geçti. Bütün o yemeklere, içmeclere beni alıştırdıkları gibi, Rusya'da yüz kırk bin kişilik orduyu teşkil eden diğer din kardeşlerimi de alıştırdılar. Gözlerim kan ağlıyor. Bu hâle girdik. Biz artık baş başa gelerek uzun günlerimizi yalnız ağlamakla geçirdik, halbuki bir erkek için ağlamak dünyada düşmanına karşı duracak hiçbir silahı olmadığına delâlet etmez mi? Kışlada namaz kılmak, yahut ibadethaneye gitmek, hele bunların hiç imkânı yok. İşte bunu yazarken gözlerimden yaşlar dökülüyor. Kalbim parça parça oluyor, artık hayatımdan bezmişimdir. Kışlaya bir *Kuran-ı Kerim* getirmek en şedit cezaları istemek demektir. Bari haftada bir defa Cuma namazına çıkmaya, o olmazsa senede bir bayram namazına, yahut oruç tutmaya müsaade etseler! Ah Ya Rabbim! Yazamıyorum, ellerim titriyor. İşte bunların cümlesinden mahrumuz. Bunlar hep hakikattir, hepsi güneş gibi aşikârdır. Bunları inkâr etmek, güneşi inkâr kalkışmak demektir. Bunları milyonlarca İslâm'ın hukukunu istirdat maksadıyla yazıyorum. Geçen Milad-ı İsa yortusunda, bize cebren bayram yaptırdılar. Cebren kiliselere idhâl ederek başımız açık, ellerimize birer mum tutturdular, bu kadarı kâfi değilmiş gibi: "Tapınmazsanız da olur" diyorlar! Şa-

yet bütün bu arzularına muhalefet gösterirsek, Sibiryâ'da şoseler yapmaya, en ağır yükler altında ölmeye, zâbitâna değil neferâta hizmet etmeye, çöpleri taşımaya, hep biz zavallı masum İslâmlar tayin olunuyoruz. Bugün Rusya'da yüz kırk bin kişilik bir orduyu teşkil eden İslâmlara sekiz imam tayin olunmuş ki, her birisinin arasındaki mesafe yüz binlerce verst teşkil ediyor. İşte o imam olmayan yerlerde vefat eden biçare kardeşlerimiz rast gelen adam tarafından, rast gelen yerlere gömülüyorlar. Bugün köylerimizde sekiz on yaşındaki çocuklarımıza bile müthiş bir cebir ve tazyik altında Hristiyaniyeti kabul ettiriyorlar. Bîçâre din kardeşlerimize daha ne suretle Hristiyanlığı kabul ettirdiklerini şurada küçük bir misâl ile gösteriyorum.

Birkaç sene evvel Kafkasya civârında şöyle bir vaka cereyan eder: "Köye gelen papaz, müslümanları yanına çağırarak, orada akan bir nehirden yüzüp geçene birçok mükâfatlar vereceğini vaat eder. Şüphesiz buna birçok adam iştirak eder. Nihâyet bir çokları nehri yüzüp geçtikten sonra mükâfatlara nail olurlar. Papaz köyden gitmezden evvel mükâfatlara nail olan adamların isimlerini, sinlerini, ayrıca defterine kaydeder. Arası az bir zaman geçtikten sonra bütün bu yüzüp geçenleri, Hristiyan diye iddia eden misyoner şu suretle ispata kalkışır: "Ben onları nehirden yüzdürürken, nehrin bir kenarına mum dikerek (haç) yahut Rusça (cris) batırmıştım. Onlar onu bilerek geçtikleri için şüphesiz tebdil-i mezheb ettiler!"

İşte hükümet bunu güzel fırsat addederek, biçare geçenlerin cümlesine "karaşin" namını tesmiye etti ki bunları her yerde öğrenebilirsiniz. Tarih karaşin kelimesinin nereden geldiğini tarif ediyor. Bunlar yalnız Kafkasya'da değil bütün Volga eyâletlerinde, husûsiyle (bizim Kazan vilâyetinde) pek çoğuna tesadüf edilir. Bunlar şimdi cümlesi Hristiyan pasaportuna malikler. Zira hükûmet bir başkasına vermiyor. Ve bunları mümkün mertebe Rus âlemine alıştırmak için ilim ve irfandan mahrum etmiş idi. Fakat İslâmiyet hiçbir zaman onların silahı altında ezilemez. Şöyle bir küçük delil getirebilirim:

"1905 senesinde ilk hürriyet verildiği zaman Duma'da, tebdil-i mezheb hakkında müzâkere devam ediyordu. O zaman Çar Nikola nasılsa eser-i merhamet göstererek, herkesin tebdil-i mez-

hep hakkında serbest olduğunu beyân eden bir madde ilâve etti. İşte o zaman vaktiyle hükûmetin cebri altında Hristiyan olan din kardeşlerim, bir hücumla tekrar şerîat-i İslâmiyenin kucağına atıldılar. Diğer mezheplerden de aynı muamelelerde bulunanların miktarı pek çok idi. Hükûmet bunları müşahede ederek serîan bu maddeyi lağvetti. (Tamamıyla lağvetmedi ise, de öyle bir takım ağır şerâitler ilâve etti ki her hangisine tahammül gayrı kabildir.) Bütün bu ahvâle tesir edecek bir şey kalıyor, o da tahsildir. Tahsilsizlik bir milleti ne hâle getireceği herkese malûmdur. Meselâ bugün Kafkasya'da yirmi iki kabile vardır. Bunların tekellümleri o kadar farklıdır ki, biri birine bir söz anlatmak imkân hâricindedir. Sibiryâ'ya geçsek aynı halde birçok kabilelere tesadüf ederiz. Halbuki biz bu büyük tahsilden mahrumuz. Daha birkaç gün evvel telgraflar, en büyük mekteplerimizi hükûmetin kapattığını işar ediyorlar idi. Bunların sebebi, tarihin İstanbul'da tab' olunması, yahut kırâetlerin (okuma kitapları) İstanbul'dan celb olunması, yahut güya muallimlerimizin iktidarsız olması ve daha bir takım fırsatlar bularak âleme ilân ediyorlar. Halbuki hükûmetin yegâne maksadı, İslâmları terakkiden men etmek, fikirlerinin intibah ve tevessüüne meydan vermemek olduğu sizce de malûmdur. Novoye Vremya'nın son numaralarında, İslâmlar aleyhinde İspanya'da vâki' olan katliam meselesi tekrar görünüyordu. Bunun ne demek olduğunu sizden sual ediyorum. İşte hükûmet bu mektepleri kapattıktan sonra, yerlerine misyoner cemiyetleri küşat ediyor. Nitekim birkaç sene evvel Kiev'de vaki' olan misyoner cemiyetlerinin en büyüğünde; İslâm vilâyetlerinde misyoner cemiyetleri, mektepleri küşat etmek için karar verilmiş idi. İşte bunların neticesi değil midir ki yarı İslâm, yarı Hristiyan ibaret birçok ailelere tesadüf ediyoruz. Bugün hükûmet hiçbir Kazanlıyı diğer İslâm vilâyetlerine kolaylıkla geçmek için müsaade etmiyor, hususiyle Türkistan'a girmek imkân hâricindedir. Ve şimdiye kadar ancak girenlerden yüzde bir veya iki girebilmiştir. Oraya girmek pek güç, oraya girmek için ancak zabitler ve memurlar muvaffak oluyorlar. Fakat İslâm süsünü takınmış olan o memur ve zabitler, ancak Rus misyoner kitaplarında okuyarak İslâmiyet'i tanımışlar. Bugün bizim zabitlerimiz her ne kadar İslâm iseler de,

dâhilen ondan eser bile yok. Rusya'da saf bir İslâma rütbe kazanmak pek güç bir meseledir. Rütbelerini kazanan zâbitler yalnız bir takım Rus kadınlarını almaya muvaffak olmuşlar. Bu izdivâcın neticesi şüphesiz size de malûmdur. Çocukları Rus oldukları gibi, kendileri de yavaş yavaş dîn-i mübîn-i İslâmı unutuyorlar. Rusya'da zâbitlerin ne suretle kesb-i rütbe ettiklerini yazdım.

İşte bir misal olarak diyebilirim ki onların en başlarını, yani zâbitlerin Petersburg'da Süvari Hassa Alayı Kumandanı Hân *Nakçivanski*'nin İslâmiyet'e ne suretle baktığını şurada kendi muamelesi beyân ediyor. Bu adam pek kibirli olmalı ki Ruslardan sıkılarak, ikamet ettiği kışlanın hânesinde vefat eden gene bir kumandan Abdurrahman Devletci'nin cenazesine bile tenezzül etmedi. 1909 senesinde Petersburg Câmî-i Şerîf'in vaz'-ı esas merasimine davet olunan merhum emir, nâzırlar, valiler, sefirler miyanında olduğu halde, bizim kumandan buna da tenezzül etmedi! Böyle mesut bir günde İslâmlara iştirak etmemek neden ileri gelebilir? Siz cevap verebilir misiniz? İşte ancak böyle kumandanlarımız, memurlarımız; *Novoye Vremya*'nın hüsn-ü teveccühüne nâil oluyorlar. En nihâyet ne kadar hükûmete sadık kalsalar da bile, sonunda biraz rütbe artarsa, hükûmetin gurûrâne bir kararıyla tekâüt sandıklarının kapısının önünde sürünüyorlar. Bunların miyanında meselâ size malûm olan Şeyh Ali, Veli Hân, Çangar Hân ilh. paşalardır. İşte bunun gibi neferlere de muamele ediyorlar. Mesela Rusları alırsa, rakıyı ziyadesiyle içerse, Beyazidof gibi adamların fikirlerine tâbi' olursa beş günde mülâzım olur, sonra paşa, sonra gene tekâüt sandıklarında! Halbuki bir memuriyete tayin olunmak, umûr-u hükûmete karışmak evsâf-ı İslâma münasip düşmez ve ona hiçbir zaman muvaffak olmaz. İşte bütün İslâmların böyle halde olduklarını görenler diyecekler ki müftünüz, imamlarınız, mebuslarınız var da, ne için hakkınızı istirdat etmiyorsunuz? Fakat unutmayalım ki imamlarımız, müftülerimiz, hatta mebusların içinde de bazıları yegâne Rusya'nın saltanatına, nişanlarına, tevcihâtına bağlıdır. Bugün onlar kendileri dîn-i mübîn-i İslâm'ın hilâfında giderek onun hakaret altında devamına 30 milyon İslâmın mahvına sebep oluyorlar. İmamlarımızın bazıları Rusya'nın paralarına gözünü dikerek Kuran-ı Kerîm'i Rusça tercüme etmiş. O tercümede bü-

tün cümleler, ayet-i kerimeler Rusça yazılmış. Halbuki bir ayet-i kerimeyi Rusça yazmak mümkün mü? Bu imam olacak adamın ismini yazmak istemiyordum. Fakat bundan daha aşağı bir takım muameleleri beni mecbur ediyor. Bu imam olacak Beyazidof tercüme yetiştirmiyormuş gibi, bir mecliste şöyle bazı sözleri ile kendi mevkiini bir kat daha tahkir etmiştir. 30-35 kişinin içinde söylemiş olduğu sözleri aynen yazıyorum:

“Ne kadar Muhammed aleyhisselâmı methederseniz, o şimdi çürümüş gitmiş fakat İsa aleyhisselâm bugün serbest rahatça gökyüzünde uçuyor. Allah o kadar âdildir ki onun nokta-i nazarında ne İslâm, ne Yahudi, ne Hristiyan hiçbir farkları yoktur. Binâenaleyh hangi dinde kalırsa ehemmiyetsizdir”

Bu kadarı kâfi değil mi? Kâfi değilse İslâmlara karşı ettiği iyiliklerden bir nümune daha! Petersburg’da Emniyet Müdürü-ye’ne müracaatla, şehir-i mezkûrda *Cemiyet-i Hayriyye* imamına bayram namazının kıldırılmasını rica ediyor. Şüphesiz cemiyet imamı okumazsa, bundan Beyazidof maddeten gaib edecek. İşte iki üç ruble için ne kadar aşağı bir mevkide kalıyor. Görüyor musunuz, nasıl bir surette dîn-i İslâmı tahkir ediyor. Ve İslâmları vacipten uzaklaştıran bir imama ne nazarla bakarsınız? Eğer o bizim elimizde olsaydı, çoktan mevkiini terk etmiş bulunurdu, fakat mesele o değil. Hükûmete ettiği sadâkat, yani açıkçası İslâmlar aleyhinde ettiği hafiyelikten dolayı, ailesi rakı ile beslendiğinden dolayı, *Novoye Vremya* da meşhur Menşikofların hüsn-ü teveccühâtına nâil oluyor. Mebuslarımıza sıra gelince, iktidarlısına tesadüf etmek pek güç. İşte bizim hâlimiz!

Yâ Rabbi kurtar bu kirli ellerden, yüreklerden, işte şu dök-tüğüm gözyaşlarım yegâne İslâmiyet’in müdafaası içindir. İşte Rusya’nın bütün bu muamelesini âlem görsün, okusun. İnanmazlarsa ispat ederim. Hakikatten bir adım geri dönmem. Rusya’nın meşhur gazeteleri bir Sırp, bir Bulgar için kıyamet koparıyorlar. Fakat gene kendi Ortodokslarını müdâfaa ediyorlar. Rusya’nın, Ortodoksları müdafaası ettiği gibi, bizi de niçin kimse müdafaası etmiyor? İşte bu sual, biz masum otuz milyon İslâmın ağzında dönüp dolaşıyor ve hiçbir çare kalmadığını düşündükçe, inanacağımız gelmiyor ise de ümitten kanlı gözyaşları, geri durmuyor.

Novgorod, Nefer Ali

İsmail Gaspıralı
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

ÜZÜNTÜ VERİCİ BİR HABER: GASPIRALI'NIN TERCÜMAN'I DURDU*

[İsmail Gaspıralı'dan Sıratı Müstakim'e]

11 mayıs 1911

Rusya'da sâkin müslüman Türk kardeşlerimize son rub'-ı asırda, hiç şüphesiz en büyük hizmeti etmiş olan Bahçesaray Kırım'da münteşir Tercüman refik-i muhteremimizin otuz senelik şerefli bir hayattan sonra, muvakkaten kat'-ı neşriyat eylediğini bu hafta haber alarak, fevkalâde müteessir ve müteellim olduk. Tercüman, Rusya müslümanlarının bütün şubbân-ı mütefekkiyesine üstat ve rehber olmuştur. Şimdi milletini düşünen, milletine hizmet etmek isteyen Rusyalı müslümanların cümlesi Tercüman'ın tilmizi ve Rusya'da münteşir Türkçe gazetelerin de hepsi Tercüman'ın evlâd-ı manevisidir. Kırım Tercüman'ı bir zamanlar memâlik-i Osmaniyye'de de malûm ve münteşir idi; devr-i sâbık matbuata karşı şiddetini pek ziyade arttırmadan evvel ve hele Ermeni meselesi zamanında İstanbul'a, vilâyâta dokuz, on bin nüshası dağılıyordu. Tercüman'ın o zamanlardan kalma hâtırası, alelhusus Anadolu vilâyatında elyevm ber-hayâttır. Tercüman son nüshasında, muvakkaten kapandığını şu samimi ve müessir satırlarla karilerine haber veriyor.

Sıratı Müstakim

* *Sıratı Müstakim*, 11 mayıs 1911, c. 6, nr. 140, s. 159-160

Sıratı Müstakim, Asya Türkleri için büyük millet mistiği ve her zaman İstanbul ile dayanışma içinde çalışan Gaspıralı İsmail'in mektubunu okuyucularına sunarken, onun başına bir takdim, sonuna da kendi yorumunu ekleyerek yayınlıyor. Buradan da Gaspıralı İsmail'in mektubuna ne kadar büyük bir önem verdiğini göstermek istiyor. *Sıratı Müstakim*'in *Tercüman* gazetesi ve Gaspıralı İsmail için kullandığı şu ifadeler ne kadar manalıdır? "İsmail babamız", "*Tercüman*, tercüman-ı ruh ve emeli olduğu milleti gibi ebedî kalsın", "*Tercüman*'ın durmasından mütevellit teessürümüz" gibi.

Sıratı Müstakim'in *Tercüman*'a ve İsmail Gaspıralı'ya gösterdiği bu ilgi yüksekliği, doğrudan Mehmet Akif'ten kaynaklanmaktadır. Nitekim mektubun başına konulan takdim metni ile, sonuna yerleştirilen *Sıratı Müstakim*'in *Notu* bölümünün Mehmet Akif'in kaleminden çıktığından hiç şüphe bulunmamaktadır. Mehmet Akif'in nesir üslûbuna vakıf olanlar, bunu anlamakta hiç mi hiç güçlük çekmeyeceklerdir.

Muhabbetlü efendiler,

1881 senesi çıkardığım *Rusya Müslümanları* nâm risâlemde, işbu gazetenin programı ve mesleği tayin edilmiş ve maarif, edebiyat, lisan ve mekatib-i milliyenin ıslahı, ikmalî ileri sürülmüş idi. 1882 senesi *Yoklama* ve izleme makamında beş on evrâk-ı perakende çıkarılmış idi. 1883 senesi Nisan ayında *Tercüman*'ın birinci nüshasını meydana çıkardım ve bundan böyle durmayıp, usanmayıp, yoldan çıkmayıp otuz sene çalıştım fakat, insanlık hâlidir, yoruldum.

Hizmetim yahşi mi yaman mı idi herkes bildiği, anladığı gibi hüküm buyursun; ben bildiğime anladığıma göre otuz sene çalıştım ve tabii yoruldum. Doktorların kat'î nasihatlerine binaen biraz vakit istirahat lâzım geldi. *Tercüman*'ım da kendim ile beraber istirahat edecek. Malen ve manen *Tercüman*'ın hâli temin edilmiştir, devamına bir türlü mâni mevcut değildir, ancak yorgunum.

Muhabbetli okuyucular!

Bu cuma *Tercüman* muvakkat duruyor, mazur görünüz, ayıp buyurmayınız. Gelecek hafta *Tercüman*'a bedel *Zaman* çıkacaktır.

Beriki gazete program ve meslek itibariyle *Tercüman*'ın manevî oğlu olduğu gibi, sahib-i imtiyazı ve muharriri dahi oğlumdur. *Zaman*'ın kabul ve makbul edilmesini temenni ederim. Vakt-i istirahatimi inşallah mâlâyânî geçirmem. Zamanımız bir çok yeni hâller ve meseleler vücuda getirdi. Ruslar ve müslümanlar arasında yeni fikirler, yeni meslekler, yeni arzular doğdu. Bunları öğrenmek, düşünmek ve bunlara göre meslek tutup kalem, fikir yürütmek gerek. Bundan böyle istirahatim kadrü'l hâl tahsilden ibaret olacaktır. La-hide kadar tahsil, cümlemize borç değil mi? Şimdilik elveda!

İsmail Gaspıralı

Sıratı Müstakim'in Notu:

Otuz sene mütemadî hizmetten sonra, İsmail babamızın istirahatate hakikaten hakkı vardır. Bunu teslim ve itiraf ederiz. Bununla beraber gönül isterdi ki *Tercüman*, tercüman-ı ruh ve emeli olduğu milleti gibi ebedî kalsın. *Tercüman*'ın manevî oğlu *Zaman*'a hoş geldin, safa geldin, baban kadar milletine hâdim ve nâfi ol, diyoruz ve bu duamızın indallâh makbul olmasını istiyoruz.

Ve aynı zamanda *Tercüman*'ın istirahati, yaza mahsus bir tatilden ibaret olmasına da duacıyız. *Tercüman*'ın durmasından mütevelit teessürümüze, gelecek son bahardan itibaren tekrar intişarını görmek ümidi, evet ancak bu ümit, tesliyet-bahş olmaktadır.

DOĞU TÜRKİSTAN MEKTUBU*

[İstanbul'da Okuyan Türkistanlı İbrahim'den *Sıratı Müstakim*'e]

3 temmuz 1911

Efendim,

Muteber ceridelerinin 144 numaralı nüshasında, Çin müslümanlarına ait haysiyet-şikenâne bir mektup münderiç bulunduğu nu kemâl-i teessüfle gördük. İfadesinden bizce ve âlemce malûm olan serserilerden olduğu anlaşılan sahib-i mektup tarafından Çin Çatto Müslümanlarına, yani Türkistan-ı Çinî müslümanlarına atfedilen ahlâksızlık ve sair münasebetsizlikler iftira-yı mahzdan ibarettir. İsnâdât-ı vâkıanın butlanı; biz senâverlerin Dersaadet Mekatib-i muhtelifesinde tahsil ile meşgul olmamız ve daha nice misallerle sabit olduğundan, bu ahlâksızlık ve münasebetsizlikleri olduğu gibi sahib-i mektuba redd ve iade eder ve şu beyânnâmemizin muhtemecellelerinin aynı mahalline dercini rica ederiz efendim.

*Dersaadet Mekâtib-i muhtelifesinde
bulunan Çinli şâkirdan nâmına İbrahim*

* *Sıratı Müstakim*, 13 temmuz 1911, c. 6, nr. 149, s. 304

İlgili mektubun yazıldığı yıllarda çeşitli İstanbul mekteplerine ve özellikle de Darülfünun'da okumak için gelmiş veya getirilmiş bir hayli Doğu Türkistanlı (Uygur) öğrenci bulunduğu ortaya çıkıyor. İşte bu öğrenciler nâmına da İbrahim, *Sıratı Müstakim*'in 144. sayısında (s. 244) çıkan ve "*Çinli Müslümanlar*" başlığı ile sunulmuş bir mektubu eleştirmektedir. 144'üncü sayıda "*Çinli Müslümanlar*" başlığı ile sunulan ve Hoy-Yuvan-Suug bölgesinden gönderildiği anlaşılan mektup, Mehmet Akif'in de içine sinmemiş olmalıdır ki, mektubun sonuna yerleştirdiği açıklamada şunları söylemek durumunda kalmaktadır:

"Biz zannediyoruz ve zannımızın doğru olmasını dua ediyoruz ki, bu mektubun muharriri, dindaşlarına fart-ı muhabbetinden, meşhûdatını biraz fazla siyah renge boyamıştır. Kendisinin o müslümanlar arasında bulunuşu levhada parlak noktalarda bulunduğu delildir."

Nitekim Çinli şakirdan nâmına yazan İbrahim'in yukarıdaki mektubunun altına düştüğü notta, gene böyle bir anlam taşımaktadır.

Sıratı Müstakim'in Notu:

Zaten biz de o mektuba pek itimat edememiştik; inşallah mündericâtı doğru değildir.

BAZI BEYLER LATİN HURÛFATINA TARAFTAR DEĞİL*

[İşkodra'dan Sıratı Müstakim'e-I]

30 eylül 1911

İşkodra ve havalisindeki müslümanların ahvâl ve ihtiyâcât-ı diniyeleri hakkında tetkikatta bulunmak üzere gönderilen zat tarafından vârid olmuştur:

Hamdülillâh selâmetle İşkodra'ya vasıl oldum. Yolda Preveze, Ayasarandoz, Drac iskelelerine çıktım. İstanbul'da işittiğimiz gibi 7-8 günlük değil, belki 11 günlük oldu. Dört günde Şengin'de karantina bekledik. Fakat yolda ve karantina yerinde geçmiş vakitlerime hiç acımam. Zira burada yoldaşlarımız olan ve Arnavutluk'ta jandarma zabiti ve mahkeme azası ve tüccar ve diğer memuriyetlerde bulunan efendilerden, Arnavutların kendilerinden alamayacağım malûmatları aldım. İnşallah bunları orada anlatırım, böyle adamlarla beraber olduğum için günlerim pek rahat geçti. Şengin'e kadar manâzır-ı tabiiyeden, deniz ve sahildeki kayalık dağlar ve bunların eteğinde tek tük Arnavut evleri, ara sıra gayrı muntazam kasabalardan başka bir şey göremedim.

* *Sıratı Müstakim*, 17 eylül 1327/30 eylül 1911, c. 7, nr. 160, s. 62

Dergide bu metin, "İşkodra'dan Mektup" başlığıyla veriliyor. Baştaki hitap bölümü ve mektup altındaki isim kısmı dikkat edilmişse verilmiyor. Dolayısıyla bu tasarruf, derginin bir tutumu olarak karşımıza çıkıyor. Bunu derginin, özelde de Mehmet Akif'in bilerek yaptığı anlaşılmaktadır.

Yine Papalığın ve İtalya'nın özel gayretleriyle Arnavutların latin alfabesine geçişleri ve Osmanlılık âleminin dışına çıkarılması yolunda çalışmalar yapıldığı bir dönemde, adı verilmeyen kişi Arnavutluk'a gönderilmiş, oraya ait müşahedelerini yazmaktadır. Nitekim bu mektuplarda herhangi bir tehlike olmasa bile, ileride *Sıratı Müstakim* bu meseleyi önemseyecek ve ayrılıkçı Arnavutlara karşı ciddi bir tavır geliştirmekten geri durmayacaktır.

Osmanlı memurlarından işittiğime göre buranın İslâmları pek de fena fikirli değil ve bazı beylerden maadası Latin hurûfatına taraftar olmadığı anlaşıyor.

Bugün bir İslâm mektebini ziyaret ettim. Muallimi, Türkleşmiş bir Arap. Yüz kadar talebesinin ekseriyeti Arnavut çocukları idi. Muallimin dediğine göre burada latin hurûfatı isteyen kat'iyen bulunmazmış. Şimdi medreselerden bazılarını göreceğim ve muhit müsaade ettiği kadar ifayı vazifeye gayret ediyorum. Yolda beraber geldiğimiz bir çok Arnavut ve zabıtlere güzel tesir icra ettiğimi anladım. Ve hepsi de benden işittikleri sözleri ahbap ve akrabalarına söyleyeceklerini vaat ettiler. Şimdilik İşkodra'da bir şey yapıp yapamayacağımı anlayamadım. Çünkü geçen akşam geldim.

NİKOLA VELED-İ MEHMED, MARİA BİNT-İ ALİ*

[İşkodra'dan Sıratı Müstakim'e-II]

30 eylül 1911

Birkaç gündür İşkodra'da geziyorum, ulema, muallimîn, tüccar ve avam ile ihtilat ediyorum. İçtimaî ve siyâsî ahvallerini tetkik ediyorum. Allah'a şükürler olsun ki buranın İslâmları bizim zannettiğimiz gibi değil, belki istediğimiz gibi görünüyor. Ve eski usul üzerine olsa da medreseleri ve Nuh zamanından kalma mektepleri çoktur.

Bu mekteplerin hepsinde arabi hurufat ile türkçe okutuyorlar, ahali-i İslâmiye dinde o kadar mutaassıptır ki, resmî mekteplerde duvarlara talik olunan resimler için kıyam ediyor, burası kilise değil ki resimlerle tezyin olunsun diyorlar. Camiler her namazda ahali ile dolu bulunuyor. İstanbul'daki gibi namaz hamal ve aşağı tabakaya mahsus değil, belki zenginler ve mektepliler hatta parlak düğmeli Harbiyelilerin bile kemal-i huzurla camiye devam ettikleri görülüyor. Her gün ve her camide vaizler va'z ediyor. Tabii bunların ekserisi pek adi (aşağı tabakadan, alelâde) adamlar ise de, arada pek muktedir ve kısmen pek ehemmiyetli sözler söyleyenleri de vardır.

Vaazlar arnavutça söylenirse ahali kemal-i iştiaqla dinliyor, türkçe söylenirse pek de anlamıyorlar. Oruç yiyen kat'iyyen yoktur, bazı memurlar oruç tutmadığı için pek canları sıkılıyor. Diyorlar ki, bu herifler hakkında pek mütehayyiriz, eğer bunlar müslüman iseler oruç tutsun, namaz kılsınlar ve eğer müslüman değilseler isimlerini değiştirsınler, biz de ona göre muamele ederiz. Yani ahkam-ı İslamiyeyi tatbik etmeyiz.

Bu havalide latin hurufatı isteyen kat'iyyen yokmuş, yalnız İtalyanlara satılmış bir iki dinsiz varmış ki onlar istermiş; fakat onlar

* *Sıratı Müstakim*, 17 eylül 1327/ 30 eylül 1911, c. 7, nr. 160, s. 62-63

da ahaliden korktukları için seslerini çıkaramazmış. Ben Arnavutları methettiğimden burada yapılacak şey yokmuş dersiniz. Ah kardeşlerim, şimdi bir şey yazacağım ki ağlayacaksınız vazifesinde kusur edenlere lanet okuyacaksınız: Nikola veled-i Mehmed, Maria bint-i Ali ... böyle aileleri işitmemiştik, burada gözümüzle görüyoruz. Bu nasıl olmuş?

Esnâ-yı fetihde buranın ekseriyet-i azîmesi müslüman olmuş. Fakat müstebit hükümet, tembel hocalar bunlara hiç bakmamış. Bunların imanları Ali, Veli diye isim taşımak ve bir de müslümanım demekten ibaret kalmış, lakin bizimkiler uyumuş ve ölmüş. İtalya hükümeti ve Papa hazretleri ise çalışmışlar, buraya papazlar yollamışlar, dağlar arasına kiliseler bina etmişler, ne yapmak lazımsa yapmaktan çekinmemişler, burada Hristiyanlığı neşretmişler. İşte bu Nikola bin Mehmetler yakın zamanlarda tanassur etmiş İslâm evlâtlarıdır.

Mektubumda methettiğim mutaassıp, saf ve tarikatlardan azade olanlar yalnız şehirlilerdir. Köyler hala o "ismim Veli, kendim Müslüman" demekten başka bir şey bilmez ve ilk hamlede fetholunacak takımdan imiş. İştittiğime göre zabitlerden malisorların bir kısmı ne İslam ve ne de Hristiyan imiş. Bunlar kim ilk yetişirse onun malı olmak istedadını haizmiş! -Bunu daha tahkik edeceğim- Hükümet hakkında besledikleri fikirleri ileride arz edeceğim.

İtalyanların, Macarların bir hayli mektepleri vardır, hamdolsun İslâmlar çocuklarını bu mekteplere vermemişler. Bundan sonra vermemeleri de hükümetimizin burada kâfi derece mektepler açmasına bağlıdır... Şimdilik bu kadarla iktifa ediyorum. Kendim bir taraftan malûmat almaya çalışıyorum; bir taraftan da münasip gördüğüm ve tanışabildiğim hocalar, mektepliler ve bazı tüccarlara münasip tarzda telkinatta bulunuyorum. Evvela beni hoca elbisesiyle görünce pek de konuşmak istemediler, doğrusu cerre çıkmış hoca zannettiler. Nihayet cübbeyi çıkardım ve işler de değişti. Camiler muayyen vaizler tarafından zabt edildiği için bunları elde etmek pek kolay olmayacak gibi görünüyor. Binaenaleyh bizim için, yukarıda beyan edilen usul daha muvafık görüldü.

Âlem-i Islâm'ın yazarı Abddüreşit İbrahim
[Neslihan Aksoy Arşivi]

ÂLEM-İ İSLÂM VE ABDÜRREŞİT İBRAHİM*

[Edirne Maarif Başkâtibi Osman'dan
Abdürreşit İbrahim Efendi'ye]

23 kasım 1911

Muhterem üstat,

Âlem-i İslâm nam eser münasebetiyle

Cihan-ı insaniyet ve İslâmiyet'e ihdâ buyurduğunuz Âlem-i İslâm nâmındaki eser-i âlînizin birinci cildi hitama ereli çok zaman oldu. Eğer hâfızam beni aldatmıyorsa, seyahatnâmenizin en son nüshasında iki üç ay kadar zaruri bir fâsıladan sonra, mezkûr eserin ikinci cildinin de neşrine ibtidar edileceğini ilân etmişsiniz. Eseriniz pek parlak, mündericâtı ulvî, âlem-i İslâm için cidden fâide-bahş idi.

* *Sıratı Müstakim*, 23 kasım 1911, c. 7, nr. 168, s. 185-186

İlk çıktığı 1908 tarihinden itibaren Balkan ve Hint müslümanlarının yanı sıra, Kazanlı, Türkistanlı ve Doğu Türkistanlı (Uygur) Türklerin buluşma adresi ve görüşlerini aksettirebildikleri yayın organı olan *Sıratı Müstakim*'in önemli yanlarından biri de, Abdürreşit İbrahim gibi bir kabiliyeti keşfedebilmesidir. Burada kuşkusuz dergi bir adres, fakat Abdürreşit İbrahim'i keşfeden ise doğrudan Mehmet Akif olmaktadır. Dolayısıyla Abdürreşit İbrahim'i keşfinin ardından Mehmet Akif, seyahatlerini ve hatıralarını yazması, anlatması yolunda onu teşvik ediyor, buradan da muazzam eseri *Âlem-i İslâm* doğuyor. Mehmet Akif ona *Sıratı Müstakim*'in sayfalarını sonuna kadar açıyor, konferanslar vermesini sağlıyor, Abdürreşit İbrahim adının Türkiye ve Türkiye dışı bir âlemde tanınır hale gelmesini sağlıyor.

Dolayısıyla bu büyük kabiliyeti *Sıratı Müstakim* vasıtasıyla tanıma imkânı bulan okuyucular, haklı olarak ona büyük ilgi gösteriyorlar. *Âlem-i İslâm*'ın dergi yayınları arasında çıkışını takip eden günlerde, Edirne Maarif Müdürlüğünde başkatiplik görevinde bulunan Osman Nuri'nin mektubu da bu ilgiyi ortaya koyuyor.

Fakat Osman Nuri'nin mektubunun sonuna konulmuş ve Mehmet Akif tarafından yazıldığından kuşku duyulmayan ayrı bir bölüm daha bulunmaktadır ki, o kısmın da mutlaka okunması icap eder diye düşünüyoruz. Nitekim o ilave bölümde Mehmet Akif, Abdürreşit İbrahim'in halen Libya'da bulunduğu bilgisini vermektedir. Kaldı ki bu bir seyahat değil, İtalyanlar tarafından işgal edilen Libyalılara yardım amaçlı bir çalışmadır.

Eserinizin birinci numaralı nüshası Edirne'mize, bilhassa *Yeni Edirne* gazetesi idarehanesi'ne gönderildiği zaman, *Yeni Edirne* gazetesi Müdürü Şevket Bey Efendi'den gördüğüm müsaade üzerine şu eser hakkında mezkûr gazeteye uzunca bir bend neşrederek, eserinizi fevkalâde alkışlamış, bir müslüman ve Osmanlı seyyahı kaleminden çıkan her bir satırı Osmanlılık ve müslümanlık için bir ders-i teyakkuz ve intibah olması dolayısıyla, bir harâret-i fevkalâde ile müştâkân-ı marifete işittirmek vazifesinden geri durmamış idim. Görünüşe ve mütâleâtımıza nazaran eserin, mevzu-su bu kadar zamandan beri iltizâm-ı sükût olunacak kadar fakir değildi. Daire-i cevelân pek vâsi', zemîn-i ma'rifet pek zengin, müteammik bir müdakkık için her şey mebzûl. Hele zât-ı fâzilâne-lerini Japonya'nın o feyyâz sahaları üzerinde dönüp dolaşmaya sevk eden esbab o kadar bâlâter ve kıymetli idi ki, eserin birinci cildinin hitamına kadar olan mütaleasından da yakinen istidlâl olunduğuna göre eserin böyle bir tevkif devresinde uzun müddet kalmasına ihtimâl verilemiyordu. Rûh-u beşerin bir sa'y-i dâimî ile, yorulmaz bir ikdamla ne derecelere kadar nâmağlûp bir kuvveti olduğunu biz bu eserde her türlü azametiyle gördük, okuduk. Şuûnât içinde perde-pûş-u fena olan milletlerin tefsir-i marifetle kametnümâ-yı kemâl olmaya başladığını, insanların, hükûmetlerin marifete, kuvvete hürmetle baş eğmeye mecbur olduklarını yine bu eserde mütâlea eyledik. Şarklıyız, Asyalıyız. Buradan yükselen bu neyyir-i marifetin bizde hâsıl edeceği tesir başkadır. Her müşkül karşısında hissiyat-ı milliyyelerinden iktibas eyledikleri bir kuvvetle bir varlık göstermeye çalışan Japonları, o muhterem insanları biz bu eserde yakından görmüş gibi tanıdık. Az zaman evvellerine kadar Avrupa nazarında bir mevki'-i siyâsîsi olmak şöyle dursun, sahâif-i matbuatta isimlerine tesadüf edilmeyen Japon kavmini medâric-i i'tilâda hükûmetlerine, milliyetlerine nasıl bir mevki'-i şeref kazandırdığını, bir müslüman eseri olan bu eserde tanımış olduk. Bir kişver, bir memleket halkının teşarük-ü efâl ü âmâl ile meydana gelen mahsûl-i bedâyiini toplayarak, büzûrâtını müstaid bir sâha üzerine saçmak istemekle fikirde, azimde vuku' bulan bir kuvvete karşı olan mâniadaki çürüklüğü nâtık, ahvâl-i ümem olan târîh Japonlar'da gösterdiği âsâr-ı tekemmülât ile bize

bir daha irâe etmek lûtfunda bulundu. Hayât-ı milliyye ve kavmiyyenin bir nevm-i sübâtîden kurtularak tesrî'-i âsâr-ı istikmâl ve teşyid-i mebnâ-yı kemâle muvaffakiyetle izhar-ı tecellisi, esbâbı saâdetle memzûc bir hayat kazanmak arzusunu besleyen milletlere bir seyâhatnâmenin sutûr-u rengîni üzerinde havâlık-nümâ-yı ibret olur. Zavallı beşeriyetin rûh-u mevcûdiyyeti bazı mesaib-i siyâsiyye ile dermansız kalır ki, ruh-u mevcûdiyyetteki o karârsızlık bir inhitât-ı elîm ile inbisat ü inkişaf cihetlerine doğru alacağı şekl-i kat'iyyeti bir intibaha iktirân etmek suretiyle, hissiyat-ı milliyyeye musavver seyâhatnâme sûtûnlarında görür. Artık bundan sonra eğer uzviyet-i ictimaiyenin hüsn-ü idaresi ve idâmesi bilinirse, muhît-i refâh ve servetleri derecesinde şân ü şerefle lâmiadâr olacak bir hâletin sabâh-ı infilâkî devresi yüz göstermeye başlar. Hakk ve hakikatin huzûr-u izzetinde gibi düstûr ve avâmil-i hikmeti husûl-i makasîd-ı hakikiyye için kabulde henüz bir vâdî-i irtiyâb ü tereddütte bulunmakla mütehâşi ve muhteriz bulunan heyet-i ictimaiyenin imha-yı meskenetle sanayi, ticaret, ziraat gibi ruh-u saadeti hâsıl edecek sevâik yine bundan sonra bir saha-i imkân üzerinde tecellî-yâb-ı kemâl olur gider.

Üstadım-ı muhterem!

Hiç durmayınız! Siz hemen yazınız. Öyle zannederim ki şimdiye kadar olan muvaffakiyâtınızın iltizâm-ı sükût ile şâibedâr olmasını bittabi istemezsiniz. Zira bir ihtilâc-ı asabiyyetle cûşîş-nümâyı hayret olan ebnâ-yı zaman tarafından:

İbzâl-i mesaide kusur etme ki olmuş
Vâbeste bu âlemde sükûtun harekâta
Mevtâ yakışır var ise rahat döşeğinde
İkdam ü tahammül gerek erbab-ı hayata

gibi bir hitâba mazhar olacağınızdan korkarım.

Edirne Maarif Başkâtibi
Osman

OSMANLI VE İSLÂM MUHİBBİ ALMANLARA*

[Sıratı Müstakim'den Almanlara Açık Mektup]

30 kasım 1911

Geçen nüshamızda derc edilen ve Osmanlı muhibbi Almanların Osmanlılar, müslümanlar hakkında perverde etmekte oldukları âmâl, efkâr ve hissiyâta tercüman olan Jaeckh cenâblarının mektubuna cevap vermek bir vazife-i kadir-şinâsidir.

Osmanlı-müslüman muhibbi Almanlar emin olmalıdırlar ki Jaeckh cenâblarının mektubunda, Osmanlılar hakkında izhar edilmiş olan hissiyât-ı âlicenâbâne bütün Osmanlılarca mazhar-ı takdir ve teşekkür olmuştur. Osmanlılar da Almanlar kadar iki memleket arasında mevcut olan alâka ve revâbıtı takdir ediyorlar. Osmanlılarca da malûmdur ki Osmanlı ve Almanya imparatorlukları yekdiğerine dost ve atiyen de müttehit olacak bir vaziyette bulunuyorlar. Zira şu dostluk, yalnız hissiyât üzerine değil, iki memleketin menâfi'-i hayatiyyeleri üzerine müstenittir. Kavi ve

* *Sebilürreşat*, 30 kasım 1911, c. 7, nr. 169, s. 196-197

İşte size Mehmet Akif'in bambaşka bir yanı!.. Dış politikaya son derece vâkıf yönü ve geliştirdiği diplomasi dili!.. Derginin 23 kasım 1911 tarihli 168'inci sayısında yayınlanan ve Almanya'da bulunan Osmanlı Tettebbuat Komisyonu tarafından gönderilen Osmanlı Müslümanlarına Açık Mektup'a karşı üretilen cevap metni. İlgili mektup Nekar gazetesi yazarı Ernst Jacckh (1875-1959) tarafından gönderildiği gibi, o mektuba verilen cevap da *Sebilürreşat* adına Mehmet Akif tarafından kaleme alınıyor. Fakat Mehmet Akif'in *Sebilürreşat*'taki yazı yükü o kadar çok ve fazladır ki, onların hepsine imza atması da zaten uygun düşmemektedir. Kendi adıyla (...) üç yıldız ve Lâ-edri imzalarıyla yayınladıklarının dışında kalanlar için geçerli bu söylediklerimiz.

Dolayısıyla Almanya'da bulunan Osmanlı Tettebbuat Komisyonu'na, *Sebilürreşat* adına gönderilen yukarıdaki mektubu kaleme almak vazifesi Mehmet Akif'e düşmüş olmaktadır. Nitekim üslûp ve ifade buna işaret ettiği gibi, dergi yazı heyeti içinde de, bu tür bir metni inşa edebilecek başka bir isim bulunmamaktadır. Ama kuşkusuz dergi yazı heyeti, Ernst Jacckh'in metnini kendi aralarında istişare etmiş, fakat ortaya çıkan sonucu da muhakkak ki Mehmet Akif kaleme almış olmalıdır. Belki ona bu noktada en çok Halil Halit yardımcı olabilirdi. Ancak o da Londra'da bulunduğu için bu ihtimal oldukça zayıf düşmektedir. İlgili mektubun ruhu şunu ortaya koyuyor: Libya'nın işgali karşısında çaresiz kalan Türkiye, yeni müttefikler edinmeye ihtiyaç duyduğu bir sırada, böyle bir teklifle karşı karşıya kalmıştır.

muhteşem Almanya, Osmanlılığa lâzım olduğu gibi, müterakki ve müteâli bir Osmanlı-İslâm hükûmeti de Almanya'ya lâzımdır.

Zira biz biliyoruz ki Almanya şu son zamanlarda sâha-i terakkıyyatta öyle cesim hatveler atmıştır ki, ister istemez kendi dairesinden çıkmak mecburiyetindedir. Bismark'ın Şark'ı bir nazar-ı lâkaydi ile gördüğü zamanlar çoktan geçmiştir. Bugün Almanya beşeriyet-i medeniyyenin başına geçmiş, Almanya ulûm ve fûnûnu, sanayi ve ticareti Bismark gibi bir dâhî-i azamın bile tahmin edemeyeceği kadar ilerletmiştir. Bugün Fransa'yı ticaretce, sanayice kat kat geçmiş, İngiltere'yi de hemen hemen geçmekte olan Almanya elbette kendisi için bir mahreç, yürüyecek vâsi bir meydan arayacaktır. Halbuki Almanya'nın gideceği yolun kapısını, açacağı meydanların anahtarları bizim elimizdedir.

Binaenaleyh Almanya'yı bize doğru sevk eden yalnız hissiyat değil, belki ilcâât-ı hayattır. Bu ise dostluk için en doğru, en metîn bir zemindir.

Biz biliyoruz ki Almanya bizim kuvvetli, müterakki ve müteali olmamızı istiyor. Zira biz böyle olmazsak bittabi Almanya'nın Şark'a doğru iktisaden yürümesi gayet güç ve hatta gayr-i kabil-i icra olur. Almanya'nın kavi ve muhteşem rakipleri aynı zamanda bizim etrafımızı da tutmuşlardır. Hiç şüphe yoktur ki biz mahvolursak Şark'ın anahtarı, Almanya'dan ziyade, rakiplerinin eline geçecektir.

Bize gelince, Almanya ile aramızda hiçbir mesele-i muallaka, hiçbir temas-ı maddî olmadığı için, Almanya'nın ihtirasât-ı ceng-cûyânesinden tevehhüm edecek halde değiliz. Bilakis bizi aled-devam tehdit altında bulundurmakta olan kuvvetler, aynı zamanda da Almanya'nın en müthiş rakipleridir.

İşte dostluk ve âtîde bir ittifak-ı daimi için en metin esaslar!..

Fakat yalnız şu son zamanlarda yekdiğerini vely eden İran, Marakeş ve Trablus meseleleri, İslâm efkâr-ı umûmiyyesinde Almanya'nın müslümanlara karşı samimiyeti hakkında tereddütler vücûda getirmek mahiyetinde idi. Âlem-i İslâm, Almanya İmparatoru haşmetli Wilhelm'in mevâid-i belîğadan ziyade, icraata ehemmiyet vermesini arzu ederdi. Biz isterdik ki memleketlerimiz bir düşman tarafından hücumu uğradığı zaman, Almanya

hiç olmazsa nüfûz-ı maneviden istifade ederek bize muhabbetini ve samimiyetini fiilen ispat etsin. Evet mesele-i ahîrede, Almanya'nın müşkül mevkide kaldığını da takdir ederiz. Almanya bugün İtalya'ya bir ahidnâme ile bağlıdır. Fakat acaba ahd ü mîsâk tanımayan, her nevi hakk ve hukuku ayaklar altına almaktan asla çekinmeyen şu alçak hükûmetin bu ahidnâme üzerine atmış olduğu imzadan, Almanya hükûmeti ne hayır umuyor, ne menfaat bekliyor? Şimdiye kadar İtalya dostluğu ve ittihamı Almanya hükûmeti için bir bâr-ı girân olmaktan başka neye yaramıştır? Eğer Almanya bugün böyle bir dost için bizi feda ederse acaba bizim de tahlis-i cân için Almanya'nın rakiplerinin âgûşlarına atılmamız gayet tabii olmaz mı? Vâkıa biz biliyoruz ki şu âgûş pek müşfikâne, pek samimâne olmayacaktır ve belki de o âgûşun tazyiki altında bir gün eziliriz.

Fakat tehlike-i âni karşısında bulunan bir adam âtiyi düşünür mü? İşte bizi ve bizim Alman muhiplerimizi bi-hakkın düşündürmeye lâayık olan nokta budur. Alman muhiplerimiz emin olsunlar ki, Almanya Hükûmeti hâin ve alçak İtalya'nın yerine gayûr, sadık ve mert Osmanlıları kazanırsa manen ve maddeten kaybetmemiş, bilakis pek çok kazanmış olur. Şark'ı muhafaza ve temdîn etmek, Şark'a doğru Osmanlılar ile beraber gitmek, Şark'ı Alman ticaret ve sanayii için bir cevelângâh-ı vâsi yapmak!.. İşte kendisini bilen Osmanlı ve Alman hükûmetleri için cazip ve azîm bir program!.

Sıratı Müstakim

Sebilürreşat'ın devamlı yazarlarından Şemsettin Günlaltay
[Mehmet Rüyân Soydan Arşivi]

MİLLETİ İSLAMİYENİN HAYAT-I MÜSTAKBELESİ İÇİN*

[Midilli İdadi Müdürü M. Şemsettin'den Sebilürreşat'a]

4 nisan 1912

Fazıl-ı muhterem M. Şemsettin Beyefendi'den aldığımız hususi mektuptur ki pek musib mütaleaları ihtiva ettiği için dercini münasip gördük:

Efendim!

Vatanımızda fecr-i hürriyetin infilâkını müteakip meşiyet-i ilâhide hidayetleri mukarrer olan erbabı imanı, gaye-i saadete isâl edebilmek arzuyu samimisi ile tesisine muvaffak olduğunuz *Sıratı Müstakim* vazife-i tenviriyesini bihakkın ifa edebilmiş ve erbab-ı tevhidi müessislerine karşı ebediyen minnettar bırakmıştı. Emri ilahiye ittibala *Sıratı Müstakim*'i takip edenlere Se-

* *Sebilürreşat*, 22 mart 1328/ 4 nisan 1912, c. 8, nrç 187, s. 87-89

Sıratı Müstakim'in ardından *Sebilürreşat* adıyla yayınına devam eden derginin yeni döneminde ismine en çok tesadüf edilen yazarlardan biri de Midilli Adasında İdadi Müdürlüğü görevinde bulunan Şemsettin (Günaltay)dir. Düşünme kabiliyeti yüksek, ilmi birikimi de yerinde olan Şemsettin Günaltay'ı (1883-1961), keşfeden Mehmet Akif, *Sebilürreşat* sayfalarını ona daima açık tutmuştur. Kitaplarını yayınlamış, bunların değerlendirmelerini neşretmiştir. *Hurafâtın Hakikate*, *Maziden Atıye* ve *Zulmetten Nura* bunlar arasındadır. Akif, *Zulmetten Nura* yayımlandığı zaman büyük bir heyecanla, "İşte, benim Şemsettin'im o kahraman yüreklerin biri, işte, benim Şemsettin'imın şu telifi o feryatların en müessiridir" diyerek önemli bir takriz yazmıştır. Günaltay bu coşkun duygulara karşılık, söz konusu eserini, "Edib-i bülend-pâye fâzıl-ı muhterem Akif Beyefendi'ye hatıra-i tebcedimdir" ithafıyla imzalayıp gönderecektir.

Bunun ötesinde Şemsettin Günaltay, Cumhuriyet döneminin önemli tarihçilerinden biri olup, uzun süre Türk Tarih Kurumu başkanlığını yürütmüştür. Onun bir yönü de Tek Parti döneminin son başbakanı oluşudur. Türkiye'nin Tek Parti yönetiminden yeni iktidar dönemine geçiş aşamasında gerçekleştirdiği hizmetler daima hatırdadır.

Bu arada Mehmet Akif'in ilgili mektubu yayınlarken sonuna düştüğü not, ne kadar dikkat çekicidir. O notun okunması, Akif'in takdir hislerini öğrenmek bakımından önem arz etmektedir.

bilürreşat ihdâ olunacağına şüphe yoktu. Son teşebbüsünüz bu hakikati tecelli ettirdi.

Samimi kalbimden sizi takdir ve tebrik eder ve muvaffakiyetinizi eltâf-ı Sübhaniyeden temenni eylerim. Birinci nüshada dercedilmiş olan programı dikkatle okudum. *Sebilürreşat*'ın göreceği ve görmesi icap edeceği vezâif-i aliyeye dair ayrı ayrı kısımlar açılması, sütunlar tahsis edilmesi, tekâmüle doğru atılmış esaslı hatvelerdir. Program ihtiyaç-ı hâzıra elverişlidir. Bittabi lüzuma göre tedricen tevsi edilebilir. Âlemi İslam'ın kat'î ve esaslı bir intibah-ı fikrîye muhtaç olduğunda şüphe edilemez. Ötede beride görülen nahda-i fikriyeye lâzım gelen faaliyet ve istikamet-i muayeneyi vermek ceraid-i İslamiyeye ait bir vazifedir. Merkezi Hilafet'te intişar eden *Sebilürreşat*, bu gibi ceridelere bedreka-i Hüda olmalıdır. İşte o zaman [.....] ferman-ı celili bütün manasıyla tecelli eder.

Furkan-ı Mübin'in ulûm ve fûnunun hal-i hazırına nazaran bir tefsire muhtaç olduğunu itiraf etmeyecek bir mütefekkir yoktur zannederim. Ehâdisi sahîhanın efkar-ı enâmda toplanan şübûhatı tamamiyle izale edecek surette teşrihine de ihtiyaç-ı kat'î vardır. *Sebilürreşat*'ın bu iki mühim vazifeyi bihakkın ifa edeceği şüphesizdir. Fikrimce *Sebilürreşat* neşriyatında iki gaye takip etmelidir: Birisi milletin mütefennin geçinen gençlerinde dine karşı uyanan lakaydi ve şübûhatı esasından izale ederek, yerine metin ve rûsûhlu bir akide ikame etmek ve diğeri de kitle-i müslimîn ile fûnûn ve felsefeden bihaber heyet-i ilmiyenin tenvir-i efkârına çalışmak, seviye-i ictimailerini yükseltmek, ahlâk-ı fâzıla ile ittisaflarını temin etmek, cehl ile tevem olan mutaassıbı kökünden söküp atarak yerine cürsume-i irfan ve fazileti zer eylemek... Neşredilen program arz edilen şu gaye için çalışılacağını gösteriyor.

İctimaiyat ve ahlakiyata ait sütunlar millet-i İslamiyenin hayat-ı müstakbelesi için nazım vazifesini görecektir.

Son zamanlarda Avrupa'da taammüm eden *sosyalizm*, *en-dividüalizm* gibi mesâlikle, adl ve haya üzerine müesses olan ahlâkın köhneliğinden, bugünkü insanların ihtiyacıyla mütenasip olmadığından bahisle, yerine ikame edilmek istenilen men-

faat prensiplerine müstenit ahlâkın –Avrupa’da her ne görür ve işitirlerse bir hiss-i takdirle bilâmuhâkeme istikbal eden– züppe-ler tarafından bizde de neşrine çalışılmakta olduğundan ahlâkı fâzılamızı, hayat-ı ictimai ve dinimizi muhafaza ve tenmiye edecek ciddi mübâhase, esaslı muhakemelere lüzum-u kat’i vardır. İctimaîyat ve ahlâkıyata ait sütunlarda milletin hayatı atıyyesini kurtaracak, umûmu istilâ eden kabus-u ataleti ref’ ve mevcudiyetimizi kemiren emrâz-ı maneviyeyi tedavi edecek esasları okuyacağımız şüphesizdir.

En büyük ihtiyaçlarımızdan olan *talim ve terbiye* bahsinin de unutulmaması şâyânı mahmidettir. Alemler İslam’ın bugünkü sefaleti talim ve terbiye hususunda ve şimdiye kadar takip edilen usullerin, daha doğrusu usulsüzlüklerin seyyiesidir. Ana kucağından başlayarak mektep ve medreselerde ve bilâhare muhiti ictimaite evladı vatana verilen talim ve terbiyede malumdur ki hiçbir gaye gözetilmemekte, muayyen bir usûle Tefvik-i hareket edilmemektedir. Bu gibi bir terbiyenin neticesi ise, gördüğümüz feci manzaraları tevliid eylemektedir. *Terbiye Mecmuası*’nda neşredilmekte olan makalelerde teşrîhine çalıştığım gibi talim ve terbiyede bir mefkure takip edilmez, Hazret-i Haydar’ın tavsiye-i aliyesinden istifade çaresi aranılmazsa çekilen emekler pek beyhude gider ve metin seciyeye malik gençler yetiştirmek imkan haricine çıkar. *Sebilürreşat*’ın bu hususta da vazife-i tenviriyeyi ifa etmesine iştıyakla intizar ederiz.

Felsefe mebahisine hususi sahifeler ayrılması, bu baptaki ihtiyacı tatmin edebilir. Malum-ı alileridir ki Şark’ta ve bilhassa bizde İbn-i Kemal’den sonra Gelenbevi merhum gibi birkaç zat istisna edilirse, fen ve hikmet-i aliyye ile tevaggul eden zevat hemen yok gibidir. Kadı Mir’in Aristo felsefesinden müstahrec köhne nazariyatını bile okumak şimdiye kadar büyük bir kabahat addedilmiş, felsefe ile uğraşanların itikadında şüpheye düşölmek itiyat hükmüne girmiş olduğundan, muhakemât-ı akliyye ve fen-iyyeye karşı sınıf-ı ulema büsbütün silâhsız kalmışlardır. Fünûn-ı riyaziyye ve ulûm-ı tabiiyyeye vukuf peyda edilmeden felsefenin mebahis-i aliyyesi anlaşılamayacağından İbni Rüşt, İbni Sina, Şehabüddin-i Maktul... gibi zevatın eserleri de, anlayan kimse

kalmadığı için, eyâdi-i rağbetten düşmüş, kütüphane köşelerinde çürümeye mahkum bırakılmışlardır. Bugün alemleri İslam yalnız bunların ihyasıyla da iktifa edemez.

Felsefe ve fen son zamanlarda büsbütün başka istikametler almıştır. Dini mübini müthiş hücumlardan kurtarmak, kurtarabilmek için sunuf-ı ilmiyyeyi, erbab-ı tevhidi bu yeni fikirlerden haberdar etmek, bunların zahiren rengin fakat hakikatte çürük ve müteaffin olanlarının üzerlerindeki cilâ-yı muğfili kazımak, esaslı ve kat'i bulunanlarıyla İslamiyet arasında bir tezat bulunmadığını, bulunamayacağını meydana çıkarmak icap eder. Tarihi felsefeyi, felsefenin sureti terakki ve tekamülünü, mesaliki muhtelifeyi ve bilhassa son zamanlarda pek ziyade taammüm eden *ateizm*, *pozitivizm*, *materyalizm* ve *determinizm* meslek-i felsefelerini tetkik ve bunların çürük noktalarını meydana çıkarmak ve bu suretle dinsizliğe olan temayülâta karşı fenni ve felsefi manialar, setler hazırlamak bu kısmın daire-i şümûlüne girmelidir.

Sebilürreşat'ın diğer kısımlarda takibini vaat ettiği usûl-i tenviriyi de bihakkın ifa edeceği muhakkak olduğundan, bütün mevcudiyetimle muvaffakiyetini temenni eylerim.

Sizce münasip görülüp görülemeyeceğini bilmemekle beraber bendeniz *Sebilürreşat Kütüphanesi* namı altında bir silsile-i âsâr neşrini de pek faideli ve takip edilen gayeye kolayca vusûl için pek emniyet-bahş görüyorum. Bu kitaplar açık ve sade bir ifade ile, bilhassa ilmi kelâm (fünun ve felsefe-i hâzıraya göre), hikmet-i aliye-i İslâmiye, tarihi felsefe, felsefe-i aliyye, ilmi heyet (riyazi ve mihaniki kısımları çıkarılmak üzere), hikmet-i tabiiye-i tecrübiye (lüzumsuz olan tafsilâtından ve riyaziyyât kısmından tecrit edilmek şartıyla) ilmi vezaifülaza, ilm-i teşrih, ilmi hayat, ilmi ahval-i ruh, ilmi ahlâk, ilmi terbiye, ilmi ictimai, ilmi hayvanât ve nebatat (tasnif ve fasilelerle tafsilâtına lüzum yok) ilmi tabakatûlarz, ilmi müstehasat, tarih-i edyan... fenlerine ait olmalı ve tarz-ı tahrirleriyle tatbik edilmiş olan metotları kendilerine mahsus bulunmalıdır. Bir halde ki, bu kitaplar medreselerde okunabilsin. Ve bunları okuyan talebe-i ulûm veya efrâdı İslâmiyeden bir zat herhangi bir mütefennin veya dinsizle mübâhasata girişirse akidesi sarsılmaksızın, işin içinden çıkabilsin ve hasmını kendi de-

lili ile ilzama muvaffak olsun. Asar-ı mezkûre mümkün mertebe umumun anlayabileceği bir tarzda yazılmalıdır ki her müslim istifade edebilsin. Bu yolda neşredilecek silsile-i âsâr gerek medâris-i ilmiyye talebesi ve gerek mektep şakirdanı için pek çok faide temin edebilir. Talebe-i ulûmu fenni ve felsefi esaslarla teşhiz eder. Mektep talebesine de fen ve felsefe-i müsbete ile İslâmiyeti hakikiyye arasında bir tezat, bir tebayün olmadığına dair kanaat verir. Efradı İslamiyeyi kabus-ı cehele ve taassuptan, atalet-i mutlakadan ve temayülatı muzırradan tahlis ederek [.....] hükm-i celili mucebince fezail-i ahlâkiyye ile mücehhez oldukları halde bir hayatı faaliyete sevk eder ve mesâilerinden bol bol istifade etmelerini taht-ı temine alır. Yetiştirecekleri çocukların metin ve asil bir terbiye alarak tekemmül etmelerine sebep olur.

Milleti tahlis ve tenvir ile mükellef olan heyet-i ilmiyenin hali, medârisi İslamiyenin akim gayelere doğru yuvarlanması, yirminci asırda hala İslam'ın, Abdülgafur'un vehmiyatıyla iştigal edilmesi pek yazık ve acıklı değil midir?

Avrupa'da bulunduğum esnada kendi derslerimden vakit buldukça üniversitenin ilahiyât (teoloji) şubesinin derslerine de devam ederek, yetiştirilen ilm-i din erbabının esas çürük olmakla beraber fenni ve felsefi esaslarla ne kadar metin bir surette teşhiz edilmekte olduklarını gıptalarla görmüştüm. İslamiyet gibi ali ve fen ve hikmet, akıl ve muhakeme üzerine müesses bir dine mazhar olduğumuz halde kitle-i İslâmiyenin ve o kitleyi sevk ve tenvir ile mükellef heyet-i ilmiyenin halini düşündükçe, milleti İslamiyeyi ezen kabus-ı atalet esbabının hala izale edilemediğini gördükçe yeise düşmemek, yürek parçalanmamak kabil değil.

Millet-i İslâmiyeyi şu girdab-ı müthişten kurtaracak şey tamim-i maarif-i müsbetedir. Bu da *Sebilürreşat* gibi ceraidi İslâmiyenin neşriyatı ve o yolda yazılacak eserlerin tamimi sayesinde müyesser olur. Bu hususta ettiğiniz mücahede, gösterdiğiniz fedakarlık her türlü takdirin fevkindedir. Memuriyet-i acizanem Dersaadet'te olsaydı, fâriza-i asliyeden bildiğim bu gayeye –hasbetenli'llah– bütün mevcudiyetimle çalışmaya ve vüs' u iktidarım derecesinde mesai-i mübeccelenize iştirak etmeye gayretle iftihar ederdim.

Millet-i İslâmiyenin saadet-i atıyyesi için ümid-bahş gördüğüm mesâî-i alilerine yakından ve istediğim gibi hizmet edemediğimden vicdanen müteessir ve müteessifim.

İslâmda fen ve felsefe ünvanı altında yazdığım şeyler de, ki asıl felsefe ve psikoloji mebâhisiyle takip edileceklerdir, maatteessüf arzu ettiğim gibi olamıyor. Çünkü bu hususta muntazam vesâik bulunmadığından pek çok tettebbuat icrasına, birçok kütüphaneler dolaşılmasına ihtiyaç var. Halbuki Midilli’de tek bir kütüphane bile yoktur. Kendimde bulunan kitaplar ise mahdut. Bittabi noksanlarını mazur görürsünüz.

Midilli İdadisi Müdürü
M. Şemseddin

Sebilürreşat’ın Cevabı

Hakkımızda ibzal olunan iltifatlara arzı teşekkür eyleriz. O kadar vesâitsizliğe rağmen, *İslâmda Fen ve Felsefe* makalelerinin fevkalâde nefis ve kıymetli olduğu bütün karilerimizce müsellemdir.

Sebilürreşat Kütüphanesi namı altında müfit ve ciddi bir silsile-i neşriyat takip etmek bizce de mutasavverdir. Ancak şu sıralarda bu kabil âsârın talibi, müşterisi az olduğu cihetle cesaret edemiyoruz. Satılmayacak bir yığın âsâr neşrinden mütevellit zararı telâfiye de sermayemiz müsait değil. İnşallah halkımızda ciddi, nâfi asar okumak hevesi uyanır da, biz de elimizden gelen hizmeti ifaya çalışırız.

BÜTÜN AKVÂM-I MUHTELİFE-İ İSLÂMİYİYİ BİRLEŞTİRMEKLE MÜKELLEF OLANLAR*

[İbrahim Alagıç'ten Sebilürreşat Cerîde-i İslâmiyesine]

18 nisan 1912, İzmir

Muhterem efendim,

Evvela sizden şu karalamış olduğum şeyleri bir genç müslümanın figan-ı vicdanîsi olarak telakki etmenizi rica ederim. Evet, bu öyle bir figandır ki biz İslâmların hayat ve mematıyla müsâvidir. Acizleri, dünyanın oldukça germ ü serdini çekmiş, hakikat-i dine muttali olmak üzere biraz da tettebbuâtta bulunmuşumdur. Şimdiye kadar hâmi-i İslâmiyet olan Osmanlılığın fedakâr bir evladı olduğum gibi durduğum, seyahat ettiğim yerlerde tesadüf eylediğim İslâmların nazarında da, Osmanlılığı büyük pek büyük olarak irâe etmekte kusur etmedim, velhâsıl onun terakkisi husûsunda elimden gelini gerek şifahen ve gerek kalemen icrâ ettim ve ilâ maşallah da edeceğim. Lakin neden son zamanlarda zihnime tebâdûr eden bir meselenin bâr-ı tazyikı altında dimağım eziliyor, adeta mahvoluyor? Hayli vakittir bu fikir oturduğum, kalktığı velhâsıl her vakit kuvve-i müfekkiremi işgal ediyor. Düşünüyorum, mütemadiyen düşünüyorum; düşündükçe de yekdiğerini nâkız neticeler elde ediyorum. Bazı defalar bir fikirde sebat etmek isterim, fakat ejderha-yı reyb rahat bırakıyor mu? Akurâne

* *Sebilürreşat*, 18 nisan 1912, c. 8, nr. 189 s. 125-126

İbrahim Alagıç'ın mektubu, *Sebilürreşat*'ın kaygılarına ne derecede vâkıf birisi olduğunu ortaya koyuyor. Bosna-Hersek'in Avusturya'nın işgali altında bulunduğu bir sırada yazıldığı anlaşılan mektubunda İbrahim Alagıç, İstanbul'da tartışılan Türkçülük ve İslamcılık politikalarının akıbeti hakkında endişelerini dile getiriyor. İbrahim Alagıç kendisi Bosnalı olup, Bosna'da Salih Saffet Basiç tarafından çıkarılan *Misbah* dergisi etrafında yetişmiş ileri görüşlü aydınlar arasındadır. Salih Basiç ise İstanbul'da okumuş, Mehmet Akif'i yakından tanıyan, Bosna'da çıkardığı *Misbah* adlı dergide de Akif'in şiirlerini ve nesirlerini yayınlayan birisidir.

hücumuyla havsala-i tefekkürâtımı zîr ü zeber eyliyor!.. Zaten vüsat-i bidâa ashâbından olmadığımıdan bu hücum-ı müdhişlerin karşısında lâl ve mebhût kalıyorum. Diyorum ki niçin memleketimizde dine olan bîgânelik, gittikçe tevessü ediyor? Garp için bir afet olan bu maraz-ı mühlik, memalik-i İslâmiyye için mahv u inkırazdan başka bir şey olmadığını hemen herkes tasdik ettiği hâlde niçin bu kadar intişar ediyor?

Bu suale itâ olunacak cevaplar pek çok ise de bunu atîye talik ile asıl fıkri-î âcizîyi işgal eden meseleye gelelim: Malûm-ı alînidir ki bu kadar ecnâs-ı muhtelifle ile meskûn vatanımızda millet-i vâhîde teşkili gayrı kabildir. Buna edyân farkı, lisan farkı, ırk farkı mâni' olduğu gibi anâsır-ı mahkûmenin hâkimlerden daha açık göz olmaları bu imkânsızlığı bir kat daha teşdit ediyor. Şu hâlde bizim için iki cihet kalıyor: Ya *Panislamizm* ya *Panturanizm*. Şimdiye kadar işitiyor, görüyor ve tecrübelerimle sabit oluyor ki mütefekkir geçinenlerimizden kısm-ı azamı, evvelce zikrettiğim gibi, dine bîgâne kalan kısımlardandır, bir kimsede gayret-i diniyye olmayınca o kimsenin *ittihâd-ı İslâm'*ı takip edemeyeceği bedihidir. Çünkü onların iddialarınca yakında, onlarda olduğu veçhile, zaaf-ı dini her tarafı istila edecek, binâenaleyh din zaifleyince ırkan, lisânen yekdiğerinden müteferrik bulunan bu kitle-i muazzama-i beşeriyyenin de birbirlerine olan merbûtiyet-i maneviyeleri çözülecek imiş!..

Kaldı ki *Tevhîd-i etrâk'*.. İşte bu kısmın takip edebilecekleri bir gaye, bir maksat varsa o da bu olabilecekmiş!.. Din-i celîlden kat-ı alâka edenlerin takip edecekleri bu siyaseti, kendi nâmıma, tabîî bulurum, *zira asr-ı hâzır, dinden ziyade fikr-i milliyet arkasından koşuyor*, Avrupalılar dini, bir vâsıta-i cerr ü menfaat, bir âlet-i nifâk olarak istimâl ettiklerini ve din perdesi altında Şark'ta ne fırladıklar çevirdiklerini hepimiz biliyoruz. İtiraf edelim ki, bizde de bu husûsu icra eden kimseler çoktur. Ezcümle fırka münâzaâtı meselesinde, matbuatta bir takım dinî münâkaşât olduğu gibi, mutekıdânın da yekdiğerlerine karşı bir âlet olarak ittihaz edildiğini maatteessüf gördük ve elân görmekteyiz. Hâce-i muhterem *Sibiryalı Hacı Abdürreşit İbrahim Efendi* Hazretleri'nin dediği gibi; *hakayık-ı İslâmiyyeyi akvâm-ı mütemeddinenin hakikat-bîn olanları takdir ve tasdik ettikleri hâlde burada aksülamel icrâ ediyor! Şehbender-*

zâde Filibeli Ahmet Hilmi Efendi'nin Tarih-i İslâm mukaddimesinde zikrettiği gibi akvâm-ı Garbiyenin temeddün etmek için geçirdikleri serencâm-ı felâketleri acaba biz de mi geçirmek ızırârında kalacağız? Fakat hâl-i hâzırımız o zamanla kabil-i kıyâs mıdır? Bu gidişle Arabistan'da için için yanmakta olan Hilâfet mesele-i mühimmesinin ansızın patlamayacağını kim temin eder?.. Bu mahûf mesele yalnız Arabistan için değil, Türk olmayan anâsır-ı sâire-i müslime için de mühimdir. İşte asıl beni bu kadar düşünceye sevk eden mesele bundan birkaç mâh mukaddem bir Arnavut arkadaşımın vuku bulan musahabemdir. Müsaadenizle size cereyan eden mübâheseyi arz edeyim: Bahsimiz İslâmiyet hakkında idi. Söz Hilâfet meselesine intikal edince arkadaşım coştı: "Hilâfetin müslüman Arnavutlar üzerindeki tesir ve nüfûzu gayr-ı kabil-i inkârdır, fakat son zamanlarda takip edilen siyaset Arnavut mütefekkirini üzerinde derin bir sui-tesir husûle getirdi. Ben kendi nâmıma bunu haklı buluyorum, çünkü Arnavutlar Türklüğe değil, İslâm olmaları hasebiyle Osmanlığa zahîr oluyorlar" diyordu.

İşte o vakitten beri elîm bir düşünce zihnimi, hazîn bir tesir dimağımı eziyor, düşüyor, mütemadiyen düşünüyorum: Acaba sonu ne olacak?.. İttihâd-ı *etrâk politikasını takip edenler*, nasıl bu tehlikeleri göremiyorlar, hayret ediyorum. Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi vesellem efendimiz kabile ve kavmiyet tefrikalarını kaldırmak, bütün müslümanları kelime-i vâhidede cem etmek için ne kadar çalıştı? Şimdi asırlardan beri kurulmuş alî bir esası yıkıp da yine *edvâr-ı câhiliyeye* mi rücû etmek istiyoruz? Bütün *akvâm-ı muhtelif-i İslâmiyeyi birleştirmekle mükellef olanların Türklük nâmına hareket edip de İslâmlığı* kaale almamaları ne kadar teessüflere şâyândır. Belki başka muhît havasıyla meşbû olan fikirler böyle sakim bir politika takibinde kendilerini haklı bulurlar. Fakat bu vatanın, vatan-ı Hilâfet'in sâdık Türk evlatları şunu iyice bilmelidirler ki bu hayâl-âmîz politikanın neticesi inkisâm-ı kelimeden, izmihlâl-i hayattan başka bir şey değildir. Zira *Türk olmayanları makam-ı celîl-i Hilâfet'e rabt eden, Türklük değil, müslümanlıktır. Böyle iken bu ruhu* bilerek, yahut bilmeyerek giderenler başlarını avuçları içine alarak düşünsünler, vicdanlarını dinlesinler, duydukları sadâyı da lûtfen bize bildirsinler.

Boşnak İbrahim Alagîç

KEDERLERİMİZİN REF VE TATMİNİNE HİMMET*

[Komiser Muavini Ali Hilmi Darülhilafe’de
Sebilürreşat Ceride-i İslâmiyesi’ne]

29 haziran 1912

Maruz-ı daîleridir ki; Matbuat-ı Osmaniye ve İslâmiye arasında mündericât-ı ciddiyesiyle kesb-i temeyyüz ve zîr-i idâre-i fâzılânelerinde intişar etmekte bulunan *Sebilürreşat* nâm ceride-i ferîdeleri bilumûm üserâ arkadaşlarımla mutâlea olunmak arzu edildiğinden, lûtfen irsâl buyurulmasıyla bir derece hâl-i esaretten mütevellit yeis ve kederlerimizin ref ve tatminine himmet ve inâyet buyurulmasını temenni eder ve bu vesile ile takdîm-i ihtirâmât eylerim efendim.

İtalya’nın Napoli şehri civârında
Salerno’nun Kampanya nam kasabada
kışlada mukim üsera-yı Osmaniyyeden
Çekmeceli Komiser Muavini Ali Hilmi

* *Sebilürreşat*, 11 temmuz 1912, c. 8, nr. 201, s. 370

İtalya’da esir bulunan Ali Hilmi’nin mektubunun altında, *Sebilürreşat*’ın düştüğü bir notta şunları okuyoruz: “Ceridemiz hakkındaki teveccühât-ı aliyyelerine teşekkür ederiz. Risalemiz maal-iftihar takdîm olunmuştur; bâdemâ da gönderilecektir, muhterem kardeş.”

ÂYETULLAH MOLLA ABDULLAH MAZENDERÂNÎ'NİN VEFATI*

[Hindistan Muhabiri Mehmet Tevfik Bey'den Sebilürreşat'a]

24 kasım 1912, Necef

Necef'te bulunan Hindistan muhabir-i mahsûsumuz Tevfik Bey'den
aldığımız telgraftır:

Milyonlarca Caferî kardeşlerimizin müctehidi bulunan
Âyetullah Molla Abdullah Mazenderânî Hazretleri müslümanların
dûcâr bulundukları hâlde müteessiren vefatla bugün müslüman-
ları derin hüznün ve keder içinde bırakmıştır.

Mehmet Tevfik

* *Sebilürreşat*, 28 kasım 1912, c. 9, nr. 220 s. 228

Hindistan'a doğru yolculuk yapan Mehmet Tevfik Bey, seyahati sırasında uğradığı şehirler ve ülkeler üzerine yaptığı gözlemlerini *Sebilürreşat*'a yazmaktadır. O günkü Irak/Necef'ten gönderilen mektubunda, Caferî müslümanların Ayetullahı olan Molla Abdullah'ın vefatını haber vermektedir. Nitekim dergi gönderilen mektubun altına düştüğü bir notta şunları söylemektedir: "Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsiaten. Merhumun tercüme-i hâli hakkında gelecek nüshamızda tafsalat verilecektir."

BULGARİSTAN'DA GÖRDÜĞÜMÜZ ZULÜM*

[Bulgaristan Türkleri Adına
Hırsova S.'den Sebilürreşat Ceride-i İslâmiyyesi İdaresi'ne]

28 kasım 1912, Romanya

Efendim,

Bulgaristan'da gördüğümüz zulüm ve itisâfât üzerine bir buçuk mâh mukaddem Romanya toprağına ilticaya mecbur olmuştuk. Bundan on beş gün mukaddem askerî muayenesi için Bulgaristan'a gitmiştim. Bulgarlar İslâm gençlerini muayene edip pederlerinin servetlerine göre vergi alırlar. Bu sene askerî vergisi geçen senelere nisbetle iki kat daha fazladır. Muayeneyi müteakip tebdil-i hüviyet ile din ve milliyetimi saklayarak Bulgaristan'ın birçok kasabalarını dolaşmaya ve oralarda yaşamak felâketine maruz kalan dindaşlarımızın hallerini gözlerimle görmeye muvafak oldum. *Bulgaristan Müslümanları* bugün ecnebi boyunduruğu altında yaşayan âlem-i İslâm'ın en bîkes ve en şâyân-ı merhamet bir kısmını teşkil etmektedirler. Bu zavallıların bu dakika Allah'tan başka hâmileleri yoktur. Oradaki kardeşlerimize edilen fenalıkları, yapılan katliamları böyle bir sütunla değil, ciltler dolusu yazı yazmakla bitirmek kabil değildir.

Bulgar vahşeti Bulgaristan'ın mahkûm-ı esaretinde yaşayan biçâre İslâm kardeşlerimize Bulgarlar tarafından edilen zulüm ve teaddiyât artık tüyleri ürpertecek bir raddeye varmıştır. Orada her an dayağa, taarruz ve kîtâle maruz bulunan sefaletten inleyen kardeşlerimize insana değil, vahşî hayvanlara bile reva görüle-

* *Sebilürreşat*, 19 aralık 1912, c. 9, nr. 223, s. 275

Balkan Savaşı'nın ardından, Bulgar Türk ve müslümanlarının maruz kaldığı baskı ve zulümleri anlatan mektup her bakımdan dikkat çekicidir. Birinci Balkan Savaşı sonunda Edirne ve Kırklareli'nin Bulgarların eline düştüğü, İkinci Balkan Savaşı'nın başlamak üzere olduğu bir sırada yazılan mektup dikkatle okunmayı gerektiriyor.

meyecek mezâlim yapılmaktadır. Bulgaristan'da seferberliğin ilânından beri katledilen masûm ve bî-günâh İslâmların haddi hesabı yoktur. Ağlamaktan yalvarmaktan zalimler müteessir olmadılar. İslâmlarla meskûn olan köy ve kasabalar bugün birer mezaristân hâlini aldılar. Şehit ve katledilen İslâmların geride dul kalan aile ve çocuklarının hallerini görmek en gaddâr kalpleri bile ağlatmak için kâfidir. *Bulgaristan müslümanlarının* medâr-ı iftihar olan ve münevverânını teşkil eden bir hayli gençleri şüphe üzerine tevkif edilerek zindanlarda dayak ve korku altında tecennün ettiler. Bulgar haydutları sokaklarda hükümetin gözü önünde katile katile gezmekte ve mallarımızı yağma ile validelerimizin, hemşirelerimizin namuslarına tecavüz etmektedirler.

Deliorman taraflarında birçok bî-günâh İslâmları kurşuna dizdiler. Razgrad'a mülhak Kalava karyesinde yüzden ziyade İslâm'ı üçer üçer bağlayıp kasap-hânede koyun keser gibi kestiler. Pravadi'ye tâbi' Muradlar karyesindeki İslâm muteberânını gazlayarak yaktılar. Silistre'deki cevami'-i şerîfe askere mahsus domuz yağı debboyluğuna tahvil edildiler. Keza Silistre'nin Satırlı Câmi'-i Şerîfi müezzini Hâfız Mehmet Efendi'ye Bulgar nizamiye askerleri câmide, o makam-ı mukaddeste bin türlü işkenceler ederek dîn-i mübînimizle eğlendikten ve zavallıyı süngüleriyle secdeye yatırıp tüfek dipçikleriyle pek çok dövdükten sonra minareden aşağı atarak bî-çâreyi hayatından kat'-i ümit edilecek surette cerh etmişlerdir.

Bulgaristan'ın her taraflarında İslâmlara gece gündüz angarya işlettirilmektedir. Meydân-ı harbden gelen Bulgar mecruhlari General Radko Dimitreyef'in emri üzerine üserâ-yı Osmâniye'nin birçoğunu kestiklerini ve Kırkkilise civarında bir köy mektebinde otuz, kırktan ziyade İslâm yavrularını muallimleriyle birlikte parça parça ederek İslâmlardan iyi intikam aldıklarını kemâl-i iftihar ve gurur ile hikâye etmektedirler. Bulgaristan'ın kura ve kasabatı mecrûhîn ile dolmuştur. Ticaret kâmilen durmuş, sefalet daha şimdiden her tarafta baş göstermiştir. Tâli'-i harbin Osmanlılara yaver olmaya başlaması Bulgaristan'da pek fena bir tesir hâsıl etmiş ve derhal muharebe aleyhinde şiddetli bir cereyan başlamıştır.

Hırsova S.

İFHAM VE İKDAM GAZETELERİNİ OKUMAYIN!*

[H. Naci'den Mehmet Akif'e]

4 şubat 1913

Sebilürreşat muharrirlerinden Mehmet Akif Beyefendi'ye

Efendim!

Müdafaa-i Milliye Cemiyet-i hayriyesi tarafından memuren, dünkü pazar günü badel-asr Sultan Bayezıt Cami-i şerifinde icra-yı vaaz ve nasihat ederken, bir aralık İfham ve İkdam gazetelerinin okunulmamasını cemaate tavsiye buyurduğunuz kemal-i istiğrap ile işittim. Fakat ben öyle bir tavsiyede bulunduğunuza kat'iyen inanmak istemiyorsam da, oralarda bulunanlar ve bana söyleyenler ısrar ediyorlar. Milleti ittihat ve ittifaka davet için cemiyetimizin her türlü fedakârlığı ittihaz ettiği bir sırada, öyle garip ve meslek-i hâzıranıza külliye zıt olan bir tavsiyede bulunup bulunmadığınızı anlamak için, zat-ı âlînizi alenen itâ-yı izahâta ve teybin-i hakikate davet ediyorum. Baki intizardayım efendim.

Tüccardan ve İttihat ve Terakki mensûbininden
H. Naci

* *İkdam*, 4 şubat 1913, nr. 5730, s. 4

Balkan Harbi sırasında kurulan Müdafaa-i Milliye Heyeti'ne bağlı, onun alt şubelerini teşkil eden Neşriyat Şubesinin aldığı bir kararla, Mehmet Akif'in büyük camilerde vaazlar vermesi, halkı aydınlatması arzu edilmişti. İlgili heyetin başkanı Recaizade Ekrem, aralarında da Abdülhak Hamid, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif ve Hüseyin Kâzım gibi isimler bulunuyordu. İşte bu heyetin duyduğu bir ihtiyaç ile Akif'ten Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye Camilerinde halka hitap etmesi istenmişti (Bkz. *Sebilürreşat*, 11 şubat 1913, c. 9, nr. 230). Bu rıcanın altında yatan sebep de Mehmet Akif'in *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserindeki başarılı denemesiydi. Dolayısıyla *Sıratı Müstakim*'de yayınlanan bu vaazlarında Akif'in ne deyip ne demeyeceği az çok kestirilebilir. Buna karşılık İfham ve İkdam gibi gazetelerinin bu tür şeyler yazmasının herhangi bir sebebi izah edilemez. Bu olsa olsa savaş ve mağlubiyetin doğurduğu siyasi gerilimle ilgili olmalıdır. Daha doğrusu da Akif'in toplumu birlik ve beraberliğe çağırması bazı muhalefet kesimlerini rahatsız etmiş ve bu tür haberler yapmalarına yol açmış olabilir demek gerekiyor.

MERKEZLİLER İLE TAŞRALILAR MEĞER HEM-DERD DEĞİLLERMİŞ*

[Semiz-zâde el-Hâc Mehmet'ten Sebilürreşat'a]

20 mart 1913, İnegöl

Taşrada, hele İnegöl'de, teceddüd-ü muhâsamâtta beri ne İttihatçı, ne İtilafçı, ne de bî-araf var. Bunlardan lehü'l hamd hiç birisi yoktur. Yalnız *Hilâfet-i İslâmiye* ve *Saltanat-ı Osmâniye*'yi tasallut-ı a'dâdan kurtarmaya mevkufun-aleyh vesâit ve vesâil ne ise onu iktidar nisbetinde tedarik ve ikmale el birliğiyle bezli gayret etmeyi kendisine vazife edinen bir kitle-i Osmaniye, ahâlî-i muhtereme vardır. Evet, ahalimiz elden geldiği kadar çalışıyor ki, asker kardeşlerimiz için kolsuz entari, çorap, don, gömlek gibi elbiseye müteallik beş bini mütecaviz parça; bulgur, tarhana, fasulye ve saireden beş bin kıyyeyi mütecaviz mevâdd-ı gıdâiyye; altmış iki bin kuruştan fazla nakit; samanla dolu bin kırk dokuz harâr bit-tedârik ait olduğu devâire sevk kılındığı gibi, gönüllülerimiz dahi meydan-ı harbe koştu.

Evet, ahalimizde vatan derdi vardır ki, şimdilik kahvehanelerde oyunlar, eğlenceler filânlar terk edildi. Hatta fi'l-i izdivâc bile pek nadir olarak vuku buluyor. İşbu iş'âr-ı kemterânem ne temeddüh, ne minnet, ancak tahdîs-i nimettir. Merkezli babalarımız, kardeşlerimiz, ana ve hemşirelerimiz, velhâsıl merkezin büyüğü küçüğü bütün halkı tahlîs-ı vatan hissiyle mütehassis olup emel-i mukaddese vusûl için bezli mâ-hasal gayret ettiklerini gelen evrâk-ı havâdiste

* *Sebilürreşat*, 20 mart 1913, c. 10, nr. 236, s. 33

Balkan Savaşları dolayısıyla İnegöl halkının ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla topladığı yardımlardan söz eden mektubunda Semiz-zade Mehmet, İstanbul aydınları ile taşralıların ruh halleri arasındaki bir çelişkiye işaret etmektedir. Mektubundaki sağlam cümleleri ile dikkati çeken Semiz-zade Mehmet'in iyi bir *Sebilürreşat* okuyucusu olduğu gözden kaçmamaktadır.

okuduk. Memnun ve müteşekkire olduk ve hasbe'l muktezâ kendilerini rehber ittihaz ettik ve kendimiz pey-rev olmaya çalıştık da mârrü'z zikr hıdemât husûl buldu. Buldu ama, merkezli rehberlerimize ittiba edemeyeceğimiz bir hâlet-i rûhiyyelerini gazeteler biz taşralılara bildirince hemen gevşedik. Dîde-i gûş-u teessür olup hayli kesânca inkisar-ı eşvâkı mûcip olan hal ise, ser-âmedân-ı üdebâdan bir zâtın Dersaadet'e muvasâlatı münasebetiyle şereflerine Dersaadet üdebası tarafından Beyoğlu'nda verilen ziyafettir. Rica ederim, af buyurun; bir edîbe, alelhusus *tâcû'l üdebâ ve's-şuarâ* vasfına bi-hakkın sezâ bir zâtın şeref-i kudûmu sebebiyle, hem-meslekleri tarafından keşide olunan bir ziyafeti taşralılıkla beraber çok görecek derecede kadir-şinâs değiliz.

Ülemâyı, üdebâyı tebci ederiz; mesleklerinin muktezâsında devam ettikleri müddetçe tebci etmek dahi borcumuzdur. Zira mesleklerinin muktezâsı benî-nev'lerinin saadetini icap eden yolları ancak irâe etmektir. Bu zevât-ı muhteremeye yalnız Dersaadet'in bir kısım ahalisinin değil, belki bütün memleketlinin ibrâz-ı âsâr-ı hürmet etmeleri cümle-i vezâif-i kadr-dânîlerindenidir. Fakat her şeyin vakt-i merhûnu ve mahall-i münasibi vardır. Yoksa vatan serâpâ matem içinde bulunduğu, evlâd-ı vatan kanlı yaşlar dök-tüğü, içinde bulunduğumuz nâire-i tehlikeden rehâ-yâb olmak zımnında pîşvâmız bulunan üdebânın çeşme-i zebân-ı edebden ve hâme-i hikmet-âmûzundan dökülecek âb-ı zülâl-i nesâyihâ dîde-dûz-ı intizâr olduğumuz hengâmda esasen hâvi olduğu her türlü zevk ve sefahet-hâneler yüzünden öteden beri Dârülhilâfet-i' Aliyye için leke sayılan Beyoğlu âlemlerinde ziyafetler keşide ve ahkâm-ı zevk icrâ edilmesi, şampanyalar içilmesi elbet tahsin edilir, münâsib görülür ahvâlden değildir.

Vatanın bir kısm-ı mühimmi pâ-zede-i huyûl-u a'dâ olmuş, diğer kısmı tehlike ateşlerinde kavruluyor; evlâdının en değerli kısmı ma'rekelerde, muharebe meydanlarında can versinler, kan döksünler de, diğer kısmı, efkâr-ı münevvere ashâbı ünvanını hâiz zevât zevk u safalar sürsünler; nasıl olur? İşte bu hal cidden Osmanlılığı, şân-ı celîl-i Osmaniye siyah lekedir. Buna hiçbir hakiki Osmanlı nazar-ı hoşnudî ile bakamaz, hoş göremez. Bundan biz taşralılar müteessiriz. "Bu ziyafet vesilesiyle iâne-i harbiye ola-

rak birkaç para toplanmış, bununla vatana hizmet edilmiş (!) gibi cevaplar nâire-i teessürümüzü söndüremez. Çünkü İstanbullular yalnız halâs-ı vatan kaygısını çekip kâffe-i himemât ve efkârını bu gayeye hasrettikleri haberleri taşralara öyle tesirât-ı hasene bahşetti ki, her taraf ahali alâ-kaderi't-tâka kendilerine imtisal edip çalıştılar ve o gazetelerde görülen tezahürat hep o imtisalin netice-i mergubesidir.

Şimdiki Beyoğlu âlemleri nümûne-i imtisalimiz olsun mu? Olursa vatana hizmet edilmiş olur mu? Olmuyorsa yeisin husûlû tabîi değil mi? Gevşeklik ise yeisin ilk tesiridir. Gevşeklik gösterenler mâlen, bedenlen, fikren vatana hizmet edemezler. "el-Bâdî azlem, herkes dileğiyle kalsın; onlar öyle, siz de bildiğiniz gibi harekâtta hür ve serbestsiniz; herkes istediği yolda devam etsin" kıklıklı teklif bir veçhile makul olamaz. Zira mütehalif harekât, evlad-ı vatanın yekdiğerine karşı buğz ve adâvetini ve bin-netice bâb-ı husumeti açar. Hâlbuki matlub olan nifak değil, ebedî vifaktır.

Semiz-zâde el-Hâc Mehmed

AKİF'İN MEVİZALARI*

[Mekke Müdürü Emin Bey'den Mehmet Akif'e]

27 mart 1913

Sebilürreşat'ın baş sahifesindeki Mehmet Akif Efendi hazretlerinin mev'izaları, burada gözden geçirenleri hayrette bıraktı. Hatta Emir-i Mekke Hazretleri de gözden geçirip fevkalâde takdirâtta bulundular. Arapçaya bit-tercüme, *Hicaz* gazetesiyle tamim olunmasını arzu buyurdular. Her tarafa isal olunacaktır. Hint'e, Çin'deki müslümanlara kadar gönderiliyor.

Mekke Müdürü Emin

* *Sebilürreşat*, 27 mart 1913, nr. 237, s. 54

Yukarıdaki mektup, *Sebilürreşat* vasıtasıyla Mehmet Akif'in Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye Camilerinde verdiği vaazların, İslâm'ın kiblegâhı Mekke'ye kadar uzanan tesirlerini ortaya koyuyor. Yani hem *Sebilürreşat*'ın oralara kadar ulaştığı, tesirler meydana getirdiği hem de ilgili dergi yayınının Türkçe olarak okunup anlaşılabilirdiği gibi bir durum söz konusu. Buradan da hem Türkçenin yaygınlığı hem de döneminde *Sebilürreşat*'ın küresel bir nitelik arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

ÜÇ BEYİNSİZ YÜZÜNDEN ŞİİRİNİ EZ-ZUHÛR GAZETESİNİN NEŞRETMESİ*

[Hindistan Muhabiri Mehmet Tevfik Bey'den Sebilürreşat'a]

1 mayıs 1913, Bağdat

Mehmet Akif Bey,

Kalemiyle, konferanslarıyla, efkâr-ı âliyesiyle *Sebilürreşat* ceridesi vasıtasıyla bilumûm Osmanlıları, daha doğrusu bütün müslümanları hâb-ı girân-ı gafletten uyandırmaya çalışan Mehmet Akif Beyefendi'nin kavmiyet aleyhindeki meşhûr şiiri, bu kere ceridemizden biliktibas *ez-Zuhûr* gazetesi tarafından ilâve suretiyle, sureti mahsûsada tab' ve meccânen tevzî olunmuştur. Nüshasını gönderiyorum.

Bu meşhûr şiirin nazmen arabî ve farisîye tercüme ve tab'ı mutasavverdir.

Hindistan Muhabiri
Mehmet Tevfik

* *Sebilürreşat*, 1 mayıs 1913, c. 10, nr. 242, s. 136

Mehmet Tevfik Bey'in *Sebilürreşat* muhabiri olarak uğradığı Bağdat'tan gönderdiği mektup, Mehmet Akif'in Balkan Savaşları dolayısıyla yazdığı şiirlerin uyandırdığı akisler bakımından önem arz etmektedir. Şairinin Üç Beyinsiz Yüzünden girişiyle başlayan şiiri, Arnavut ayrılıkçılarına hitaben yazılmıştır. İlgili şiirde geçen "üç beyinsiz" ifadesini amacından saptırarak (Enver-Talât-Cemal) şeklinde anlamaya ve anlatmaya çalışanların bulunduğu da görülmektedir ki, bu tamamen yanlıştır. Zira Üç Beyinsiz Yüzünden adlı şiirin yazıldığı tarihlerde, adı geçen üçlü grup henüz teşekkül etmiş değildi. Bir de bu şiirin içinde, Mehmet Akif'i derinden yaralayan *Kosova Ağzı* bölümü bulunmaktadır ki, adeta şaheserdir. İşte bu haliyle Üç Beyinsiz Yüzünden şiirinin Bağdat'ta büyük yankılar uyandırdığı ve orada yayınlanan *ez-Zuhûr* gazetesinin eki olarak da ücretsiz dağıtıldığı gibi, ayrıca Arapça ve Farsçaya da tercüme edileceği haber edilmektedir.

İSTANBUL'UN FETHİNİN 460. YILINDA: ANADOLU MEKTUPLARI*

[Mehmet Şemsettin'den (Günaltay) Sebilürreşat'a]

5 haziran 1913

Mudanya'ya hareket eden Başlangıç vapuru yolcularını kâmil almıştı. Saat ona doğru düdüğü üçüncü defa olarak muhîti hevâ'iyi bir daha mevceldirdi. Rıhtımda biriken halk son nazarlarıyla yolculara birer bûse-i vedâ göndererek çekildiler. Vapur da Marmara'ya doğru yol almaya başladı. Sarayburnu'nu dolaşırken İstanbul'un tabîî güzellikle sınaî çirkinliğin imtizacıyla hâsıl olan manzara-i cazibedârı bir panorama gibi göz önünden geçmeye başladı:

* *Sebilürreşat*, 5 haziran 1913, c. 10, nr. 247, s. 218

Mehmet Akif'in keşfederek *Sebilürreşat* yazı ailesine dahil ettiği genç kabiliyetlerden biri olan Mehmet Şemsettin Günaltay, İstanbul'dan Anadolu'ya vapurla geçerken tarihi İstanbul'u seyir ede ede Marmara'ya doğru ilerliyor. Balkan Savaşları'nın acıları içinde şehir, onu durmaksızın tarihe doğru çekiyor. O anda Mehmet Şemsettin, İstanbul'un 460. fetih yılı içinde bulunduğunu hatırlayarak buradan bazı önemli sonuçlara ulaşıyor.

İlgili mektup İstanbul'un fethi konusunu gündeme getirmesi ile ayrı bir değer ifade etmektedir. Bilindiği gibi İstanbul'un fethi, İttihat ve Terakki iktidarları döneminde ilk defa kutlama programlarına dönüştürülmüş, bu arada İkinci Mahmut döneminde kapatılan Mehterane tekrar açılmış ve bildiğimiz mehter bestelerinin çoğu da aynı dönem içinde bestelenmişti.

Burada dikkati çeken bir husus da mektubun yazıldığı tarihtir. 5 haziran, İstanbul'un fetih tarihi olan 29 mayıstan bir hafta sonrasına işaret etmektedir. Dolayısıyla ilgili mektubun vapur yolculuğu sırasında, sıcağı sıcağına kaleme alınmış olabileceğini tahmin zor olmamaktadır.

Sebilürreşat'ın bu sayısından itibaren Mehmet Şemsettin'in *Anadolu Mektupları* başlıklı bir dizi yazısı çıkmaktadır ki, ilgili yazının adı zaten *Marmara'ya Doğru*'dur. Dolayısıyla Mehmet Şemsettin'in bu seyahati ile vazife yaptığı Midilli'ye değil de, memleketi olan Kütahya'ya doğru yola çıktığı tahmin olunabilir. Diğer bir husus da *Sebilürreşat*'a gönderdiği ve edebi bir mektup suretinde kalame aldığı metninde, Mehmet Akif'e ait olduğunu bildiğimiz fikir ve temalarının aşır derecede yoğunluğudur.

Arkada Beyoğlu'nun mebânî-i sengîni, gençliğin birer he-yulâ-yı katili gibi mağrur ve müsterih yükseliyor, hiss-i millîyi öldürebildiğinden mütevellit bir inşirah-ı müntekimâne ile birer yılan gözü kadar hain ve manyetizmalı pencerelerinden Yeni Câmi minarelerine doğru müstehzî nazarlar fırlatıyordu!.. Sol tarafta Üsküdar'ın senelerden beri dest-i tahrib-i zamanla yıprana yıprana ayakta durmaya mecâli kalmayan köhne ahşap binaları birbirlerine dayanarak bir müddet daha yıkılmamaya çalışıyorlar gibi melûl ve istimdatkâr bir tavır ile birer birer göz önünden geçiyorlardı. Sağ tarafta Oğuzhan-oğullarının tarih-i hamasetinin birer abide-i ebed-nümûnu gibi sademât-ı rûzigâra rağmen şimdiye kadar payidâr olan surlar sâkit ve vakur tavırlarıyla sanki maziye ait birer dâstân-ı zafer okuyorlardı. Makhûr nazarlarım o anda kal'e duvarlarının sîmâ-yı sengîninde, yâdi bugün sefil ve muhakkar inleyen bir ırka yaşamak ümidi saçacak belîğ bir hitabe-i hamaset araştırıyormuş gibi mermer taşlara saplanmıştı. Yosunlu kayalardaki bu gayr-ı mer'î hitabe, bana bir tarih-i şehamet tilâvet ediyordu: Bu tarihten tamam dört yüz altmış sene evvel yine böyle bir günde; şimdi payitaht-ı Saltanatı başka bir şehre kaldırmayı düşünen neslin muazzam ve azimkâr ecdâdı feleğe mukavemet gösterecek bir metaneti hâiz olan bu surları delmiş, Bizans'ı darbe-i şemşîrleri altında kahreylemişlerdi. Mahsûrînin fevkalbeşer mukavemetlerine rağmen, sîneleri bu kal'a duvarlarından daha metîn olan Fatih'in kahraman orduları elli üç gün devam eden kanlı bir muharebeye tutuşmuşlardı ve nihâyet nâil-i emel olmuşlardı.

Surların sîmâ-yı ruhamındaki gayr-ı mer'î hitabeden hayâl meyal fark edebildiğim şu satırlar, hâfızamda derhal bir intibah uyandırdı. Dört yüz altmış sene evvel cereyan eden ve tarih-i beşeriyette bir devr-i muazzamın başlangıcı olan bu melhame-i hunîn bütün dehşetiyle karşımda temessül etmeye başladı:

Baltazâde'nin idaresindeki gemilerimiz Boğaziçi'nden Samatya hizalarına kadar sıra ile dizilmiş, Yedikule önünde Fatih'in sağ cenah fırkası, Eğrikapı pîşgâhında sol cenah fırkası ve bunun arkasında otağ-ı hümayûn, Topkapı önünde yeniçeriler ve bunların arkalarında ise cünûd-ı ihtiyâtiyye ile yüz bin süvârî ahz-ı mevki' eylemiştiler. Bizanslılara muavenet için Sakız'dan gelen beş

kadar Ceneviz gemisinin serbestçe limana girebildiklerini temaşa eden Fatih, berk-ı celâdet gibi atını denize sürmüş ve derhal Baltazâde'yi azlederek yerine Hamza Bey'i geçirmişti. Fâtih donanmanın muvaffakiyetsizliği, muhasaranın imtidadı üzerine otağ-ı Hümayûn'da bir meclis-i müşavere kurulmasına karar vermişti: Hedâyâ ve rüşvete karşı ekser paşalarımız gibi pek ziyade zaaf-ı kalb gösteren sadrazamın entrikaları nazar-ı Şâhânede tebeyyün etmiş olduğundan kendisi bu meclise davet edilmemişti.

Meclis kuruldu: Genç ve azimkâr pâdişâh-ı celâdet-haslet makam-ı riyâseti işgal ediyordu. Şehzâdeliğinden beri teveccüh-i Şâhâneye mazhariyetle mağrur olan Zağnos Paşa başında kallaî ve şık bir serpûş olduğu halde müvacehe-i Hümayûnda bulunuyor, araki külâhıyla Molla Gürani, geniş binişi ve azametli kavuğu ile Akşemsettin bu meclise başka bir rûhâniyet bahşediyorlardı. Meclis-i müşaverede şehri Haliç'ten sıkıştırmak ve bu suretle düşmanın Topkapı ve Eğrikapı taraflarındaki kuvvetini zaafa düşürmek çareleri düşünüldü ve bu gayeye vüsûl için hayret-bahş bir teşebbüse karar verilerek derakab tertibâta başlanıldı: Bir gece içinde Dolmabahçe'den Haliç'e kadar imtidat eden 3300 metrelik bir sahadan Balat ve Ayvansaray önüne altmış kadar gemi indirilebilmişti. Artık (Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*) sırrının ân-ı tecellîsi hulûl etmişti:

Hicret-i Nebeviye'nin 857'nci senesi Cemaziyeluhârâ'nın yirmi yedinci günü Fatih'in kahraman ve muzaffer ordusu kemâl-i şehamet ve galebe ile Topkapı ve Eğrikapı'dan şehre dâhil oldular. Mehmed-i Sâni Şarkî Roma İmparatorluğunun asırlardan beri hıyanetlere, cinayetlere, entrikalara cevelangâh olan loş ve boş tahtgâh-ı saltanatına girerken, etrâfa mütevâzî' ve manidar bir nazar-ı ibret fırlattıktan sonra (.....) kıtasını okudu. Bu anda bütün bir tarih kapanmış, yeni bir devre başlamış, melike-i Bizans muğfil ve sehâr âgûş-u cazibedârını Osmanlılara açmıştı!..

Mevceler inşikakından hâsıl olan bir hışırtı, makinenin hareket-i mevzûnesinden mütevellit bir ra'ş-e-i muntazama içinde bütün bu şanlı vakaları görüyor gibi oluyordum. Vapur Marmara'ya açıldıktan, Adalar denizin sîne-i kebûdunda birer hâl-i siyâh manzarası aldıktan sonra, birdenbire zuhur eden sağanaklı

bir rüzgârın çehreme indirdiği kamçılarla bu tatlı hülyadan ayıldım. Maziden hâle, şandan sefaletle sukût ettim. Uzakta beyaz kanatlarını açmış bir semt-i meçhule doğru uçuşan birkaç yelken gemisinden başka bir şey görülmüyordu. Serseri nazarlarım Silivri kıyılarının mâverâ-yı âfâkına kadar süzüldü gitti.

O anda hakikatin heyûlâ-yı tehditkârıyla karşılaşmıştım. Bir dakika evvel gurur ve zafer sevinciyle çırpınan hüceyrât-ı dimâğiyem bu anda yeis ve nikbet zehirleriyle uyuşmuştu. Şimdi Silivri’de, Tekfurdağı’nda, Çatalca’da cehennemî ve cesim toplar, yıldırımlar yağdıran seri ateşli ve korkunç mitralyözler arkasından yabancı bir kalabalığın bundan tamam dört yüz sene evvel; etrafındaki hendekleri hûn-u şehâmetleriyle dolduran ecdadımın cihan-kıymet bir vedî’ası olan İstanbul’a harîs ve tehditkâr nazarlar çevirdiklerini görüyordum. Kin ve hiddet, gayz ve acizle memlû bir mükessife-i nefret kesilmiştim. Gözlerden akan dümû-u tahassür, vücûdumu sarsan irtiâş-ı teheyyücü tadil eder gibi oldu. Bu sâyede dimağım harekât-ı muttaridesini tekrar iktisap edebildi. Şimdi de, bir kâhin gibi habâyâ-yı istikbâli keşfetmek, fakat ümitli ve rûh-nüvâz bir atî görmek istiyordum: Derhal zihnime, son zamanlarda, vatanımın mütefekkir geçinen dimağları arasında tebadül ede ede nihâyet gazete sütunlarına kadar intikal eden payitahtın tebdil-i tasavvur-ı menfuru geldi. Aman yâ Rabb ne aciz, ne metanetsizlik, ne ümitsizlik!..

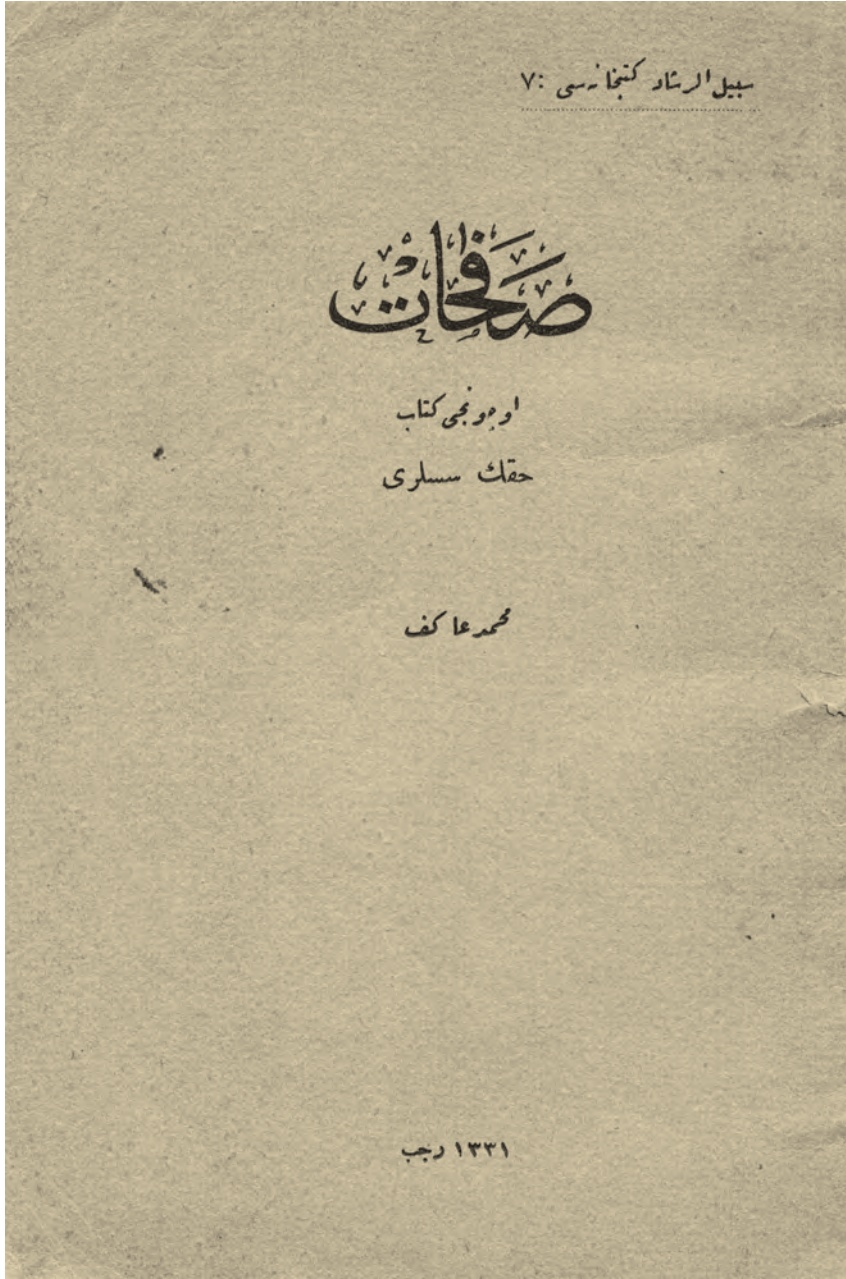
Bir millet kahırlar görür, inhizamlara uğrar, sefil düşer, bir hükûmetin taht-ı celaleti sarsılır, gıcırda, fakat o millet yine dirilebilir, o hükûmet, bir gün gelir yine şevket-i evveliyasını kazanır. Elverir ki o milletin mütefekkirleri yeise düşmesin, atîden ümidini kesmesin, bir azm-i mütecellidâne, bir aşk-ı müntekımâne ile yaşamaya azmetsin!.. Kaybettiğini kazanmaya, verdiğini almaya çalışsın ve yalnız bu ideal ile yaşasın, her ferde ve bilhassa nesl-i müstakbele bu fikri zerk etsin, onları bu rûh-ı cevval ile yetiştirsin!..

Düşman hududunun payitahta kurbiyeti bizde inkisar-ı nevmîdîyi değil, azim ve tecellüdü mucib olmalıdır. Biz Edirne’yi, saltanat-ı şehâmet-dârımızın bu kadim payitahtını, ırkımızın bu dil-nişîn yurdunu ne çabuk unuttuk? Biz ondan uzaklaşmak değil, ona yaklaşmak tasavvurlarını derpiş etmeli değil miyiz? Payitah-

tın başka bir şehre nakli, dört yüz altmış senelik bir mâzî-yi pür müftehiri nisyan çamurlarına gömmek demek değil midir? Ma- zisiyle bu kadar az alâkadâr görünen bir millet, âtîden ümitvar olmak hakkını hâiz olabilir mi? Bizans muhîti pür şevk ve tarab imiş; Bosfor'un, Korendor'un nûşîn ve şükûfedâr sahilleri ruhla- ra bir atâlet-i nâime bahşediyormuş, taze hayat kazanmak için muhiti değiştirmek lazım imiş! Ne vâhi hülya! Bu zihniyet bizde iken, bu menfur atalet ve sefahet mikropları girivât-ı zindegîmizi istila etmiş iken, nereye gitsek derhâl orada aynı muhîti tevlit et- meyeceğimizi, aynı hayat-ı sefâhet-âlûda düşmeyeceğimizi kim temin edebilir! Çatalca arkalarından her an bizi tehdit edecek olan Bulgar topları intibahımızı mucip olmayacaksa Halep, Şam veya Konya'da mı mütenebbih olacağız? İki yüz küsur seneden beri düşman yaklaştıkça biz de muttasıl çekildik. Bu hareket-i kahhariyenin netice-i sefâlet-âmîzi ise meydanda! Şimdi de tüy- leri ürperten bu menfur devre-i ric'ati payitahtın tebîdiyle tetvîc mi edelim? Tehditten, korkudan âzâde bir şehirde bütün cihanı unutarak, ber-vech-i mu'tâd hayât-ı âtilânemize dalacağımıza hiç şüphe yoktur. Bu halde düşmanın oralara kadar gelmesine bir mâni var mı? Yaşayacağımıza emin olmak için gerilemek değil, ilerlemek fikrini beslemeliyiz. Ruhumuzu değiştirmeye, ihtirasları- mızı çamurlara fırlatarak bir azm-i sebâtkârâne ile çalışmaya, nes- limizi kin ve intikam hisleriyle büyötmeye, azmetmekten başka çare yoktur. Düşmanın tehditkâr ve bî-emân süngüleri karşımızda parıldarken, intibah ümidi daha kuvvetli olmaz mı?

Edirne'den, milletimizin bu rengîn ve behiştî yurdundan uzaklaşmaktan ziyade, oraya yaklaşmak aşkıyla titremeli ve bu emel uğrunda çalışmalıyız.

Mehmet Şemsettin (Günaltay)

Mehmet Akif'in üçüncü Safahat'ı: *Hakkın Sesleri*

HEMEN FEYYÂZ KALEMİNE İSTEDİĞİ CEVELÂNI VER*

[Ferit Kam'dan Mehmet Akif'e]*

12 haziran 1913

Enis-i ruhum Akif'e,

Safahat'ın üçüncü kısmını neşre muvaffakiyetinden dolayı seni halisane tebrik eder; diğer kısımların da peyderpey neşrine muvaffak olmanı Cenabı Hak'tan temenni eylerim.

Lisan-ı nazma, mahiyetini taşıyarak etmeksizin müstâit olduğu inkişafı verdin. Türkçenin nazma gayet elverişli olduğunu, eserlerin ile isbat ettin. Bir müddetten beridir lisanımızda herkes istediği gibi tasarrufâta kıyam eylediğinden, lisanımız hepimizin lisanı olmak derecesinden, lisan-ı şahsî olmak derekesine düşmüştür. Filhakika üslûp şahsın malı, tabir-i diğerle sahibinin timsalidir; fakat lisanın ruhuna dokunulmamak şartıyla.

Herkesin lisanda bir tasarruf-u mahsûs icrasına salâhiyetdâr olması bir hadde kadar mücâz olabilir; o haddi tecavüz edenlere dur demek lâzım gelir. Halbuki lisanımızda icra-yı tasarrufâta kıyam edenler, teceddüd gösterenler hiç bir hadde riâyet et-

* *Hakkın Sesleri*'ndeki şiirlerden ayrı olarak, *Sebilürreşat*'ta yayınlanmamış olan Ferit Kam'ın bu mektubu ile ilk defa bu kitap vesilesi ile karşılaşılıyor. Mektubun yazıldığı 30 Mayıs 1329 (12 Haziran 1913) tarihi, şiirlerin yayınının ardına düşmektedir. Akif, Ferit Kam'ın mektubunu, şöyle bir cümle ile takdim ediyor: "Bize, *Dîni Felsefi Müsahabeler* gibi muazzam bir eser yazan yâr-ı canım, üstad-ı hâkimim Hazret-i Ferit'in kıymetdâr bir hâtıra-i iltifatıdır."

Mehmet Akif'in Balkan Savaşları döneminde kaleme aldığı şiirleri bir araya getiren *Hakkın Sesleri* adlı eserinin ardından yazılmış bir değerlendirme Akif'in çok hoşuna gitmiş olmalı ki, onu bilâhare eserinin sonuna koymayı tercih edecektir. Ne yazık ki Akif'i şiiri, sanatı ve tek tek eserleri üzerine ne *Sıratı Müstakim*'de ne de *Sebilürreşat*'ta yayınlanmış böyle ciddi karşılaşma imkânı bulamıyoruz. Dolayısıyla Ferit Kam'ın yazısı nadir bir örnek kalmaktadır. Buna karşılık Ahmet Naim'in, Eşref Edip'in yazı kadrosunda yer alan diğer bazılarının sanata ve edebiyata olan bu mesafeli tutumlarını yadırgamamak mümkün olmamaktadır.

miyorlar; hiç bir mikyasa tabi olmuyorlar; onun için lisânımız da günden güne çığıından çıkıyor.

Mesela bir heykeltraş, tasarrufât-ı hayaliyesiyle eserini kemal-i mümküné isâle çalışır. Lâkin hiç bir zaman tabiatın tayin ettiği haddi tecavüz edemez. Eserini o had dahilinde kemal-i mümküné isâl eder. O haddi tecavüz ettiği anda, eseri bir eser-i sanat değil, bir nümune-i garabet olur. Zira sanayie has olan kemal-i nevînin zevk-i sahîh denilen bir mikyası vardır. Âsâr-ı sanatta gösterilecek kemal daima o mikyasa ile ölçülür.

Ressamlık da böyledir. Ressam, eserinde göstereceğı kemali, anâsır-ı sanatın nazm-ı tabiîlerini bozmamak şartıyla gösterebilirse maharet ibraz etmiş olur; gösteremez ise tabiatı kaba bir surette istinsah ederek adi bir mukallid derekesinde kalır.

Anâsır-ı sanatı vaz-ı tabiîlerinden çıkaran kimse, kavânîn-i sanatı ihlâl etmiş demektir. Vakıa bu hâl, ender olarak duhâtтан sudûr eder. Halbuki nazar-ı sahîh ile bakılacak olursa, dehâ-yı hakikin bu hareketiyle kavânîn-i sanatı ihlâl etmediğı, belki sanatın kavânîn-i mevcûdesine bir kanun daha ilâve eylediğı görülür. Dehâyâ has olan bu tasarrufu taklide kıyam edenler daima aldatırlar, daima muvaffakiyetsizlik girdabına düşerler.

Mûsikinin de o gibi tasarrufât-ı mübdiâneye asla tahammülü yoktur. Heykeltraş olsun, ressam olsun, musikişinas olsun, daima sanata has olan mikyâs-ı nev'îyi elinde tutmaya, sanatında göstereceğı eser-i kemali o mikyasa ile ölçmeye mecburdur.

Bu şarîtaya riâyet etmeyen sanatkârların eserleri âsâr-ı sanatтан madûd olamaz. Ne faide ki şiirde bu dakika, asla nazar-ı itibar alınmıyor. Çok kimseler sâha-i nazmı tasarrufat-ı mübdiâneleri için gayet vâsi, gayet müsait buluyorlar. O vadide gösterdikleri garabetleri herkese birer bedîa-i marifet suretinde kabul ettirmek istiyorlar. Yeni şiirlerde bunun pek çok nûmuneleri görülüyor. Çok kimseler de şiirin hakikatini, şiirde gösterilebilecek tasarrufâtın hadd-i tabiîsini tayinden aciz olduklarından bu başlıklara teceddüt, yahut kemâl-i sanat nazarıyla bakıyorlar. Elhasıl öteki sanatların kabul etmedikleri o gibi tasarrufât-ı dâhiyâneyi zavallı şiir kolayca kabul ediyor. Eğer şiirimizde gösterilen keyfi tasarruflar bilfarz heykeltıraşlıkta, ressamlıkta gösterilmiş olsa idi, heykelti-

raşın elinden çıkan bir heykel her halde bizim bilmediğimiz bir mahlûk olur idi. Keza bir ressamın böyle bir tasarrufu neticesinde vücuda getireceği eser de bize görmediğimiz, bilmediğimiz bir âlemin menâzırını tasvir eder idi. Şiirimizde bu garabet çoktan taayyün etti. Fakat onun temyizi, diğer sanatlardaki garabetlerin temyizi kadar kolay olmadığından bugün o garabetlere, yukarıda söylediğim gibi teceddüt, yahut kemâl-i sanat nâmı veriliyor. Bakalım bu hali ne zamana kadar devam edecek? Fakat sen lisân-ı şiiri, mahiyet-i nev'iyesine has bir tekâmüle namzet kıldın; muvaffak da oldun; daha da olacaksın.

Gelelim ikinci mülâhazaya:

İhtimal ki "Sanat sanat içindir; sanattan maksat yine sanattır; sanatta dinî, ahlakî, siyasî bir gaye aramak abestir" diye, senin mesleğine itiraz edenler, onu hoş görmeyenler vardır. Fakat o halde yani sanat hakkındaki bu düstûr kabul edildiği takdirde, onu dinsizliğe, ahlâksızlığa da alet ittihaz etmemek lâzım gelir. Zira sanat, bu suretle kayıttan azade edilmiş olmayıp, belki kuyûdun en berbediyle takyîd edilmiş olur. Ben senin eserlerinde, bu düstura muhalefetini gösterecek bir şey görmüyorum. Çünkü sen de sanatta gaye aramıyorsun; lâkin gayede sanat arıyorsun. Mesleğin tamamıyla maksadını temine kâfidir. Hemen feyyâz kalemine istediği cevelânı ver; ciddi eserlere teşne olanları feyz-i kaleminle reyyân et. *Safahat*'ın bu kısmını teşkil eden manzumelerin menbaı Furkân-ı Hakim olduğundan, hepsinin *ilhâm-ı mahz* eseri olduğunu söylemek zaittir. Hemen söyle, hemen yaz!..

Tevfik-i Hüda refikin olsun azizim.

Ferit Kam

AKİF BEYEFENDİ'YE HATIRA-I TEBCİL*

[Şemsettin Günaltay'dan Mehmet Akif'e]

5 haziran 1329/ 18 haziran 1913

Edib-i bülend-pâye fazıl-ı muhterem Akif Beyefendi'ye hatıra-i tebcilimdir.

Şemsettin Günaltay

* *Akif Salnamesi-2*, (Editör: Tahsin Yıldırım), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021, s. 213

DEVLET-İ ALİYYENİN MAĞLÛBİYETİ VE SONUÇLARI*

[Kafkasya Muhabiri Abdülhak Bey'den Sebilürreşat'a]

10 temmuz 1913, Bakü

Evvelce bir parça hasbihâl,

Ah bilseniz ki vatanımızda vuku bulan kanlı hâdiseler, müessif vakalar bura İslâmları üzerinde ne gibi tesirler uyandırıyor? Doğrusu İstanbul'dan gelen bir müslüman kendisine tevcih olunan suallere karşı kızarmayarak cevap veremez. İnsana o kadar tabîî sualler veriyorlar ki cevabında, hatta İstanbul'dan öğrendiği idare-i maslahat usûlü de kâr etmiyor. Düşman kapıya dayandığı halde, neden Osmanlılar yine ihtilafât-ı dâhiliyeden kurtulamıyorlar? Siz buna ne cevap verebilirsiniz? Ne cevap verebilirsiniz ki Mahmut Şevket Paşa'nın keyfiyet-i katli ile, onu takip eden tevkifâtın bir çok mübalağalarla dolu olan havadisi gazeteleri doldurmakta devam etti. Ah bilseniz ki Mahmut Şevket Paşa hazretlerinin şehadeti haberi burada ne gibi bir tesir icra eyledi?

* *Sebilürreşat*, 10 temmuz 1913, c. 10, nr. 252, s. 298

Balkan Savaşı mağlubiyetinin Kafkaslar'da ve Rusya içlerinde meydana getirdiği, birbirine zıt iki tesir veya sonuç! Bunlardan birincisi, Kafkas halklarının artık Osmanlı'ya bel bağlamadan yaşamaya mecbur kalmaları, yani yavaş yavaş yalnızlıklarını ve çaresizliklerini duymaya başlamaları!.. Diğeri de özellikle gençlerde göze çarpan, eğitime daha bir önem verilmesi, yüksek tahsile yönelmeleri gibi sonuçlardır. Nitekim Rus işgali altında milliyet duygusunu keşfeden bu gençler, birbirleriyle haberleşmekte ve örgütlenmeye de çalışmaktadırlar. Bu gelişmeyi fark eden Rus hükümeti de bazı milliyet-perveleri tutuklamaktan geri kalmamaktadır. İşte bu tutuklamaların ardından Abdülhak Bey, gençlerden bazıları ile görüşmüş ve kendinde hâsıl olan intibaları *Sebilürreşat* dergisine göndermek durumunda kalmıştır.

Mehmet Akif'in yönettiği *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerinde, Abdülhak Bey'in mektubu gibi daha sayısız mektuplar bulunmaktadır. O mektuplara bakınca, ilgili derginin tesir alanındaki genişlik daha iyi fark edilmektedir. İkinci bir husus da İstanbul Türkçesinin hiç olmazsa entelektüel sınıflar arasında ne derece yaygınlaştığı ve kabul gördüğü gerçeğidir.

Mahmut Şevket Paşa'yı burada bilmeyen yoktur. Onu okumak yazmak bilmeyen hamallar da bilir. Herkes merhumu memleketin muncîsi, şâyân-ı ihtiram bir generali sıfatıyla biliyordu. Müslümanlar Rumeli'den kovulduktan sonra Anadolu'yu düşünecekler, orada yerleşecek, kuvvetlenecekler diye burada bir taraftan küllî yeis, diğer taraftan hâsıl olan ümitle telâfi ediyorlardı. Bu yeni vekâyî-i müessife heyhat ki onu da inkisara uğrattıyor. Bu ümide de darbeler indiriyor.

Ümitleri kahrolmayanlar da var: Balkan muharebâtından evvel Kafkasya İslâmlarının Devletü'l Hilâfe hakkında büyük bir teveccühleri var idi. Kafkasya orasını kendine yegâne, bir medâr-ı ümit addeyle, adeta kendi gayret ve teşebbüsüne bağlı olan bir çok mesâilin hallini bile, oranın kuvvet ve iktidar peyda etmesinden intizar ederdi. Mağlûbiyet bu altın ümidi de kıymetten düşürdü. Artık Devletü'l Hilâfe'den kimse gayr-i tabîi olan bir takım büyük ümitler beklemiyor. Bu hususta bir yeis vardır. Fakat bununla beraber daha ümîd-âver bir takım ihsâsât tevlit olunuyor ki bence bu daha tabîi ve tabîi olduğu kadar da müfid bir cereyandır. Muharebeden evvel bura İslâmları Devletü'l Hilâfe'den muâvenet-i maneviye gözledikleri halde, şimdi Devletü'l Hilâfe onların muâvenetlerine muhtaç olduğunu görüyorlar. Binâenaleyh bir an evvel diğer millî-i mahkûmeyi mesut ve mahkûm olmayan kısımlarını muvaffak bil-meram ettiren esbab-ı iktisadiyye ve ictimaiyye elde etmek için sarf-ı himmet ediyorlar.

Müslümanlarda Hareket-i Milliye:

Devlet-i Aliyye'nin mağlûbiyetinden sonra Rusya islâmlarında büyük bir hareket-i milliye hissedilmektedir. Her tarafta mekteplere, ticarete, iktisat ve maarifçe kesb-i kuvvet etmeye oldukça ehemmiyet veriliyor. Mesela bu sene yaz tatili münasebetiyle mekteplere kaydolanlar üzere müslüman evliyâ-yı etfâli tarafından verilen arızalar o kadardır ki, bir çok Rus müslüman mekâtib-i resmîyesi müdürânı bâ-tezkire belediye idaresine müracaat ederek, sonbahar için sınıfların tezyîdi fikrinde olmasını talep eylemişlerdir. Çünkü her tarafta, kaç sene bundan evvelîsi, mekteplere gelmiyorlar, diye ataletlerinden şikâyet olunan müslüman halkı şimdi mektepleri istila ediyor. Bu sene yine belediye

tarafından tesis olunan inâs müslüman mekâtib-i ibtidâiyyelerinden ilk defa olarak 32 kız talebe tahsillerini bitiriyorlar. Validey-nler tarafından şehir idaresine verilen bir arıza ile müslümanlar mezkûr mekteplerin kâfi olmadığını dermiyan ederek, daha vâsi programla diğer bir inâs mektebi küşâdını talep ediyorlar. Son senelerde Rus mekatib-i idadiyesinden bir çok İslâm talebe neşet etmeye başladı. Bu talebe bu vakte kadar emsali görülmediği bir surette, bir takım millî maksatlar ve emeller perverde ederek mekâtib-i âliyyeye kayıt olunuyorlar. Evvelce mekâtib-i âliyyeye giren müslüman talebesinin en büyük emeli, ancak hayât-ı şahsiyesinde mühim bir mevki kazanmak idi. Şimdi böyle değildir. Mekâtib-i âliyyeye giren bir talebe fenn-i mahsûsda mütehasıs olmakla beraber, kendi milletine ve o millet âmâline ve makasıd-ı tabîyesine de hâdim olmak istiyor. Bazı Rus mekteplerinde oku-yan müslüman talebelerle görüştüğüm esnada, onları bu kadar bir hararetle ve heyecanlı hislerle kendi dindaşları ve milletteşla-rına merbut bulduğumdan doğrusu memnun kaldım. Müslüman talebeleri bu hususta yalnız sözle de kalmamışlardır. Yakında Kiev şehrinde Rus zabtiyesi tarafından, müslüman talebelerden 17 kişi taht-ı tevkife alınmıştır. Tevkife alınanlar meyânında ikisi müslü-man kıızıdır, ki onlar da mekâtib-i âliyye tâlibâtındandır. Bu müs-lüman talebe ve talibatı Kiev'e Rusya'da mevcut olan bilcümle dârülfünûnlarda ve mekâtib-i âliyyede tahsil etmekte olan müs-lüman talebeler meyânından bil-intihap Kiev'e toplanmışlar imiş. Maksatları ulûm-ı âliyye tahsil etmekte olan dindaşları meyânında bir râbıta-i umûmiyye vücuda getirmek ve el birliğiyle çalışarak müslümanların muhtaç oldukları nevâkıs-ı ictimâiye ve medeni-yenin ref' ve izalesine sa'y etmek idi. Mütemeddin bir memleket-te hiçbir sûizannı mucip olmamak iktiza eden böyle zararsız ve gayet de medenî bir maksat için toplanan gençleri, Rusya nasılsa, başka türlü düşünerek, tamamıyla taht-ı tevkife almış ve ceza ka-nunnamesinin 102. faslı boyunca taht-ı mesuliyete almıştır. Mez-kur fasıl Rusya'daki usûl-ü hâzıra-i hükümeti vesâil-i inkılâbiye ve cebriye ile yıkmak fikrinde olanlar hakkında tatbik edilir ki, 4 seneden 8 seneye kadar kürek cezasını muciptir. Şimdi medeni-yetsizlik ve geride kalmakla itham olunan dindaşlarına bir muâ-

venet-i medeniyede bulunmaktan başka kabahatleri olmayan 17 müslüman genci, ihtimâl ki tedris sırasından alınarak mahkûmiyet sandalyesine, sonra da kim bilir, belki de soğuk Sibiryâ'nın buzlu köşelerine atılacaklardır.

Bazılarından istihsal eylediğim malûmata nazaran Rus hükümeti, mezkûr talebeler hakkında başka türlü sûizanlar beslemekte imiş. Hükümetin elde ettiği malûmata nazaran güya müslüman talebeleri meyânında, Devlet-i aliyyenin mağlûbiyetini müteakip şiddetli bir milliyetperverlik ve bütün akvâm-ı İslâmiye ile hem-dertlik fikri uyanmış. Bu fikrin netice-i fi'liyesi olmak üzere de her tarafta müslüman talebeleri meyânında bazı teşkilât vücudunda getirilmiştir. Şimdi her tarafta ayrı ayrı vücudunda getirilmiş olan heyetler, teşkilâtlarını birleştirmek ve umumî bir program ittihaz eylemek kastıyla, bu 17 kişiyi ileride in'ikat edecek büyük müslüman gençleri içtimainın ne yolda davet olunmasını ve ne ile iştigal edeceğini ihzâr için intihap eylemişler imiş. Bu komisyon bir çok meselelerle beraber Devlet-i aliyye hakkında da bir karara gelecek ve Rusya İslâmlarının hudut hâricindeki İslâmlarla ne yolda münasebette olmaları hakkında dahi bir fikir edinecekmiş. Müşarünileyhimi 102. fasla göre taht-ı mahkûmiyete alması da işte bu nokta-i nazardan imiş. Yaz tatili münasebetiyle Bakü'de bulunan bazı müslüman talebelerle bu hususta görüştük de, Kiev kazasının talebeler üzerinde ne gibi tesir icra edebileceğini sorduk musahiplerimden birisi, kemâl-i metanetle:

— İyi bir tesir, diye cevap verdi.

— Nasıl iyi bir tesir? diye sorunca; fikrini izah etti:

— Bu cihet diğer arkadaşlarımızı daha da ciddileştirecek, herkesin azmini artıracak. Rus hükümeti bununla bizim gözlerimizi yıldırma istiyor; fakat yanılıyor. Müslüman gençliğinde artık hiss-i millî o kadar kökleşmeye başladı ki, bu gibi şeylerle kat'iyen kat'-ı ümit etmezler, tuttukları meslek-i fedâkârîden vazgeçmezler. Müslüman talebeler bu teşebbüse, Balkanlarda İslâmların başına indirilen o müthiş darbeden hisse-i intibah alarak giriştiler. Şimdi 17 kişinin tevkifiyle başladıkları işi hiç yarıda bırakırlar mı? Artık biz istikbâlden bir ümit beklemeye başladık. Bir çok esbâb-ı mevcude-i müessifenin tesiriyle, herkesin

ümitsiz kesildiği bir anda bulduğumuz bu ümidi emin olunuz ki kimse kahredemez.

— Bu ümidi nereden alıyorsunuz?

— Balkan muharebesinde müslümanların hesabına olarak dirildiklerini ispat eden ölü milletlerden.

Kafkasya Muhabiri Abdülhak

SAFAHATLARINI OKUYOR, OKUDUKÇA DA AĞLIYORUZ*

[Safahatlar Muharriri Muhterem Mehmet Akif'e]

28 ağustos 1913, Dimetoka

Ey muhterem vücut,

"Safahatlarını okuyor, tekrar tekrar okuyor, okudukça da ağlıyor. Ne söz onlar ki okuyanların ta kalbgâhına tesir etmekte, intikam hislerini çalkalandırmakta; ne o nazımlar ki karînini yerinden oynatmakta, kulûb-u müslimini ağlatmakta, sızlatmaktadır.

Var ol, fakat var olduğça da yaz; yaz da bizi, biz bî-çâregânı, muhtac-ı irşat olan bî-vâyegânı uyandır.

İsteriz ki, sizin ateşin kaleminiz, Bulgar ve hristiyanlık mezaliminin musavvir-i daimîsi olsun; isteriz ki o elvâh-ı fecîa-ı musavvere değil yalnız kitaplarda, fakat etrafı siyah çerçeve ile çevrilmiş olduğu halde gazete sütunlarında görülsün; bu suretle kitap okumaktan istigna eden, fakat gazete havadislerine teşne olan bazı satıh-bînânın da nazarına çarpsın ve bu gibileri uyandırsın.

Yazılarınız, kemâl-i iftiharla arz ederiz, islâmlar arasında muhabbeti, ittihadı temin ediyor. Binaenaleyh bu saadeti temin eden kaleme bizler, biz islâmlar medyûnuz.

* *Sebilürreşat*, 15 Ağustos 1329/ 28 ağustos 1913, c. 10, nr. 259, s. 410

Abdulkerim Abdulkadiroğlu/Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 191-192

Mektubun yazıldığı tarihe dikkat edildiğinde *Hakkın Sesleri*'nin yayımlandığı bir döneme denk düştüğü anlaşılmaktadır.

Size, orduda islâmiyet hissinin, islâmiyetin fikir ve muhabbetin günden güne tezâyüt eylemekte olduğunu arz ve tebşir etmekle kesb-i şeref eder ve devam-ı muvaffakiyâtınızı eltaf-ı Sübhâniyeden istida eyleriz.

*Hukuk Müşaviri Erkânı Harb Yüzbaşı
Erkânı Harb Yüzbaşı
(Dergi isimleri vermiyor)*

İSLÂMİYET'İN VÂSİTA-İ NEŞR-İ EFKÂRİ OLAN GAZETENİZ*

[Ebu's-Selma Efendi'den Sebilürreşat'a]

9 ağustos 1913, Paris

Muharrir Bey,

Bugünkü *Jurnal* gazetesinde, Tunus'tan İslâm'ın hastalığına taalluk eder bir telgraf var. İslâm'da olacak küçük bir eser-i teyak-kuzun, bu alâkadar memleketlerce ne kadar ehemmiyetle telâkki olunduğunu anlamak için bu havâdisleri takip etmek kifayet eder. Bâhusus şurada İslâmiyet'in vâsita-i neşr-i efkârı olan gazeteniz, bize medâr-ı intibah olur ümidiyle, hülâsaten nakil ile gönderdiğim bu vakanın, bura gazetelerinde bu kadar tafsilâta müstehak görülmesi İslâmiyet'in sıkı bir nezaret altında olduğunu gösteriyor!..

Bu bizim için ne kadar elîm, ne kadar ye's-âverdir. Bizim için diyorum; zira biz de diğer memâlik-i İslâmiye gibi tefrika ve fitne içinde değil miyiz? Bakınız, Tunus'ta olan bu vaka nedir:

Seyyid El-Abdî bin Mahmûd (Si. Abdi ben Mahmoud) nâ-mında bir vaiz, Tunus'un Cami-i Kebîrinde vaaz ediyor. Talebelerine diyor ki "Eğer bir galib-i zalim sizi dininizin nehyettiği bir şeye cebreder ise onu yapmamak lâzım gelir. Kuvvete kuvvet ile mukabele etmelidir!"

Bu sözler sâmiînden şeyh ve kadılar arasında büyük bir heyecan tevhit ediyor ve vaazı müteakip içtima ederek vaizi üç defa mahkemeye davet ediyorlar. Vaiz neticeden tevehhüm ederek,

* *Sebilürreşat*, 26 Aralık 1912, c. 10, nr. 260, s. 423

Sebilürreşat'a Fransa'dan yazan Ebu's Selma kimdir bilmiyoruz. Paris'te bulunan bir Türk kadını mı, yoksa Fransa'da yaşayan Tunuslu bir hanım mıdır, onu da bilmiyoruz. Fakat Fransızların Tunus'ta icra ettiği tehdit ve baskılardan yüreğinin yandığı da ortada. Onun, *Sebilürreşat*'ın şarkta-garpta müslüman halkların hakkını savunan bir dergi olduğunu bilmesi ise dikkat çekici.

davete icabet etmemekle beraber büyük bir cesaretle tekrar camiye gidiyor. Bu seferki vaazda sâmiînin nazar-ı dikkatini, âciz ve zalimlere karşı gösterdikleri atâletin ve itaatın adem-i meşrûiyyetine celb ediyor. Ve diyor ki "İnsan dünyada bir defa yaşar, sefil bir hayat yaşamaktan ise ölmek evlâdır. Haksızlığa tahammül etmek câiz değildir. Bunun için kılıcı çekmeli ve haksızlardan intikam almalıdır. Zira intikam bir hakk-ı tabiidir! Hayatı istihkar ediniz. Mesut olursunuz. Aksini iltizam eder iseniz daima felâkettesiniz."

Derhal bir rapor kaleme alınır ve Şeyhü'l-medîne Seyyid Mustafa Dingizli (S. Mustapha Dinguizli) vaizin makasid-ı hakikiyyesine dair delâili kâfi görerek, Seyyid El-Abdi tevkif olunuyor, hapse atılıyor ve tahkikat kemâl-i ehemmiyyetle takip ediliyor. İşte vaka bundan ibaret. Artık buna dair her İslâm bildiği gibi düşünsün.

Baki Allah bizi de ıslah eylesin.

Ebu's Selma

LAHEY'DE TERBİYE-Yİ AHLÂKİYE KONGRESİNE DAVET*

[Ahmet Naim'den Sebilürreşat İdaresine]

4 eylül 1913

Terbiye-i Ahlâkiye unvanıyla bundan dört sene evvel in'ikad eden beynelmilel kongre, bu sene ağustos'ta ikinci defa olarak Lahey'de in'ikad etti. İlk mecma-ı ilmîde isbat-ı vücût etmemiş bulunan Hükümet-i Osmâniyye'nin bu defa olsun murahhas göndermesi ve Şark'ta terbiye-i ahlâkiyenin istinat ettiği esasları mübeyyin bir raporun da murahhaslara tevdi edilmesi resmen rica olundu.

Bu taleb-i resmîde, Şark terbiyesi hakkındaki malûmatın vaktiyle Korfulu bir Yunanlı tarafından yazılmış muhtasar bir esere münhasır olduğu da tasrih edilmişti. Maarif Nezareti bu davete icabet edileceğini bildirdi. Ve matlûp olan raporun ihzârını fakire havale etti. Raporun bir dereceye kadar ihzârına tarafımdan ihtimam edildi ise de, kongrenin eyyâm-ı inikadına karib bir zamanda kabinenin tebeddülü eserin ikmalini de, taraf-ı hükûmetten murahhas izamı meselesini de akim bıraktı.

Avrupalılara okutmak mülâhazasıyla kaleme alınan bu müsveddât-ı nâ-tamamın mütaleasından bazı ihvan-ı dinin de müstefit olabileceği memûl olduğundan, bunları aynen *Sebilürreşat*'ın sîne-i hıfz ü hirâsetine tevdi ediyorum. Kari'in-i kiramın zevkine uygun düşerse, mâbadını da ikmale inşallahu'r-Rahmân vesile olur.

Ahmet Naim

* *Sebilürreşat*, 4 eylül 1913, c. 9, nr. 224, s. 279

Mehmet Akif'in en eski dostlarından biri olan Ahmet Naim'in yukarıdaki mektubunu dergi, "Felsefe" bölümü başlığı ile okuyucularına sunuyor. Ardından da "Ahlâk-ı İslâmiyenin Esasları" adlı tebliğ metnini bölüm bölüm yayınlamaya başlıyor.

İSTANBUL'DA GÖRDÜKLERİMDEN: LİSAN-I RESMİMİZ OLAN TÜRKÇEYİ YAZMAK VARKEN!*

[Balıkesirli Sîretî'den Sebilürreşat'a]

2 ekim 1913, Balıkesir

Efendim,

Hasbe'l lüzûm İstanbul'a gelmiştim. Merkez-i Hilâfet'in mevâki'-i muhtelifesini gezdim, dolaştım. Nazar-ı dikkatimi bil-hassa bazı şeyler celbetti. Bunları *taşralı bir müslüman sıfatıyla nazar-gâh-ı âlînize* arz ediyorum:

1. *Donanma Muavenet-i Milliye Cemiyeti'*ne ait mumlu kibritlerin henüz çıkarıldığını Balıkesir'de işitmemiş, görmemişim. Burada rufeka-yı âcizânemden biri bana söyledi. Derhal bu kibritlerden almak için bir dükkâna koştum. İstanbul'da hiss-i millînin uyanıp uyanmadığını anlamak için dükkâncıya;

— Bana bir mumlu kibrit ver dedim ve donanma kibritini istediğimi tasrîh etmedim. Herif bana İtalyan kibriti gösterdi:

— Efendi! Donanma kibriti almak istiyorum, dedim.

— Yok! cevabını verdi.

Tabîi almayarak diğer bir zâta müracaat ettim. Bu adam vatandaşlarımızdan biri idi.

* *Sebilürreşat*, 2 ekim 1913, c. 11, nr. 264, s. 62

İstanbul'da *Sebilürreşat'a* uğradıktan sonra kendi memleketi Balıkesir'e dönen ve oradan mektubunu gönderen Sîretî, bilindiği gibi Mehmet Akif'in çok sevdiği Hasan Basri Çantay'ın kullandığı mahlâslarından biridir. Dolayısıyla ilgili mektup *Sebilürreşat'a* hitaben yazılmış olsa bile, onun asıl muhatabının Mehmet Akif olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. İstanbul'un içinde yüzdüğü kozmopolitizmi gözler önüne seren mektubun yazıldığı tarihten beş-altı sene sonra, yani işgal ve Mütareke yıllarında bu hava daha da olumsuzlaşacak, Yakup Kadri *Sodom ve Gomore* romanında içi çürümüş bu İstanbul'un ruh halini tahlile çalışacaktır.

— Bana mumlu donanma kibriti veriniz dediğimde, “buyurunuz” diyerek önüme o da başka bir kibrit attı.

— Donanma kibriti bu değildir cevabıyla, ben de verdiğini şiddetle atarak geri çekildim. Hiss-i merâk bu ya!.. Daha bazı dükkânlara da gittim. Aynı muameleyi gördüm. Mamafih, ben de aynı muamelede bulundum. Nihayet bir adamdan donanma kibriti bulmaya muvaffak oldum. Sevine sevine aldım. Bu adam İranlı bir *müslüman* idi. Fakat bu da, evvel emirde İtalyan kibritini gösterdikten ve benim ihtarına maruz kaldıktan sonra donanma kibritini verdi. Kendisine bazı beyanâtta bulunarak geçtim. Bu hâli zihnime dokundukça dokundu. Arkadaşlardan birine bu meseleyi anlattım. Onun söylediği sözler de şudur:

— Kardeşim; bizim At Pazarı semtinde bir vatandaşımız var. O, her isteyene donanma mumlu kibriti verir. Fakat dikkat ettik ki, verdiği kibritler yanmamaktadır! Merak ettik, tahkik ettik. Meğer, o vatandaş donanma kibritlerini râtip ve pis bir yere koymuş, yanmayacak bir hâle getirmiş. Maksudı ise donanma kibritleri hakkında fena bir zan uyandırmakmış!..

Gerek bizzat vuku bulan meşhûdâtım, gerek arkadaşımın bu beyânâtı beni pek müteellim etti. Değil taşralara bililtizam donanma kibriti göndermemek, hiç olmazsa *Muâvenet-i Milliye*’nin gözü önünde ve Merkez-i Hilâfet’te yapılan bu rezaletleri olsun artık men’ etmelidir. Binaenaleyh nazar-ı dikkatinizi bilhassa celb ediyorum.

2. Beş sene evvelki hâl ile şimdiki hâl beyrinde buraca az çok bir fark vardır. Mesela oldukça muntazam bahçeler, yollar yapılmış olduğunu görüyorum. Binaenaleyh bilhassa Şehremîni Cemil Paşa Hazretleri’ne karşı kalbimde bir hiss-i şükran buluyorum. Ancak benim gibi bir taşralı bahçede de zahiren küçük, fakat hakikaten büyük bir kusur görebiliyor: İşte levhalar!.. Yalnız bir bahçe müstesna olmak üzere, diğer bahçelerde göze çarpan ilânât ihtarâtı levhaları ekseriya veya tamamen fransızca yazı ile yazılmıştır! Bu, ne kadar garip ve hatta ayıptır!.. Eğer ecnebi lisanı yazmak zaruri ise, *Merkez-i Hilâfetimiz’de türkçe yazmak* gayrı zarurî değil a!.. Hem *Merkez-i Hilâfet* diyoruz, hem de bu

merkezdeki ve bütün memâlik-i İslâmiyeden gelen müslümanları ecnebi bir lisan karşısında bulunduruyoruz.

Dünyada bundan büyük bir garibe ve hatta mahkûmiyet mi olur? Hiç olmazsa levhaların üst tarafına *lisan-ı resmimiz olan Türkçeyi yazmak* her hâlde şarttır. Mecburiyet hâlinde altına fransızcası ilâve olunabilir. Bu, güç bir şey değil... Yalnız nazarı dikkate alınmak lâzım ve kâfidir.

3. Bazı şeyler almak için Büyük Çarşı'ya girmiştım. Oradaki sırf müslüman dükkânlarında da bu levha meselesi nazarı dikkatimi celbetti:

Müslüman dükkânlarının çoğunda levha bulunmuyor. Bunun için bir dükkânın müslümana mı, yoksa hıristiyana mı ait olduğunu tayin etmek müşküldür. Esasen hâlihazırdaki tarz-ı telebbüsten de bu cihet anlaşılamıyor. Kıyafetinden müslüman olduğunu matteessüf tayin edemediğim bir zâtın, alışveriş münasebetiyle ismini sormuştım. Galiba Raşit'tir dedi.

— Niçin isminizi levhaya yazarak talik etmiyorsun? dediğimde:

— İşte, ihmâl ediyoruz, cevabını verdi.

Halbuki, beri tarafta bütün hıristiyan vatandaşlarımız, mağaza veya dükkânın kime ait olduğunu, ismini levhalarla, birçok reklamlarla ilân edip duruyor. Artık müslümanlar gözünü açmalı; ticaretin medar-ı mühimmi olan reklam hususunda ihmâl etmemelidir. Bu varakam ceridenize yazılırsa, pek memnun ve minnet-târ olacağımı arz ile ihtiramâtımı takdim eylerim, efendim.

*Balıkesirli Sîreti
(Hasan Basri Çantay)*

Ahmet Hamdi Akseki
[Mehmet Rüyan Soydan]

**ANADOLU MEKTUPLARI:
BİRGİ NAHİYESİ CÂLİB-İ EHEMMİYET
BİR KASABADIR***

[Aksekili Ahmet Hamdi'den Sebilürreşat'a]

30 ekim 1913

Bu yaz, tebdil-i hava için Birgi nahiyesinin yaylası olan Bozdağ'a gittiğimi, bu münasebetle ora ahvâline dair bazı malûmat vereceğimi bundan birkaç hafta evvel söylemiştim. Birgi ve Bozdağ'da iki ay kadar bulunduğum cihetle, hakikaten oralara ait pek çok malûmat elde etmek mümkün idi; lakin biz, esasen sağlam bir vücut ile gitmediğimiz için, bittabi bu gibi şeyler ile o kadar iştiğal edemedik. İnşallah *Sebilürreşat*'ın *Anadolu Seyyar Muhbiri Ömer Fuat Bey*, bu tarihî belde hakkında bize pek mühim malûmat verecektir. *Mamafih orada kaldığım müddetçe*, elde edebildiğim malûmatı da kariîn-i kirâma şimdiden arz edeceğim:

Bugün Anadolu iççerilerinde tarih-i kadîm, ilm-i âsâr-ı atîka noktai nazarından câlib-i ehemmiyet öyle kasabalar, köyler var ki onlardan hiç birimiz, maatteessüf haberdar değiliz. Bulunduğumuz beldenin ne tarihini biliyoruz, ne de orada yetişen eâzım-ı eslâftan haberimiz var. Bu ise bir millet için pek hazin, pek esefli bir hâldir.

Birgi nahiyesi her noktai nazardan câlib-i ehemmiyet kasabalarımızdan biridir. Her fenne ait müellefâtıyla cihân-ı İslâm'da şöhret-şiâr olan İmam Birgîvî Mehmet Efendi hazretlerinin orada medfun olması, Birgi'nin ziyaretgâh-ı enâm olmasına sebep ol-

* *Sebilürreşat*, 30 ekim 1913, c. 11, nr. 268, s. 124-126

Mehmet Akif'in dergi yazı ailesine kazandırdığı isimlerden biri de Ahmet Hamdi (Aksekili)dir. Aynen Şemsettin Günaltay, Ömer Rıza Doğrul, Abdürreşit İbrahim, Mithat Cemal Kuntay, Hasan Basri Çantay, Nevzat Ayas, Halil Halit, Halim Sabit Şıbay gibi. İleride, Diyanet İşleri Başkanı olacak Aksekili'nin mektupları dışında, dergide sayısız ilmi makaleleri de bulunmaktadır.

muştur. Hatta Anadolu'nun bir çok yerlerinde öyle itikat ediyorlar ki, Hacca giden bir kimse mutlaka İmam Birgivî'yi de ziyaret etmelidir. Bu cihetten Birgi pek ehemmiyetli bir kasaba olduğu gibi tarih noktainazarından da pek ziyade câlib-i dikkattir. Çünkü üç dört bin senelik bir belde-i kadîmedir. Bu kadim belde, Lidya hükûmeti zamanında Diyasyerun nâmını almış iken, Keyhüsrev'in istilasından sonra Farslılar bu şehrin nâmını değiştirmişler, şehirde olan yeşillik ve nezarete bakarak, yeşil yaprak manasına olan "berk"e nisbetle Birgi tesmiye etmişler. Bilâhare Rum'un Acem'e galebe etmesi üzerine memleket Acem istilâsından kurtulmuş, ismi de Hristoblu'ya çevrilmiştir.

Bugün Lidyalıların âsârından olarak şehirde Eskihsar denilen kal'e harabesiyle tahte'l arz kireç duvar ile örülmüş lağımlar, hamam yıkıkları meşhûr olmaktadır. Daha sonra bu memleket Rumlarda da kalmamıştır; 707 tarih-i hicriyesinde ümera-yı Selçukiye'den Aydın Bey oğlu Mehmet Bey tarafından fetih olunarak, o zamandan itibaren râyet-i İslâm altına geçmiş, bununla beraber ism-i kadîmi olan Birgi muhafaza edilmiştir. Bu itibar ile Birgi'nin fâtihî Selçukîler olmuştur. Selçukîler kendi âsârlarından yadigâr olarak iki medrese ile iki câmi'-i şerîf bırakmışlardır. Nihayet hükûmet-i Selçukiye de harita-i âlemden silinerek, o zamanlar sît ve galibiyetleri afakı titreten Osmanlılar, Selçukîlerin hükûmetine vâris olmuşlardır. İşte bu tarihten itibaren bu memleket de Osmanlı â

* * *

Birgi, Ödemiş kazasına merbut ve Ödemiş'e bir buçuk saat mesafededir. Şimdi hatıra gelir ki, böyle ziyaretgâh-ı enâm olan bir kasabaya mutlaka güzel bir şose vardır, behemehâl mükemmel arabalar gidip gelmektedir. Evet, gayet muntazam bir şose vardır. O kadar ki iki sene mukaddem yıkılmış olan bir köprü, intizamına hâlel getirmemek için hâlâ yapılmamış; her nasılsa bu sene yapmaya karar vermişler. Arabalara gelince, o kadar mükemmeldirler ki, yaya olarak bir saat yirmi dakikada gidilen Birgi'ye bir buçuk saatte varabiliyorlar. Ödemiş'ten başlayan bu şose ile Birgi'ye varılırken en evvel göze çarpan, beldenin ortasından geçen

ırmağın feyziyle bir yeşillik, bahardan nişane veren pür-nezaret bahçeler, ağaçlardır. Memleket bu yeşilliğin ortasında bulunuyor demektir. İnsan, kudret-i fâtıranın bahşettiği bu tabiî manzarayı görünce, bu manzaranın içinde gizlenmiş olan beldenin cennet misâli bir yer olacağını hatırlıyor. Fakat ne gezer!.. Karşıdan şu menâzır-ı ferah-bahşâya, bu güzel vadiye bakmaya doyamayan insan, beldeye girdiği vakit inkisar-ı hayale uğrar; evvelki menâzır-ı bedîaya mukabil şimdi enkaz kütleleri ile memlû bir vadi!.. Harap viran evler; kasvet-engîz sokaklar görünmeye başlıyor. Evvelce o menâzır-ı tabîiyeden almış olduğu zevk-ı manevî yerine şu enkaz yığınının, sunî çirkinlikten meyus ve münkesir oluyor. Adeta sahipsiz bir yer olduğuna hükmedeceği geliyor. Bilmem ki nice zamanlar bir mamure halinde bulunan, ve el-yevm ziyaret-gâh-ı enâm olmasıyla ehemmiyeti derkâr olan böyle bir kasabanın harâbiyetine, ümrandan uzak bir halde bulunmasına nasıl razı oluyoruz?

Birgi'de olan âsâr-ı eslâf gösteriyor ki vaktiyle bu belde pek muntazam bir şehir imiş. Halbuki bugün viranelikten başka bir şey değildir. Acaba evvelce mamur, âbâdân olan pek çok bel-delerimizin bugün harap bir halde bulunmasına sebep nedir? Ben öyle zan ediyorum ki, bunun başlıca sebebi son zamanlarda müslümanlara târî olan cehalettir. Evet, o cehalet sebebiyledir ki müslümanlar dinlerini unuttular; sa'y ve amel, iktisab-ı servet, din ve dünyanın medar-ı kıvamı olduğunu hatırlarından çıkardılar; müslümanların dünya adamı olmayıp ahiret adamı olduğu, her nereden geldi ise, zihinlerine yerleşti. Onun için eslâf-ı izâmın mütemadî bir surette çalışmalarına, her girdikleri yeri ıslâh ve imar etmelerine mukabil ahlâfta alabildiğine bir atalet başladı; bu suretle dünyamız harap olduğu gibi ahiretimiz de bozuldu. Çünkü dünyası bozuk olan bir milletin ahireti de öyle olacağına hiç şüphe edilmemelidir. Biz müslümanlar ne zaman dinimize sarılmış, evâmir-i dîniyeyi iyi anlamış isek, o zamanlar harikulâde terakkiyât göstermiş; dinden tebaüd ettikçe de inhitata düşmüşüz. Demek ki müslümanların terakki ve tedennileri dinlerine temessük ve ittibâ ile mütenasiptir; bu temessük ve ittibâ ne kadar kavî olursa müslümanlar o kadar müterakki, ne kadar zayıf olursa

o nisbette mütedennî bulunurlar. Âsâr-ı ahîrede müslümanların tedennîsi ise ahkâm-ı dîniyyelerine ittibâ etmemelerinden ileri gelmiştir. Buna, vahdâniyet-i ilâhiyeye olan imanım kadar kanaatim vardır. Öyle ya! Din sa'y ile emrederken, insan için sa'yinden başka bir şey yoktur ki; biz tutar da mahiyeti meçhul bir tevekkül ile oturursak bittabi evvelce mâmure halinde bulunan memleketlerimiz şimdi baykuşlara dünek olur.

Kuran; arzı kimler ıslah ve imar ederse, oraya onlar vâris olur dediği halde, mümin ve müslüman olduğumuzu iddia eden bizler kendi evimizin bile imar ve ıslahından gaflet edersek, cenâb-ı âdil ve hakîm olan zât-ı ecell ü alâ memleketimizi elimizden alır da onu ıslah edecek olanlara verir!.. Bundan pek yakın zamanlar elimizden çıkan memleketlerin ne hale geldiğini görüyoruz.

Ben Birgi'ye girdiğim zaman geçen sene Bulgaristan'da gezdiğim (yerler) hatıra geldi. Oradaki otomobiller, lastikli arabalara mukabil, bizdeki yaysız arabaları düşündüm. Sonra memleketin imarı, nezafeti, içindekilerin mütemadî faaliyeti!.. Bugün Birgi imar edilse, gerek mevkiinin gerek âb u havâsının letafeti hasebiyle ne dil-nişîn kasaba olur. Zannolunmasın ki belediyesi fakirdir de, onun için beldenin imar ve ıslahına bakılamıyor. Hayır!.. Bilakis belediyenin zengin olduğunu da yine kendileri söylüyorlar. Hatta kasabanın ortasından geçen çay belediye tarafından mühim bir meblâğa satıldığı halde belediye çayın mecrasını bile tanzim edemediğinden, yağmurun şiddetli zamanlarında çayın feyezân etmesi sebebiyle oraya buraya icra-yı tahribat etmesine mâni olamamıştır. Anlaşıyor ki memleketlerimizin harâbiyetine sebep, bizim fukaralığımız değilmiş; bunun yegâne sebebi bizim iş adamı olmadığımız, bir de vazife nâ-şinâs bulduğumuzdur. Memleketin ortasından geçen suyu mühim bir meblâğa sattığı halde, suyun mecrasını tanzime muktedir olmayan veyahut tanzim etmeyen ve bu suretle memleketin orasına burasına icra-yı

tahribat etmesine sebep olan hükümetten, belediyeden o memleket için ne gibi bir imarat beklenebilir?

Bu kadim kasaba kurûn u edvârın yadigârı olan birçok medreseler, câmiler, zaviyeler nazar-ı temâşâmıza arz etmektedir ki, biz bunları bilâhare birer birer tâdât edeceğimizden şimdilik bu kadarla iktifa edeceğiz.

Aksekili Ahmet Hamdi

*Millet-i İslâmiye uğrunda hizmeti meşhut ve meşkûr olan
muhterem Sebilürreşat Ceride-i Behiyyesi vesâtetiyle*

Abdürreşit İbrahim Tokyo'da
[Neslihan Aksoy Arşivi]

TOKYO'DA BEYNELMİLEL VE BEYNELEDYÂN BİR İÇTİMÂ*

[Japonya Muhabiri Ahmet Münir'den Sebilürreşat'a]

13 kasım 1913, Tokyo

Birkaç vakitten beri, Amerika ulemâsından ve Amerika'nın *Muvahhidîn-i Hıristiyanîye* cemaati azâsından Doktor Sanderland nâm zât Japonya'da bulunmakta, mütenevvi mesâile dair felsefî konferanslar vermektedir. Bu zât Amerika ve Avrupa'da mevcut *Muvahhidîn-i Hıristiyanîye* mezhebinin ileri gelenlerinden olup, el-yevm Panama kanalının resm-i küşadı münasebeti ile açılacak sergi vaktinde Amerika'da in'ikad edecek Edyan Kongresi'ne iştirake edyân-ı saire ulemâsını dahi davet ve aynı zamanda bir devr-i âlem edip ulemâ-yı edyân ile mahallinde müdâvele-i efkâr etmek için Muvahhidîn Mezhebi'nin heyet-i idaresi tarafından tevkil olunmuştur. Doktor Sanderland Japonya, Rusya, Almanya, Fransa, İngiltere, Balkanlar ve Türkiye'de seyahat ettikten sonra, İstanbul'da İslâm ulemâsı ile görüşecek ve onların bu kongreye iştirak hakkındaki fikirlerini istimzaç ettikten sonra Hindistan, Çin ve Moğolistan gibi edyân-ı mütenevvia merkezlerini dahi ziyaret ederek, yine Japonya'ya gelip seyahati hakkında konferanslar verecektir. Bâdehu Amerika'ya avdetle orada kongrenin akdi için hazırlıkta bulunacaktır. Kongrenin maksadı *muvaḥḥidîn* arasında takarrüp yollarını aramaktan ve edyân-ı mütenevbianın felsefesi hakkında hakiki malûmat istihsalinden ibaret olacaktır.

* *Sebilürreşat*, 13 kasım 1913, c. 11, nr. 270, s. 157

Sebilürreşat'a Japonya'dan gönderilen mektubun içeriği o derece dolu ve dikkat çekici. Mektubu Tokyo'dan yazan ve babası Abdürreşit İbrahim'in Japonya'da yaktığı ateşi söndürmemeye çalışan Ahmet Münir'in misyonerlik çalışmalarına işaret etmesi de ayrıca önemli. Bunun gibi Japonya'dan gönderilmiş daha bir hayli mektup bulunuyor *Sebilürreşat*'ta.

Japonya'nın mütenevvi merkezlerinde bulunan İslâmlar bunun ehemmiyetini takdir ederek, *Tokyo El sine Mektebi*'nde Urdu lisanı muallimlerinden Muhammet Bereketullah Efendi'nin himmeti sâyesinde Doktor Sanderland'a büyük bir ziyafet verdiler. Mecliste milel-i mütenevviaya mensup İslâmlar, Amerikalı İngilizler ve Japonya ekâbir-i siyâsiyûnundan, meclis-i ayân ve mebusân azâsından, ulemâdan, muallimlerden, hutabâdan yetmiş karîb misafir bulunmakta idi. Misafirînin, ekseri Doktor Sanderland'ın seyahatinin telif-i kulûb yolunda atılan birinci adım olduğunu söyleyerek tebrik ve yahut tevhid-i edyân fikrinin sulh-u umûmiye edeceği hidemâttan bahis ile gayet beliğ nutuklar irâd ettiler. *Cemiyet-i İslâmiye*, Doktor Sanderland'ı ve Japonya ekâbirini davetle onlara uhuvvet-i İslâmiyenin ne kadar samimi olduğunu göstermek istiyordu ve eminim ki bunda muvaffak olmuştur. Zira dün din-i İslâm'a muhabbet eden bir Japon'un bugün müslümanlarla olan samimi irtibatı, dün İslâmiyet'i kabul eden bir Japon'un bugün taama ism-i ilâhîyi zikir ile mübâşeret ve bunun gibi evvel emirde göze çarpan ahvâl ki, İslâmları daima mesrur eder, ecânibe dahi tesirsiz kalmayacaktır. Misyoner erâcîfini okuyup İslâmiyet hakkında malûmat toplayan bir Amerikalıda bu nevi' ahvâl câlib-i dikkattir ve İslâmiyet'in mübeşşirîni Nasrâniye tarafından neşir olunan yalanlardan derecât ile âlî olduğunu da gösterecektir. Hatta denebilir ki tedkikat-ı diniyede bulunan bir âlim için bu ahvâlin daha bazı müstahsen ve mühim tesirâtı da görülecektir. Âlim-i mumâileyhin Deraliyye'yi ziyareti esnasında İslâm ulemâsı ile icra edeceği mülâkatların tesirsiz kalmayacağı şüphesizdir. Her fırsattan istifade yolunu tutmak ve her vâsita ile dîn-i mübîn-i Ahmedî'nin lâ-yuad ve lâ-yuhsâ mezâyâsını ecânibe de göstererek, dîn-i ilâhînin memâlik-i Garbiyede tesirini tezyîd yolunda sarf-ı gayret etmek ulemâmıza bir vazifedir zannederim. El-yevm Amerika misyonerleri, Fransa Cizvitleri âlemi kaplayıp her tarafta neşir-i din ediyorlar. Bâtıl olduğuna velev kısmen kendileri bile kail oldukları Ortodoksluğu neşir için, Ruslar her sene kırk beş ilâ elli bin ruble sarf ederek Japonya'da bir heyet-i mübeşşire bulunduruyorlar.

Amerikalı misyoner cemiyetleri senevî yedi yüz bin Frank, Cizvitler yarım milyon Frank kadar nakit sarf ediyorlar da, biz hâlâ hükûmetimizin mübeşşirlik edeceğini bekliyoruz. Her dindar müslim din yolunda, müellefe-i kulûbün saadeti yolunda üç, beş kuruş vermeli iken, biz onu yalnız ecanibte görüyoruz. Karneci, Rokfeller gibi ağniyâ milyonlar sarf ettiği gibi Con, Simon, yahut Dimitri dahi dinini neşir için kazandığı cüzî bir meblağdan senede bir iki Mecidiye ayırıyor. Hâlbuki biz beş para vermedikten başka, Japonya gibi müstaid-i terakki ve tefekkür bir memlekette neşir-i din-i İslâm yolunda himmetini, vaktini, rahatını, sıhhatini acımadan çalışan zevata ve hususen Bereketullah Efendi gibi ulemâ-yı muhteremimize itâle-i lisân ederek onun hristiyan misyonerleri ile müttehiden çalıştığını söyleyerek leke sürmeye çalışan bazı namussuz, dinin ne olduğundan bîhaber bazı ahlâksızlar dahi ortaya çıkıp etrafa erâcîf neşir etmekten hâli kalmıyorlar. Başlarına bir şapka geçirmekle medenî olduklarını zanneden bu nevi' erâzîl, ehl-i Hakka her yerde taarruz ettikleri olağan hallerden ise de, ecânibin ahvâlini, ahlâkını daima tetkik ve tettebbu etmeyi âdet edinmiş Japonlar meyânında ne kadar teessüf olursa azdır ve pek fena tesirler bırakacağından korkulmaktadır. Lakin dinine muhabbetli, Hilâfet-i Muazzama-i İslâmiyyeye kalben, ruhen merbût ve her anda kendini bile fedaya hazır zevât-ı muhteremenin himmeti hiçbir vakit öyle safsatalarla sarsılmayacağına şüphem yoktur.

Vaside Dârülfünûnu
Ahmet Münir

ARZ-I MAHMİDET*

[Bereketzade İsmail Hakkı'dan *Sebilürreşat*'a]

20 kasım 1913

Burada ve gerek baîd ve karîb vilayât-ı Şahanede ikamet-güzîn efâzıl-ı kirâm tarafından, tefsir-i şerîfin tebriki vesilesiyle peyâpey şeref-tevarüt eden envâ'-ı nâme-i iltifata azîm teşekkürler eder, kesret-i mesâlih-i resmiyeye mebnî ayrı ayrı ecvibesini takdim edemediğimden *Sebilürreşat*'ı arz-ı mazerete tavsît eylerim.

Başmüdde-i Umûmî
Bereketzade İsmail Hakkı

* *Sebilürreşat*, 20 kasım 1913, c. 11, nr. 271, s. 176

Mehmet Akif'in yakın arkadaşlarından olan ve İttihat Terakki Hükümetleri döneminde başsavcılık görevinde bulunan Bereketzâde İsmail Hakkı Bey'in mektubu, derginin hemen her sayısında yayınlanan tefsir metinleri üzerine okuyucuların gönderdiği tebrik mektuplarına umumi bir cevap ve teşekkür mahiyetindedir.

مَسْئَلَتِ اِتْلَاقِ حِرَاطِ تَیْمِ

مطبعة و محل ادارہ :

جہاں اولغندہ امیت
مذہبی حوازیہ
شکول پشوندہ
۲۲ نومبر

مسکرتہ و افق آثار
جدیدہ مالمونیہ
قبول اولور

درج ابدان آثار امارادہ اولور

دین ، فلسفہ ، علوم ، حقوق ، ادبیات ، تاریخ ، سیاسیات و باہنامہ احوال و مشورہ اسلامیدریم بحث ایدر و ہفتہ بر نشر اولور .

.....
صاحب و بنواری :

ابواللہ زین العابدین - ح . اشرف ادیب
تاریخ تاسیسی

در سادہ نکتہ پنجمین ۵۰ با بدر

قیرلہدن مقوا بودو ایلہ کونڈیلیرہ ستوی
۲۰ غروش فضلہ آلبر

آبویہ بدلی

سہلی	القی آفاق	غروش
۶۰	۳۵	۶۰
۶۰	۳۰	۶۰
۱۷	۹	۱۷

۱۰ نور ۳۲۴

یدنیجی جلد

۸ ذی الحجۃ الشریفہ ۱۳۲۹ ہجرتیہ ۱۷ تشرین ثانی ۱۳۲۷

عدد : ۱۶۹

عثمانی اسلام محی آلانلرہ آیینہ مکتوب

بکن نسخہ مزیدہ درج ایدبان و عثمانی محی آلانلرہ مسلمانلر
حقندہ پروردہ ایمکندہ اولدقاری آیلہ افکار و حسابہ تر جان اولانلرہ
جنابلرہک مکتوبہ جواب ویرماک بر و تلیفہ قدر شناسی در .
عثمانی - مسلمان محی آلانلرہ امین ارلہ ایدرلرہک بک جنابلرہک
مکتوبہ عثمانلرہ حقندہ اظہار ایداش اولان حبیات عالیجنانہ
بتون عثمانلرہچہ مظهر تقدیر و تشکر اولمدر . عثمانلرہدہ آلانلرہ
قدر ایکی ملکات آراسندہ موجود اولان علاقہ و روابطی تقدیر
ایدیورلر . عثمانلرہچہدہ معلوم درکہ عثمانی و آلمانیسا ایمپراطور اقلری
یک دیکرینہ دوست و آتیادہ متحد اوله جی بر وضعیتہ بولیدورلر .
زیرا شو دوستلرہ یکلر حسد یات اوزریشہ دکل ایکی ملکات
منافع حیاتیلری اوزریشہ مستددر . قوی و محشم المانیہ عثمانلرہ
لازم اولدینی کی و ترقی و متعالی بر عثمانی - اسلام حکومتی دہ
آلمانیہ لازمدر .

زیرا بیلیدورلرکہ آلمانیسا شو سوک زمانلرہدہ ساحتہ ترقیادہ اولہ جسم
خطولرہ آغندہک ایزترایستہ منکندی دائرہ سندن جیبقی مجبوریشہدر .
پسجارقہ کشرق بر فطر لاقیدی ایلہ کوردیکی زمانلرہ جبرقدن
کیشدر . بو کون لمانیا بشریت مدنیہک باشہ کیش . آلمانیسا علوم
و فونی ، صنایع و تجارتی پسجارقہ کی بر داعی اعظمک بیلہ تخمین
ایدمہ بیک قدر ایلرولمدر . بو کون فرانسیسی تبارتجہ متابعہ
قات قات کیش . انگلزمندہ عمل عمل کچمکندہ اولان آلمانیسا الہ
گندینی ایچون بر خرچ . بوزہ یک داعی بر میدان آرایہ بقدرہ

حالوکه آلمانیلرہ کیدہ جکی بولاک قابوسی . آجانی میدانلرہک الاختلالری
بزم المزددرہ . بپاہ علیہ آلمانیلرہ بزم طوغر و سوق ایدن یالکیز حساب
وکل . بلکہ الحوات حیات در . بو ایسہ دوستلرہ ایچون اک طوغر و
اک متین بر زمین در .

بزیلیدورلرکہ آلمانیسا بزم قرقین مترقی و متعالی اولمازلی استیور .
زیرا بزیلیدورلرہ اولمزرہق یالطبع آلمانیلرہک شرقہ طوغری اقتصاداً
بورومہ سی غایت کوچ و حتی غیر قابل احرا اولور . آلمانیلرہک قوی
و محشم رقیلری عین زماندہ بزم اطرافزی دہ طوغرلرہرہ هیچ شہہ
یوقدرکہ زبجو اولورسہق شرقک آناختاری ، آلمانیلرہ زیادہ .
رقیلرہک انہ کچہ بکدر .

بزم کناجہ . آلمانیسا ایلہ آرامزدہ هیچ بر مسئلہ معلقہ هیچ بر غناس
مادی اولدینی ایچون آلمانیلرہک احتراوات جنبہ کجایانہ سندن توهم
ایدمک حالہدکلر . بالعکس بزی علی الدوام تهدید آئندہ بولوندرمقدہ
اولان قوتلر عین زماندہدہ آلمانیلرہک مدهش رقیلرہرہ .

ایستہ دوستلرہ و آتیادہ بر اتفاق دائمی ایچون ان متین اسلارہ .
فقط یالکیز شو سوک زمانلرہدہ یکدیگرینی ولی ایدن ایران
مراکش و طرابلس مسلوللری اسلام افکار عمومہ سندن آلمانیلرہک
مسلمانلرہ قارشی صمیمیتی حقندہ ترددلر وجودہ کتورمک مایمقدہ
ایدی . عالم اسلام . آلمانیسا ایمپراطوری حشمتلرہ و بلہامک . مواعید
بلیدن زیادہ . اجرا آنہ اہمیت ویرمہستی آرؤو ایدردی . بزیستہ
دلکہ ماکشترمن بر دشمن طرفندن هجومہ اغترادینی زمان آلمانیسا
هیچ اولمزرہ نفوذ منوی دن استغفادہ ایدرکہ بزم عجبی و صمیمیتی
فلا ثابت ایستون . اٹ . مسئلہ اخباردہ آلمانیلرہک مشکل موقعدہ
قادرینی دہ تقریر ایدرؤ . آلمانیسا و کون ایشا ایلہ برعہ اندامیلہ بغی دہ

AFGANLI ÖĞRENCİLERİN SEBİLÜRREŞAT'A TEŞEKKÜRÜ*

[Afganistan Medresesi Müdürü
Mahmut Tarzî'den Sebilürreşat'a]

19 kasım 1913

Efendim,

Halep mahfil-i askerîsi müdürü Nâzım Beyefendi'nin lûtfen Afganistan Medresesi şâkirdânına, *Sebilürreşat* gibi müslümanların mûcib-i iftihârı olan yegâne risâle-i dîniyenin bir senelik abonesini hediye etmesi, bizi fevkalâde müteessir etmiştir. İşbu tuhfe-i mukaddeseden son derece memnun olan Afganlı talebelerin teşekkürât-ı minnetdâranelerinin, cerîde-i mutebereniz vasıtasıyla Nâzım Beyefendi'ye beyan buyurulmasını temenni ederiz.

Hediye-i kıymetdârın Osmanlı ve Afganlılar arasında mevcut meveddet ve irtibât-ı biraderânenin tezyîd ve takviyesine bâdî olması da ayrıca mûcib-i şükrandır.

Bâki, ihtirâmât-ı fâikamızın kabulü müsterhamdır efendim.

Müdür ve Sermuharrir Mahmut Tarzi

* *Sebilürreşat*, 18 aralık 1913, c. 11, nr. 275, s. 236

İlgili dönemde Halep'te, Afganistanlı öğrenciler için özel bir okul, medrese kurulduğu anlaşıyor. Gene Halep'te bulunan yüksek bir Osmanlı subayı, Afganlı öğrencilere büyük bir ihtimam gösteriyor ve onları bir yıllığına *Sebilürreşat* dergisine abone kaydettiriyor. Bu sıralarda yürürlükte olan Afgan Mektebinin müdürü Mahmut Tarzi (1865-1929), gösterdiği ilgi dolayısıyla askeri müdür Nazım Bey'e teşekkür ihtiyacı duyuyor. Fakat bu duygularının *Sebilürreşat* aracılığı ile kamuoyu tarafından da bilinir hale gelmesini istiyor. Mahmut Tarzi'nin mezarının Türkiye'de olduğunu söylemeye gerek var mıdır? Türk-afgan dostluğunda Tarzi'nin büyük bir emeği söz konusudur. Bu arada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki hocalığını da anmak gerekir.

FİLİPİN MEKTUPLARI-1*

[Muhammet Vecih Efendi'den Sebilürreşat'a]

10 aralık 1913

Geçen cuma günü Bombay'a vasıl oldum. Cuma Mescit Câ-mii şerîfinde tilâvet-i hutbe kabil olamadı. Çünkü Zekeriya Mescit Câ-mii şerîf imâmı diğer İmam Efendi'ye galebe edip, bendenizi Zekeriya Mescidi'ne götürdü. Hutbeyi orada okudum. Mevzûu hutbe uhuvvet-i İslâmiyeden ve vezâif-i müslimînden ibaret idi. Ba'de's-salât ahâliden gördüğüm âsâr-ı hürmet beni alkışlattı. Zât-ı eşref-i Hazret-i Hilâfet-penâhî'ye ettiğim duaya cümlesi ağ-layarak âmîn-hân oluyorlardı.

Ertesi günü şimendifer ile altı saat mesafede kâin Surat şeh-rine, oradan Rander, Beryad kasabalarına gittim. Buralarda gerek mesacidde, gerek İslâm kulüplerinde mevzalar irat ettim. Mevi-zalarımda esbâb-ı hilkatten, saadet ve şakavet-i ezeliyye, bi'set-i kâinattan, İslâmiyet'in iki rûkn-ü azîmi ilim ve fazilet olduğundan, ehl-i İslâm'ın dünyanın neresinde olursa olsun yekdiğere karşı ifasıyla mükellef oldukları vezâiften, İslâmiyet'e her nasılsa giren bazı hurâfât-ı İsrâiliyeden bahsettim.

Bazı yerde arabî, bazı yerde fârisi ibâre ile dilim döndüğü kadar ifade-i meram ediyordum. Ancak Rand kasabasının *Encü-men-i İslâm* nâm kulübünde verdiğim meviza fransız lisanıyla idi.

* *Sebilürreşat*, 5 mart 1914, c. 11, nr. 286, s. 425-426

Meşihat makamı tarafından belirlenerek Filipinler'e gönderilen genç bilim adamı Mehmet Vecih, yolda uğradığı Bombay'dan (Hindistan) yukarıdaki mektubu gönderiyor. Dolayısıyla ilgili mektup, dönemin devlet kurumlarının, Türk ve İslâm dünyasına yönelik açılım politikalarının ortaklaşa yürütücüsü olduklarının işaretidir.

Mektupta gözden kaçırılmaması gereken bir husus da şudur:

İlk yıllarda İngiliz Dârülfünun'da vazife yaparken *Sıratı Müstakim* ve *Sebilürreşat* dergilerine yazılar yazan, tercümeleyen yapan Halil Halit Bey'in mektubun yazıldığı tarihlerde Bombay Şehbenderi olduğudur.

Fransızcaya vukufu olan bir zât Urduçaya nakil ve tercüme ediyordu. Her yerde müslümanlar âcize gül demetleri, gerdanlıkları takdim ettiler. Huzzâra şekerler, şerbetler tevzii suretiyle ikramda bulundular. Bunları haber alan *Bombay Şehbenderi Halil Beyefendi* bittabi Hariciye Nezareti'ne yazmıştır. Dün gece Bombay'a avdet ettim. *Halil Halit Bey*'le görüştüm. Daha ziyade vakit geçirmeyerek hemen Kalküta'ya azîmetim takarrür etti. İnşallah bu akşam Delhi, Bahupal, Agra tarikiyle Kalküta'ya gideceğim.

Mehmet Vecih

FİLİPİN MEKTUPLARI-2*

[Muhammet Vecih Efendi'den Sebilürreşat'a]

16 aralık 1913, Aligarh

Delhi etibbâ-yı İslâmiyesi meşâhirinden Doktor Muhtar Ahmet Ensârî, ki vaktiyle *Hint Hilâl-i Ahmer heyetiyle* Dersaadet'e gelmişti. Birader-i muhteremi Hakîm Muhammet Ahsen Sahib'i acizlerine terfik ederek Aligarh'da bulunan medrese-i İslâmiyye'nin ziyâretine gönderdi.

Aligarh kasabası Delhi'den seri şimendifer ile iki buçuk saat mesafede kaidir. Bu kasabadaki medrese-i İslâmiye, câmi, ders-hane, ikametgâh-ı talebe ve muallimîn gibi aksâmı dâhil olduğu hâlde beş, altı mil-i muhîtinde bir daire içindedir. Mescidine yalnız 125 bin rupiye, câmii şerîfi cephesine menkûş sure-i Velfecr'in yalnız nakşına altı yüz bin rupiye sarf olunmuş.

Medrese-i mezkûre İbtidâî, Rüşdî ve Âlî kısımlarını hâvi olmak üzere, başlıca on muazzam binadan mürekkeptir. Bu binalardan kısm-ı âlî dersaneleriyle bazı talebe hücrelerini muhtevîdir. Üç yüz kadem tûlünde ve hemen o kadar kadem arzındadır. İrtifai da 6-7 metreden eksik değildir. Talebenin miktarı 1.300'dür. Bunların 1.100 neferi şehirlidir ki 24 rupiye ücret itâ ediyorlar. İki yüz kadarı da meccanen kabul edilmiştir. Medreseleri leylîdir. Tatil zamanları pazar gününün tamamı ile, cuma gününün yalnız salât vaktidir. Pazar tatilinin sebebi, fûnûn-ı asriyye muallimleriyle müdür-i umûmînin İngiliz olmalarıdır. Medresenin müdür-ü sânisî ve muavini, kâtip ve vekil-i umûru, altı kadar muallimi de müslümandır.

Bu medresede ulûm-ı dîniye, fûnûn-ı cedîde okunmaktadır. Câlîb-i dikkat olarak edebiyat-ı arabîyyeyi bir Alman Yahudi okutmaktadır. Bu zâtın ahâlî-i İslâmiyye muhabbeti herkesin taht-ı iti-

* *Sebilürreşat*, 5 mart 1914, c. 11, nr. 286 s. 425-426

raf ve tasdikindedir. Arapçayı pek fasih söyler. Bir de medresenin müsâfirîn-i İslâmiyeyi kabule mahsus bir büyük salon, dört yatak odası, iki küçük salon ve levâzım-ı saireyi hâvi misafirhanesi vardır. İşte âcizleri refikimle buraya misafir olmuş idik. Vusûlümün ikinci günü ba'de'z zuhr saat üçte, Medrese Müdür-i Sanîsi Doktor Ziyaettin Sahib'in daveti üzerine, bilcümle muallimîn-i İslâmiye ve talebenin huzuruyla konferans salonuna girdik.

Talebeye zuhûr-u İslâmiyet, ilim ve fazilet, erkân-ı İslâm, menâfi'-i maddiye ve maneviyesi, İslâmların sebep-i zafiyet ve inhîâtı, vezâif-i müslimîn hakkında bir meviza irat ettim. Mevizayı ulemâdan Süleyman Eşref Efendi Urducaya nakil ve tercüme etti. İbtidâ ve intihâda, mevizanın hîn-i îrâdında bir kısmı Arapça bilen talebe tarafından müteaddit defalar vuku bulan alkışlar salonda hüküm-fermâ olan samt ve sükûneti ihlâl ediyordu. Alman Yahudi muallim dahi hazır idi. Konferansın tamamından sonra bilhassa elimi sıkıp beyan-ı teşekkür etti. Bunları mektebin gazetesi tafsilen yazacaktır, bir nüshasını elde edersem gönderirim.

Mehmet Vecih

MÜSLÜMANLAR MESKENETTE ERMENİLER FAALİYETTE*

[Mehmet Bey'den Sebilürreşat'a]

29 ocak 1914, Haçin

Her yerde olduğu gibi burada da İslâmlar cehalet, fakr u zaruret, zillet ve meskenet içinde ömür süregeliyorlar!.. Karşılarında Ermeni unsuru alabildiğine terakki ettiği hâlde, bizimkiler günden güne tedennî etmektedirler. Bütün ticaret ve sanat Ermeniler elindedir. Her ne kadar arazi müslümanların elinde ise de, mahsulât Ermenilerin ambarlarına doluyor. Arazi sahipleri birer amele menzilesindedir. Müslümanlar çalışıyor, paralar Ermeni kasalarına akıyor. Maarife gelince, bizimkiler hâlâ elifi görse mertek sanır. Ermenilerde ise bugün okuma yazma bilmeyen hiçbir ferde tesadüf edilmez. Bizim yıkık, harap mektep viraneleri karşısında onların kilise mektepleri birer saraydır.

Bu mekteplerde bugün iki binden ziyade çocuk tahsil etmektedir. Hârice gönderilen talebe de hayli miktara bâliğ olmaktadır. Çocuklara verilen terbiyenin esası müthiş bir taassub-ı Hıristiyanîden ibarettir. Çocuklar hep bu mefkûre ile terbiye ediliyor. Her çocuk kiliseye müdâvemete mecburdur. O derecede ki bir defa kiliseye gitmeyen çocuktan, muallim cezayı nakdî alır. Ermeni çocuğunun nazarında hıristiyanlık pek mukaddes bir din, kilise pek mukaddes bir yerdir. Hıristiyanlık ve kilise Ermeni çocuğunun hayatından mukaddemdir. Hıristiyanlık ve kilise uğrunda Ermeni çocuğu hayatını feda etmeyi işten bile saymaz. Çocuklar işte hep

* *Sebilürreşat*, 29 ocak 1914, c. 11, nr. 281 s. 334-335

Sebilürreşat'ın Kafkasya muhabiri olan Mehmet'in ikinci bir mektubu daha!.. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından altı ay kadar önce yazılan mektup, ilgili tarihte Ermenilerin ve yerli müslümanların durumunu kavramak bakımından önem arz ediyor.

bu suretle yetiştiriliyor. Bulunduğum hane komşusunun on yaşında bir çocuğu var ki, hizmet ediyor. Geçen cumartesi günü idi çocuğu çağırdım. Hemşiresi çıktı:

— Mardiros kiliseye gitti efendim, dedi.

— Mardiros henüz çocuktur, dedim. Günahı yoktur ki kiliseye gitsin.

— Evet efendim, çocuğun günahı olmaz. Fakat kiliseye gitmezse muallim ceza alır.

Her kiliseye bir muallim gidiyor. Gelen talebeyi yazıyor. Ertesi günü her muallim yaptığı defteri müdüre tevdi eder. Müdür tarafından tetkikat icra olunur. Her hangi talebe kiliseye gitmemiş ise bir gurus cezâ-yı nakdî ile mahkûm edilir. Mektebe gitmemenin cezası ise on beş sopadan başlıyor. Sonra Ermeni lisanına verilen ehemmiyet de pek büyüktür. Çocuk gerek mektepte, gerek hâricinde mutlaka ermenice konuşmaya mecburdur. Ermeniceden başka bir lisan ile konuşan çocuktan, beher kelime için beş para cezâ-yı nakdî alınıyor.

Büyüklerle gelince, rakı ve tütün istimal edenler cemaatin muâvenet-i maddiye ve maneviyesinden mahrumdur. Ermeniler için kahveye gitmek, meyhanede oturmak, gençler için sigara içmek en şenî' bir ahlâksızlıktır. Bu gibiler derhâl murahhasa tarafından tecziye edilir. Haçin'de üç meyhane, bir kahvehane vardır. Bunların müsteciri ve müşterisi müslüman ahâli ile memurînden ibarettir. Zaman olur teessürümden saatlerce ağlarım.

Yâ Rabbi bizdeki bu miskinlik, bu ahlâksızlık nedir?

Bence bütün bu idbârın esası, menbâi cehildir. Bütün bu fenalıklar oradan geliyor. Sonra dalâlette kalan bu halkı irşat edecek rehberlerimiz, yani ulemâ sınıfı da dünyadan bîhaber. Bütün gözlerini cennetin hûrilerine çevirmişler. Falan duayı oku, al sana yetmiş bin hûri! Yüz bin gılmân!.. Elmas şişelerden şaraplar sunuyorlar. Bizim bütün vaazlarımızın esası bundan ibaret! Kurban bayramında bizim hoca efendi kurbanların yevm-i âhirette birer at olacağını, ona binerek Sırat köprüsü geçileceğini, müteaddit kurban kesenlerin müteaddit atları olacağını, bunlardan birine binip, diğeri yedekte çekileceğini anlatıp durdu. Ben iki tane kesmeye niyet etmiştim. Ahirette yedekte çekmek sıkıntısından

kurtulmak için, bir tane kesmekle iktifa ettim. Kurbanın biraz da menâfi'-i dünyeviyesinden, esbâb-ı ictimâiyesinden bahsedilse olmaz mı? Hayır olmaz. Dünya dâr-ı mihnet! Onun sözü mü olur? Sonra bir de kiliseye gidip papazı dinle. Herif, iktisadi, idari, içtimai, hatta siyasi bütün hayat için elzem olan mesâilden bahsediyor, cemaatin fikrini tenvir, harekâtını tanzim, terakki yollarını irâe eyliyor. Sonra halk alabildiğine saha-i terakkide koşup gidiyor. Beride, işte bizimkiler kahve köşelerinde miskin miskin tavla, iskambil oynuyor.

Ah ne diyeyim, nasıl söyleyeyim... Hemen Allah müslümanlara intibah versin.

Mehmet

BEYRUT MEKTUPLARI: MEVLİD-İ NEBEVÎ İHTİFÂL-I MUAZZAMI*

[Haris bin Hümam'dan Sebilürreşat'a]

5 mart 1914

Beyrut'umuz son günlerde, iki büyük hareket-i milliyeye tecellî-gâh oldu: Mevlid-i Nebevî ihtifâl-i muazzamı; merkez-i Hilâfet'ten selâm getiren kahraman tayyarecilerimizin istikbâl-i muhteşemi.

Mevlid-i Peygamberi ihtifalini tertip eden *Mevlidü'n Nebiy-yi'l Enver Cemiyetinin* gazetelerde intişar eden beyannamesini tercüme edeceğimi geçen mektubumda yazmıştım:

Ahvâl-i ümem ve etvâr-ı akvâm ile tarih-i şerâyi ve edyâna muttali olanlar arasında müttfekun aleyhdir ki Seyyid-i veled-i Adnan ve mefhar-i Benî Ya'rub ve Kahtân, daha doğrusu Seyyid-i nâşirîn-i şerâyi' ve edyân hazretlerinin tevellüt buyurduğu asırda Arap ümmeti; müteferrik ve müteşettit idi. Aralarında hiçbir

* *Sebilürreşat*, 5 mart 1914, c. 11, nr. 286, s. 423-425

Haris bin Hümam'ın Beyrut'tan gönderdiği mektubu, üç ayrı hadiseyi ve bunun halkta meydana getirdiği coşkuyu dile getiriyor. Bunlar da sırası ile Hz. Peygamber'in velâdeti dolayısıyla Beyrut'ta düzenlenen görkemli anma programı, Türk tayyarecilerinin İstanbul'dan Beyrut'a gerçekleştirdikleri uçuş denemesi ve bir de Birinci Büyük Savaş öncesinde İttihat ve Terakki Hükümetinin Beyrut'ta bulunan Mekteb-i Hukuk ve Dârümuallimin'de Arapça ile eğitime onay verilmesi!..

Birinci Dünya Savaşı'nın ayak seslerinin işitilmeye başladığı bu sıralarda, Fransızların Lübnan'a göz diktiği, Türk uçaklarının bunun için gönderildiği, ayrıca ayrılıkçı unsurların tesirini daraltmak amacıyla Arapça eğitime geçişe izin verildiği kolayca anlaşılabilmektedir. Bu arada *Sebilürreşat*, Haris bin Hümam'ın mektubunu yayınlarken, üzüntü verici bir gelişmeyi de okuyucularına haber veriyor. O da, Beyrut'a inen Türk uçakları kaza yaparak düşmüş ve uçağın pilotu Yüzbaşı Fethi ve mülâzım Sadık şehit olmuşlardır. Bu bilgileri hâvi geniş bir açıklama yapan *Sebilürreşat*, metnin sonunda Namık Kemal'in şu melhur beyitini kullanıyor:

Vücudun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam, râh-ı vatanda çâk olursa cevri-i mihnette.

râbita yoktu, asabiyât ve kavmiyât nâmına birbirleriyle didişip duruyorlardı. İşte o sırada Cenâb-ı Mustafa asabiyât ve cinsiyâtı mahveden dînini neşretti ve bunların yerine Cinsiyet-i İslâmiye ve asabiyet-i dîniye'yi ikame eyleyerek bu sâyede şarktan garba, şimâlden cenûba doğru küre-i arzın sülüsünü istila eden bir müslümanlık râbita-i kaviyyesi meydana geldi.

İşte bu mukaddes râbita; diğer kuvvetlerin sekiz asırda yapabildikleri fütûhâtı seksen sene içinde başa çıkardı ve Arab'ı, Türk'ü, İranlı'yı, Habeş'i, Kürt'ü, Deylemî'yi, Hindli'yi, Çinli'yi, Cavalı'yı, Çerkes'i, Arnavut'u... hâsılı müslim ıtlâk edilen bütün akvamı etrafına topladı. Dünyanın her tarafına yayılan ümmet-i İslâmiye, on üç asırdan beri varlığını ancak râbita-i dîniye sâyesinde muhafaza edebildi, hasais ve mümeyyizât-ı hayatiyyesini ancak o suretle koruyabildi, bundan sonra tevâli edecek asırlarda da mevcudiyetine göz diken, parça parça ettikten sonra diğer milliyetlere mezcetmek isteyen ve bu suretle müslümanlık kuvvetini ortadan yok etmeyi kuran akvam ve ümem arasında hakk-ı hayatını, havâs ve meziyyat-ı milliyyesini yine ancak o sâyede vikaye edebilecektir.

Bugünün müslümanları (ve bâhusus araplar) ancak başlarında en koyu arap yani sallâllâhu aleyhi ve sellem efendimiz bulunan ilk müslümanların vâsita-i intibâh ve teâlîsi olan râbita-i dîniye kuvveti sâyesinde kendilerini toplayabileceklerdir. Bu râbitanın en büyük alâmetlerinden biri de dünyanın her tarafında bulunan bütün müslümanların bu mübeccel râbita-i diniyenin müessisi olan Seyyidü'l Ümem'in (sallâllâhu aleyhi ve sellem) yevm-i vilâdetini ihtifaller, tekrim ve tazizler ile istikbâl eylemeleridir. İşte bu râbita-i kaviyeyi, bâhusus Garp milletleriyle garip muharebeler ettiğimiz bu esnada, size hatırlatmak için cemiyetimiz; Mevlid-i Nebvî-i Şerîf Bayramı günü her türlü tekrîmât ve tazizâtı icra etmenizi; dükkânlarınızı, mağazalarınızı kapamanızı, sadakaları, hayırlı işleri çoğaltmanızı, efendimiz göz bebeğimiz Muhammet Resulullâh sallallâhu aleyhi ve alâ âlihî ve sahbihî ve selleme bol bol salât ü selâm getirmenizi tavsiye eyler.

Bu beyannameyi kalp gözüyle okuyanlar; râbita-i dîniyeyi müslümanların bugünlerde daha acil, daha zaruri bir ihtiyaç hâ-

linde idrak etmeye başladıklarını hissediler. Filvaki artık imanları bir, Allahları bir, peygamberleri bir olan muvahhidînin bugün dertleri de bir olduğunu takdir ederek baş başa verecekleri zaman çoktan gelmiş, hatta geçmek üzere bulunmuştur. Hamdler şükürler edelim ki, müslümanlık âleminde bir kımıldanma, bir gerinme başlamıştır. Beyrut'ta peygamberimizin doğduğu gün, pek ulvî bir ihtifal ile tebci olundu. Yukarıda ismini zikrettiğim Cemiyet-i muhtereme tarafından tertip olunan program; *Mekteb-i Hukuk*'un merasim salonunda kemâl-i muvaffakiyet, kemâl-i izz ü şerefle tatbik olundu. Gurûbî saat dörtten altıya kadar (akşam üzeri iki saat) devam eden bu resm-i bihînde Vali Beyefendi, erkân-ı hükümet, beldenin bütün müslüman ayân ve eşrafı; binlerce zevat hazır bulunuyordu. *Mekteb-i Hukuk* binası müctemiîni istiâb edemiyor, dolup taşıyordu. İhtifal-i mukaddese tilâvet-i *Kur'an* ile başladı. Müteakiben müteaddit kasîdeler, nutuklar okundu ve Devlet-i Aliyyemizin teyidini mütemennî bir duayı müteakip mevkib-i ziyaret tertip olundu. Nutuklar, kasîdeler arasında muhtelif mekteplerin musikaları terennüm ediyordu. Talebe-i Osmaniye Müdürü Beşir Efendi el-Kassâr'ın *râbıta-i dîniyye* hakkında yarım saat kadar nutk-ı mufassalı; pek belîğ; pek şâyân-ı ibret ve dikkat idi. Bu îd-i kudî ile şâdân olan Beyrut müslümanları; müteakiben müslümanlığın fevz ü necâhını göklerden tebliğ eden bir beşîr-i semâvîyi istikbâl ile de ümitlendiler, müteselli oldular.

Beyrut müslümanlarının bağı yanıktır. Bir iki ay evvel Fransız tayyârı geldiği zaman, hepimizin başı aşağı alınmıştı; bir türlü semaya doğru bakamıyorduk. Osmanlılığı yerde arayan gözler, gökte bulmak istiyordu. Nihâyet merkez-i Hilafet'in akl-ı amelî ashâbı; Beyrut'un sema-yı zucretine bir kevser-i semavî sundular. O günü Fethi Bey'in Beyrut'a, hayır Beyrutluların sinesine, çünkü Beyrut müslümanları, Fethi'yi ve arkadaşını tayyareden elleri üzerinde başları üzerinde çıkardılar, konduğu günü görmeliydiniz!..

On beş, yirmi bin muvahhit; re's-i Beyrut'ta sevgili *Hilâl*'i deraguş ederek *merkez-i Hilâfet*'ten yükselen selâm-ı uhuvveti istikbâle şıtap etmişlerdi. Sevgili tayyaremiz kemâl-i muvaffakiyetle yere konar konmaz, binlerce halk muhterem tayyârın etrâ-

fını sardılar. Herkes Fethi ve Sadık Beyler ile musafahayı, onların beşûş ve mütevâzî simâlarını görmeyi şeref biliyordu.

Nihâyet söylediğim gibi muhterem tayyârlar eyâdî-i ihtirâm üzerinde Vali Bey'in çadırına getirildiler. Halk cûşâcûş idi. Herkes birbirini tesid ediyor, elhamdülillâh böyle bir gün gördük diyordu. Tayyaremizin burada gördüğü heyecan-ı hürmet ve şükranı; Beyrut matbuatı tespit etti. Teferruat ve tafsilatı öğrenmek için onları okumak lâzımdır. Mamafih Beyrut *Maarif-i Osmaniyesi*'nin gösterdiği eser-i cemil-i kadr-şinâsîyi, ilim ve hamiyete, hayat-ı vatana en ziyade alakadar bir uzvu bulunduğunu ispat etmek için tertip ettiği ihtifal-i saf u samimîyi mevzubahis etmeden geçemeyeceğim:

Mekteb-i Hukuk tedrisatı Arapça icra edilmek üzere küşat olunan yeni sultânî ve *Dâulmuallîmîn* biliştirâk, vali ve kumandan beyefendiler ile sevgili tayyarecilerimiz ve Beyrut Maarif-i İslamiyyesi erkânından mürekkep bir heyete bir çay ziyafeti tertip ettiler. Bu münasebetle her mektepten iki şakirt *Arapça ve Türkçe* nutuklar ile kahramanları, *Hilâl-i Osmanîyi* selâmladılar. Suriye şübbânı nâmına gayet hararetli bir hutbe irâd eden Osmanlı genci; bütün kalplerde heyecan-ı ümit ve selâmet uyandırdı. Nihâyet kumandan beyefendi, tam bir asker tavır ve lisan-ı merdânesiyle gençliğe açık ve metîn tavsiyelerde bulundular:

“Gençler, her şeyden evvel nefislerine hâkim olmalıdırlar. Her şey ispat ediyor ki, bu hassa sâyesinde elimizden gelmeyen şey bulunmayacaktır. Peygamber'den tutunuz da birçok eâzım-ı ulemâyâ kadar, büyük adamlar yetiştiren bu millet niçin bugün mahrûm-u kabiliyyet olsun? Nefsinize galebe ediniz, vazifenizi tanıyınız, bakınız ne çabuk ilerlemeye başlarız”

diyorlardı.

Ben de vatanın mürebbî-i irfan ve fazileti olan kahraman askerlerimizin mühim bir sima-yı idrak ve hamiyeti bulunan muhterem Kumandanın asil fikirleriyle sözümü bitirmek isterim.

Haris bin Hümam

CEVDET EFENDİ'NİN ÖLÜMÜ: FEN VE GENÇLİK İÇİN BÜYÜK BİR ZİYA*

[Mülkiye Baytar Mektebi Muallimi
İsmail Hakkı'dan Mehmet Akif'e]

14 mart 1914

Edib-i Muhterem Akif Bey'e

Mülkiye Baytar Mektebi üçüncü sınıf talebesinden Edirne Baytar Müfettiş-i sâbıkı Hasan Efendi'nin mahdumu Cevdet Efendi'nin vukû-ı irtihalinden dolayı pek ziyade müteessif oldum. Merhumun fûnûn-ı Baytariyye meyânında en ziyade sevip çalış-

* *Sebilürreşat*, 19 mart 1914, c. 12, nr. 288, s. 39-40

Mehmet Akif'in Mülkiye Baytar Mektebinden arkadaşı, aynen Akif gibi Edirne'de Baytar müfettişliği yapmış olan Hasan Efendi'nin oğlu Cevdet vefat etmiş. Meğer Hasan Efendi, oğlunu daha öncesinde Akif'e emanet etmemiş mi? Akif de zekâ ve kabiliyetine hayran olduğu Cevdet'i *Sebilürreşat* yazı ailesine dahil etmemiş mi? İşte Akif'in böylesine değer verdiği genç bir kabiliyet vefat ediyor, hocaları Akif'e haber veriyorlar. Mehmet Akif'in genç *Asım*'larından biri de işte bu Cevdet olmaktadır. Peki, büyük şair bu erken ölüm karşısında neler hissediyor? Onu da ilgili mektubun altına düştüğü kendi notlarından okuyalım:

Müntesibîn-i tıptan Ahmet Cevdet imzasıyla ara sıra *Sebilürreşat*'a fenni, sıhhi makaleler yazan bu çocuğu muhterem karilerimiz elbette tahattur buyurmuşlardır. Meslek-i ilmişindeki kudretinden, mesaisinden dolayı henüz on yedi yaşlarında iken heyet-i tahririyemiz arasına giren, risâlemize pek kıymetli hizmetlerde, muavenetlerde bulunan zavallı Cevdet'i, vâesefâ ki pek çabuk elimizden kaçırdık! O bize pek çok yazılar yazacaktı. O çocuk âlem-i İslâm'a pek çok hizmetlerde bulunacaktı. Ulûm-u sahîhaya, fûnûn-ı tabiiyyeye karşı pek yabancı, pek soğuk bir vaziyet gösteren, garbın terakkiyat-ı fenniyesine meddâh olmakla kendisine vazifesini görmüş nazanyla bakan gençlerimiz arasında Cevdet merhumun emsaline maalesef tesadüf edilemez. Babası, dört sene evvel rahmet-i Hakk'a irtihal ederken oğlunu bana emanet etmişti. Onun için bu çocuğun ne büyük bir sebat ile çalıştığını gözümle görüyor, birkaç sene sonra nasıl yüksek bir ihataya malik olacağını da pek emin olarak tahmin ediyordum. Heyhat!.. Vakıtsız bir ölüm, çocuğun o kadar emeklerini, benim o kadar ümitlerimi tarumar etti, gitti! Şu taziyet-nâmeyi göndermek kadirşinâşlığında bulunan İsmail Hakkı Beyefendi, hem merhumun muallimi, hem memleketimizin yegâne ilm-i hayvanât mütehassısıdır. Cevdet'in kıymet-i ilmiyesini öyle salâhiyettar, öyle büyük bir ağızdan işittiğim için bu kadar hakiki bir mateme karşı ne kadar müteselli olabilmek mümkün ise ben de o kadar teselli hissediyorum. Cenab-ı Hak Ahmet Cevdet'e rahmetler, mağfiretler, İsmail Hakkı Beyefendi'ye de uzun ömürlü birçok Cevdet yetiştirmek için muvaffakiyetler versin, amin.

Mehmet Akif

tığı ilm-i hayvanâtta az zaman zarfında gösterdiği iktidar-ı fevkalâdeden nâşî ileride kendisinden pek büyük hizmetler beklerken, böyle henüz genç yaşında vefat etmesi fen ve gençlik için büyük bir ziyadır.

Cenab-ı Hak merhumu garîk-ı rahmet ve sizlere sabır ve âfiyet ihsan eyleye.

*Mülkiye Baytar Mektebi
İlm-i Hayvanât Muallimi İsmail Hakkı*

Halkalı Ziraat Mektebi

[Mehmet Rüyan soydan Arşivi]

BÖYLE BİR GENCİN ARAMIZDAN BİRDEN BİRE UFÛLÜ*

[Halkalı Ziraat Mekteb-i Alisi Muallimi
Mehmet Süreyya'dan Mehmet Akif'e]

26 mart 1914

Sebilürreşat'ın son nüshasında heyet-i tahrîriyyenizden Cevdet Efendi'nin vefatını ve Muallim İsmail Hakkı Bey tarafından merhumun kıymet-i ilmiyesi hakkında yazılan mektubu okudum. Merhum ile laboratuvarımda bir iki defa görüşmüş ve ihtisas kesb etmek arzusunda bulunduğu fendeki iktidarını bil-amel görmüş olduğumdan, böyle bir gencin aramızdan birden bire ufûlü bendenizi pek müteessir etti. Cenab-ı Hak merhumu garîk-i rahmet eylesin. Henüz tahsil-i âlîyi ikmal ile uğraşan çalışkan Cevdet, Avrupa'dan geldiğimi bir refikimden öğrenir öğrenmez laboratuvarımı ziyaretle benimle görüşmek ve ilm-i hayvanât ve bilhassa parazitolojiye ait koleksiyon ve kitaplarımı görmek için *refakatinizde* olarak bir akşam Halkalı Ziraat Mektebi'ne gelmiş idi. Bunu elbette tahattur buyurursunuz. Haşerattan zü'l cenâheyn sınıfına dair mebâhise biraz derinleşince, karşımdaki genci takdir etmeye başladım.

Avrupa'ya gitmeden, oranın laboratuvarlarında çalışmadan haşerâttan bu kadar vakıfâne bahsetmek, muzır sineklerin isimlerini tayine münhasır evsâfın sûret-i tatbîkini bilmek, bu fenle iştigal eden Avrupa âlimleri ile münasebatta bulunmak, nihâyet oturduğu evin ufak havuzunda sivrisineklerin yüzde kaç nisbetindeki tuzlu suda neşv ü nemâyâ muktedir oldukları hakkında tecrübeler yapmak!.. Doğrusu bunlar bende büyük bir hayret

* *Sebilürreşat*, 26 mart 1914, c. 12, nr. 289, s. 50

Mehmet Akif'in genç kabiliyeti Cevdet'e (Asım'a) yönelik hocalarından Mehmet Süreyya Bey'in gözlem ve yorumları.

uyandırdı. Mekteplerimizde ekseri efendiler muallimin verdiği notalarla iktifa ve sınıfı geçmek için lâzım gelen malûmatı cem' ile meşgul oldukları hâlde, bu kaideden kendisini müstesna kılabilmiş bir genç ile görüştüğümden dolayı pek memnun olmuştum. Haşerât, parazitoloji... ilh. gibi fûnûnda nazariyât ve ameliyat ile beraber resim yapmak en büyük bir haslettir. Cevdet'in bana hediye ettiği üç cins Anopheles resmi, bugün laboratuvarımı tezyin eden resimlerdendir.

Beylerbeyi civarındaki Gulex ve Anopheles'lerin kâffesinin koleksiyonu yapmaya muvaffak olan bu genç, Halkalı'daki muvakkat müsafereti esnasında da rahat oturmayarak, mektebin havuzlarında bu haşerâtın kurt ve yumurtalarını arayıp koleksiyon yapmayı unutmadı. Hiç unutmam, nebâtât bahçesinde bir Tuya üzerinde tesadüfen yakaladığımız Asilus'un cinsini tayinde gösterdiği liyakat beni hayran etti. Millet, memleket böyle Hudayî nabit yetişmekte olan bir genci kaybettiğinden dolayı cidden bedbahttır. Eğer böyle bir genç Avrupa'da merhumun gösterdiği liyakatin yarısını gösterse, derhal hükümet kendisine maaş vererek tahsiline yardım eder. Laboratuvarlardaki muallimler de ellerinden gelen her türlü teshilâtı göstermekten geri kalmazlardı... Heyhat, şurasını da maalesef zikretmeliyim ki memleketimizin laboratuvarları bazı vahî özürler serdiyle merhuma kapalı bulundurulmakta idi. Hatta bu defa Avrupa'ya azimetimde kendi laboratuvarımı pek istediğim hâlde çocuğa emanet etmeye muvaffak olamamıştım. Mamafih bu gibi mevânî'a rağmen, Cevdet'in sa'yinde sarsılmaz bir salâbetle devamı, kendisini tanımak şerefine nâil olanlar içinde rütbesini yükseltmektedir. Pek vakitsiz ziyâ ise hepimizi tarifi nâ-kabil bir derecede meyus etmektedir. Cenab-ı Hak aile-i keder-dîdesine ve arkadaşlarına sabr-ı cemil ihsan buyursun.

*Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlîsi
Fenn-i Haşerât Muallimi Mehmet Süreyya*

ÂLEM-İ İSLÂM'I HABERDAR ETMENİZ*

[Doktor Milaslı İsmail Hakkı'dan
Sebilürreşat Ceride-i İslamiyesi'ne]

5 Mayıs 1915

Efendim,

İki aydır Antalya'dayım. Burada da bermutat işret aleyhinde çalıştım. Talep ve mülâhazalarım mutasarrıf beyefendi tarafından kabul buyuruldu. Ve melfûf beyânnâmeden anlaşılacağı üzere bütün livâ dâhilindeki meyhaneler kapattırılarak, elhak şân-ı İslâm'a lâayık bir muamele yapıldı. Umûm müslûmanlar müteşekkîr ve hükûmete duâ-hân olmaktadır. Keyfiyetin *Sebilürreşat*'a derci ile, hükûmet-i mahalliyyenin bu hayırlı himmetinden bütün âlem-i İslâm'ı haberdar etmenizi rica ederim. Ümit ederim ki başkalarına da nümûne-i imtisâl oluruz.

Baki arz-ı ihtirâmât eylerim efendim.

Doktor Milaslı İsmail Hakkı

* *Sebilürreşat*, 20 Mayıs 1915, c. 14, nr. 339, s. 5

Mehmet Akif'in başyazarlığını yaptığı dergilerin yazı kadrosunda üç ayrı İsmail Hakkı adı öne çıkmaktadır. Bunlar sırası ile Manastırlı İsmail Hakkı, Bereketzade İsmail Hakkı ve tıp doktoru olan Milaslı İsmail Hakkı (1870-1938).

Dr. İsmail Hakkı, çağdaş bilimsel bilgi verimine hâiz birisi olarak, zamanında akisler bırakmış düşünürler arasında yer almaktadır. Burada onun üç özelliği öne çıkmaktadır: Birincisi Türkiye Yeşilay Derneği'nin kurucularından birisidir ki, mektubundaki içki hassasiyeti buradan ileri gelmektedir. İkincisi de İstanbul'un işgal yıllarında düzenlenen Sultanahmet Mitinglerinin düzenleyicilerinden biri olmasıdır. Nitekim o mitinglerin önde gelen konuşmacıları arasında yer almıştır. Onun bu öncü tutumu, *Sebilürreşat*'ın işgal karşıtı tavrının yansıması olarak algılanmalıdır.

Milaslı İsmail Hakkı ayrıca son dönem düşünce adamları arasında da yer almaktadır. Hem modern bilime hem de klasik medrese ilimlerine vukufu, onu Mehmet Akif'in arzu ettiği terkip noktasında konumlandırmaktadır. *Kuran*, *İncil*, Müslümanlık ve Hristiyanlık üzerine çalışmaları, bazı tefsir denemeleri, ahlâk meselesi, *Tadil-i Hurûf* ve ülke olarak geri kalışımızın sebepleri hakkında yazdığı çeşitli eserleri ve sayısız makaleleri bulunmaktadır.

MEDİNE-İ MÜNEVVERE'YE GELECEKSİN*

[Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin Tûrbedârı
Ahmed Fevzi Efendi'den Sebilürreşat'a]

20 mayıs 1915

Sebilürreşat-ı Ceride-i İslâmiyesi'ne,

Şeyh Şamil merhum Medine-i Münevvere'ye azimet etmek üzere Dersaadet'e gelerek bir sene kadar burada ikamet eylemiş ve Sultan Abdülaziz'in fevkalâde iltifâtına mazhar olmuştu:

Mahdumlarından Gazi Muhammed Bey, 1291 tarihinde Rusya'dan Dersaadet'e geldiler. 93 Muharebesi'nde Gazi Muhammed Bey'in uhdesine, ferîklik rütbesiyle Anadolu Ordu-yu Hümâyûnu Süvari Kumandanlığı tevcih buyuruldu. Ba'de'l harb Dersaadet'e avdet buyurdular. O sırada müceddeden teşkil olunan Dağıstan Süvari Alayı'na kumandan tayin buyurdular. Fakat Hakan-ı Sa-bık'ın evhâmı üzerine, mezkûr alayın bir gece dağıtılması hase-

* *Sebilürreşat*, 14 ocak 1915, c. 13, nr. 322, s. 80

Dergi, Hz. Eyup el-Ensari Tûrbedarı Ahmet Fevzi'nin mektubunu, okuyucularına aşağıdaki takdim metni ile sunuyoruz:

Şeyh Şâmil Merhuma Dair

Gağavâtı’nı neşretmekte olduğumuz Şeyh Şâmil merhuma dair Ebû Eyyûb el-Ensârî radiyallâhu hazretlerinin tûrbedarı Ahmed Ziver Efendi tarafından gönderilen bir varakayı ber-vech-i âtî derc ediyoruz. Gazi-i müşarünileyhe ait malûmatı hâvî vürût edecek evrâk maa'l memnûniyye derc olunur.

Bu arada Şeyh Şamil'in *Gağavâtı* adıyla yayımlanmaya başlanan eserin, Dağıstan ulemasından Muhammet Tahir el-Karahî tarafından kaleme alındığını, aynı eserin Mehmet Akif'in damadı da olacak Ömer Rıza Doğrul tarafından tercüme edilerek Sebilürreşat Kütüphanesi'nin 24. eseri olarak basıldığını da bu arada kaydedelim.

biyle paşa-yı müşarünileyhin Bağdat'a memuriyetine irade-i Seniyye sadır oldu.

Bu iradeyi kendisine tefhim eden zâta, "Bağdat'a gidemem. Zira bu gece mânâda (rüyada) pederim merhumu elinde bir yeşil örtü olduğu hâlde gördüm. Buyurdular ki, yakında Medine-i Münevvere'ye geleceksin!" demesi üzerine, Medine-i Münevvere'ye azimetini hakkında ikinci bir irade-i seniyye sâdır oldu. Bunun üzerine Medine'ye azimet buyurdular. Yirmi sene sonra o mahall-i mukaddeste irtihal-i dâr-ı beka ile, pederleri cennet-mekân Şeyh Şâmil merhumun yanına defnolundular.

*Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretleri'nin
Türbedârı Ahmed Fevzi*

AH NE OLUR ŞU ZÂT-I MUHTEREM BİR KİTAP YAZSA*

[Bahriye Yüzbaşılardan ...
Fazıl-ı Şehir Ferit Kam Beyefendi'ye]

8 ağustos 1918

Muhterem üstat,

Şimdiye kadar maatteessüf ellerinizi öpmek şerefine nâil olamadım; sizi ancak *Dini Felsefi Musahabeler* nâmındaki kitab-ı mübârekinizle tanıyorum. Tilmizlerinizden biri bana o kitab-ı müstetabı verdiği akşam, hiç yatmadan sabaha kadar bitirdim. Bu kalem ve bu lisan ile yazılmış bir ilm-i Kelâm kitabımız olmadığına teessüf ederek "Ah ne olur, şu zât-ı muhterem bir kitap yazsa da mesail-i itikadiyemizi birer birer teşrih etse!" dedim.

Sizi pekiyi tanıyan arkadaşım böyle bir kitap yazmaya başladığınızı bana temin etti ve beni sevindirdi idi. O günden beri bekliyorum, bir şey yok! Şimdi geçen hafta intişar eden *Sebilürreşat*'ta Ferit (Kam) ismini görünce, hemen açıp makaleyi baştan başa süzdüm; bir mukaddime gibi telâkki ettiğim bu makale-i fâzılâneleri bana büyük ümitler verdi. İnşallah temennilerim husûle gelir; mesâil-i itikadiyeyi bu ünvan altında, zât-ı fâzılanelerinize

* *Sebilürreşat*, 8 ağustos 1918, c. 14, nr. 364, s. 265

Ferit Bey'in hâiz olduğu düşünce kabiliyetinin farkına varan, ayrıca onun dil ve üslûp noktasındaki başarısının birinci elden şahidi bir yüzbaşının *Sebilürreşat*'ı aracı kılarak kendisine gönderdiği bir mektubu. Bu mektupta dikkati çeken husus, din dilinin yenilenmesi ihtiyacı ve dinin düşünce kıvamında felsefi ve edebi bir dil ile yorumu ve ifadesi olmaktadır. Nitekim Ferit Kam modern ve klasik edebiyata vâkıf, şiirleri bulunan, sanatkarca duyuslara sahip birisi idi. Mehmet Akif'le arasındaki yakınlığı da buradan ileri gelmekte idi. Onun diğer bir yanı da felsefeye olan ilgisi ve vahdet-i vücudu merkeze alan tasavvufi bir anlayışa sahip oluşudur. Peki öyle de, Akif neden rahatsız olmuyordu onun bu yaklaşımından?

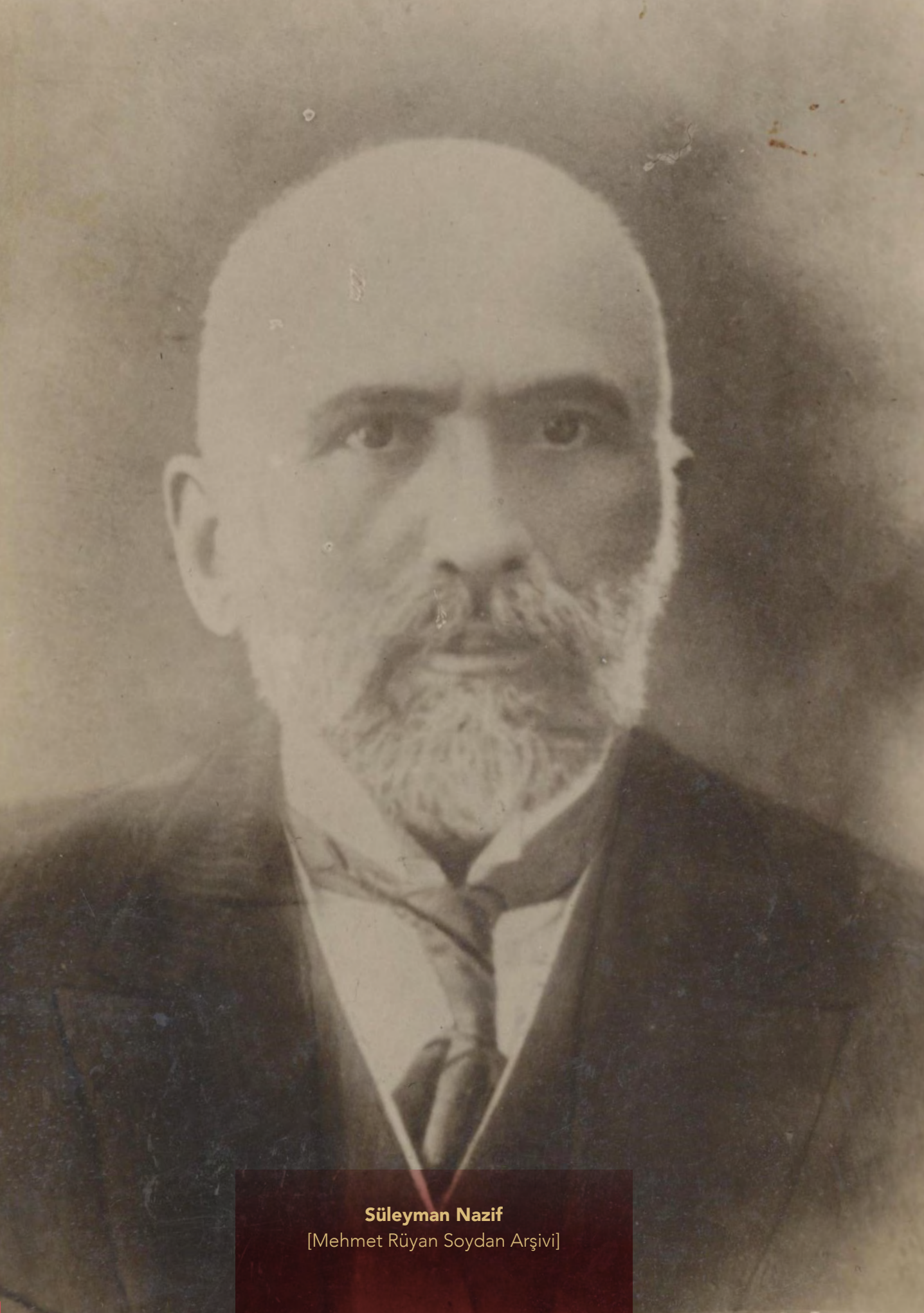
mahsus olan lisan-ı azbü'l beyân ile birer birer bizlere bildirmek
lûtfunda bulunursunuz.

Büyük üstâd!

Emin olunuz ki bu yoldaki neşriyatınızla din-i mübînimize
büyük hizmet etmiş ve ruh-u Seyyidü'l enâmı kendinizden hoşnut
ve râzî eylemiş olacaksınız.

Baki ihtiram.

Bahriye Yüzbaşılardan...

Süleyman Nazif
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

DOKTOR ABDULLAH CEVDET ADLI BİR HÂSİRİN*

[Süleyman Nazif'ten Sebiliürreşat'a]

29 ağustos 1918

Sebilürreşat Mecmua-i Mükerreremesine

Vakit gazetesi 22 ağustos nüshasında, Doktor Abdullah Cevdet adlı bir hâsirin iki sütunluk bir yazısını neşir, daha doğrusu teşhir etti. Sarih veya zımnî, dûçar-ı taarruz olanlar meyanında fakir de bulunuyorum. *Vakit* gazetesi yazdığım cevabı -galiba medar-ı mübâhâtı olan bîtarafılığa mugayir olmadığııçün- neşretmeyerek Abdullah Cevdet imzalı türrehâtı, mukaddema gafletle dercetmiş olduğuna nedâmet etmiş bulunduğunu itiraf gibi bir mazeret-i acîbe ile meseleyi kapatmak istedi. Ben burada şahsıma ait sözlerle mecmua-i fâzılanızın kıymettar sahifelerine bâir olmayacağım. Fakat o hezeyanlar arasında ruh-u İslâm'ın mutaf-ı tebcili olan bir noktaya taarruz vardı. Cevabımın yalnız bu bahse ait satırlarını lûtfen neşir ile, heyet-i masume-i içtimaiyemizin ne gibi mahlûfat-ı alîle veya ilel-hilkatle muhât ve alûde olduğunu âleme gösteriniz.

* *Sebiliürreşat*, 29 ağustos 1334/ 29 ağustos 1918, c. 15, nr. 367, s. 44-45

Bilindiği gibi Tefvik Fikret'in vefat yılı olan 19 ağustos 1915 tarihi, son birkaç yıldır anmalara vesile teşkil etmekte idi. Nitekim 19 ağustos 1918 tarihinde de *Aşîyan*'da şairi sevenler gene bir araya gelmişti. İşte o ziyareti anlatan Abdullah Cevdet'in bir yazısına da *Vakit* gazetesi sütunları arasında yer vermiş. Hem Tefvik Fikret'i seven hem de onu anmak için *Aşîyan* yokuşunu tırmanmak durumunda kalan Abdullah Cevdet'in yakın bir arkadaşının kullandığı galiz bir ifade: "Bu cenabet yerde, tam dağın tepesinde!."

Dolayısıyla Süleyman Nazif'in Tefvik Fikret sevgisiyle ilgili cümle arasındaki tezadı kafası almıyor ve Abdullah Cevdet'i haklı olarak eleştiriyor. Bu kadar normal belki! Fakat Abdullah Cevdet'in yazısında, *Aşîyan*'a çıkmanın güçlüğü ile muhtemelen Hac yolculuklarının meşakkati arasında kurduğu ilişki ise haklı olarak Süleyman Nazif'i küplere bindiriyor. Bunun üzerine Ahmet Emin Yalman'ın çıkardığı *Vakit* gazetesine gönderdiği metin yayımlanmayınca, bu sefer de *Sebiliürreşat*'a yukarıdaki açıklamasını gönderiyor ve yayımlanmasını istiyor.

Cüret-i mütekaddimesine rağmen, *Vakit* gazetesi tarafından neşir olunmak istenilmeyen sözlerimin son satırları bunlardır:

“Abdullah Cevdet Bey bir muharrir arkadaşıyla beş gün evvelki bir macerasından o makalesinde dem-sâz oluyor, diyor ki:

‘Bugün Tefik Fikret merhumun üçüncü sene-i devriye-i vefatı münasebetiyle Aşîyan’a gittik. Yolda, yanımda muharrirlerden biri bulundu. Yokuşu bittabi yayan çıkı-yorduk. Hava sıcaktı, terliyorduk. Yol arkadaşım (bu cenabet yerde, tam dağın tepesinde!..) dedi.

Ahlâk-ı umumiye murakıbı Abdullah Cevdet Bey’in zaten bu kadarını bile nefret etmeksizin nakil edemediğim sözünün alt tarafıyla, sahâif-i matbuatı daha ziyade kirletmeyeceğim. İçtihat sahibi, muharrir arkadaşının o terbiyesizce sözünü, bir hamlede edepsizlik derecesine götürerek zavallı Aşîyan’a sürülen vasf-ı mülevvesi bir kıyas-ı maal-farık ve küstah bir teşbih-i gayr-ı muhak ile, hâşâ sümme hâşâ Ravza-i mutahhare-i peygamberî’ye kadar bulaştırmak istiyor.

Burada câlib-i nazar ve isyan-âver bir nokta var:

Doksan üç muharebesinin diyarınıza getirdiği felâketlere Namık Kemal Bey merhum, muhrik beyânı ve mübarek vicdaniyla ağlayarak:

Git vatan!.. Kâbe’de siyaha bürün
Bir kolun Ravza-i nebi’ye uzat
Birini Kerbelâ’da Meşhed’e at,
Kâinata bu heyetinle görün!..

demiş ve herkesi senelerce ağlatmıştı.

Aman Ya Rabbi!.. Kırk sene içinde ne kadar değişmiş ve ne kadar tereddi etmişiz!.. Kemal Bey mecrûh ve muazzez vatanın felâketlerine karşı -o zaman menâtık-ı harp ve cidalen pek uzak kalkmış olan- hâbgâh-ı Muhammedî’den gözyaşlarıyla imdat ve tesliyet dileniyor; şimdi ise hâkim olduğunu, şair olduğunu ilân eden bir madrabaz bu dakikalarda en fedakâr göğüslerle ima-

nın mübarek sine-i azmiyle en hain düşman-ı dine karşı müdafaa olunmakta bulunan bir Merkad-i arş; mahiyeti en pis bir sıfatla ve adeta istihfaf ve istihkar eden bir pervasızlık ve hayasızlıkla ağzına ve kalemine dolamak edepsizliğinde bulunuyor.

Asitân-ı bülendi üç yüz milyon ehli İslâm'ın on dört asırdan beri bûse-gâh-ı tebcili olan o Ravza-i mutahhara'yı bu dakikada kanları ve canlarıyla müdafaa eden kahramanlar, Doktor Abdullah Cevdet imzası üstüne yüklenmiş olan o mülevves satırları görürlerse ne derler?

Ahmet Emin Bey, Doktor Abdullah Cevdet imzasından gazetesine şeref ve ihtiyacı-ı tenkit ve teşhirine medet bekliyorsa pek yanılıyor!..

Süleyman Nazif

ABDULLAH CEVDET BEY'İN ULÜVV-Ü KADR-İ NEBİ'Yİ İDRAK EDEMEMESİ*

[Ali Suat'tan Sebilürreşat Mecmuasına]

2 eylül 1334/ 2 eylül 1918

29 ağustos tarihli son nüshanızı bugün okudum. Mündericâtı meyanında Doktor Abdullah Cevdet Bey'in ahîren *Vakit* gazetesinde intişar eden makalesine verilen cevabı ve bunun bir de mukaddimesini kemal-i dikkatle mütalea ettim. Bu hadise-i kalemiyyenin mebadîde, yani doktorun makalesini okuduğum vakit bende hâsıl ettiği tesiri biraz maziye doğru ircâa mecburum. Bu suretle sizin "... Kendilerini tenvir-i efkâr ve irşad-ı nâs ile mükellef gören, emri bi'l maruf ve nehyi ani'l-münker ile sözde muvazzaf olan erkân-ı matbuattan hiç birinin kalbinde nur-u hidayet, Din-i İslâm'a riayet, Peygamber-i ahir-zamana (sav) muhabbet hissi hiç yok... ilh" sözlerinizin cevabını vermiş ve ayn-ı zamanda nûr-u dide-i vicdanımız olan Fahr-i kainat efendimizin tarif ve tavsife sığmayan ulüvv-ü kadrinin bizde ne dereceye kadar bilindiğini anlatmış olacağım.

* *Sebilürreşat*, 12 eylül 1334/12 eylül 1918, c. 15, nr. 369, s. 87-88

Ali Suat (1869-1933) gizli kalmış, değeri bilinmemiş aydın sanatçılarımızdan biridir. Mülkiye Mektebinin ilk dönem mezunlarından. Necit (1909), Ammare (1911), Deyri Zor (1914-1915), İzmit (1910-1912) mutasarrıflıkları yaptı. Cumhuriyet döneminde de benzeri idari görevlerde bulundu. Geride bıraktığı eserlerden bazıları: *Bağdat'tan Halep'e*, *Seyahatlerim* (1914), *Wilson'a Açık Mektup* (1919), Ahmet Özalp, Ali Suat'ın seyahatlerini *Bir Osmanlı Bürokratinin Suriye, Irak ve Arabistan Seyahatnamesi* adı ile yayınladı.

Ali Suat, *Sebilürreşat*'a mektup suretinde gönderdiği eleştirisinden de anlaşılacağı gibi, kendi durduğu yeri bilen ve ne söyleyeceğinden de emin bir yazıcıdır. Düşüncelerini rahat ifade edebilmenin yanı sıra onda şiirli bir dile yabancı olmadığı da görülmektedir. Nitekim Mütareke yıllarında şiire yönelmiş, *Uturid* adlı bir dergide bunlardan bazılarını yayınlamıştır.

Bundan bilmem kaç sene evvel yine *Sebilürreşat* sahifelerinde, Celal Nuri Bey'in *Hatemü'l Enbiya* tesmiye ettiği eserinin mukaddimesine itiraz etmiştim. Bu makale, eserin neşrinden evvel bir mecmuada, merhum Mahmut Esad Efendi'ye ithaf suretiyle gözükmüştü. O vakit buna karşı yazdığım o makalemten dolayı küberâ-yı ümmetten müteaddid zevat-ı fihâmın tahsin ve iltifatlarına mazhar oldum. Sonra ta Fatih'ten ihtiyar-ı meşakkatle Kızıltoprak'taki evime gelerek, beni bulamadığı için, "Kendisini zaten tanımam, *Sebilürreşat*'taki makalesinden dolayı teşekkürle gelmiştim. Allah ondan razı olsun" diyerek avdet eden pek yaşlı bir efendinin, kendini tanıtmak külfetini bile zait ve bî-lüzum gören saf ve hasbi duasını aldım. O vakit Celal Nuri Bey bana, "eski ve çürük kafalı" demişti! Ben o makalenin ikincisini hazırlıyorken, Celal Bey'in hakkımdaki tecavüzünden ruh-u celil-i Risalet-penâhi'nin iğbılarına bütün vicdanımla mutakit bulunduğum için bu müthiş cezayı ona kâfi görerek -sırf kendime ait bir sözden dolayı- celalet-i Muhammediyye'yi sermaye-i makal edinmekten haya eylemiştim.

İşte kaç sene oluyor. O kitaba ne itiraz eden oldu ne de bir müslüman memleketinde, müslüman payitahtında, müslüman bir adam tarafından böyle bir kitap neşredilir mi diyen görüldü.

Bendeniz kendimi hiçbir vakit erkan-ı matbuat sırasında görece kadar hodbin olmadığım için, bu meselede başka muterizlere intizar etmiştim. Bence o vakit o bahis kapanmayacak ve heyet-i ictimaiyemiz o derece lakayt olmayacaktı. Kanun-ı Esasi maddeleri kadar bu bahsin taalluk ettiği din ve maneviyata da medeni bir riayet ve hürmet görecektik.

Bu mesele üzerine artık birçok söz söylenebilir. Mesela benim kanaat-i vicdaniyyeme kalırsa, ne Dozi'nin *Tarih-i İslamiyet*'ini bir hakikat-i ilmiyye gibi görerek tercüme eden Abdullah Cevdet Bey, ne de eserinde bu müelliften mükerreren bâhis ile nübüvvet-i Muhammediyye'ye inanmayarak peygamberliği hâşâ sırf dehaya ve dehayı da bilmem kimin kavlince maraza kalbetmek isteyen Celal Nuri Bey, Nebiyy-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem efendimizi tanımak şerefine hiç mi hiç mazhar değildirler. Hâl böyle olunca, bir insan cahili bulunduğu bir şeyi, bir meseleyi veya bir zat hakkında

nasıl konuşmak lâzım geleceğini pek tabiidir ki bilemez. Cehli idrakine ve adem-i idraki de edeb-i kelâma riayetine manidir. Bizde hakikat-i samiyeye-i Muhammediyye'yi bilmeyenler, malûmatı bu marifete mahdud surette müsait olsa bile irfanları pek kıt olduğu için, Nebiyy-i zîşanı tanımak şerefinden mahrum olanlar az değildir. Fakat onların ekserü'l kesiri hiç olmazsa bu yolda kat'i bir sükût ihtiyar etmişlerdir. Nitekim tanıyanların da binde biri mukabilleri gibi ebkem ve bîtaraf kalarak, başkası yazsın da ben okuyayım demişlerdir. Bu tanımamak meselesi ruh-u İslâm'ın ictimai maneviyatına muzır bir noksan ve çirkin bir leke olduğu kadar, dört yüz milyon müslümanın da vicdan-ı müşterekine çöken bir sıklet halinde hissiyatına dokunduğu için, en mühim bir ahlâk kazıyyesi şeklini alıyor.

Bunun vahametini her gün, her türlü hareket ve tasarrufatımızda görüyoruz. Peygamber'ini seven, ona layık olduğu hürmet-i vicdaniyyeyi duyan o asil ve pakize müslüman kalbleri azalıyor. Onun yerine gafil, hırçın, kaba, cebîn, zevksiz kalpler çıkıyor. Çünkü nâsîh ve adil olmak, nezaket ve şehamete, zevk-i rakik-i Muhammedîye kısmen malik olabilmek için o ekmel-i mevcudat olan Nebiyy-i Kerim'i tanımak ve mümkün mertebe taklit etmek elzem. Dünyada Nebiyy-i Zîşan'ı hakkıyla tanımış bir müslümandan daha kibar, daha centilmen, daha necip ve dilâver, daha kerim ve nazif adam bulmak mümkün müdür? Hele buna bir de ilim munzam olursa, o hakim-i âlinin kabına varılabilir mi?

Mizac-ı nebinin ulviyet ve rikkati, yakıcı çöllerde deve kanı ve hurma şarabı içerek zorbalıkla bütün ömrünce vuruşan vuhûş-u beşerden, mefâhir-i insaniye halk etti. Medeniyetler, faziletler çıkardı. İşte bunlar hep *Kur'an*'ı elinde, kâinata karşı yalnız gönderilen Nebiyy-i zîşan'ın tesiridir. O Nebiyy-i zîşan ki bize "Ed-dinü'l-muamele", "Ed-dinü'n-nâsiha" kelimelerini söyledi. Bu iki hadis-i şerifin ihtiva ettiği vüsat ve ulüvv-i manaya ilelebet hayran olmamak mümkün değildir. Din, hak, insaniyet bundan daha veciz ve daha şümullu hiçbir hakîm, hiçbir mütebahhir tarafından hiçbir zaman böyle tarif edilememiştir.

Abdullah Cevdet Bey'in ulüvv-i kadr-i Nebi'yi hakkıyla idrak edememiş olması, kendinden öyle bir hata-yı fâhişin sudûruna bâdi oldu. Böyle bir bahtsızlığa düşer olmamak için hem malû-

mata hem de zevk-i batıniye malik bulunmak şarttır. Yani sözle-
rinden öyle istidlâl ediyorum ki, bu hal kasıt değilse elbette cehil
seyyiesidir.

Bilenin bilmeyenin bilâ kayd ü şart maneviyat ve vicdaniyâta
müteallik (Hem de basit bir frenk müellifi nâkılı derekesinde) yazı
yazması bizde pek ileri vardığı için, İslam'ın garip kalacağı hadis-i
şerifini bütün ruhumla tasdik ediyorum. Nitekim bundan dolayı
biz, cihan-ı hakikat ve medeniyette garibiz. Hangi teşebbüs ve
tedbirimizde felâh buluyoruz ki gurbetimiz hissedilmesin! Bu nok-
san şüphesiz bir musibettir. Fakat cidalleri, şahsi infiallerin zaif
bulduğu cihete sevkıyla yekdiğerinin hasm-ı zimâmı olan zevatın
muâhiz ve münekkidi olmaktansa asıl musibeti imhaya kemal-i sıdk
u sebat ile çalışmak daha doğru ve daha müsmir olur itikadında-
yım. Fakat bu dediğim şey ailelerde, mekteplerde, mecmualarda,
hatta hükümetin mefkûre ve zihniyetinde hep beraber yürümeli.
Hükümet her şeyden evvel kendinin bir "İslam Hükümeti" oldu-
ğunu bildiği için, iâşe *Nezaretî* gibi hatta bir *Ahlak-ı Umumiyye*
Nezaretî var diye düşünmelidir. Bendeniz bu bahse dair badema
bir şey yazarsam, bunu Abdullah Cevdet Bey'in hadise-i kalemi-
yesinden dolayı değil, sırf nübüvvet-i seniyye-i Muhammediyye'yi
tebcilen hasta kalblere bir deva olmak üzere yazacağım efendim.

Kızıltoprak
Ali Suat

MİLLİYET DİN, LİSAN, IRK BİRLİĞİDİR

[Ömer Seyfettin'den Sebilürreşat Mecmuası İdaresine]*

24 ekim 1918

Muhterem efendim,

375 numaralı nüshanızda bana Çerkes diyorsunuz. Ben milliyeti ırk diye anlamam. Milliyet din, lisan, ırk birliğidir. Bununla beraber Çerkes değilim. Pederim Sarıyer'de Hüseyin Ağa Mahallesi'nde, 38 numaralı hanede mukim Piyade Binbaşılığ'ından mütekait Ömer Şevki Efendi'dir. Kendisi bir kelime çerkesçe bilmez Kafkasyalı bir Türk'tür. Gidip bizzat tahkikat yaparsınız. İstanbullu olan annem de meşhur Haseki Mustafa'nın torunudur.

Ömer Seyfettin

* *Sebilürreşat*, 31 teşrinievvel 1334/31 ekim 1918, c. 15, nr. 376, s. 232

Ömer Seyfettin'in yukarıdaki açıklamasının altına *Sebilürreşat* dergisinin şu notu düştüğü görülmektedir:

“Muaazzez vatanımıza dışarıdan getirildiğinden hiç şüphemiz olmayan kavmiyet cereyanının ve muhlik (tehlikeli) neticeler vereceğini yakinen bildiğimiz için bu hususta on seneden beri etmediğimiz niyaz, vermediğimiz nasihat kalmadı. Artık olan oldu. Şu sırada yeniden bir münakaşa kapısı açmak, elde kalan bakiyeyi de tefrikaya sevk etmek demek olacağından şimdilik sükûtu evlâ gördük”.

TARİHÎ BALIKESİR MEKTUBU

[Pek Mütahasırı Bulunduğumuz Sebilürreşat
Ceride-i Mübârekesine]*

28 ocak 1921

Muhterem dindaşlar;

Balikesir muhitinde vâsi surette münteşir olan, bütün livâmız halkının pek ziyade teveccüh ve muhabbetleri bulunan sevgili *Sebilürreşat*'ımızın Anadolu'da intişara başladığını haber aldık. Fakat maatteessüf hiç bir nüshasını görmek nasip olmadı.

* *Sebilürreşat*, 28 kanunusani 1337/ 28 ocak 1921, c. 19, nr. 469, s. 6-11

Ankara'da yayımlanmaya başlanan *Sebilürreşat* dergisine Balikesir'den gönderilen tarihi bir mektup!..

Bu sırada Hasan Basri Çantay da Ankara'da bulunduğu için ilgili mektubun kimin tarafından gönderildiğini tespit etmek epey zordur. Balikesir'deki işgal şartları dolayısıyla mektubun imzasız gönderilmiş olabileceği ya da özel araçlar vasıtasıyla Ankara'ya ulaştırıldığı düşünülse bile, bu sefer de Akif ve Eşref Edip'in yine güvenlik gerekçesiyle mektubu gönderen kişinin adını saklı tutmayı tercih edeceklerini akılda tutmak gerekir. Kaldı ki, bu son ihtimal daha kuvvetli görünmektedir.

İkinci bir husus da, mektubun *Sebilürreşat*'a ziyadesiyle geç ulaştığı gerçeğidir. Akif, İstanbul'dan ayrıldıktan nice zaman sonra Ankara'da çıkmaya başlayan dergi, sıcağı sıcağına kendini Milli Mücadele'nin içinde bulmuş, Sevr'i masasına yatırdığı gibi, hemen her sayısını yukarıdaki mektupta ifade edilen millî felaketlere veya cephelerden gelen haberlere tahsis etmek durumunda kalmıştı.

İlk defa gün yüzüne çıkarılan ve işgal şartlarını dıştan değil derûnundan yansıtan bu mektup ne kadar önemli ise, *Sebilürreşat* notu ile Balikesirlilere yönelik mukabil cevap da o derece önemlidir.

Derginin Balikesir mektubunun sonuna, *Sebilürreşat'ın Notu* başlığı ile yerleştirdiği o bölümü, önemine binaen burada vermeyi uygun bulduk.

Sebilürreşat'ın Notu:

Muhterem dindaşlarımıza;

Sakın yeise düşmeyiniz. Allah müslümanlarla beraberdir. On dört ay canla, başla çalıştınız, düşmana karşı göğüs gerdiniz. Bunun ecir azımdır. Vakıa vilâyetlerden size lâyıkiyla yardım edilemedi; bu yüzden memleketiniz işgal felâketine maruz kaldı. Fakat siz çalışırken Anadolu da boş durmadı. Bilhassa *vahdet-i millîye*'yi temin için uğraştı. Ecnebilerin yer yer çıkardığı tefrikaları, isyanları bastırdı ve haricî düşmanlar için de imanlı, muntazam kuvvetler hazırladı. Kahraman ordumuz Şark Cephesi'nde Ermeni tehlikesini bertaraf ettiği gibi, *Garp Cephesi*'ni de unutmadı. Sizin imdadınıza koştu. Yunanlıları birçok muharebelerde perişan etti. Allah'ın inayetiyle yakında sizi ve işgal altında bulunan bütün sevgili yurdumuzu da kurtaracak, siz muhterem kardeşlerimizle öpüşecektir.

Şimdilik sabır ve tahammül göstererek, o mesut günleri bekleyiniz. Avn-ı Hak'la, Anadolu'nun teşkiline muvaffak olduğu muntazam ve muazzam orduların her taraftan düşmanı denize dökerek, yeni yeni zaferler ihrâz edeceğine emin olabilirsiniz. *Sebilürreşat* hakkındaki hissiyat-ı necîbenize teşekkürler ederiz. İnşallah ferdâ-yı halâsanızda birkaç nüshamız da sizin güzel memleketinizde neşir ederiz muhterem kardeşlerimiz.

Kastamonu'da çıkan ilk nüshasını okuyan bir hemşerimiz bize mündericatından bahsetti. Bu nüsha müslümanların en büyük şairi muhterem üstadımızın pek beliğ, pek müessir bir mevizelelerini ihtiva ediyormuş. Müslüman kardeşlerimiz arasında elden ele gezdiğini öğrendiğimiz bu mühim nüshayı ah, görmek, okumak, yüzümüzü gözümüze sürmek nasip olsa!.. Geçen gün arkadaşlardan birinin evinde, arka taraftaki bir odada hemşerimiz muhteriz ve kısık ifadelerle anlatıyorken kendimizi zaptedemedik, her zaman içimize akıttığımız yaşları orada da büyük büyük döktük.

Ah! Düşman pençesine düşmek ne elîm, ne feci bir felâket imiş! Allah bu felâketten masun kalan memleketlerimizi muhafaza buyursun. Haritaları yabancı milletler tarafından gasp edilen insanlar için en büyük saadet ölümdür. Tahammül edebilirim demek için, hiç insanlıktan nasibi olmamak lâzımdır. Zalim düşman her dakika bin azap ile vicdanlarımızı sızlatır da, yine karşısında müteşekkir ve memnun çehreler ister. Teessüre bile hakkınız yoktur. Sizin malınızı gasp edecek, namusunuza taarruz edecek, şeref ve haysiyetinizi ayaklar altında çiğneyecek!.. Yine teessür göstermeyeceksiniz. Bağırarak, feryat etmek değil, sessiz sessiz gözyaşı bile dökmeyeceksiniz. Gözleriniz kızarmış olduğu halde karşısına çıkamazsınız. Gülmeye, halinizden müteşekkir ve müftehir olduğunuzu göstermeye mecbursunuz. Biraz felâketlere ağlamak istesenez, derhal kafanıza müthiş darbeler iner.

Mehmet Akif'in Zağnos Paşa Konuşması

Hemşerimiz üstadın (M. Akif) mevizesinden bahis edince, geçen seneki halimizi tahattur ettik. Yine böyle bir kış günü idi, birkaç satırlık küçük bir davet-name ile müslümanlar camiye çağırılıyordu. Müslümanların muazzam şairi, muhterem üstadı Akif Beyefendi, cumadan sonra ihvân-ı din ile bir hasbîhalde bulunacaktı. O gün bütün memleket halkı Zağnos Paşa camiine koştu. Cami istiâb etmemiş de dışarılara hasırlar serilmişti. Hazret kürsüye çıkarak en müessir şiirlerinden birini okumuş, ondan sonra müslümanların esbab-ı tecelli ve izmihlâlini izah etmişti. Müslümanlığın nasıl zuhûr ettiğini, az zamanda nasıl dünyaları tuttuğunu ve sonra müslümanların dinlerinden uzaklaştıkça ne felâket-

lere uğradığını anlatmış; düşman tecavüzüne karşı Anadolu'yu müdafaa hususunda, Karesi'nin diğer vilâyetlere ön ayak olarak açtığı cihat bayrağını tebcil etmiş, bizim galeyanlı ruhlarımızı bir o kadar daha cûşa getirmişti. Ah o şanlı, celâdetli günler!.. Onların bugün yalnız bir hatırası kaldı. Bir zamanlar Garp Cephesi'nin yükünü omuzlarına alan, bu uğurda hiç bir fedâkarlıktan geri durmayan, her türlü yoksulluğa rağmen aylarca düşmana karşı göğüs geren kahraman Karesi, bugün yaralı bir arslan gibi yerlerde yatıyor. Bir zamanlar bölük bölük, tabur tabur İslâm mücahidlerine karargâh olan bu güzel memleket, bugün Yunan çizmeleri altında kalmış, için için yanıyor. Ne oldu, hangi sümûm-u felâket esti de Osmanlı saltanatını yükselten, Rumeli'ye geçerek kıtalar feth eden bu yiğitler yurdu bugün düşman pençesine düştü? Evet ne oldu da tarihleri şanlılarla, şereflerle dolduran; hürriyet ve istiklâl bayraklarını yıldızlarla işleyen kahraman Karesi bugün esaret zincirleriyle kuşatıldı. Ah! Ey büyük üstad, ey İslâmın hazin matemini terennüm eden büyük şair!

Bugün gel de bizim bu güzel memleketimizin, fedakâr yurdumuzun ne hale geldiğini gör. Bize hitap ettiğin o kürsi-i muallâ bugün örümceklere me'vâ oldu. Her tarafta dalgalanan İstiklâl bayraklarına bedel, memleketin âfâkını sehâb-ı matem kapladı. Şen ve şâtır ocaklardan bugün tutan hep enin ü figandır. Düşman zulmet gibi âfâka düştü. Yılan gibi harîm-i ismetimize sokuldu. Herşeyimizi yaktı yıktı, harap etti. Maddi ve manevi bütün mamelekemizi tarrâc etti. Bir canavar gibi mevcudiyetimizi kemirip duruyor...

Söyle ey üstad!

Bu güzel yurt, bu fedakâr memleket bu hale mi düşecekti? Yazıklar olsun o müslümanlara ki bizi yalnız bıraktılar. Bizim imdadımıza koşmadılar. Allah'ın emrine, peygamberin emrine arkâ çevirdiler. Herşeyden mukaddem olan farzı eda etmediler. Topun ağzından uzak olmakla, felâket onlara kadar erişemez zannettiler. Düşman uzakta iken, memleketlerimize henüz ilişmemişken yapılacak umumi bir hareketle düşmanı denize dökmek pek kolay iken ihmal ettiler. Bilâkis bazı yerlerde tefrikalar çıkardılar. Mevcut kuvvetimizi de sarstılar. Düşmanı teşci ettiler. En nihayet bu kadar

mesâî, bu kadar fedakârlık heba olup gitti. Bu mübarek topraklar düşman ayakları altına düştü. Hain düşman, buraları çiğneyip geçtikten sonra, şimdi daha ilerideki memleketlerimize saldırıyor. Maksudı bütün bütün mevcudiyetimize hâtime vermektir.

Balikesir Halkının Hâl-i Pür Melâli

İhtimal ki bazı zavallılar henüz hakikati idrakden gafildirler. Onları ikaz için bu mektubu yazıyor ve sevgili *Sebilürreşat*'ımızla neşrini temenni ediyorum. İnşallah her türlü tehlikeleri atlatarak size vâsıl olur. Düşman istilâsı nedir, esaret ve mahkûmiyet nasıldır? Bilmeyenler öğrensinler. Bizim halimizden ibret alsınlar. Eski günahlara tövbe ederek harekete gelsinler. Bütün tefrikaları terk ederek birleşsinler. Hem kendilerini, hem bizleri kurtarsınlar.

Biz bugün artık eli kolu bağlı esirleriz. Yalnız başımıza aylarca düşmanla çarpışa çarpışa yaralandık, mecrûh düştük. Bîtab ve tûvân kaldık. Şimdi uğradığımız felâketin matemini tutuyoruz. Yaşlarımızı kalplerimize akıtıyoruz. Mahzun ve yanık gönüllerimiz bir nesîm-i saadet bekliyor. Ufuklar simsiyah, semamızı muzlim bulutlar kaplamış.

Yarab bu uğursuz gecenin yok mu sabahı?

diye ruhlarımız feryat ediyor. Fakat her taraf hâmûş! Bizi kurtaracak hiç mi yiğit kalmadı? Bütün Anadolu esarete mi düştü? Bütün kalpleri korku mu kapladı? Bu güzel memleketler nasıl düşmana bırakılır? Yunanlılar burada kalacak olursa, bütün Anadolu için hayat haramdır. Bunların yaptıkları zulüm ve şenâate tahammül olunamaz. Taş olsa parçalanır, demir olsa erir. Yüzlerini görmemek için sokağa çıkmıyorum. Halimizi düşündükçe çıldıracağım geliyor. Gece gündüz ölüm temenni ediyorum. Fakat nerede o bah-tiyarlık? Bu azabı çekeceğiz; bu zillete katlanacağız. Bu günleri görmek mukaddermiş. Ah, hürriyetin kıymeti, istiklâlin şerefi böyle esaret günlerinde ne kadar takdir olunuyor. Hemen Cenab-ı Hak bizi ve bütün ümmet-i İslâmiyeyi bu felâketlerden kurtarsın.

Size istilâ safahatından bazı acı hatıralar, bazı ibret levhaları nakil edeyim. Cepheler bozulup da Karesi'de barınmak imkânı kal-

mayınca kuvvetler çekildiler. Düşman şehre pek ziyade tekarrüb etmiştir. Ferdâsı çarşamba günü papazlar toplandılar, Türklerden de bazılarını cebren aldılar. Belediyede ictima ettiler: "Şimdiye kadar müdafaa uğrunda çalışanlardan kimse kalmamış, hepsi çekilip gitmiştir. Memleket teslim olacaktır" meâlinde, Yunan kumandanına cevaben Rumca mazbata yazdılar. Beyaz bayraklarla istasyon civarına gelerek Yunan'ı istikbâl eylediler. O sırada istasyona gelen Yunan keşif müfrezesine mazbatayı verdiler. Fakat müfreze zabiti kabul etmeyerek, kasaba haricindeki kıslada bulunan kumandanlarına verilmesini söyledi. Onun üzerine kıslaya gittiler. Bir saat sonra bir keşif koluyla hep birlikte belediyeye geldiler.

Ortalık bir kabristan sükûnunu andırıyordu. Herkes evlerine kapanmış, baştan başa dükkânlar mesdûd. Sokaklarda hiçbir ferde tesadûf edilmiyor. Bütün memleket matem içinde. Her tarafa bir zulmet çökmüş. Çocuklar bir tarafa büzülmüş, neye uğradıklarını bilemiyorlar. Kadınlar evlâtlarının, kocalarının nerede ve ne halde olduklarını bilememekten mütevellit, müthiş bir ızdırap içinde ağlıyorlar. Bütün evlerin kapıları sımsıkı kapanmış. Zuhûr edecek akıbeta mütevekkilâne, muntazır bulunuyorlar.

Yunan kumandanı belediyeye gelip de oturunca, evvelâ Vehbi Bey ve Heyet-i Merkeziye azalarını sorar. Onların gittiklerini söylerler. Ondan sonra:

— Hani ahali der. Bu dükkânlar, kahveler niçin kapalı?

— Memleket bugün işgal olunacağı için herkes hanelerine çekilmiş.

— Bizim aradığımız *Millîcilerdir*. Onları tedib için *bizi padişah gönderdi*. Derhal herkes dükkânlarını açacaktır. Kim emrime muhalefet ederse en müthiş cezaya çarpılacaktır.

Onun üzerine münâdiler çıkartılarak cebren dükkânlar açtırıldı. O sırada ki, gurûb tekarrüb ediyordu. Bir tayyare geldi. İstasyona, şehre bombalar atmaya başladı. Yunanlıların şehri işgal ettiklerinden haberi olmadığı anlaşıyordu. Yunanlılar telâşa düştüler, derhal beyaz bezler gerdiler. Üzerlerine siyah boyalar yaparak her tarafa işaretler çektiler. Fakat hiç biri faide vermedi. Tayyare bombalarını ikmal ettikten sonra çekilip gitti. On beş, yirmi kişileri yaralandı. Birkaç tanesi telef oldu. Tayyare gelmezden biraz evvel,

istasyon memurlarından birinin kızı istasyonda hem geziyor, hem de Yunanlıları bekliyormuş. O esnada tayyare gelir, attığı bombaların biri o kıza isabet ederek onu emeline kavuşturur.

Tayyare gelmezden bir çeyrek evvel Yunan'ın kuvvâ-yı küliyesi gelmeye başlamıştı. O gece bütün hanlar hamamlar, meyhaneler, birçok mektepler, haneler işgal olundu. Kumandan, Hasan Çelebi mektebine yürümüştü. Derhal, saat on iki, münâdiler nidâ ettiler.

— Saat yarımдан itibaren gün doğuncaya kadar kimse bulunduğu yerden dışarı çıkmayacak ve herkes kapısının önüne fener asacak!

Onun üzerine minarelerde ezanlar tatil olundu. Camiler kapandı. Herkes kapısının önüne fener astı! Asmayanlar şiddetli cezalar gördüler. El'an bu yüzden fukaranın çektiği sıkıntılar, yediği dayaklar hesapsızdır. Her gece ahali binlerce lira masrafa mecbur tutuluyor.

Gelirken yollarda rast geldikleri bütün ekinleri hayvanlarına yedirdiler. Ovada yaptıkları hasarâtın haddi hesabı yoktur. Bilâhere ahalinin elindeki hububatı da aldılar. Bir taraftan İzmir'e, diğer taraftan ordusunun bulunduğu mahalle cebren arabacılar taşıttırdılar.

Yollarda tesadüf ettikleri bîçare köylülerin pek çoklarını öldürdüler. Kadınların ırzlarına tecavüz ettiler. Ne buldularsa aldılar.

Kasabaya girdikleri gün burada da türlü türlü rezaletlerde, yağmakârlıklarda bulundular. Hükümeti tamamen soydular. Evrakları parça parça ettiler. Sultanî Mektebi'ni ve daha birçok mahalleri ibtidâ yerli Ermeni ve Rumlar, bilâhere Yunanlılar soyup soğana çevirdiler.

Yunan İşgali ve Kuvvâ-yı Millîye Suçlamaları

İşgalin üçüncü günü taharri bahanesiyle evlere tecavüze başladılar. Taharriden evvel dellâl nida etti:

— Hiç kimse evinden çıkmayacak. Kim çıkarsa derhal vurulacaktır.

Onun üzerine bütün evlere girdiler. Her şeyden evvel sandıklara hücum ettiler. Buldukları bütün kıymetli eşyaları aldılar. Pek

çok da yağmakârlıklarda bulundular. Bütün gasp ettikleri şeyleri İzmir'e nakil ettiler. Silâhları topladıktan sonra tevkifâta başladılar. *Kuva-yı Milliyeci* diye birçok Müslümanları hapishaneye doldurdular. Türlü türlü işkenceler ettiler.

Yapmadık tahkir bırakmadılar. Şehir haricinde de pek çok dindaşlarımızı tehdit ettiler. Bursa hattındaki telgraf tellerini söktüler, direklerini yaktılar, telleri İzmir'e gönderdiler. Ya bu *yerli Ermeni* ve *Rumların* yaptıkları rezaletler, taarruzlar, tahkirler!..

Bunlar kat'iyyen tahammül olunur şeyler değildir. Ermeniler ve Rumlar Balıkesir'de görür görmez çıldıracaklardı. Bıçak ve sopalarla sokak ortasına döküldüler, tahkir ettiler, haraç istediler. Her türlü rezaleti irtikap etmekten geri durmadılar.

Biçare ahali neye uğradıklarını bilemediler. Her taraftan taarruz, tecavüz ve hakaret!.. Düşman istilâsının ne elim olduğunu gördüler. Faciaya maruz kalan bütün Müslümanlar:

— Ah, keşke hepimiz öleydik de bu felâketli günleri görmeyeydik diye, telehhüf edip duruyorlar. Allah hiçbir memlekete bu felâketi göstermesin. Esaret kadar dünyada zillet tasavvur olunamaz. Bütün insanlık hislerini öldürür. İnsan kendisinde hayvan kadar bile bir mevcudiyet hissedemez.

Tabîî düşmandan lütuf ve merhamet beklenmez. Bilhassa Yunan gibi vahşi ve zalim olursa, her türlü gadr ve zulmü irtikap etmekten çekinmez. Fakat insanın en ziyade yüreğini yakan, bizim içimizden de bazı alçakların onlarla birleşerek bize fenalık etmesidir. Bunların mahiyeti zaten öteden beri malûm idi. Fakat haklarında merhametle muamele ediliyordu. Fırsat ellerine geçer geçmez bu münafıklar bütün nifaklarını, kendi ırkdaşlarına, kendi dindaşlarına karşı kalplerinde besledikleri gayz ve kinleri ortaya döktüler. Bütün bu erâzilin başına mahud *Gigirik Muhiddin* geçerek, yapmadıkları rezalet, icra etmedikleri hıyanet bırakmadılar. Yunan gelir gelmez *Gigirik*, pamuk-hanenin kapısına İngiliz *Muhipler Cemiyeti* diye bir levha astı. "*Bu Kuvâ-yı Milliyecidir, şu cephede bulunmuştu*" diye, birçok zavallıları tutup tutup Yunan kumandanına teslim ettiler. Biraz geçtikten sonra İstanbul'dan bir Ermeni, bir Rum, bir de Türk olmak üzere üç müfettiş geldi. Müslümanlara yapılan mezalim, icra edilen taarruz ve tahkirler yeti-

memiş gibi, bunlar da ikinci bir tazyike başladılar. Ermeni müfettişi bir “*tehcir*” meselesi ortaya çıkarak Müslümanları soyup soğana çevirdi. Beğendiği eşyayı “Bu Ermeni malıdır” diye çekip aldı. Ermenilere teslim etti. Yalnız eşya değil haneleri, tarlaları bile zapt etti, gasp etti. Rum müfettişi de Rumlar hesabına çalıştı. Bize mensup olan alçak ise *Kuvayı Milliyecileri* takip etti, fetva-ya mühür basan ulemâ-yı kirâmı aradı. Bu biçâreleri tutup tutup tevkif ettirdi. Bunlardan aylarca hapishanelerde sürünenler oldu. İşkence gören birçok zavallıların verdikleri rüşvet yüz binleri aştı. Yunanlılar parasız kaldı mı, rast gele birini tutarlar “sen *Kuvayı Milliyeye* mensup imişsin, şimdi seni hapsedeceğiz, öldüreceğiz” derler. Diğer taraftan da simsarlar gelir” şu kadar para ver de seni kurtaralım” derler. Böyle biçare halkı soyup duruyorlar.

Kuvâyı Milliye’ye mensubiyetle maznûn olanlardan bir kısmı da, sabah akşam günde iki defa, Yunan kumandanının bulunduğu Hasan Çelebi mektebi önünde isbat-ı vücûd etmeye mecbur tutuldular. Sabahleyin gelip sıralanırlar, saatlerce beklerler kumandanın gönlü olacak da çıkıp bir kere onları görecek, lûtfen müsaadede bulunacak! Zalim, pencereden bakıyor da onların bu hal-i zilletinden zevk alıyor. Yollarda sıra ile gidip geldikleri için Ermeni ve Rumlar tarafından türlü türlü tahkirlere, tezyiflere düşâr oluyorlar:

— Kuvâ-yı Milliyeciler gidiyor, Kuvâ-yı Milliyeciler!.. diye istihzalar, istihfaflar...

Birgün *Gigirik* hiddete geldi:

— Neye bunlar hâlâ geziyor? Herhalde bunlar asılmalıdır. Hele Kocabıyık-zade Mehmet Efendi mutlaka asılacaktır, dedi. Kocabıyık-zade bundan korkarak birkaç gün gizlendi. İşte Yunanlılar kendilerine alet edecek böyle reziller de buldular. Burada kalan zabitlerimizi Atina’ya gönderdiler.

Bir aralık Yunanlılar, Müslümanların hanelerine zabitlerini koymaya kalkıştılar. Bazı evlerin üst katlarını, bazı evleri de büsbütün işgal ettiler. Müslüman hanelerine zabitlerin verilmesi, memlekette pek ziyade sû-i tesir ve galeyanı mucib oldu:

Mademki zabitlere hane lâzımdır; bütün mesarifini biz verelim, ayrı hane tutup döşetelim... dediler.

Onun üzerine müstakil haneler açtirdılar, mükemmel surette tefriş ettiler.

Bir aralık Ermeniler taarruza başladılar. Gönüllü olarak Yunan ordusuna iltihak ettiler. Yunan şapkasını giyerek, etrafta rast geldikleri Müslümanları şehit etmeye başladılar.

Yunanlılar İvrindi ulemâsından ve Medresetü'l Kuzât mezunlarından Yağlılarlı Ali Efendi Hoca'yı, ikindi abdesti alırken canavarcasına şehit etmişlerdir.

Edremit, Burhaniye, Ayvalık, Erdek kazalarındaki bütün zeytin mahsulünü cebren zabt ile İzmir'e kaçırdılar. Sevâhil-i eşraf ve münevveranından birçok zevât ortadan gaib olduğu gibi, bazıları da bugün tese'ül etmek derekesine geldi.

Köyleri üstünden uçan bir Yunan tayyaresini düşüren (?) ahalisini Yunanlılar tamamen yaktılar. Ahalisini de umumiyyetle şehit ettiler.

İşgal Kuvvetlerinin Birbirine Düşmesi

Bereket versin, Venizelos-Konstantin kavgası çıktı da ihtilâfa düştüler. Bunun üzerine Müslümanlara biraz ümit geldi. Yerli Rumlar, Ermeniler işin neticesini sezmeye başladılar. Gönüllü giden Rumlar, Ermeniler avdet ettiler.

Yunan kralı vefat ettiği zaman, üç gün üç gece kimseyi sokağa çıkartmadılar. Her tarafı kapattırarak halka yas tutturdular. Birinci günü bütün müslüman ve hristiyan mektep çocuklarını kilise meydanına topladılar, âyin-i ruhânî yaptılar. Yunan askerleri silâhlarını aşağı çevirerek vaziyet aldılar ve mektep çocuklarının etrafını ihata ettiler. Papaz dua etti. Bütün mektep çocuklarına: "Hepiniz ağlayacaksınız" denildi. Hristiyan çocukları hakikaten ağladılar. Müslüman çocuklar da gözlerine tükürük sürmek suretiyle korkudan ağlamaya başladılar. Yunan askerlerinin bir kısmı ağladığı halde, bir kısmı da bıyık altından gülüyordu. Papazlar vazifelerini bitirdikten sonra mektep çocuklarına:

- Haydi gidiniz. Fakat kafalarınızı kaldırmayınız. Hepiniz başınız aşağıda olarak gideceksiniz, dediler. Bu suretle âyîni ikmâl ettiler. Fakat bundan sonra da Yunanlıların neşveleri kaçtı. Balıkesir'de bulunan Yunan askerlerinin bir kısmını terhis ettiler. Bun-

lar Kral taraftarları olduğu için, bunlardan bir hayır gelmeyeceği kanaatiyle onları Atina'ya yolladılar. Bu askerler avdet ederken bunlar da:

- Yaşasın Kral Konstantin!.. Yaşasın Mustafa Kemal Paşa askerleri!.. Kahrolsun Venizelos!

diye bağırarak gittiler. Yunanlılar hemen umumiyetle bu işten bıktılar, usandılar. İyi görüştükleri bazı Müslümanlara öyle diyorlar:

- Ne olacak bu iş? Daha ne kadar biz İngiliz menfaatine hizmet edeceğiz? Bıktık, usandık. Fakat ne yaparsın, askerlik belâsı!.. Bizim buralarda ne işimiz var? İngiliz kendini tehlikeye koymak istemiyor da, bizi öne sürüyor.

Artık kalplerine korku geldi. Eski neşveleri kalmadı. Bir gün "Türk tayyaresi geldi!" diye öyle telâşa düştüler ki, kaçacak delik bulamadılar. Her tarafı kapattılar. Zabitler saat kulesinin içine girdiler. En ziyade korktukları şey tayyaredir.

Şimdi mütemadi bir havf içinde titriyorlar. Bir aralık bizim müfrezelerin Sındırgı üzerine akınları, burada müthiş tesirler husûle getirdi. Yunanlılar telâşa düştüler. Rumlar, Ermeniler "geliyorlar!" diye halecana uğradılar. *Gigirik* gibi; *Şevki* gibi, gazeteci *Ömer Fevzi* gibi, "*İngiliz Muhipleri*", derhal soluğu İzmir'de aldılar. Bu zümreden bir de Mahmut Bey nâmında biri vardır. O sıralarda herif korkusundan çıldıracaktı. Uhdesinde pek çok işler olduğu için buradan ayrılamadı. Her akşam kafayı tütsüler, komşusu Ahmet ile dertleşiyor:

— Ahmet! Ne dersin, bu Milliciler gelemmez değil mi?

— Vallahi Mahmut Bey, bunlar yaman adamlar. Bilemem ama gecenin birinde bakarsın birden bire bir taraftan akın ederler. Balıkesir'e girerler.

— Ahmet! Ne söylüyorsun? Rica ederim, böyle bir şeyden malûmatın olursa, bana haber ver de savuşayım.

Ertesi gün bir şeyler olmayınca yine Ahmet'i çağırır.

Ahmet!

Efendim.

Hani geliyorlardı?

— Vallahi Mahmut Bey bunlar şakaya gelmez. İhtiyatlı bulunmak lâzım. Bugün sabahtan beri kuvvetli bir rivayet deveren

ediyor: Bigadiç üzerinden Balıkesir'e girmek için müthiş hazırlıklar yapıyorlarmış.

— Acaba gelebilirler mi dersin

— Niçin gelmesinler? Bir kere niyet etmesinler. Azmettiler mi önlerine hiç kimse duramaz. Sanki burada Yunan'ın ne kuvveti var? Hepsi bir gecenin içinde dönerler.

— Aman Ahmet! Deme, sonra bizim halimiz ne olur?

— Ne olacağını bilemem. Fakat onların gelmeleri yakındır, zannederim.

İşte buradaki hanelerin hâlet-i ruhîyesini göstermek maksadıyla aynen cereyan eden mûhavereyi nakil ettim.

Yerli Ermenilerin Paniği

Geçen gün -15 kânunusânî- Ermenilerle Rumlar ayrı ayrı kiliselerde toplandılar. Yunanlılar çekildiği takdirde ittihaz edecekleri vaziyeti müzakere ettiler. Rumlar kalmaya, Ermeniler de gitmeye karar verdiler. Bunun üzerine Ermeniler, Yunan kumandanına müracaat ettiler. Kendi vesâit-i nakliyeleriyle Edremit'e yahut Ayvalık'a kadar gittikleri takdirde, Yunan gemileriyle İzmir'e nakil olunmaları için rica ettiler. Yunanlılar da bunu taahhüd ettiler. Bunun üzerine Ermeniler şimdi iâne derc ediyorlar. Kaçmak için hazırlıklarda bulunuyorlar. Yunanlılar güya, kendi idarelerinden memnun olduklarına dair ahaliden bir muhızır istediler. Fakat ahalî kemâl-i şiddetle reddetti.

Şimdi artık herkeste bir ümit belirdi. Bütün halk kahraman ordumuzu bekliyor. Kadınlarımız dört gözle bekledikleri yiğit askerlerimiz için çamaşır, çorap, fanila hazırlıyorlar; yavrularını hep gelecek askerlerimizin şarkılarıyla uyutuyorlar. Beş, altı yaşındaki çocuklar bile, ordumuz geldiği zaman ona asker olacaklarını söylüyorlar. Hasılı herkes Mustafa Kemal Paşa'nın göndereceği kuvvetlerin vürûduna, o rehâ ve halâs güneşinin tulûuna dört gözle muntazırdır. Hemen Cenabı Hak muvaffak-ı bilhayr buyursun. Bizi bu esaret felâketinden, zalim pençesinden kurtarsın. Bütün ümet-i Muhammed'e selâmetler ihsan buyursun. Amin!

İSTİKLÂL MARŞI İÇİN DAVET VE RİCA MEKTUBU

[Hamdullah Suphi'den Mehmet Akif'e]*

5 şubat 1921

Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izâlesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlub şiiri vücuda getirmeleri, maksadın husûlü için son çare olarak kalmıştır. Asil endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve teheyyûç vâsitasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.

Hamdullah Suphi [Tanrıöver]

Umur-ı Maarif Vekili

*Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 128

Hamdullah Suphi'nin "Zât-ı üstâdânelerinin matlub (ihtiyaç duyulan) şiiri vücuda getirmeleri, maksadın husûlü için son çare olarak kalmıştır" ifadesi ne kadar dikkat çekicidir. Bu cümlemin anlamı, "İlgili şiiri ancak sizin yazabileceğiniz sonucuna ulaştık. Bunun için de size başvurmak mecburiyetinde kalıyoruz. İleri sürülen şartları bütünüyle kaldırmaya hazırız" değil de nedir?

Bilindiği gibi Mehmet Akif'e bu yolda bir başvuru fikri, şairin büyük dostu Hasan Basri Çantay ile Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in müştereken geliştirdiği bir formül olmaktadır. Fakat Çantay'la Mehmet Akif'in yakınlığını bilesek bile, Hamdullah Suphi Bey'in bu tür bir şiir ancak Akif'in yazabileceği yolundaki kanaati nereden ileri gelmektedir? Bu mesele üzerinde şimdiye kadar yeteri derecede düşünülmüş değildir.

NASRULLAH KÜRSÜSÜ HİTABESİNE DİYARBAKIR'DAN SES

[Elcezire Kumandanı Nihat Paşa'dan Mehmet Akif'e]*

10 şubat 1921

Nasrullah Camii şerifinde irad buyurduğunuz mev'izeyi hâvi mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbakir *Cami Kebiri'*nde (Ulu Cami), Cuma namazından sonra kıraat edilerek mümin-i hazıra, envâr-ı manevîyesinden hisseyâb-ı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdud kalacağından, cephe mıntıkasını teşkil eden *Elaziz, Diyarbakir, Bitlis, Van* vilâyetleriyle civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibdâr edilmiş ve şeref ile hukuku doğrudan doğruya zat-ı âlinize ait

* *Sebilürreşat*, 17 şubat 1337/ 17 Şubat 1921, c. 18, nr. 468, s. 315
Sebilürreşat, 21 mart 1337/ 21 mart 1921, nr. 472, s. 36-38

Sebilürreşat'ın ve özellikle dergide yayımlanan Mehmet Akif'in Nasrullah Camiinde (Kastamonu) yaptığı konuşmanın tesirinin derinliğini ifade eden bir teşekkür mektubu.

Nitekim ilgili hutbe Diyarbakır Cami-i Kebiri'nde (Ulu Cami) cuma günü okunduğu gibi, bununla yetinilmeyerek Diyarbakır Vilayet Matbaasında tekrar bastırılmış, çevre illere gönderilerek oralarda da okunması temin edilmiştir. Bu örnek sırf Diyarbakır mıntıkası ile de sınırlı değildir. Nitekim aynı takip ve tesirin *Batı Cephesi* Kumandanlık bölgeleri için de geçerli olduğunu biliyoruz. Eldeki sayıların çeşitli cephelerin talebi üzerine gönderildiği, bu yüzden mevcudunun kalmadığı biçimindeki not ve ifadelerle *Sebilürreşat*'ın değişik sayılarında sık sık karşılaşılmaktadır.

Nitekim ileriki sayılarda yer alan, *Sebilürreşat*'tan *Okuyucularına* başlıklı dergi duyurusu, bu hususun açık bir delilidir. Mesela 464. sayı ikinci defa basılmış, "*kısm-ı küllisi Garp Ordusu'na gönderildiği cihetle o da bitmiştir*". Ayrıca o haberde ilgili sayının üçüncü defa basılacağı da ifade edilmektedir. *Sebilürreşat*'a yönelik yoğun taleplerin, Millî Mücadele'de Garp cepheleri kaynaklı oluşu özellikle ayrıca dikkat çekicidir. Nitekim İstiklâl Marşı yazımı ihtiyacının da aynı cephelerde doğduğu bilinmektedir. Bu ihtiyacı Maarif Vekâleti nezdinde ilk dile getiren ve talebe dönüştürenin İsmet Paşa olduğu malumdur.

Millî Mücadele cephelerinden gelen bu tür yoğun taleplerin altında yatan husus, Sevr'in mahiyetini bu derece içten anlatan tahlil ve yorumların elde bulunmamasıdır. Ayrıca dönemin İstanbul basını Sevr'in üzerini örtüyor, yeteri derecede bir muhalefet geliştirmiyordu.

olmak üzere, Diyarbekir Vilâyet Matbaasında tab ve teksir ettirilerek bütün cepheye tevzi olunmuştur. Cena-ı Hakk mesâî-i din ve vatan-pervanenizi meşkûr eylemesi temennisiyle ihtiramlarımı takdim ederim.

*Elcezire Cephesi Kumandanı
Nihat (Anılmış) Paşa*

Mehmet Akif, Milli Mücadele’de Sakallı Nurettin Paşa ile
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

BOLŞEVİKLİK MÜSLÜMANLIĞIN AYNI MIDIR?*

[Trabzonlu Ahmet Hilmi'den Mehmet Akif'e]

21 mayıs 1921

Sebilürreşat ceride-i İslâmiyesi başmuharriri,
Faziletli Mehmet Akif Efendi'ye,

Faziletli Efendim Hazretleri,

Size mühim bir şey soracağım. Bazıları diyorlar ki *Bolşeviklik* müslümanlığın aynı imiş. Hakikaten böyle midir? Bir de öyle diyenler var ki müslümanlar mutlaka Bolşevik olmalı imiş. Çünkü böyle olursa pek ziyade terakki ederlermiş. Lûtfen bu husustaki fikrinizi ceridenizle neşredek olursanız, fikirlerdeki tereddüdü izale ederek memlekete büyük hizmette bulunmuş olursunuz.

Bakî cevabınızı dört gözle bekliyorum efendim.

Trabzonlu Ahmet Hilmi

* *Sebilürreşat*, 21 mayıs 1337/ 21 mayıs 1921, c. 19, nr. 481, s. 131

1917 devriminden sonra kademe kademe yeni Sovyet yönetimi ile ilişki içine girmek, yerine göre de işgalci İngiliz idaresine karşı ortak dayanışma gerçekleştirmek düşüncesi Mütareke/işgal yıllarından beri devamlı gündemde olan bir konudur. Bu yaklaşımın Mütareke dönemindeki savunucuları İttihatçılar olurken, aynı yaklaşım Milli Mücadele döneminde bir ihtiyaç olarak hissedilmiş ve bunun sayısız faydaları da görülmüştür. Dolayısıyla Birinci Dünya Savaşının sona erdiği, İstanbul'un işgal edildiği 1918'den beri sosyalizm, o yıllardaki yaygın tabiriyle Bolşeviklik, Türk aydınlarının ve politikacılarının gündeminde idi. Konu sık sık konuşuluyor ve basında da sosyalizm üzerine yazılar yayımlanıyordu. Dolayısıyla Trabzonlu Ahmet Hilmi, duyduğu veya okuduğu bilgilerin ötesinde, fikirlerine itibar ettiği Mehmet Akif'in bu hususta ne düşündüğünü merak ediyor ve yukarıdaki soruyu soruyor.

Fakat bu sorunun cevabını merak eden okuyucular, çalışmamızın birinci bölümüne, *Mehmet Akif'in Yazdığı Mektuplar*'a bakabilir ve kronolojiyi takip ederek ilgili cevabı okuyabilirler.

SECDE'YE ZEYL*

[Abdülbaki Gölpınarlı'dan Mehmet Akif'e]

Mazhar-ı feyz-i ahad, kâşif-i esrar-ı vedûd
 Akif'i mu'tekifi zâviye-i şehri-şühûd.
 Bütün mısraların tehlîle müstağrak şaşırdım ben,
 Nasıl mâbed ki Şi'r'in, aynı mîracı Hudâ secden!
 Nasıl mâbed ki her kandili bir nûr-u îlâhîdir,
 Tecellîgâhı haktır, sanki bir tûr-u îlâhîdir.

* Hasan Basri Çantay, *Akıfname*, (Haz. Necmettin Turinay) Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 398

Akif'in kendisine *Bülbül şiirini ithaf ettiği Hasan Basri Çantay, üstadının vefatının ardından onunla ilgili bir eser hazırlamayı düşündüğü sırada Akif'i yakından tanıyan dostlarına, çalışma arkadaşlarına ve Akif'i tanımasa bile onu tanıyan çevreye mektuplarla başvurarak*, Akif'le ilgili geniş bir dosya oluşturmuştu. Nitekim bu dosya, *Akıfname*'nin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Fakat *Akıfname*'nin yayını Hasan Basri Çantay'ın sağlığında mümkün olmamış, ölümünün ardına kalmıştı.

İşte uzaktan mektuplaşmalar suretinde cereyan eden bu mülâkatlar arasında, Abdülbaki Gölpınarlı'nın da enteresan bir cevabı bulunmaktadır. Akif'le doğrudan, yüz yüze tanışmayan Gölpınarlı'nın cevabının ekinde de, iki şiirin varlığı dikkati çekmektedir. Onlardan biri, Akif'in vefatının ardından kaleme alınmış bir parçadır.

Gölpınarlı'nın Hasan Basri Çantay'a gönderdiği cevabı mektuba eklenmiş ikinci şiir ise daha enteresandır. Akif'in Mısır/Hilvan'da bulunduğu bir sırada kaleme alınan ve *Sebilürreşat*'ta da yayımlanan *Secde* adlı meşhur şiirine bir nevi *Zeyl* niteliği arz eden bir parçadır bu. Söylemek icap ederse doğrudan Akif'in *Secde*'sini andırmakta ve aynen onun havasını yansıtmaktadır. Hatırlatmak gerekir ki, *Akıfname*'de Gölpınarlı'nın cevabı mektubu ile (s. 276-278), *Secde'ye Zeyl* başlıklı parçası (s. 282-283) birbirinden ayrı sayfalara yerleştirildiği için şimdiye kadar pek dikkati çekmemiştir. Onun için bu geniş açıklamayı yapmak lüzumu hasıl oluyor. Bir de *Akıfname*'de, cevabî mektupların takdimi sırasında şöyle bir giriş göze çarpmaktadır. Önemine binaen onu da buraya kaydediyoruz:

“Üniversite İlahiyat ve Edebiyat Fakülteleri Farisî muallimi, büyük şair Abdülbaki'nin hiç tanımadığı ve bir kere bile görüp görüşmediği halde, şair-i mağfurun *Secde* adlı şiirinden mülhem olarak yazdığı ve galiba Mısır'a da yolladığı şiiri” (s. 282).

Bu izahtan ayrı olarak *Akıfname*'de, yukarıdaki şiirler ilgili bir dipnot düşülerek şöyle söyleniyor: “Bay Baki Gölpınarlı tarafından (Akif'e) gönderilmiştir”. (s. 282)

Ederken Halik-ı zîşânına şî'rinle sen secde,
Fezalar, mabud-u mutlaklar gelir nûrunla hep vecde.
Uçarsın, yükselirsin tâir-i kudsîye benzersin,
Bütün esrârını sînemdeki imâna söylersin.
Semâlarda gezerken sen kemâl-i aşkile yer yer,
Nücûmun gûş eder, âvâze-i tekbîrini diller
Ederken kilik-i îcâzm, hayâtın sırrını tahlîl,
Gelir arş-ı îlâhîden de aksi nağme-i tehlîl!
Ne dünyalar yaratmıştır ki feyz-a- feyz olan hâmen
Hezârân mihr-i âlem âşikâr olmaktadır senden!
Mesîhîdem o şâirsın ki sen, olmaktadır zinde
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler hep dest-i feyzinde.
Elinde kilik-i icâzınla sen Hassân-ı devrânsın,
Serâpâ Pertev-i Hak'tın, mücessem nûr-u imansın!
Nümâyân nur-u yezdân kalb-i pâk-i pür fütûhunda,
Nihandır on sekiz bin âlemin esrârı ruhunda!
Medar-ı fahrisin ey bank-i Rabbânî bu eyyâmın;
Rebâb-ı aşk olur, inlersin âfâkında İslâm'ın.
O nay-ı bezm-i mânasın ki her nağmen değer cana;
Elest esrârını söyler durursun gûş-u imana.
Akar cûy-u füyûzâtın kulûb-u ehl-i imana,
Hayat-ı câvidânî bahşeder her lahza atşâna.
O menbâdan zülâl-i feyzini, bak ben de nûş ettim,
Zülâl-i feyzini nûş eyledim, cûş-u hurûş ettim;
Senin aşkınla coştum, şimdi ben bir bahr-ı ummânım
O deryâyım ki şimdi, kendime kendim de hayranım!
Bana her harf-i imanin semavî bir kitab oldu,
Senin nûrunla zerrât-i vücudum âfitâb oldu!
Şerefyâb olmadım gerçi füyûz-u suhbetinden ben,
Ezelden âşinâ-yı ruhunum, ruhum senin benden!
Gel ey mihr-i hayâtım, payidar ol âsumânımda,
Gel ey necm-i ümidim, parla vicdanımda, cânımda.

1926-1927, Abdûlbaki Gölpınarlı

KARA BİR HABER: SÜLEYMAN NAZİF'İN VEFATI*

[Mahir İz'den Mehmet Akif'e]

4 ocak 1927

Üstâd-ı âlicenabım efendim,

Arızam, çok müteessirim ki, bir kara haberle başlıyor. Buna, mektubumun vusulünden evvel muttali olarak mütelehhif bulunmanız da muhtemeldir. Dünkü gazeteler, sahifelerini Süleyman Nazif'in haber-i elim irtihaliyle kararttılar. Evet, insanın hiç inanmak istemediği bu kaza, kendisi ve ailesiyle birlikte bilumûm kadirşinasların başına dün nazil oldu ve merhum, bu gece -ki Leyle-i Regaip'tir- hâk-i Gufrana girdi. Cenabı Kibriyâ, Habib'i hürmetine müstağrak-ı eltaf eylesin.

Aman Ya Rabbi! Daha bir hafta evvel, bir iki makalesini *Yıkılan Müessese* namıyla kitap halinde neşretmiş idi. Kim hatırına getirirdi ki, tahrir ve edebiyat âleminin başlı başına bir müessesesi

* M. Uğur Derman, "Mehmet Akif'ten Mektuplar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, ocak 1976, nr. 1, s. 37-38

Mehmet Akif'e gönderilen mektuplar arasında elde kalan bu mektuptur kuşkusuz. Mehmet Akif'e gönderilen bu tarihsiz mektubu saklayan ise bizzat yazarı Mahir İz'den başkası değildir. Bu da demek oluyor ki, Mahir İz, Akif'e gönderirken bir kopyasını saklamış bulunmaktadır. Ne zaman yazıldığı belli olmayan bu mektubun içeriğine bakılırsa, Süleyman Nazif'in vefatından iki gün sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Ahmet Hâşim'in "kelimelerin serdari" olarak tarif ettiği büyük üslupçu Süleyman Nazif'in vefatını Mehmet Akif'e haber veren bu mektup Mahir İz'in duygularını yansıtmaktadır. Uğur Derman'ın *Kubbealtı* dergisinde yayımladığı *Mehmet Akif'ten Mektuplar* başlıklı mektuplar serisinin birinde yayımlanan ancak şimdiye kadar fark edilmeyen veya fark edilse bile gündeme getirilmeyen bu mektup Mehmet Akif'e gönderilmiş mektuplar arasında elde kalan tek örnek olması bakımından dikkat çekicidir. Süleyman Nazif'in vefatını haber veren bu mektubun talihine bakınız ki, Akif'in eline ulaşmadan büyük şair kara haberi önceden almıştır. 1 şubat 1927 tarihli Mahir İz'e yazdığı cevabi mektubunda "Süleyman Nazif'in irtihali haberi, mektubunuzdan daha evvel gelmiş; beni alt üst etmişti" demektedir Akif. Yalnız Nazif'in vefatını kendisine kimin haber verdiğini bilmemekle birlikte büyük şairi derinden yaraladığı malumdur.

olan koca şair birden bire yıkılıversin? Arsa-i belagatin o yaman şehsüvarı, meydanı ebeddiyyen terk edince ne derin bir boşluk hâsıl oldu? Bu imtila kabul etmeyen hâlâ kimin cezasıdır Ya Rabbi?

Edebî, içtimaî, siyasî hangi mevzu vardı ki, haşmet-i beyânîyle ziynetlensin? Üslûbu, o selsebil-i ateşini, dünkü ve bugünkü nesli aynı suretle lerzedâr-ı tahassüs etmiyor muydu?

Hâlîk-ı lehv ü kalem, onun nâypâre-i huşk'üne ne feyyaz, ne taravettar bir kudret bahşetmişti ki, Süreyyâ'dan serâ'ya, zirden bâlâyâ külfetsiz akıp taşan efkârını, pürüzsüz resm ü tasvir eder, kariî en latif heyecanlarla berbaerinde götürdü. "Kahr-ı hasm eylemeye elde asâdır hâmen" fahriyesinin, ahdinde, bilittifak en liyakatli kaali idi. Seciyesi hakkında, karilerinin mütealatını tağlit eden bazı asarı, bu irfan-ı millet hâdiminin rub'u asırlık emeğine bağışlanmaz mı? Onu da biz Cenabı Hâlîk'tan niyaz ediyoruz.

Asıl muhtac-ı teselli ve taziye sizlersiniz aziz üstadım. Vâsitü'l ikdi Hamid olan kılâde-i sanatı Cenap'la siz üçünüz çerçeveledunuz. İşte bu akşam, dest-i kaza taşın birini toprağa düşürdü. Acaba aynı ayarda bir cevher yerine konabilecek mi? Boş kalan yerini doldurabilecek midir? Heyhat!..

Tazim ve hürmetle ellerinizden öperim.

Tafsil ve tasdi'de içtinap ediyorum. Darülfünun işimin olamayacağı anlaşıldı. Olsa da bu vaziyette devamım imkânsızdı. Kismetimiz bu kadarmış. Ancak istikbalim hakkında perverde edilen müşfik tahassüsat-i üstadanelerinin ebeddiyyen müteşekkîr ve minnettariyım. Fuat Şemsi Bey hürmetle ellerinizden öper. Ali Rıza Efendi'nin berây-ı takdim verdiği fotoğraf melfuftur. İhtiyaklarımı arz eder, iltifatlarınızı gözlerim, sevgili mübeccel üstadım efendim.

Mahir İz

Abdülhak Hâmid

HAKAN

Boğaziçi Lisesi Talebe Kooperatifi
tarafından bastırılmıştır.

2310005446

İSTANBUL

AKŞAM MATBAASI
1935

Abdülhak Hamid'in imzalayarak takdim ettiği eseri: Hakan

TÜRK'ÜN EN BÜYÜK ŞAİRİ*

[Abdülhak Hamid'den Mehmet Akif'e]

Türk'ün en büyük şair-i muhibbi azizim Akif Bey'e.

Abdülhak Hamid Tarhan

* Eşref Edip, *Mehmet Akif*, c. 1, Asarı İlmiye Kütüphanesi, İstanbul 1938, s. 169

Abdülhak Hamid Tarhan (1852-1937), *Hakan* (1935) isimli eserini Şerif Muhittin Targan vasıtasıyla Akif'e göndermiş ve kendisi yukarıdaki ithaf cümlesini yazarak kitabını imzalamıştır. Üstelik bu ithaf cümlesini yazarken de, "Hakikaten böyledir. Bunu bütün samimiyetimle yazıyorum" ifadesini kullanmıştır. Bu son ifadeyi Eşref Edip'e, Şerif Muhittin Targan'ın naklettiği bilgisini ediniyoruz.

**AKİF'İN BEYNİNDE
ŞİMŞEKLER ÇAKTIRAN MEKTUP: "GEL ARTIK"***
[Nevzat Ayasbeyoğlu'ndan Mehmet Akif'e]

23 aralık 1935

Gel artık yurda gel, hicranı dindir!

Nevzat Ayasbeyoğlu

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, c. I, Asarı İlmiye Kütüphanesi, İstanbul 1938, s. 513

Nevzat Ayasbeyoğlu (1888-1966) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu ve Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümünün ilk kurucusudur. Milli Eğitim Bakanlığında önemli görevlerde bulunmuş olan Nevzat Ayasbeyoğlu, Atatürk'ün vefatının ardından İsmet Paşa'nın Cumhurbaşkanlığının ilk döneminin ilk yılında (1939) parlamentoya taşınmış, köy enstitülerinin kuruluşu sırasında da önemli katkılar vermiş eğitimci bir düşünürdür. Nitekim aynı katkılarına Ankara İlahiyat Fakültesinin 1949'daki kuruluşu sırasında da şahit olunmaktadır.

Ayasbeyoğlu'nun en belirgin yanı ise *Sebilürreşat mektebinin* önemli temsilcilerinden biri olmasıdır. Çünkü o yazı hayatına ilgili dergide başladığı gibi uzun yıllar da aynı derginin yazı kadrosunun arasında bulunmuştur. Dolayısıyla onda aynen Şemsettin Günaltay'da olduğu gibi derin bir Akif sevgisinin varlığı söz konusudur. Nitekim o daha 1930 ortalarında, üstadı Mehmet Akif'le ilgili önemli bir eser kaleme almış, fakat onu bastırmak imkânı da bulamamıştır.

Mısır'da bulunan Akif'le zaman zaman mektuplaştığı anlaşılan Ayasbeyoğlu'nun Akif'e yazdığı veya Akif'in gönderdiği mektupların akıbetleri hakkında ise herhangi bir bilginiz bulunmamaktadır. Bu arada yukarıdaki spot mektup cümlesinin, Akif üzerinde çarpıcı tesirler doğurduğu anlaşılmıyor değil.. Mehmet Akif'te Türkiye'ye dönüş fikrini ilk ateşleyen husus, hastalığı dışında bu mektup olmalıdır diye düşünüyoruz. Nitekim bu tür mektup örneği ile bir daha karşılaşmamaktadır.

Milletvekili Mehmet Akif'ten bir portre
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

MATBUAT VE ERBÂB-I MEFSEDETDEN İNSAF*

[Kahraman-ı Hürriyet Niyazi Beyefendi'den Sıratı Müstakim'e]

3 mart 1325/16 mart 1909

Kahraman-ı hürriyet Niyazi Beyefendi tarafından gönderilip geçen haftaki nüshamız makineye verildikten sonra idare-hane-mize tebliğ olunan telgrafnamedir:

Serbesti ile *Serbest İzmir*'de Fırka-i Ahrâr'a intisabıma dair bir fıkra gördüm. Külliyyen yalan ve fesad-âmizdir. İşte matbuatımızın hâlini görmeli. Matbuatımızdan bunu mu intizar edecektik? Vatanımızı kurtaran, ağızlarımızı açtıran İttihat ve Terakki Cemiyeti değil mi? Buna taarruz küfrân-ı nimet değil midir? Bu *Cemiyetin maksadı saadet ve selâmet-i vatandır*. Ömrüm oldukça İttihat ve Terakki Cemiyet-i muhteremesinin en âciz bir azâsı sıfatıyla, muhterem milletime hidemât-ı fedâkârânede bulunacağımı ve bu samimi ölümünden gayri hiçbir şeyin tağyire imkân olamayacağını kemâl-i fahr ile ilân ederim. Safdil ahâlîmizin terbiye-i ahlâka çok ihtiyaçları vardır. Matbuattan hizmet bekler iken, menfaat-i şahsiyye dolayısıyla bilakis fikirleri zehirletiyor. Vatanını seven bunlara ehemmiyet vermez; fakat gûnahtır, artık yeter!.. Matbuat ve erbâb-ı mefsedetden insaf!

*İttihat ve Terakki Cemiyeti Azalarından
Kolağası Resneli Niyazi*

* *Sıratı Müstakim*, 12 mart 1325/25 mart 1909, c. II, nr. 31, 79

Kolağası Resneli Niyazi Bey'in (1873-1913) *Sıratı Müstakim*'de çıkan ikinci yazısıdır. Diğerleri için bkz. *Kahraman-ı Hürriyet Niyazi Bey'den, Sıratı Müstakim*, 18 eylül 1324/ 1 ekim 1908, c. 1, nr. 6, 84-85. İlgili açıklamayı Niyazi Bey'in, *Sıratı Müstakim* vasıtasıyla yayınlamak istemesi önemlidir. Fakat sebebi nedir bunu yeteri derecede anlamlandırabilmiş değiliz.

Yusuf Akçura
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

SIRATI MÜSTAKİM ÜZERİNE*

[Yusuf Akçura'dan Halim Sabit'e]

3 fevral 1910

Aziz kardeşim Halim Sabit (Şibay) Efendi,

Mektubunuzu alıp cidden sevindim, sizinle arasını kesmeden mükâtebede bulunmak isterim. İnşaallah yanılmıyorum: Siz Âlem-i İslâm'ın bir âdemisiniz. Mübadele-i fikretmek, istifade etmek, hizmet etmek ahası-ı âmâlimdir. Evvela sorduklarınıza aklımın erdiği kadar cevap vereyim; sonra başka yazdıklarınız hakkında konuşuruz. Ama Halim Sabit Efendi, şimdiden aramızda şunu kararlaştıralım, çürümüş, kokmuş, Fars ve Bizans'ın yaktığı çirkefli riyalardan kaçınalım. İdil boylu, köylü saf iki mişar gibi açık samimi yazışalım. Hatalarımızı örtmeden söyleyelim. Doğru bildiklerimizi de yalan tevâzulardan kaçınıp serbest beyan edelim, olmaz mı? Razi mısınız?

* Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde Meşâbir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, s. 69-72
M. Suat Sertoğlu, *Sıratı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fihrist ve Dizîn*, Kasık Yay., İstanbul 2008, s. 28-30

Yusuf Akçura'nın *Sıratı Müstakim*'in devamlı yazarlarında Halim Sabit Şibay'a gönderdiği bir mektubu. Halim Sabit, Rusya'ya kendi memleketine dönmek isterken Yusuf Akçura ona İstanbul'da kalmasını söylüyor. Bunun sebebi de yazdığı önemli makaleleri ile Osmanlı Türklüğüne yaptığı katkılar olmaktadır. Bunları Halim Sabit'e söylerken Yusuf Akçura, Mehmet Akif'in başında bulunduğu *Sıratı Müstakim* hakkında da önemli tespitler ve tahlillere başvuruyor. Yaptığı tahlillere bakarak da Yusuf Akçura'nın nasıl derin düşünen, yorum ve tahlil kabiliyeti yüksek bir düşünce adamı olduğuna bir kere daha şahitlik ediyoruz.

Bilindiği gibi *Sıratı Müstakim* başta yerli ve Osmanlı, İslâmî bir dergi olmakla birlikte onda kısa zaman içinde Asya Türklüğüne ve Mısır Müslümanlığına doğru bir açılım göze çarpmakta idi. Daha Türk Ocaklarının kurulmadığı, *Türk Yurdu* (1911) dergisinin çıkmadığı yıllarda *Sıratı Müstakim*, yarı bilimsel bir kuruluş olan Türk Derneği'nin nâşr-i efkârî rolünü oynamaya başlamış ve Yusuf Akçura, Halim Sabit, Abdürreşit İbrahim, Ayaz İshaki gibi Asyalı Türkleri sayfalarında bir araya getirmeye muvaffak olmuş bir dergi idi.

Divanyolu'ndaki muhallebici dükkânında Rusya'ya gidip gitmemenize dair ne söylediklerim iyice hatırımda kalmamış, ihtimal gitmenizi tavsiye etmişimdir. Lakin şimdi sizin orada *Sırat*'ta olan hizmetinizi, Osmanlı Türklerinin adamsızlık züğürtlüğünü, Rusya'nın her türlü serbest harekâta şimdilik tamamen gayri müsaait bulunduğunu gözde tutarak aksini söyleyeceğim: İstanbul'da kalmalısınız. Darülfünun'da mı? Darümuallimin'de mi, nerede ise bir muallimlik bulmalısınız ve *Sırat-ı Müstakim*'de, yahut onun gibi terakki-perverâne dinî bir gazetede yazmalısınız ve arada sırada kitaplar telifiyle de âlem-i İslâm'a hizmet eylemelisiniz. Tabîî bir taraftan da rusçayı kuvvetlendirmeye, ingilizceyi öğrenmekte devam ile muktesebat-ı ilmiyenizi tezyî ve teyit eylemelisiniz. İlmiyal yazmak meselesi hakkında hiçbir şey diyemem, çünkü bunun fevkalgaye -hakiki manasıyla- güç olduğunu, sekiz-on yaşlık balaya, en yüksek hikemiyat ve mafevkat-tabiiyat-i diniyeyi öğretmek, anlatmak gayr-ı mümkün olduğunu, nakıs müşehedâtımla anlamış olduğumdan, onun izalesine muvaffak olabilecek bir usûl göremiyorum.

Gelelim tarih-i içtihat'a: Şimdiye kadar *Sıratı Müstakim*'de münteşir makalâtın fikrimce en kıymettârı, sizin işbu içtihadı dair eserinizdir. Zaten bilirsiniz ki tarih yazmak, Osmanlı müverrihlerinin (sözüm yabana) yaptıkları gibi, fransızcadan tercüme yahut başka tarihlerden azçok ibare değiştirerek nakleylemek değildir. Tarih tercüme ve nakil olunamaz, tarih yapılır ve ancak tarihi yapana müverrih denilir. Tarih yapmak ise, muayyen bir mevzuyla dair perakende ve perişan mevcut vesâikten müsbet hadisatı (fait) istihraç edip mantikî bir surette sıralamak ve ona can nefh etmektir. O aralık kendiliğinden bazı netâyîç gelip çıktığı gibi bazen vesâiki bulunamayan hadisat dahi mekşûf olabilir.

İçtihad'a Dair işbu evsaf ve şerâitin bir çoğunu haiz olduğundan ciddi bir tecrübe-i tarihiyedir (essai historique). Tamamen tarih olabilmesi için bu mevzuyla dair bu vadide birkaç müverrihin tecrübe-i tarihiyeleri meydana çıkıp, tenkid kılınıp, nihayet bunların mecmuundan bir netice-i kat'iyeye istihraç olunması beklenmelidir. Geçen mektupta yazdığım sözler bir hatayı göstermiyor, belki vekâyî ve ahvali zikrettikten sonra onlardan mantiki olarak

çıkan neticeyi -belki vasatın teessüratını gözeterek tendir- söylemenizi ima ediyor.

Berlin'e gelen *Sırat*'lardan en ziyade dikkatle okuduğum makalat *İçtiḥad'a Dairler* idi ve bundan böyle de öyle olacaktır. Bütün o okuduklarımdan anladığım *Irak Mektebi*'nin daha ziyade müsâadekâr, hürriyet-perver, terakkiye meyyal olduğu ve İbn Hanbel ile tekemmül eden *Hicaz Mektebi*'nin ise muhafazakâr, müncemî bulunuşu idi. Bu ise gayet büyük esâsi bir farktır. İbn Hanbel İslâm'ı şimdiki mollaların ekseriyet-i azîmesi gibi anlıyor demektir. Iraklılar ise zaman değıştikçe terakki ve tevessü ve tekemmüle mecbur, dini tabîi surette tefsir ediyorlar demektir. Tabir-i diğerle yeniden yeniye meydan alan taraftar-ı ıslahat hür mollalara hak veriyor demektir. İşte siz vekâyî ve ahvali zikirle karie bu hükmü verdirttiğiniz halde, kendiniz "esasen aralarında büyük fark yoktu" deyip kesiyorsunuz.

İşte sorduklarınız bitti. Şimdi bu günlerde beni epey işgal eden *Sırat-ı Müstakim* meselesinden bahse girişeyim: Biliyorsunuz ki kırk elli seneden beri İslâm arasında bir eser-i intibah, bir hareket-ı ıslahiye cereyanı var. (Tabii evvelleri de birkaç defa olmuş ve sönmüştür, lâkin biz kendimize yakın olanı alalım). Lâkin henüz bunun muntazam, iyi bir merkezi yok. Bu merkezin Merkez-i Hilâfette olması tabii en muvafıktır. Gerçi Mısır Abduh zamanında o istidadı almıştı. *El-Menar* hâlâ o sünneti devam ettiriyor sanırım. Lakin bunun Türklere tesirâtı birçok cihetlerle azdır. İstikbal azizim ihtiyarların değil gençlerindir. Manastırlılar, Kâzım Efendiler, Mithat Efendiler artık devirlerini geçirmiş, yakında âsâr-ı atîka müzesine yahut hazâin-i evraka konulup hürmet ve tazim ile saklanılacak şeylerdir. Niçin imanlı, kalbi muhabbet-i İslâmiye ile dolu, gayyûr, cesur, sağlam birkaç genç, Merkez-i Hilafette böyle yüksek bir hedefi, gaye-i hayal edinmesinler? Askerlikte tüfenk atmanın bir kaidesi vardır: Nefer bir kurşunu bir noktaya vurabilmek için daha yükseğe nişan almalıdır. Gaye-i hayaliye hiçbir vakitte yetişilemez; ama oraya varacağım diye çalışa çalışa terakki edilir, yükselir. Maksadımı tabii anladınız: Zannımca siz ciddiyet, samimiyet, iman-ı hakiki, sa'y ü ilminizle bu zümrenin en ileri gelenlerinden olabilirsiniz. Melanchthon de, Luter de, Calvin

de fevkalbeşer değil idiler, onlar da bizim gibi adam idiler. Lâkin Hıristiyanlığa vâsi bir ufuk açtılar, ne tükenmez bir kuvve-i zinde verdiler, ne sağlam bir kanat taktılar. Azizim bu hususta ciddi düşün ve fikrini yaz.

Hatta bu kadar yüksek hayaller arkasından koşulmazsa bile neden *Sıratı Müstakim*'de daha muayyen, daha kat'i bir program çizmemeli? Meselâ hür, terakki-perver muttehit bir İslâm neden düstur olmamalı? Lâkin böyle bir düstur kabul edilirse ne Şiile-ri tahkir eden Ayaz Efendi'nin makaleleri, ne de İslâm'ın hürriyet-perver olduğunu bilfiil tekzip eyleyen Manastırlı tenkidâtı öyle bir mecellede yer bulmaz. O zaman efâl ile akval yekdiğerine zıd değil, birbirini müeyyid bulunmak lâzım gelir. Hem canım bir *Dozi tarihine* neden bu kadar ehemmiyet verildi? Ehemmiyet verilmek iktiza ettiyse neden, Dozi kim? Nerede ve ne zaman yaşamış, başka İslâm tarihleri frenkçede de var mı yok mu? Umu-miyetle ulema-yı garbın dinler, din-i İslâm hakkında fikirleri ne merkezde? Niçin birçok adam bunları tetkike lüzum görüp de Manastırlı'nın Dozi şimdi yeni türemiş, yeni bir fikrin türedi kılıklı yazdıklarının hikmet ve tazim ile öyle olmadığını kendisine ihtar-da bulunmadı? Bir de söz aramızda Sabit Efendi, bugün edyânın istinadgâhı mantık, kelâm, felsefe olmaktan ziyade ihtiyac-ı hayat ve hissiyattır. Bunu pek iyi anlayan Hristiyan ulemâ-yı dini en çok şiir, musiki ile dini müdafaa ediyorlar. İnsanın avân-ı ıztırap veya saadetinden istifade ile ruhuna, fikrine telkin-i din eyliyorlar. Eğer felsefe meydanına atılırsa nihayetün nihaye Gazali, Kant gibi en büyük mütefekkirlerin vasıl olduğu nokta rey ve şüphe (scepticisme)dir, tereddüttür yahud bazı müslüman hükemasından mu-tasavvıfın dediği gibi tahayyürdür. Gazali de, Kant da tamamen sofestaî olduktan sonra, birincisi keşf ile (ki akıl ve mantığın ma-verâsıdır), ikincisi nizam-ı âlem ve cemaat bunu icap ettiriyor diye dine rucû eylemişlerdir. Ferit Efendi'nin bir makalesinde yine o tarihten bahsedilerek gelinen netice yine budur. İslâm hususiyet-le müdafaa olamadığı gibi, din de fakat [sadece] ihtiyac-ı hayat nokta-i nazarından müdafaa olunmuştur. Bu cihetle Dozi'ye hiçbir cevab-ı mantıkî yok demektir. Hasılı zannımca bu bahis pek bey-hude açıldı ve sırf *Sırat*'ın ziyanına kapanacaktır. Şimdiye kadar

dere olunan müdâfaat, biraz okunduğunda düşünenlerce, anlayanlarca Dozi'nin kuvvetini tasdikten başka bir şeye yaramadı, sanırım. Bilâhare bunun gibi mebâhisten kaçınmalı, İslâm'ı müdafaa edecek şeyler, içtihadı dair Şeyh Abduh'tan tercümeler gibi makâlattır. Tahirü'l-Mevlevî'nin hissî makalesi de hoşuma gitmedi, insana tesirden halî değil, lâkin pek harpenyane... Hasılı ceridenin başındakiler şedit bir sansör gibi, maksad-ı muayyenin sağına soluna kaçanlara ihtar ile bazı makalât derc ettirmelidirler.

Şimdi gelelim benim teze: Bu hususta sizden büyük bir ricam var: Onu size göndereceğim, siz bir defa okuyun, eğer fahiş yanlışları varsa, o mahallerini düzeltin. Bazı âyât ve ehâdisi bula madım, onların arapçalarını yerlerine koyun. Zannımca bu tez de Sırat'ın bence matlup programına tamamen uygun değil, ben bir mukaddime ile bu hususta bazı tadilât yapmaya çalışacağım. İdare de eğer [bir kelime okunamadı] karar verirse mesuliyeti deruh-te etmediğini başta karilere ihtar eylesin ve hatta fikren ayrıldığı yerlere haşiyeler de düşsün. *Medhal*'in tercümesini ikmal ettim, tebyizi ile inşallah yakında takdime başlarım.

Tatar Cemiyeti'nin devamına pek ziyade seviniyorum. Rusluk fikri geçici [sârî] bir hastalıktır ki, İstanbul iklimi tezyîd eder, öylelere soğukça memleketlere bilhassa Rusya'ya gidip biraz tedavi tavsiye olunmalıdır. Bir de rusça biliyorlarsa Rusların muhafazakâr ceridelerini, hassaten *H. B*'yi okumak da çok şifa-bahştır. Ha bu mektuba leffen bir parça *H. B*. gönderiyorum. Rusça bilenleriniz var, meselâ Taceddin Efendi tercüme ile bazı bendleri *Sırat*'a girebilir sanırım.

Baki gözlerinizden öperim, cümle tanış bilişlere de ihtiram ve muhabbet. Cevabını ve arada sırada mektuplarınızı beklerim. Ben daima böyle uzaktan gevezeliklere hazırım.

Yusuf Akçura

Mithat Cemal
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İTİRAZÂTINIZIN SÂİKİ MANTIK VE SAMİMİYET OLSUN

[Raif Necdet'ten Mithat Cemal'e]*

haziran 1911

Safahat hakkında yazdığım ve kendimce bîtaraf olduğuna şedîden kani olduğum *musahabe-i edebiyeye* yazdığınız itirazı teessüfle okudum. Çünkü sizden çok ümit ediyordum ki itirazâtınızın sâiki mantık ve samimiyet olsun. Maatteessüf makalenizde mantık ve samimiyetten hiçbir eser göremedim. Yalnız hod-fûrûş ve sizin için hiç de mucib-i şeref olmayacak bir tavr-ı istihza sezdirdim. Onun için makalenize uzun uzadıya cevap vermeyeceğim. Zaten siz de pekâlâ bilirsiniz ki bizde mübâhase ve münakaşaların neticesi, hatta münakaşalar en samimi dostlar arasında bile icra edilse daima elîm ve muzlim bir boşluğa müncer olur.

Yalnız şunu söylemek ve sizi temin ve müsterih etmek isterim ki “sebat” kelimesi mürettip hatası olarak “seyyiât” şeklinde dizilmiştir. Bu kelime şimdiye kadar hemen hiçbir şair ve muharrir tarafından kullanılmamış olmakla beraber, sadeliği ihlâl eder bir mahiyette değildir. Telaffuzda da sâmiayı tırmalayacak sakalet yoktur. Benim itirazım bu gibi telâffuzu, ahengi sakil olmayan ara-

* Raif Necdet, *Resimli Kitap*, haziran 1327/ haziran 1911, c. 5, nr. 30, s. 462

Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye*, (1909-1922), İktbal Kütüphanesi, İstanbul 1922, s. 196-197

Mehmet Akif'in *Safahat*'ı 1911 yılında yayınlanmasının hemen ardından dikkati çekmiş ve önemli tartışmaların mevzuu haline gelmekte gecikmemiştir. Bilindiği gibi ilgili eser, yayın hayatına girdiği sırada edebiyatımızda Fecr-i Ati akımının genel bir kabulü söz konusu idi. Bireyci bir sanatı esas alan bu akımının mensuplarının düşünceden ve toplumsal problemlerden uzak durmaya çalışan yanları ağır basıyordu. İşte o ortamda Ispartalı Hakkı ile eleştirmen Raif Necdet'in (Kestelli) *Safahat* değerlendirmeleri önem arz etmektedir.

Raif Necdet'in *Safahat* eleştirisini beğenmeyen Mithat Cemal ona bir cevap vermiş, fakat bu cevabında kullandığı üslup ile de uygun düşmeyen bir tavır geliştirmişti. İşte Mithat Cemal'in tavrına, Raif Necdet yukarıdaki metni ile mukabelede bulunmaktadır.

bî ve farisî kelimelere değil, sizin makale-i itiraziyenizde kullandığınız faraza "maraz-ı hacet-i millet", "âmenna hân-ı muvafakat" gibi köhne terkiplere aittir.

Not: Mamafih hakikate hürmetkâr kalmak için şimdi şunu da ilâve etmeliyim ki Mithat Cemal Beyin üslubu son zamanlarda epey tekâmül etmiştir.

Raif Necdet

SAFAHAT İÇİN YAZDIĞIM BENDLERDEN BİRKAÇ CÜMLE

[Mithat Cemal'den Celâl Sahir'e]*

23 temmuz 1337/5 ağustos 1911

Serveti Fünun'dan Celâl Sahir Beye,

Safahat için yazdığım bendlerden birkaç cümle intihap ederek, *Serveti Fünun*'un sayfalarında bu cümlelerin iki tarafına işaret-i mahsûsa izafe ve işaretlerin iki tarafına da cümel-i tariziye ilâve buyuruyorsunuz. *Safahat*'a ait yazılarımın telmihât ve takbîhâtı noktasına, hatta harekât-ı gayr-ı mevcudesine kadar Raif Necdet Beye lâîk ve aittir. *Resimli Kitap*'ın başına, yazıları birer ser-nüvişt-i felâket olan ve her makalesinde "dimağ, asil, hassas" gibi kelimâtın cezr-i mik'abını almayı hüner farz eden, makalât-ı tenkidîyesindeki şişman cümlelerin semen-i kâzibine bakarak, her biri bir karîha-ı *aversion*'u olan o bîçare yazılara ömr-ü ebedî tevehhüm eden Raif Necdet Bey gibi bir edebiyat nasipsiziyle sizin aranızda bir irfan ve vicdan münasebeti tasavvur edemediğim için, Raif Beyin vekil maskaralığını deruhte etmenizi hem sebep-siz hem manasız bulurum. Eğer yazılarımın telmihât ve takbîhâtı

* *Serveti Fünun*, 28 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911, nr. 1053, s. 303-305.

İnci Enginün / Zeynep Kerman, *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri IV*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011, s. 737

Mehmet Akif'in *Safahat*'ın 1911'deki yayınının ardından en önemli tahlil ve eleştirisi yazılarından birini de Hamdullah Suphi kaleme almıştır. İçten gelen o takdir duyguları ile eseri iyi kavradığı anlaşılan Hamdullah Suphi'nin ilgili metnini yazarken Fecri Atı'nın ileri gelenlerinden biri olduğunun hatırlanması gerekir. Hem Fecr-i Atı mensubu olmak hem de *Safahat* gibi bir eseri göklere çıkaran bir yazı kaleme alması, gene Fecr-i Atı'nın ileri gelenlerinden biri olan Celâl Sahir'i çileden çıkarmış ve Hamdullah Suphi'ye olan muhalefetini *Safahat*'tan çıkarmaya kalkışan eleştiriler yazmıştı. Raif Necdet'te olduğu gibi Fazıl Ahmet'e de cevap vermeyi deneyen Mithat Cemal'in bu yazısındaki tavrı ise enteresandır. *Safahat*'ı asıl eleştiren Fazıl Ahmet olduğu halde, ona Raif Necdet'e yaptığını yapmıyor ve alabildiğine alttan almaya çalışıyor. Bunun sebebi ise ayrı bir husus.

size aittir zannında bulunmuşsanız hatadır. Ben sizin hakkınızda bir takbihât-ı edebiye silsilesi tutturup da yazmak isteseydim, girîve-i telmihten değil, tarîka-i tasrihten şahsınıza teveccüh ve hitap etmekten hazer etmezdim. Yüzüne seng-i tariz ü ikâz atılınca insanı müstağrak-ı çirkâb edecek eşhas-ı marzagi-i mahûfeden değilsiniz ki böyle bir ihtiyaca mahal olsun! Yazılarıma "bâlâ-pervazâne", "nezaketsiz", şahsıma da "galat-ı rüyet" kelimelerini mermi-i maharet şeklinde atıyorsunuz. Nezaket-i nezihenizle mütenasip bulmadığım bu tabirlere -dostluğumuzun fidyeye-i necatı olmak üzere- şimdilik sükûn-u tasadduk ediyorum azizim.

Mithat Cemal

Directeur-fondateur :
AHMED IHSAN
Gérant-Responsable :
ISMAIL SOUBHI
BUREAUX :
Vis-à-vis la Sublime-Porte
CONSTANTINOPLE
21me Année.
Tome XLI.
Téléphone N. 31
Adresse Télégraphique :
SERVETIFUNOUN--Cons/ple

تروت فنون

پیشہ کنولری چیقار ، مصور عثمانی غزنیہ سیدر

SERVET-I-FUNOUN

Illustration Ottomane paraissant le Jeudi

N° 1050

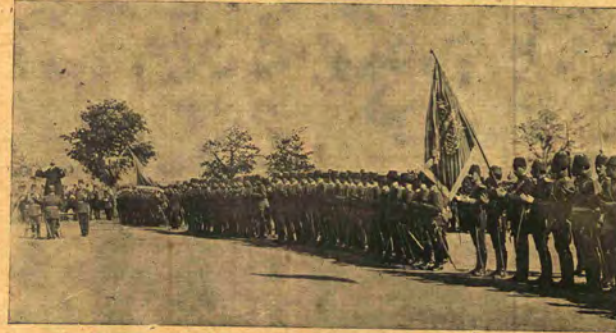
پیشہ ۱۰ غوز ، ۱۳۲۷ — ۲۷ رجب ، ۱۳۲۹

غزنیہ مندرج یازیلر ایله رسملرک حقوق ، (حق تألیف قانونی) موجبنه ، محفوظدر .

مؤسس وصاحب :
احمد احسان
مدیر مسئول :
اسماعیل صبیحی
اداره خانه سی :
باب عالی قارشینده
یکری برنجی سنه
تروت فنون : ۳۱
تلفون نومرو سی :
تلفراف آدره سی :
استانبول : تروت فنون
عدد ۱۰۵۰

پادشاه سلطان محمد خان خامس حضرتلری دیپلوما یوزبی ایچون حریبه مکتبئی تشریف جاپونلری
L'arrivée de S. M. I. le Sultan à l'école militaire de Pangalti, au jour de la distribution des diplômes aux jeunes officiers.

حضور شاهانه دیپلومه یوزبی ورسم تحلیق متعاقب ایضالان دعا

Prière devant le Sultan, après la distribution des diplômes et de la prêtation de Serment d'usage.

« سالنامه تروت فنون » ی اونویکره براده کاه اولان بو ۱۰۰۰ جلدیه ایچین مطبوعه کتبخانه کرده بولوندورمالیکز ۲۳۳ جلدیه بایکیز

SAFAHAT MÂDİHİ OLDUĞU İÇİN İBZAL OLUNAN İLTİFATLAR [Celâl Sahir'den Mithat Cemal'e]*

26 temmuz 1337/8 ağustos 1911

Mithat Cemal Bey'e,

Geçen haftaki makalemde *Sıratı Müstakim* gazetesinde in-
tişar etmiş olan makalât-ı müteaddidenizden naklettiğim cümle
ve tabirler iki kısma ayrılır. Birincisi Hamdullah Suphi Bey'e *Safa-
hat* mâdihi olduğu için ibzal olunan iltifatlar, diğeri alelîtlak *Sa-
fahat*'ı beğenmeyenlerin cümlesine lâıyk görülen takbîhat! İlti-
fatlara taaccübümün sebebini, o hayretlerin mevâki-i izhârı izah
eder. Takbîhatın bir hedef-i zâmînisi bulunduğunu anlamayışımı
ise gabâvetime bağışlayarak affetmezseniz, sarıhan Raif Necdet
Bey'e hücum etmemenize itiraf buyurduğunuz kadar fena bir se-
bep tasavvuruna nezahet-i fıkriyemin müsait olmadığına haml ile
mazur görünüz. Yoksa hiç kimseyi vekâlet-i musâhhrame muh-
taç addetmeyecek kadar aczimi idrak edenlerdenim. Bâhusus
bunların hedeflerindeki taaddüd tasrih eden bazı hususiyetleri
olduğunu da, -sizi tekzip etmek nezaketsizliğinden korkmasam
-nazar-ı dikkatinize tavsiye ederdim.

Mermi-i maharet şeklinde atıldığını farz buyurmanıza rağmen,
benim hiç maharet sarf etmeden sadece düşündüğümü açık söy-
lemekle yazdığımı zannettiğim bazı kelimâta gelince, bunlar ben-
ce bugün de sebeb ve mevki-i iradlarına nazaran doğrudur. Ve
bunların şerâit-i mersûde dahilinde doğruluğunu tekrar edişimse,
hiç kimseden kabul etmediğim "sadaka-ı sükûtu", şimdi sizden
kabul etmek mecburiyet-i elîmesinde kalmamak içindir. Binaena-

* *Serveti Fünun*, 26 temmuz 1327/ 10 ağustos 1911, nr. 1053, s. 305

Zeynep Kerman/İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri IV*, Dergâh Yayınları,
İstanbul 2011, s. 738

leyh nezaket-i nezihesine kani olduğunuz bir dostun bir sadaka-ı sükûtu hüsn-ü kabul edebileceğini tasavvur edecek kadar garip düşünmeyi terk ederek cevap verebilirsiniz; makûl ve edibâne olacağına şüphe etmek istemediğim cevabınızın, geçen hafta yazdığım gibi, mukabele göreceğine emin olabilirsiniz azizim.

Celâl Sahir

Raif Necdet Kestelli
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

AKİF HAKKINDAKİ MUSAHABESİNİN TEHÎLİĞİ

[Mithat Cemal'den Raif Necdî'e]*

13 ağustos 1911

Raif Necdî Bey *Resimli Kitap*'taki musahabesinin *Hamiş*'inde, *Tanin*'e yazdığım ilk makalemle kendisinin istihza olunduğunu söylüyor. Basit fitratlarla istihza etmeyi külfet bilirim.

O makalede istihzalar değil, istizâhlar vardı; ne kadar istemişim ki Raif Bey istizâhatıma karşı kendinde ita-yı cevap iktidarı hisseder gibi olsun.

"Seyyat" kelimesinin sehv-i müretteb olmayacağını ben evvelâ karîne-i hâl ile ispat ettim. Raif Bey muahharen "sehv-i müretteptir" demekle iktifa etti. Demek ki bir dava-yı mücerret Raif Beyin ağzına ferce-i duhûl bulunca bir burhan-ı katı oluyor.

Akif hakkındaki musahabesinin tehîliği, kühen-perverliği, benim delâile iktiran eden itirazım ve kendisinin acze menhî olan sükûtuyla sabit oldu.** Bu defa da Fikret Bey hakkında yazdığı musahabenin insanı müstefit edecek ağdiye-i maneviyeden değil, zamanı imâte edecek mükeyyifattan mağdûd olduğunu isbat etmek emelindeyim. Raif Necdî Bey *Haluk'un Defteri için diyor ki:*

1. İçtimaî şiirler mecmuasıdır,
2. İlmihal-i edebîdir,
3. Şairlerle siyasiyat ve içtimaiyat arasında münasebet vardır, onun için Fikret Beyin bu şiirleri içtimaîdir,
4. Flaubert gibi bu aciz Türk muharriri de, kelimelerin manasından başka bir de ahengi olduğuna kailim.

* *Tanin*, 31 temmuz 1327 / 13 ağustos 1911, nr. 1059, s. 4

** Raif Bey esasa taalluk eden itiraz ve istizahlarıma katı'yyen cevap vermeyerek, bahse taalluku olmayan şeylerden ve mesela benim klasik ve köhne kelimeler kullandığımdan bahsetmiştir. (Raif Necdî)

Raif Bey yine bir umumiyât-ı müselese tekellüm etmiş. Hele şu her şeyden evvel şairlerle siyaset ve içtimaiyat arasındaki "istilzam-ı mutlak" düsturunu anlayamadım. Dünyada inkılâb-ı siyasi hâdimliği etmiş şairler vardır, lakin bilmem ki bir *Vaterlo* müellifinin bir edebiyat-ı siyasiye alemdarı olması, Raif Bey'in böyle bir düstur vâz'ılığı etmesi için kâfi midir? Vakıa Raif Bey bana edebiyat-ı ecânib tarihlerinden bir çok şairler gösterebilir ki, kendilerinin edebiyatıyla milletlerinin siyasetine tesir yapmışlar! Lâkin bundan ne çıkar? Ben de Raif Beye lâbüd nâsirler, şairler irâe ederim ki siyasetle münasebetleri sebk etmemiş. İşte Chateaubrian, işte şiirlerini nesren yazan bir şair-i nâsir-nümâ ki siyaset inkılâpları içinde yetişti. Hatta hürriyet-perverliğine Napolyon'dan cezâ-yı nefiy ile mukabele gördü. Hatta bu suretle Madam de Staal'e refik-i iğtirâb oldu. Fakat ne *René*'sinde ne de *Les Aventures du Dernier Abencérage*'nde siyaset cereyanları bulamazsınız. İşte size Fikret Beyin hem takdir hem de takip ettiği bir şair: Leconte de Lisle. Bu zatın eş'âr-ı siyasiyesi mevcut olduğundan Raif Bey beni haberdar ederse medyûn-u minneti olurum. Fransa'nın bugünkü şairleri içinde *Chanson des Gueux*'yu yazan Jean Richepin mi bir siyaset şairidir? *Chariot D'or*'yu, *Albatros* ismindeki bed'asıyla tacdâr-ı infîrad kılan Albert Samain mi bir siyaset şairidir? *Fleurs du Mal* müellifi Verlaine mi bir siyaset şairidir? Fransa'ya bir tiyatrosundaki bir nükte ile, fidyeyi necât mahiyetli bir inkılâb-ı siyasi hediye eden "Bonmarcé" mezar-ı ihtifâsına çoktan çekildi azizim. Frenklerin hâl-i hazır şairleri içinde mevzûlarını siyaset tarihinden almış Edmond Rostand gibi mahdût birkaç sahib-i kalem istisna edilince, ötekilerin mekâsıdı siyasetten daha müteali, şiir-âmiz, bir gaye tahrir ve tasvir eden şairlerden ibaret olduğu görülür. Türklerde ise eş'âr-ı ictimaiyeyi ancak Tevfik Fikret Bey, Mehmet Akif Bey, Mehmet Emin Bey gibi mahdûd birkaç şairde bulursunuz. Bu ise bir ekalliyettir ki size, "Hemen her şair siyasetle alakadâr olmuş" düsturunun vâz'ılığı selâhiyetini tedârik ve temin edemez.

"*Haluk'un Defteri* ilmihal-i edebîdir" diyorsunuz. Derîçe-i beyanınızdan, Muallim Naci ve Şeyh Vasfi Efendi merhumların hânikâh-ı edebilerini seyrederek gibi oldum. *Rûbab-ı Şikeste*'yi de

tenkit etmek istediğiniz gün ilân edeceğiniz en parlak cevher-i marifetin, *Rûbab-ı Şikeste* asil ve necib bir tecvid-i edebîdir: Müdhike-i giryânından ibaret kalacağına artık kanaatim ber-kemaldır.

"*Haluk'un Defteri* ictimai şiirler mecmuasıdır" diyorsunuz. Bilmem farkında mısınız ki bu sözü söylemekle, edebiyata bir kutb-u mechûl keşfetmiş olmuyorsunuz. Bu mecmuanın eşâr-ı ictimaiye mecmuası olduğunu gazetelerin ilân sütunu sizden daha veciz ifade ile daha çok evvel millet-i kâriye her sabah haber vermişlerdi. Bu türlü âdiyât ve umumiyâtı ki musâhabelerinizi birer ilan derekesine indiriyor. Raif Bey yirminci asrın bir sıfat-ı kâşifesi de olduğunu, asar-ı maziye insanlarından "taharri" ve "terakki" gibi iki hasletle ayırmış olmasıdır. Bugünün taharri-perver bir şebâbı vardır ki âlemin hareket-i mütemadiye kanununa rağmen, yazılarınızda sükun-u mutlak bulduklarını, yalnız imzanızı okuyup makalelerinizi okumamak suretiyle ifham ediyorlar.

Ben ise yazılarınızı eski edebiyatın mahkûm olduğu sükûn-u mutlak şaibelerinden münezze bulmak gibi bir merhamet-i âliye hissiyle tetkik ederken, maatteessüf görüyorum ki o yazılarda sükûndan daha feci bir hareket, açık söyleyeyim azizim, çürüyen uzuvların ecza-yı ferdiyelerine has bir hareket-i muzlime var. İşte ben ilk makale-i itiraziyemde sizinle istihza etmemiş, belki bu hazin hakikati size hayırhâh ve beşûş bir çehre-i uhuvvet ile söyleyip, zaviye-i rü'yetinizin tevessüüne ihtimam etmiştim.

Flaubert gibi, aciz Türk muhariri de, kelimelerin hem manası hem ahengi olduğuna kâilim diyorsunuz.

Semanın fevkinde nâmütenâhi nişîn bırakım kevâkib varmış ki ziyaları asırlardan beri küremize vâsıl olmamış, işte sizin bu cümlelerindeki mana da, benim küre-i dimağıma nisbetle bu'd-u nâmütenahi sâkini olan yıldızlar ziyasına benzedi azizim.

"Ben de Flaubert gibi düşünüyorum" diyecek kadar hadd-i azami-i azamet ibrâz buyuracağınıza ihtimal veremezdim. Bu cümlelerin sehv-i müretteb olduğunu, "seyyiat" sayesinde husûle gelen meleke-i kizb- guyanesiyle derhal ilân ediniz.

"Ahluta-i azdâd, tılâl-ı lâl sûtûr" gibi terkipler klasik ve köhnedir diyorsunuz.

Şimdiye kadar “ahluta-i azdâd”ı fikrimce Sinan Paşa’ya bile müreccah bir Osmanlı nâsir-i azîmi olan *Hadikatü’s Süeda* müellifinden tutunuz da *siyerler, hamseler, hab-nameler* müellifi ve müellifin-i müteahhireden hiçbirisi ne terkib halinde ne kelime şeklinde istimal etmedi. Hiç olmazsa şurası malûmunuz olmak icab eder ki, bir kelime köhne olmak için zaman istimalinin pek eski bir maziye ait ve klasik olmak için de bir mana-yı mümtâzı ifade kabiliyetinden mahrum bir lafz-ı bârid olması icab eder. Bu iki terkibin ikisini de ilk defa Fikret istimal etti. “Tılâl-ı lâl-i sutûr” terkibinde ise, satırların gölgelerinin ebkemlik isnad etmedeki “*orijinalite*”nin siz bile farkındasınız zannederim. Çünkü o mertebeye-i sarîh benim istimal ettiğim kelimeleri de klasik bulur musunuz? Nekâyız-ı edebiyemin bundan ibaret olduğunu bilseydim mübâhi olurum Raif Bey.

Mithat Cemal

SAFAHAT DOLAYISIYLA [Raif Necdet'ten İsmail Suphi'ye]*

14 ağustos 1911

Serveti Fünun Umum Müdürü İsmail Suphi Beye,

Bugün intişar eden *Serveti Fünun*'da, Mithat Cemal imzasıyla Celal Sahir Bey'e hitaben yazılan riyakârâne bir mektupta, "Safahat'a ait yazılarımın telmihât ve takbihâtı noktasına, hatta harekât-ı gayr-ı mevcudesine kadar Raif Necdet Beye lâıyk ve aittir" denilerek, mütefessih bir kin ve garazla şahsıma tariz ediliyor.

Şâyân-ı merhamet bir galat-ı rüyet ile kendisini mubâhasette nezahet taraftarı gören ve beni zaten küfürbazlıkla itham etmek isteyen Mithat Cemal Bey'e, bir Celâl Sahir'in yazdığı mektup, bir de benim kendisine 30 numaralı *Resimli Kitap*'ta verdiğim cevap okunacak olursa hangimizin nezahete, terbiyeye riayetkâr olduğumuz tamamiyle meydana çıkar. Ben burada, hakkımdaki tahkirâtını şiddet ve nefretle kendisine red ve iade ettiğimi söylemekle iktifa edeceğim.

Bâki ihtiram!..

Raif Necdet

* *Serveti Fünun*, 4 ağustos 1327 / 14 ağustos 1911, nr. 1054, s. 329

Bu ifadelerinde Raif Necdet tamamen haklıdır ve tutumu da daha ahlakidir. Raif Necdet bu yıllarda *Resimli Kitap* dergisinde yazdığı yazılar ile, Fecri Atı akımı ile tatmin olmuyor, daha yeni arayışlara kapı aralamak istiyordu. Mithat Cemal ise, yaptığı Akif savunmalarına nazaran ne Mehmet Akif'i, ne de Raif Necdet'i yeteri derecede anlamadığı duygusunu üretiyor.

SAFAHAT'A MÜNEKKİTLİK ETMEK

[Mithat Cemal'den Celâl Sahir Bey'e]*

17 ağustos 1911

*Safahat'*a münekitlik edeceğinizi iki hafta evvel bana şifahen haber verdiniz. Ben de zannettim ki imzanızın üstünde ciddiyetle, az çok alâkası olan bir muhakeme-nâme-i edebî okuyacağım. İşte tenkit-i vâlânız *Serveti Fünun* sahifelerinde çıktı, hakkınızda hasıl ettiğim bir fikir var, fakat -ne lüzumu var- söylemeyeceğim. Bu acı hakikati söylersem nezaketsizlikle müterâfık nezâhetsizliği mi yine ber-mûtaad, yine zerâfet-fürûş, yine kahkaha-âlûd, fakat yine üstü örtülü bir lisanla bağırırsınız. Ta'rizât-ı kalemiyenin tesettüre riâyet edenleri ise açık saçık surette ika edilenlerinden ziyade tahrîb-i hissiyât iktidarı gösteriyor. Haysiyetimi bu muharebe-i edebiyenin şühedâ-yı gufrânından görmeye tahammünl edemem.

Tenkidinizin hayran-hârikı olduğum ciheti de var ki, onu da size haber vermeyi bî-terâflılığı mı ispat etmek mu'rizında levâzım-dan bilirim: Üç kelime ile telhîs edilebilecek mezâd-ı mantık birkaç zayıf ve nahif cümleyi, demevî ve levend bir makale şekline sokmakta ibrâz ettiğiniz kabilen elfazlık melekesidir ki, habbe-i mânâ-yı dağlar kadar büyük gösteren bu kubbe-i kelimât karşısında, el çabukluğunuzun maharet-i pesendânesine aferin-hân oldum.

* *Sıratı Müstakim*, 4 ağustos 1327/ 17 ağustos 1911, c. 6, nr. 154, s. 379-382

Mithat Cemal'in nihayet gerçekte yüzleşmesi ve Fecr-i Atî'ci Celâl Sahir'e lâzım gelen cevabı vermesi! Celâl Sahir'in, *Safahat şairinin eserinde müstebcen*, avami bir dil kullandığı yolundaki iddialara karşı verdiği cevap. Mithat Cemal'in yazısını yazmadan önce, Mehmet Akif'le istişare ettiği çok açıktır. Çünkü kullandığı kaynakların ve örneklerin Akif'in hafızasından fıskırdığı bir o kadar belli. Ve yerinde bir muhakeme ile bunlar Celâl Sahir'e ulaştırılıyor. Fakat bu mektupta asıl önemli olan Celâl Sahir'in eskiden Akif'i ve şiirini göklere çıkarırken şimdi ne olmuştu da Akif'e hücum eder bir hale gelmişti? Mithat Cemal, işte bu tezaadı hatırlatıyor muhatabına.

Zât-ı âlinizden bu kadar bahsetmek kâfi ve vâfidir. Zat-ı me-seleye nakl-i kelâm edeyim. Hatırlamayı pek arzu eder misiniz bilmem? Bu günlerde aleyhdâr-ı irfânı olduğunuz Safahat sahi-binin, mebde-i Meşrutiyet'te meddah-ı mebâhisi idiniz. Eğer di-mağım vezâif-i fizyolojisini ifadan henüz muattal kalmamışsa öyle hâfıza-güzârımdır ki, bundan üç sene evveline ait ve arzu ettiğ-i-niz halde sizce de tahatturu kabil yakın bir mazide bir gece idi, müsâdifiniz oldum. Bana o gece Mehmet Akif'in Küfe ismindeki manzumesini hayret ve hürmetle okuduğunuzu -zerrât-ı eseriye-sinde ziyâ-yı masumiyetle titreyen- bir sadâ-yı sâf ile itiraf ettiniz. Namus-u edebiyenize müterettep bir sadakat-ı sarîha ile sizden cevap istiyorum Sahir Bey, bu itiraf vâkidir değil mi?

Yine o gece Mehmet Akif'in Demet'e şiir yazması hakkında bir defadan ziyade bir arzu-yu müfrit izhar ettiniz. İki hafta sonra mü-dür-ü münferid-i edebîsi olduğunuz Demet risalesi, Akif'in Bebek manzumesine bir sütun-u tekrîm takdim etti. Mehmet Akif hakkın-daki bu teveccühâtınızın üç sene sonra nefret-i edebiye şeklini iki-tisap edeceğinizi o gece yanılıp da bana söyleseydiniz, bunu latîfe telâkki edecek ve şu suretle ne kadar saf olduğumu nazarınızda ispat eylemiş olacaktım. Bugün Sâhir Bey artık sübût buldu ki, üç sene zarfında meslek ve mişvâr-ı edebiyenizi adeta bir "jile-fan-tezi" gibi 300 defa değiştirmek hususunda, 300 rakamının bile husle-i vüsatini dâr ve mukassî bulmak sizin için mümkinâtan!..

Bu kadar süratli ve sühûletli tahavvülât sizin gibi hasta-i has-sasiyet olan zevât-ı âliyenin evsâfındandır ki, bundan dolayı size değil fîtratınıza hitap ve itâb etmek lâzım gelir. Bu ise muhit, tahsil, terbiye, tevârûs, teşkilât-ı fizyolojiye ve psikolojiye noktalarıyla alâ-kadar bir ahlâk bahsidir. Binaenaleyh saded-i edebiyeden hariçtir.

Makale-i müstehziyânenizdeki Akif'e ait davaya gelince, mürûr-u zamana çoktan dûçar olan bu deâvi-i âliyenizi üç cümle ile telhis etmek pek çok mümkün. Yani o cesîmü'l cüsse ve yakışık-lı makale ile, şu marîz ve alîl birkaç cümleyi söylemiş oluyorsunuz:

1. Mehmet Akif vekâyî-i adiye nâzımı!..

2. Mehmet Akif'in yazılarında müstehcenât var! Şark ve Garp üdebâsından hiç birinin müstehcen bir manzumesi yokmuş ki onda müstehcen kelime bulunsun!..*

3. Mehmet Akif şair değil.

Makalenizin cümle-i asabiye-i mütefekkiye ve mütehassisesi şu lâflardan müteşekkil olup, diğer tarafları lahim ve şahımdan ibaret şeylerdir.

Garp üdebâsı bahsi sinirlerime biraz fazla tesir ve tazyik yaptı. Onun için evvelâ onun hakkında zât-ı âlinizle konuşmak isterim. Bir defadan ziyade müşerrefiniz oldum. Hiçbir defasında, -gabâvetimin ne sâfil bir cezasıdır ki- bir edebiyat-ı milel ulemâsının huzûr-u iclâinde bulunduğumu anlayamadım. Sözlerinizin sade-gî-i âlimânesinden olsun bu şâmil ve cihan-dîde ihâtanızı anlayacak kadar bir fetânet-i cüziyenin mübâhi-i mazhariyeti olsaydım, bugün sizinle böyle efkâr-ı umûmiye mahkemelerinin kapılarında dolaşmak gibi, muvâcehenizde bir müddei-i âliye-i edebî olmak gibi hüsranlı zeminlere hatve-i hatır atmış bulunmazdım. Bu bendeleri ber-muktezâ-yı cehil, bütün Garp edebiyatını bilmem Sahir Bey. Ancak Fransa'nın mâhut muhit-i edebinin biraz şuû-u nişanesiyim. Binaenaleyh arzu ettiğiniz pis kelimeleri meşâm-ı marifetinize takdim-i vâlâ etmek üzere izhâr-ı mantikiye şeklinde, ancak o muhitin hadâik-i nefasetinden toplamaya mecburum. Evet, Garp edebiyatında pis kelimât yoktur, diyordunuz. Garbı bilmem beyefendimiz, fakat Fransa edebiyat-ı manzumesinden yalnız bu kavlinizin vâkıf olabildiği kısmında müstehcenât o kadar pek çok ki, sadece bu müteaffin kelimeleri bir araya toplayıp *Beyaz Gölgeler* isimindeki defter-i nazmınıza benzer, muâdil bir kitab-ı cesîm vücuda gelir. Bu şairlerin isimlerini ve eserlerini *Sıratı Müstakim* risalesinin sia-ı sahâyifi nisbetinde -müsâde ihsân edin de- size sayayım!..

İşte, Bruant!..

* Bütün edebiyat-ı Şark ve Garp meydanda, şâyân-ı takdir olmuş böyle birini müstehcen şiir göstermeye muvaffak olan varsa hemen adını söylesin. (Servet-i Fünun, Celâl Sahir)

Celâl Sahir'in meşhur *Demet* dergisi.
Akif'in bazı şiirlerini yayımlayan Celâl Sahir'in
bu keskin dönüşüne Mithat Cemal anlam veremiyor.

Belki istediğiniz, kim bilir belki de okuduğunuz bu avam-per-ver Fransalı şair, bütün şiirlerini *art-gotik* kelimelerle doldurdu. Bu hali ise, o şair için ayb-ı azîm olmayıp milletince sıfat-ı kâşife bilindi.

Kudûmunuzdan mütevellid raşe-i tahassüs ve tekrîmi hâlâ sene-i hasbisinde vefa-yı muannidle taşıyan hücre-i mesâime bir gün teşrif buyurmuştunuz. O gün Mehmet Akif için yazdığınız makalenin kable't-tabı meâl ve kelimâtı *Serveti Fünun* sahâyifine has bir sadakat-i kırtasiye ile tekellüm ve kırâat etmişsiniz. Bendeniz de doğru söyleyen ahmaklara mahsus sevimsiz bir kabalıkla, o makalede bulunup da evvela o gün sizin ağzınızdan işittiğim iddiâlarınızın hüccet-i hüsrânı olmak üzere sizi, Jean Richepin ismindeki şairin mevcudiyetinden haberdar ve *Chansons De Geux* ismindeki mecmua-yı nefise-i işmârının şu beyitiyle nihâyet-yâb olduğunu kırık bir mana vererek birkaç defa sevimli çehrenize tasrîh ve tekrar etmiştim:

Les d'avoir tant marche' triste d'avoir vecu
De mes espoirs de'funts je chauffrai mon cul
La Chansons De Geux, s. 295

Bu beyitteki "kü" kelimesinin hem mânâsını hem müstehcenliğini o gün size kerrâren tefhîm ettiğim zaman bir murâkabe-i âlimâne vakfesi geçirdiğiniz, bâdehu hâl-i sahve rücû ile, "madem ki öyledir azizim, bu zeminde bir mübâhase yazarsanız, ben de cevabını o zaman veririm" diyerek, hükmü mâba'dü'l hâle muzâf olmakta vasiyete benzeyen, oldukça letâfetli bir cevapla mukabelede bulundunuz. Muâriz ilzâmı için zaman iktisabı lüzumuna kail olan politika memurları gibi, ittihaz ettiğiniz bu tedbir-i şûh u zarif, arzu eylediğiniz birkaç hafta-ı tedkik ve tettebbu kazandırdı. Binaenaleyh iki hafta evvelki itirazımın iki haftadan ve küsür saatten beri meşguliyetsiz ve tedâriki olduğunuz cevabına artık bugün muntazırım. "kü" Kelimesini ihtiva eden bu şiir Richepin'in manzumât-ı adiyesindendir gibi, muhâtaralı bir davaya kıyâm etmemenizi rica ederim. Bu istirhamın mutmain olun ki sâiki, hakkınızdaki merhamet-i âliye hiss-i mübarekidir. Çünkü bu manzume o mecmuanın...

beyefendi. Şu bahsin iki noktası daha var ki, hususiyet-i mühimme-sine binâen onları sarâhatle bilmeniz emelimdir.

Evvela: Richepin bu "kü" kelimesini, şiirindeki şahs-ı vaka olan ihtiyara söyletmekle beraber, en sonra bizzat kendisi de söylüyor ki yukarıdaki beyit o sözlerden ibaret; birincisi bu.

Saniyen: Richepin "kü" kelimesini, hissiyât-ı âliye ile yazılmış bir manzumesinde kullanıyor, ikincisi de bu.

Hâlbuki *Mahalle Kahvesi*'ndeki "*balgam*" kelimesi Mehmet Akif'in sâha-i sânihâtına düşmeyip, *Mahalle Kahvesi*'nin türâb-ı râtıbına nüzûl ediyor. Richepin'in şu nazımının hissiyât-ı âliye ile yazılmış bir nefise-i tahassüs olmasına ise şu beyitleri ihtiva etmesi kâfi bir delildir:

Ainsi sur un cadavre uu trou saignouant de plaie,
Sur une tomele en Pierre, ce feu luisait

Mısraen teâmi etmek istemeyen ve alil olmayan her bâsıra görür ki, Richepin "kü" kelimesini ruham kabirlerin meş'alini, naaşların yarasına benzettiği bir manzumede istimal etmiş. Mehmet Akif'in *Mahalle Kahvesi* ünvanlı şiiri ise muhâverât-ı müstehcene-i avâma daha müsâit ve müstaid olmakta bu manzumeye tefevvuk ederken "kü" kadar şeni bir kelimeyi *Safahat* şairi yazmadı.

Yine Richepin'in o mecmuasında *Küçük Çocuklar* ünvanlı bir şiir var. Okumanızı hayırhahâne nasihat ederim. Orada *Chanson* şairi Paris'in küçük çocuklarını birer keriz köpeğine benzettikten sonra, "Paris ismindeki zî-hayat ekmeğin bu keriz köpekleri olduğundandır ki bir gün Paris, bütün dünyanın francalası olacak" tarzında bir müfadı ihtiva eder.

Mehmet Akif gibi Jean Richepin'in, o akademisyen şairin de şair olmadığını, adi bir nâzım-nüvis olduğunu ispat etmek kaleminizin mahsusât-ı zerafetinden olduğu için nazar-ı tenezzül-nüzden başka bir sima-i edebiye emare-i inıtaf niyaz edeceğim:

Edmond Rostan!..

L'aiglion'un müellifi, "Eutriche" ismini "joument fiche" fiiline kafiye yaptı. "juman fiş" o kadar üryân-ten tabirlerden ki, kadınlardan müteşekkil cemiyette tefevvühâtten bilinir. Hatta hâzirû-

nu kaide-i tekellüfe riâyet eden erkekler mahfel-i ülfetinde bile istimal edilmesi cinayet-i cemiyet-şikenâne telâkki-i bilkabalünü görür. Halbuki azizim Sahir Bey, *L'aiglon* kadar, hatta Edmond Rostan kadar, "jumen fiş" kelimesi şöhrat-i hasene kazandı! Bu neden? Mahall-i mucibinde istimal edildi de ondan!

Rostan'ı da "Rimriş" sahibi ve nazımcı, lâfızcı bir *versifikatör* addedip, şair ünvanını kendisine ihsan edemeyeceğiniz irfân-ı âliyenizden pek umduğum için, yine bir başka sima-yı edebîye nazar-ı tenezzülünüzden emâre-i in'itaf niyaz edeceğim.

Victor Hugo...

Belâhatten midir nedir, milletine firâş-ı fuhuş-u muânakat ve serâirini şûh ve zî-ruh bir lisan-ı nîsvân-firib ile yazmak varken, maatteessüf vatan-perverlik, maatteessüf hamiyet-nüvislik, maatteessüf beşeriyet-perestlik yolunda kaba kaba nazımlar vücuda getiren Mösyö Victor Hugo *Les Châtiments*'(1863) ünvanlı kitabının *Applaudition* namındaki manzumesinde, imparatorluktan şu kelimelerle bahsetti:

De cet empire abject, bourbier, cloaque, egout.
Tu sortiras splendide et ton aile profonde
En secouant la fange eblouir le monde.

Malûm-u ihsanınızdır ki bu manzumede imparatorluğu girda-b'a, bulaşık lâğımına, kerize Hugo benzetti. Mehmet Akif ise, bu kabil mülevvesâtı mizan-ı meâli olan kaleminin sakbe-i sânihâtından değil, seviyeleri maatteessüf yerle yek-vücut olan avamın ağzından ısdâr etti. Hugo kelimât-ı müllevseseyi manzumesinde kendisi söylemekle beraber "begu" "burbiye", "kluak" kelimeleri mahall-i mucibinde yazıldığı için, şiirinin *zerrât-ı hasene* neden oldu. Hugo'nun *Aplodasyon*'unu "ayıplık kelimeler var" diyerek ve dudağınızda bir iltivâ-yı münfail izhâr ederek benân-ı nezahetinizin temas-ı müctenibiyle Fransız kavminin şâhika-i efkârından istikbal karanlıklarının hufre-i nisyânında vermenizi inayet-güsterliğinizden istirham ederim. Çünkü bendeniz Hugo'nun şair olduğuna kail olaacak derecede, -size söylüyorum kimse işitmesin- sade-dilim Sahir Bey, rica ederim etmeyin.

Hugo'yu benân-ı tenkidinizin ufak bir hareketiyle, mensiyet ve mechûliyet uçurumlarına attığınız gün, perestişkâr bir kariî olduğum için kederimden kahrolurum.

Yine Hugo yine *Les Châtiments*'inde, 253. sahifede *Luna* ismindeki manzumesinde kini, taassubu köpeğe benzetti. Yine o kitapta 254. sahifede *Kadınlara* ünvanlı manzumesinde, yine Hugo "edepsiz" kelimesini kullandı. Yine Hugo Şande/*Kara Püs-kül* ismindeki mecmua-i müdhişe-i eş'ârında İkinci Napolyan'a hitap ettiği şiirinde, Fransız milletini bir süvari atına teşbih etti. "Çiçek", "kadın", "şefik" kelimelerini ihtiva eden enfâs-ı manzumenin şiir-i garrâ addedileceği zamanlar muzlim bir mazi olduğunu artık bilmeniz icap eder. Şiiri gürültülü kelimeler ve cicili-bicili ve fakat köpük unsurlu zerafetlerden ibaret zannederek, kendinizi bir Muallim Naci istitâle-i elîmesi olmak derekesine- eğer nüzûl etmemişseniz- tenzîl etmeyiniz. Hususiyle revzen-i haysiyet taslamaktan artık feragat-tâbâne izhâr ederek tahsil-i âlisini bitirmiş, mebâdi-i ulûma vukuf peyda eyleyerek şuûbâtından birinde ihtisas-ı hasr-ı hayat etmiş, doğru düşünür, doğru söyler bir genç gibi olunuz. Kendinize, cebinize doldurduğunuz tariz ve taarruz taşlarıyla değil, başınıza doldurduğunuzu görmek istediğim cevâhir-i irfân ve ulviyât ile bir âbide-i infirât rekz etmeye meyl-i ibrâz eyleyiniz. Dâmân-ı haysiyete fırlatılmış çamurlar ve taşlarla namınıza yapmak istediğiniz heykel nefsinizi meşhur kılmaz, teşhir eder.

Size Naci Efendi bu bahiste ders-i hazîn-i ibret değil midir ki, Hamid'in ve Ekrem'in mazalle-i vakarına bârân-ı şütûm yağdırınca, o rezâil yağmuru içinde "fantasma gavuru" çehreli birkaç istihza bârikası gösterince, kendisini simâ-yı sehhâr-ı edep olmuş kıyas etti. Fakat kemikleri intikam yıldırımlarından, etleri nisyan zulmetlerinden yaratılan istikbal, o biçarenin eserlerini naaşından daha evvel ve daha çok metrûk ve gubâr-âlûd kıldı. *Safahat*'ın yüzüne tükürmekle orada husûle gelecek çamur lekeyi, her nazar-ı nezîh size ait bir hüviyet-i muzlimenin kara kalem bir tasviri telâkki eder. *Safahat*'ı haysiyetli, vukuflu, vakarlı bir lisan ile tenkit etmenizi, hatta Akif'in lehine çıkacağı için beğenmemenizi, edebiyat-perverliğimin sabr-ber-endâz ilcâatı önünde istirham bile

ederim. Fakat *Safahat*'ı ve sahibini tehzîl ve tezyîf ederken yüzünüzün inhinâat ve ivicâcat-ı müstehziyânesi, dikkat ediniz ki nâsiyenizi mudhik bir şekle ifrâğ edip de sizi rîşhand temeshurların amac-ı elîmi yapmasın.

Mithat Cemal

MÜŞÂFEHÂT-I KALEMİYYE

[Mithat Cemal'den A. Hikmet Bey'e]*

21 ağustos 1911

Ezhâr-ı Elem'in Charles Baudelaire ait olduğunu zat-ı âlî'niz bana, başkasına ait bir mübahasenin şahs-ı sâlisi sıfatıyla ihbar buyurmazdan pek çok evvel biliyordum. Belki benim bu husustaki vukufum sizinkinden sinnen de büyüktür. Bununla beraber eğer o Avrupa edebiyatını bilmek ve müellifin ismine vakıf bulunmaksa bu ilm-i mudhike müntesip görünmekten utanırım ve bu garabetli vukufu uhde-i liyakatinize hediye ederim. *Tanin*'deki makalemin akıbet-i kıraatinde Baha beyi buldum ve kendisine rica ettim ki aradaki cümleyi düşürmek suretiyle *Tanin* tabiine ait olan bu sehv-i sathinin emr-i tashihini ita etmesi için *Tanin*'in rükn-ü muhterem olan Muhittin (Birgen) Bey'e istirhamımı tebliğ etsin. Ziraat Bankası memureyn-i muktediresinden olup Muhittin beye uhuvvet-ü münasebet bir yanlışın tashihini hem benim için hem gazete için bir külfet şeklinde tasvir etti.

Ben de Raif Necdet beye ait bir makaleme ehemmiyet lûtfetmiş olmamak için talebimde Baha beye karşı ısrar etmedim. Siz şahsiyat ile münasebeti olan mübâhaselere merakı olan bir zata benziyorsunuz. Binaenaleyh hemen keyfiyeti ve vakanın vâkıf-ı bî-terafi ve şahid-i sadakı olan Baha Bey'den tahriren sorunuz. Merakınıza ab-ı teskin serpmiş olmak için şurasını da ilave edeyim: Baha Bey ile aramızda bu mesele ve bu mükâleme cereyan ettikten sonra, Mekteb-i Hukukun düvel-ü idare muallimi Selahattin Bey'e tesadüf ettim. Hakkımdaki teveccühünü pek zî-kıymet bildiğim bu zat beni *Tanin*'de bu hatanın tashihine davet etti. Ben de dünyada bu kadar küçük bir tab'ı yanlışından istifade edecek kadar sade-dil ve sathi-fıtrat insanlar mevcut olamayacağını kendisi-

* *Serveti Fünun*, 8 ağustos 1327 / 21 ağustos 1911, nr. 1055, s. 356
N. Ahmet Özalp, *Aklî Kamaştırın Belâgat Kasırgası*, s. 163-164

ne söyledim. Siz mektubumla benim bu zannımı tekzip ettiniz. Bir hususu da o zat-ı muhteremden merakınızın tevlid ettiği salahi-yet ve asabiyetle derhal tahkik ediniz. Chateaubriand'dan, Albert Samen'den aynı makalede eserlerinin mahiyetiyle bahseden bir adam *Ezhâr- Elem*'in kime ait olacağını öyle itikat ederim ki bilir.

Mithat Cemal

(A.) HİKMET BEYE YAZDIĞINIZ O VAKUR CEVAB-NAME

[Süleyman Necip'ten Mithat Cemal'e]*

14 eylül 1911

A. Hikmet Beye yazdığınız o vakur cevab-nameyi okudum. Hikmet Bey'i, "dünyada bu kadar küçük bir tab'ı yanlışından istifade edecek kadar sathî fitrat" buluyorsunuz. *Fileurs du Mal*'i Verlaine izafe, mürettep hatasından ibaretmiş! Esâmisini saydığınız dört beş efendi de bu yanlışın lüzum-u tashihini ihtar buyurmuşlar. Lâkin aynı makalenizde daha sahif bir yanlış var: *Chariot D'or*'unu Albatros manzumesiyle tacdâr-ı infirat kılan Albert Samen diyorsunuz. *Albatros* şiirde filhakika bir tacdâr-ı âferîdedir. Lakin maatteessüf *Chariot D'or*'da değil; *Fileurs du Mal*'dedir. Samen'in değil, Baudelaire'indir.

Son mektubunuzda da Chateaubriand'dan, Albert Samen'den eserlerinin mahiyetiyle bahseden bir adam sıfatını alıyorsunuz. Makalenizde başka garâib de vardır. Lakin takındığınız o sıfat karşısında bu kadarla iktifa olundu.

Süleyman Necip

* *Serveti Fünun*, 1 Eylül 1327/ 14 eylül 1911, nr. 1058, s. 427

Mithat Cemal'in zaafına işaret eden bir başka eleştiril.. Bunlara yol açan da hatalarından ziyade kullandığı üslûp olmaktadır.

Bu yıllarda Mehmet Akif'i ve eserini doğru algılayarak onu savunanlardan biri de Hamdullah Suphi'ydi.

İŞİ KALMAMIŞ BİR ADAM GİBİ ÇEKİLİP GİTMEK

[Hamdullah Suphi'den Celal Sahir'e]*

28 eylül 1911

Celal Sahir Bey *Safahat* hakkında yazdıkları son makalede kendilerinin bundan sonra hiçbir sebeple sükûtu ihlal ve ifsat etmeyeceklerini ve ben cevap veririmsem bunu *Safahat* lehinde bir ilâncılık telâkki edeceklerini söylüyorlar.

Münakaşât-ı kalemiye, mübarezât-ı seyfiye gibi, ancak mukabele görmek ihtimali mevcut olduğu zamanlarda haiz-i şereftir. Ben vurmayacağım, istersen sen vur diyerek silâhını indiren bir adam, muarız veya muhâsım mevkiinden düşmüştür.

Muarızların söz söylemeye, inandıklarını anlatmaya lüzum gördükleri bir mevkide, sen artık ağzını açma, yoksa seni ilancı telakki ederim demek ve bir münakaşaya bu suretle hitam vermek istemek, muarız itibariyle çok talihsiz olduğumu bana anlattı.

Tabii ben de işi kalmamış bir adam gibi çekilip gitmekten başka ne yapabilirim?

Hamdullah Suphi

* *Serveti Fünun*, 28 eylül 1911, nr. 1060, s. 474

Celâl Sahir'le aralarında çok sert fakat seviyeli cereyan eden *Safahat* tartışmalarının ardından Hamdullah Suphi'nin son yazdıkları!.. Gene son derece seviyeli ve vakur bir final örneği!.. *Safahat* tartışmalarının mahiyetine daha iyi vâkıf olabilmek için clinizin altındaki serinin *Haber, Yazı ve Yorumlarla Mehmet Akif'e* (c.1) bakılması icap edecektir.

O RİSALENİN HATA VE SEVAP CETVELİ OLDUNUZ

[Mithat Cemal'den Hamdullah Suphi'ye]*

28 eylül 1911

Albatros'un Samen'e isnadı zühuldür. Lâyuhî olmak için cennet ve cahimin miftahlarını miyan-ı mukaddesiyetinde taşıyan ruhânîyûndan olmak icap eder. *Albatros*'u yazan Bodler'i yalnız şiirleriyle değil ailesinin hususiyâtıyla tanırım. Mesela bana hiç lüzumu yokken Madam "Upisin" in oğlu olan Bodler ile üvey babası arasındaki münâzâat bile mahfuzumdur. Mesela yine bana hiç lüzumu yokken Bodler'in İngilizceyi nerede ve ne vesile ile öğrendiği hafızamdadır. Hatta zannedersem *Albatros* manzumesi, Afrika ve Hindistan seyahatlerinden sonra yazılmış olsa gerek. Kayd-ı ihtiyatla söylüyorum, çünkü bunu da bundan yedi sekiz sene evvelki bir münekkidin sütunlarını okuyarak tetkik etmeye atâlet i müzminem mâni oldu. Siz yine ta Paris'ten tashih buyurursanız zihî inayet ve gayret!..

Bunları söylemekten emelim, ben şairleri tanırım, hatta şiirlerinin merbut olduğu şuûn ile hatta sanihalarının telâkki edildiği muhit ile tanırım demek değildir. Ben kendi hesabıma kurûn-ı vusta edvârına ait bu azamet-i nefis silahlarıyla mübâhatın teşhiz edilemeyeceği fikrindeyim. Sizi bilemem.

İhtimal bilmezsiniz, bizde Ziya Paşa nam edip var. Onun da *Harabat* nam antolojisi var. Paşa o kitabında Osmanlı, Arap, Acem şairlerini ve şiirlerini birbirine isnat eder. Demek isterim ki benim gibi acezenin değil, ekâbir-i irfanın da zühul muğlakalarına düştüğü vakidir. Hem efendim, benim başım Bodler'in mezar taşı değildir ki ismi alnıma menkûş olsun. Bence maksut bizzat şair değil, şiirdir. Ben Bodler'in ismini değil *Albatros*'unu okudum.

* *Serveti Fünun*, 28 eylül 1911, nr. 1060, s. 414-415

Edebiyatta Flaubert'i okuduğu gibi hukukta da mesela Kalvi'yi tetkik etmeyi, Acem şairlerini mesela Mehseti-i Gencevi gibi en mehcûr ve meçhul bir kadınına kadar tetebbu eylemeyi Osmanlı erbab-ı kalemini mesela Nedim-i evvel ve sânisıyla ihata etmeyi cereyan-ı hayatına hedef-i cazip bilecek derece meşâgili keşîr olan bir kimsenin ceffelkalem yazdığı ve basılmadan evvel bir defa bile okumadığı bir makaledeki bu isim yanlışını tashih ettiğinize müteşekkirim.

Zaten *Safahat*'a ait yazıları kısmen ve yazılarımı tamamen bir risale şeklinde bastırmak tasavvurundayım. Zat-ı dirayetleri o risalenin kablettab bir "hata ve sevap cetveli" oldunuz.

Mithat Cemal

MEHMET AKİF BEY'E AÇIK MEKTUP*

[H. Naci'nin İkdam Gazetesine]

5 şubat 1913

Bugünkü ceride-i muteberenizde üstad-ı muhterem Mehmet Akif Bey'e karşı yazılan açık mektubu gördük. Binden fazla cemaat-i İslâmiye, ittifak ve uhuvvete teşvik edilmiştir.

Binaenaleyh sahib-i imzanın bir galat-i süm'a musâb olduğunu beyan etmeyi vazîfe-i diniyyeden addederiz.

*Ahmet Hamdi, Emin Hâki, Mustafa Lütfi,
Hasan Hüsnü, Hafızoğlu, Hafız Hüsnü,
İsmail Nuri, Yusuf, Osman Nuri.*

* *İkdam*, 5 şubat 1913, nr. 5731, s. 4

Balkan Savaşlarının ardından gelen büyük Rumeli bozgunu, o yıllarda siyasi zeminleri sarsmış ve kaybın sorumluluğunun kime veya hangi kesime ihale edileceği noktasında büyük bir keşmekeş yaşanmıştı. Dolayısıyla Mehmet Akif'in toplumu birliğe ve beraberliğe davet eden vaazları ve şiirleri bile o sıralarda, bazıları tarafından siyasi olarak algılanabiliyor ve eleştiriye tabi tutuluyordu. *İkdam*'daki açık mektup bunun bir işareti sayılır. Dolayısıyla bu algılamayı yersiz bulan bir grup, *İkdam*'daki yazıya karşı yukarıdaki açıklamayı yapmak durumunda kalıyor.

MEZKÛR VARAKA BANA AİT DEĞİLDİR*

[Kasım-zade H. Naci'den İkdâm Gazetesine]

6 şubat 1913

İkdâm ceride-i ferîdesine Efendim,

Muhterem gazetelerinin salı günkü nüshasında Mehmet Akif Bey'e hitaben, İttihat ve Terakki mensubîninden ve tüccardan H. Naci imzalı bir varaka vardı. Mezkûr varakanın bana ait olmadığını ve mesleğim itibariyle hiçbir cemiyete intisabım bulunmadığını arz ve takdim eylerim.

Saatli Maarif Takvimi ve
Maarif Kütüphanesi Müdürü
Kasımzade H. Naci

* İkdâm, 6 şubat 1913, nr. 5732, s. 4

Kendisi de bir yayıncı ve Saatli Maarif Takvimi'nin sahibi ve kurucusu olan H. Naci, Balkan Savaşı bozgunu ve Rumeli'nin kaybı karşısında doğan siyasi ihtilaflardan zarar görmemek için yukarıdaki açıklamayı yapmaya ihtiyaç duyuyor. İsim benzerliğini gidermek amacı altında, asıl niyetinin ticari zarara uğramamak olduğu açıktır.

YENİ ZAMANA AYAK UYDURAMAMIŞ TÜRK

[Martin Hartmann'dan Karl Emil Schabinger Von Schabinger'e]*

5 aralık 1914

"Bugün, sıra dışı enteresan bir karşılaşma oldu: Size her iki adamı bana getirdiğiniz için teşekkür ederim. Şeyh Salih aslında sıradan birisi değil; zavallı Türk ise (Akif) onun tam tersi. Salih ne istediğini biliyor ve istediği şeyi başarılı şekilde anlatmasını da! Böyle bir adamla çalışılabilir. Şeriatın doğruluğuna olan inanmışlığına rağmen, onunla bir anlaşma zemini sağlanabilir.

... Müslüman hocalara eğitim verecek, Almanya'da İslâmî bir üniversite kurulması düşüncesi hoştu! Bilim konusundaki bu idraksizliğe daha sert bir tepki göstermediğim için, sabrıma hayran kalmışlardır herhalde! Bilimin ne olduğu konusunu bu sınıflara açıklamanın tabîi ki hiçbir faydası yok ve bir süre daha bu böyle geçecektir (Almanya'da da ondan "bilimden" anlayan pek yok ya). Şayet bizim topluluk, (Ön Asya Topluluğu Derneği) düzenleyeceği akşamda bu her iki seçkin yabancıyı misafir ederse, mükemmel bir etkide bulunurlar düşüncesinde-

* Karl Emil Schabinger von Schovvingen, *Weltgeschichtliche Mosaiksplitter, Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlichen Dragomansi* Baden-Baden 1967
Kadir Kon, *Toplumsal Tarih*, ocak 2012, nr. 217, s. 86

Mehmet Akif, Birinci Dünya Savaşını başladığı 1914 yılı Aralık'ının ilk yarısında, Tunuslu Şeyh Salih eş-Şerif ile Almanya'ya gitmiş, orada Almanların esir aldığı Rus ve İngiliz askerleriyle görüşmeler yapmış, onlara savaş stratejisi konusunda bilgiler vermişti. Çoğu Müslüman Türk, Arap ve Hint olan bu askerler gerekli eğitimlerini aldıktan sonra ülkelerine geri gönderiliyorlardı.

Bu Almanya ziyareti sırasında Akif ve Şeyh Salih ile Alman Şarkiyatçı Hartmann arasında da bir görüşme vuku bulmuştu. Görüşmeden anlaşıldığına göre, Akif ve Hartmann arasında sıcak, faydalı bir diyalog hâsıl olmamıştır. Hartmann'ın bu intibalarına karşılık acaba Akif'te onun hakkında ne gibi duygular ve kanaatler hâsıl olmuş olabilir? Bunu ise Akif'in kendi yazı ve makalelerini bir araya getirdiğimiz ciltte okuma imkânı bulabileceksiniz.

yim. Bugün seminerde beni ziyaret eden Mehmet Akif'le, *Mehmet Emin* üzerine öğretici bir görüşme yaptım. O yeni zamana ayak uyduramamış Türk, dar kafalılığın bir temsilcisi olarak, eski usullere göre verimsizce çalışmak istemekte. Ne mutlu ki bana oldukça sakin kaldım, sonuçta böyle insanlarla kavga etmenin getireceği hiçbir şey yok..."

Martin Hartmann

MEHMET AKİF'İN DÂRÜLHİKMETİ'L-İSLÂMİYE BAŞKİTABETİNE TAYİNİ*

4 ağustos 1334/17 ağustos 1918

Dârül-Hikmeti'l İslâmiyye azalığına medrese-i Süleymaniye ilm-i kelâm müderrisi dersiâmdan Arapkırlı Hüseyin Avni ve tefsiri şerif müderrisi dersiâmdan Şevketi ve mantık müderrisi dersiâmdan Hadi ve fudalâ-yı mütehayyizeden Halep mebusu Şeyh Beşir ve Şam ulemâsından Şeyh Bedreddin ve Senedât-ı Hâkâniye şer' memuru Haydarîzâde İbrahim ve Amasya müftüsü Mustafa Tevfik ve Bediüzzaman Said Efendiler ve başkitâbetine de Dârü'l-Hilâfet'l-Aliyye medresesi Edebiyat-ı Türkiye müderrisi Mehmet Akif Bey tayin olunmuştur. Bu irâde-i seniyeyenin icrasına Meşîhat memurdur.

* *Ceride-i İlmiye*, zilhicce 1336/ eylül 1918, nr. 38, s. 1143-1144

Birinci Dünya Savaşı'nın son yılı Şubat'ında Musa Kâzım Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde kurulmuş İslâm Akademisi. Darül Hikmeti'l İslâmiyekurumu Sultan Reşad'ın imzası ile teşekkül etmiş, nizamnamesinin hazırlanmasının ardından da yukarıdaki üyelerin ataması gerçekleşmişti. İlgili kuruluş Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi olmak üzere, Suut Kemal Yetkin'in babası Şeyh Saffet Efendi ve *Sebilürreşad*'ın yazı kadrosundaki Şemsettin'in (Günaltay) arasındaki görüşmelerin ardından doğmuş, 1918 ile 1922 arasında dört yıl boyunca görevine devam etmiştir (21 ekim 1922). Mehmet Akif başlangıçta kuruluşun baş kitabeti (genel sekreteri) görevinde bulunurken, bilâhère asil üyeliğine atanmıştı. Üyelik görevi üzerinde iken de Ankara'ya geçmiş, Millî Mücadele'ye katılmıştı. Bunun duyulması üzerine de ilgili azalık görevinden azledilmişti.

Feylesof Rıza Tevfik
[Mehmet Rüyân Soydan Arşivi]

FİKRET'İ MUTLAKA MÜSLÜMAN ETMEK FİKRİNDE DEĞİLİM

[Rıza Tevfik'ten Darülfünun Müderrislerinden
Ahmet Naim Bey'e]*

3 ekim 1918

Muhterem Naim Beyefendi,

Fikret'e Dair mülâhazât-ı mahsûsanızı bendenize hitaben bir açık mektup suretinde neşretmişsiniz. *Sebilürreşat*'ın 13 eylül 1918 tarihli nüshasında gördüm ve ziyadesiyle memnun oldum.

Salâbet-i diniye ve terbiye-i İslâmiyenizi sûtûde bir lisan ve güzide bir uslûp ile ispat eden o mektubunuz benim nazarımda birkaç vecih ile mânadâr bir vesika-i kıymetdârdır. Mesâil-i hatire müzakeresinde şîâr-ı İslâm ve edeb-i kelâm nedir bilmeyen *Safahat* şairine de nümûne-i imtisal olsa gerektir.

Ondan maada, din bahsinde bile Fikret gibi serâzâd düşünen ve ahkâm-ı itikadiyesini bizzat tayin eden ahrâra karşı, mensup bulunduğunuz fırka-i muhteremenin siyâk-ı nazarını -kemâl-i ihlâs ve selâmet-i zihin ile arz ettiği için- o mektubunuz, kendi mahiyeti itibariyle bir senet teşkil ediyor ki, bu haysiyet-i mahsusanız-

* Rıza Tevfik, *Zaman*, 3 teşrinievvel 1334/ 3 ekim 1918, nr. 177

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Tevfik Fikret*, (Hzl. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 82-88

Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadim*'ini Mehmet Akif'in eleştirmesi orada kalmamış, ileri yıllarda aydınlar arasında sürüp gidecek tartışmaların da kapısını aralamıştı. Nitekim Rıza Tevfik, Tevfik Fikret'in üçüncü ölüm yıl dönümünde (19 ağustos 1918) verdiği bir konferansta tartışmayı yeniden alevlendirmiş, Mehmet Akif'i ağır eleştirilere tabi tutmuştu. Bunun üzerine Ahmet Naim Bey de Rıza Tevfik'e cevap vermiş, bu açıklaması *Sebilürreşat* dergisi tarafından ayrı bir broşüre dönüştürülmüştü.

İşte yukarıdaki makale, Ahmet Naim Bey'in geliştirdiği Tevfik Fikret ve Rıza Tevfik eleştirilerine bir cevap niteliği taşımaktadır. Fakat Rıza Tevfik geri adım atmamakla birlikte, yumuşak bir dil kullanması ile dikkati çekmektedir. Nitekim bu cevabın ardından ilgili tartışmanın kapandığı görülmektedir.

dan dolayı benim nazarımda da pek muteber tutulması gerektir. Binâenaleyh arzunuzu yerine getirmek için müsaade-i vâkıanızdan istifade edeceğim, *Rûbab-ı Şikeste* şairi hakkında tertip etmekte bulunduğum kitaba sözlerinizi tamamiyle dercedeceğim.

Gerek zâtîâlinizi, gerek bendenizi beyân-ı mülâhazaya mecbur eden meselenin hakikatına ve nefsü'l emre gelince benim maksadım aşikârdır: Medeniyet-i sahîha şerâiti ile kabil-i tevfik olmayan hiss-i taassup aleyhine cihat etmek ve hiç olmazsa genç vicdanlarda o zehirli yılanı boğmaktır. Hatta dine hürmette hemen her mezhep erbabından ileri gidiyorum: Her dini hak biliyorum. Halbuki onlar yekdiğerini inkâr ve tekfir etmekten henüz fâriğ olamamışlardır. Nitekim size -itikadınıza kemâl-i hürmetle beraber, açık söylüyorum- zâtîâliniz de onlar meyanında dahilsiniz. Mektubunuzda bazı sözleriniz sarâhaten ispat ediyor ki Musevî, İsevî ve Bûdî'yi mümin sıfatı ile tanımıyorsunuz.

Halbuki ben öyle tanıyorum ve bu hareketimle, "Akade'l-halâiku fi'l-ilâhî akâiden ve ene i'tekadtü cemî'a ma'tekadû" diyen Şeyh-i Ekber'e bu hususta iktida ve ittiba etmiş oluyorum. İnsanların akaid-i muhtelifesinde nice nice efsaneler olduğunu, hasbel meslek bilirim, fakat yine bî-tarafâne tetkikatımla hissediyorum, hatta görüyorum ki o efsaneler -herkesin şهادet-i vicdaniyesiyle- vücudunu samimiyyen sezmekte olduğum hakikat-i mutlaka ve samedaniyenin yanlış bir tefsiridir. Onun için bunları bile zihn-i beşerin hâl-i tufûliyetine atfen mazur görmek istiyorum.

Hafız ile beraber:

Ceng-i heftâd u dü millet, hemerâ özr binih
Çun nedîdend hakikat, reh-i efsâne zedend

diyorum. Binâenaleyh hiss-i dinîyi alelîtlak hak görüyorum. Biliyorum ki efkâr ve tasavvurât-ı diniye medeniyet ile beraber tebeddül ve tekâmül ettiği halde, bilcümle edyânın menşe-i fey-yâzi olan o his mahiyeten değişiyor, azalıyor, yahut şüpheler ile büsbütün zaafa dûçâr oluyor, aşk ve ümit ile ziyadesiyle kuvvet kesbedebiliyor, lâkin haddizatında her ne ise yine o kalıyor. O ise, akl-ı müessirin vücuduna delâlet eder bir şهادet-i vicdaniyede

bir duygudur. "Berter-i akl ü idrâk. Marûf-u hitâb-ı mâ'arafnâk" olan o kudret-i semadâniyeye biz, hepimiz Hak Teâlâ deriz. O sebeptendir ki ben ve bu itikatta pek çok büyük adamlar var ki müşârikidir. Evet ben, din bahsinde şekl-i itikada değil, ihlâs-ı imana, yani fikre değil hisse daha ziyade ehemmiyet vermekte kendimi haklı görüyorum. Zira elbette o hakikati hüviyet-i zâtıyyesiyle biliyoruz. "Hiç bir şey onun gibi değildir" diyerek, ancak selben hüküm veriyoruz. Zât-ı İlâhiye hakkında "Subhânallahi amma ya-sifûn"dan başka söz olamaz.

"Küllü mâ hatara bibâlik, Allahu sivâe zâlik" diyen urefâ-yı sûfiyye ile:

An ki fikri tura der û reh nîst,
Gayet fehm-i tust, Allah nîst!

diyene Hakîm-i Senâî pek doğru söylemişlerdir.

Böyle olunca eşkâl-i itikadât, tasvire gelmeyen bir hakikat-i müteâliyyeye kendi aciz aklımızla bir kadro tayin ettiğ i için, ûrefa ve hükemâ daima o çerçeve haricine çıkmışlardır. Ş u kadar var ki bir fâil-i müessirin vücuduna inanmayan olmamış gibidir.

Bir fâilin meâsîridir cümle hâdisât,
Ne iktizâ-yı çerh ü ne hükm-ü zamanedir.

diyene Ziya Paşa merhum, itikatta bütün urefâ-yı sûfiyyenin fikrine tercüman olmakla beraber tekfir edilmişti.

Bendenizin konferans esnasında tahkik etmek istediğ im ci-het-i mühimme, Fikret'te böyle bir fâil-i müessirin vücuduna dair bir *akîde-i kavîme*ye nokta-i istinad teşkil edebilecek bir his var mı idi, yok mu idi? Onu aramaktı. Yoksa merhumun ehl-i sünnet nazarında müslim sayılıp sayılmayacağını tetkik etmek, bence hiç o kadar ehemmiyetli bir mesele değildi.

Teessüf ederim ki konferansta hazır bulunmadınız ve her nenden ise zatîâlinizden bile ismini ketmetme mecburiyetini hissedene bir genç mütedeyyin, benim uzun uzadıya bahsetmiş olduğ um mülâhazâtın ancak bir kısm-ı cüzîsini, kırık dökük bir surette

size nakil ve tevdi etmiş oldu. Hatta söylemediğim bazı şeyleri ve Fikret hakkında kullanmadığım bazı tabirâtı da mazbutâtına dercederek bana atfetti. Meselâ:

Ben "Fikret'in bir kudret-i külliyye imânı var" demekle iktifa ettim ve böyle bir adamı tekfir ve bade'l vefat telin ve tahkir etmek doğru olur mu, olmaz mı sualine cevap vermek istedim. Sonra onun mütehallî olduğu fezâil-i fitriyye ile amel ettiği iddiaları geri durmamakla beraber, mizacına ârız olan tegayyürden dolayı bazı huysuzluklarını da anlatmıştım. Gençlerin, Fikret'e o fezâil-i asliyede iktidâ etmeleri lüzumunu ihtar ettim. Fakat "*kudsî bir rehber*" tabirini kullanmadım. Hiç kimse hakkında dahi kullanılamayacağından da eminim. Böyle bir dalâlet ve riya devrinde üftân u hîzân ve sefil ü sergerdân yaşayıp gittiğimiz halde, bir *rehber-i kudsî* bulabilmek saadetinden mahrum kaldığımızı teyakkun ediyorum. Hatta o kadar ki bu kanaatim, Fikret'i tekfir ve tel'in eden *fırka erbabından* bile öyle bir kudsi rehber çıkabilmesi ihtimâlinden beni kat'iyen meyûs bırakmıştır. Bilâkis ben lâıyıkıyla işi tetkik etmiş olduğum için pek iyi biliyorum ki, Fikret'in ahlâkını hiç bir vech ile bozamayan bir muhît-i müfsid, maatteessüf selâmet-i mizacını berbat etmişti. Müthiş bir marazın tesiriyle hemen hemen hâlet-i ihtizârında yazmış olduğu "*Molla Sırat*" manzumesi, sahîhan küfrünü ispat edebilecek kadar kavî bir senet hükmünü haiz ise, emin olunuz ki bu hususta Akif Beyin boynuna yüklenen vebal, Fikret'in günahından büyüktür. Sizin iddianızca "kalbi iman ile dolu" olan, fakat benim zannımca "gayz-ı taassup ve hiss-i udvân ile dolu" olan o müslüman şair, ahir ömründe hasta ve dil-i şikeste bir adamı "*zangoç*" diye tahkir etmekle dinden imandan çıkarmıştır. "El-bâdî azlem!" O manzumenin muharriri Fikret ise, müessiri Akif'tir.

Fikret'in mizacına ârız olan fenalıklardan biri de filhakika gayz idi. Fakat onun sihâm-ı gayzı çirkinliği, faziletsizliği, riyaı hedef ittihaz eder dururdu. Akif beyin gayzı münhasıran hiss-i taassubun cilve-i kabahatidir. Bu his, zamanımızın vicdanına yakışmaz. Ehl-i salîb ile beraber mündefî oldu gitti. Bir daha gelmemelidir.

Akif Beyin merhuma tasallutu bundan, yani bazı ahvâle karşı gayzından dolayı ise ve gayz bir kabahat ise, kalbi iman ile dolu

bir müslüman şairin, hususa *Fatih* ve *Süleymaniye Kürsüleri*'nde halka vaaz eden bir mehdinin, aynı rezîlete müşârik olmadığını ispat edecek surette hareketi lâzım gelirdi. Meselâ bir adamı sarhoşluğundan dolayı tevbih eden nâsih, yahut mürebbi, bizzat kör kandil sarhoş olmamak gerektir. Olursa, başkalarına nasihat vermek veyahut onları takdir etmek salâhiyetini zâyî eder. *Safahat* şairi böyle bir adamdır.

Fikret'in kusurlarına tamamiyle müşârik olmakla beraber, onun fazâil-i fitriyyesinden mahrum olmadığını henüz ispat edememiştir. Fikret, zemmettiği hasâil-i zemîmeden külliyyen muarrâ ve müberrâ idi.

Her ne olursa olsun, isterse hakikaten mülhit olsun, benim nazarımda bazı fezail-i asliyyeyi bizzat temsil ediyordu. Zatiâliniz ihtimal ki dinsiz bir adamın faziletli olabilmesi ihtimalini kabul etmezsiniz. Fakat ben o fikirde değilim. Eslâfta pek çok fazilet-kâr adamlar biliyoruz ki tam mânâsıyla mülhit veyahut putperest idiler. Bence dindarlık ile fazilet-kârlık arasında ancak min-vechin umumiyet ve hususiyet vardır. Bazı dindarlar faziletli olur, bazıları da olmaz. Nitekim bazı dinsizler de olur bazıları olmaz.

Bence fazileti itikatta değil, amelde tahkik etmek doğrudur. İtikat hâlis ise amelde cilve gösterir. Siz Fikret'in yevm-i ahirete inanmadığını, küfrüne delil olarak îrâd buyuruyorsunuz. Lûtfen şu müslüman memleketinde biraz etrafınıza bakınız. Binde bir kişi gösterebilir misiniz ki ahirete ve yevm-i cezaya inandığını ispat edebilecek bir surette hareket etmekte bulunsun?

Fikret, -ahiret hakkındaki itikadı ne olursa olsun- en müte-deyyin bir adamın tarz-ı hareketine nümune olacak surette yaşamış idi. Ömründe bir damla içki içmemiş, kumar oynamamış, oynayanları da seyretmemiş, yalan söylememiş, hakkı müdafaadan ve o uğurda ömrünü feda etmekten katiyyen çekinmemiş, yabancı bir kadına temas etmemiş, bütün insanların salâh-ı hâlini eazz-ı maksad edinmiş bir adamdı.

Böyle bir adamı -husûsâ vefatından sonra- tahkir ve tekfir ve ailesini tezlil etmek garazıyla yazılmış olan o "*Havruzlu manzume*", İslâm şairine yakışır bir eser-i mürüvvet ve fütüvvet midir?

Şiir ve edep bu mudur? Onu ahlâf görünce, Balat lâğımının civarından geçer gibi burunlarını tıkayıp da yanından iğrenerek geçecekler ve tamamen okuyamayacaklardır.

Ben bu pisliklerin de'b-i islâma yakışmadığını, delâil-i kaviyye ile ispat etmek istedim: Peygamber-i zîşân efendimizin başlıca hasletleri hâyâ idi. Arsız sözlerden pek müteezzî olduklarına dair âyât-ı celîle de var.

Sorarım: Pek ciddi bir haysiyeti olduğunu alenen itiraf ettiğim *Sebilürreşat* gibi bir müslüman gazetesine "*havruz*", "*inek*" gibi tâbirât-ı galîze girer mi? Bu manzumeyi Akif Bey Asr-ı saadette yazabilir mi idi?

Fikret'in bir kudret-i külliyye imanı bahsinde de hiç mugalâta etmedim. Nokta-i nazarım -bu meselelerde- sizinkinin aynı olmadığı için, size sözlerim mugalâta gibi görünmüş olsa gerektir. Kitab-ı Kerîm: "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz" diyorken, ehl-i sünnet itikadı Yezid'e bile badelmeyt lânetlemeyi men ediyorken, Firavun'un son nefesinde imanına kanaatle iman-ı yeis ile mi, iman-ı be's ile mi öldüğünü tahkik uğrunda mütekellimîn-i ehli sünnet uzun uzadıya müzâkere edip duruyorken, Fikret gibi bir adamın nasıl bir kudret-i külliyye inandığını gençlere izah etmekte büyük bir küstahlık görmedim ve mektubunun -bütün kudret-i iknaiyye ve kıymet-i ilmiyesine rağmen- hâlâ inanamıyorum ki zavallı sitem-dîde dostum gerek Allah, gerek kul nazarında Firavun ile Yezid'den daha ziyade lânete şâyân bir adam sayılabilsin!..

Onun için bazı fezâilinden dolayı kendisini sena ettim. Haki-katen cani bile olsaydı, onun hukukunu müdafaa eden bir avukatın şu hareketini meşrû görmek lâzım gelirdi.

Tahakküm insaf değil!.. İslâmiyet namına da olsa insaf değil!.. İslâmiyet'e iddiâ-yı mensubiyet eden bir değil, yetmiş iki fırka var.

Herkes bir türlü ve aynı surette düşünebilseydi, böyle olmazdı elbette! Birinin diğerine -hele şu asırda- salâhiyet-i tahakkümü olamaz. Fikret'i kâfir addedenler, "*Sevâün aleyhim*" âyet-i celîlesini tahattur ederek, "*Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn*" sûre-i celîlesini okuyup geçmelidirler. Günaha girmemelidirler.

İttihâd-ı İslâm maksad-ı cehlinin tahakkuku uğrunda çalışan
vaizler dahi, *Mesnevî*'de şu beyt-i mühimmi der-hâtır etmelidirler:

Tû berây-ı vasl kerden âmedî
Ni berây-ı vasl kerden âmedî

Halbuki Muhyiddin İbni Arabî'den, İbni Sina'dan, İbni
Rüşd'den, Hallâc-ı Mansûr'dan tutunuz da, zavallı Fikret'e kadar
tekfir edilmedik bir adam kalmamıştır.

Ben de yirmi beş sene evvel ve bilâhare Meclis-i Mebusân'da
-hiç beklemediğim- böyle bir iltifata nail olmasaydım, bu dâvaya
kat'an müdahale etmezdim. Halbuki hak kazanmışımdır. Onun
için birkaç söz söyledim.

Mamafih bu maruzatım gayet edîbâne olan mektub-u âlînizi
cevapsız bırakmamak gibi bir terbiyesizlikten tevakki için, alela-
cele vârid-i hatır olan şeylerden ibarettir.

Yakında o konferansı aynen neşredeceğim ve emin olunuz,
size hak verdiğim yerlerde esbâb-ı mucibe dahi göstereceğim.
Fikret'i mutlaka müslüman etmek fikrinde değilim efendim.

Terbiye-i İslâmiye ve gayret-i diniyenizi son derecelerde tak-
dir ve kemâl-i ihlâs ile arz-ı hürmet ettiğime itimat buyurmanızı
rica ederim efendim.

Rıza Tevfik

ARAMIZDAKİ NİZÂ BERTARAF OLMUŞ DEMEKTİR

[Ahmet Naim'den Filozof Rıza Tevfik Beyefendiye]*

10 ekim 1918

Zaman'ın geçen çarşamba günkü nüshasında cevab-name-i âlilerini okudum. Bir yerinde, "Yoksa merhumun ehl-i sünnet nazarında müslim sayılıp sayılmayacağını tetkik etmek, bence, hiç o kadar ehemmiyetli bir mesele değildi".

Sonunda da, "Fikret'i mutlaka müslüman etmek fikrinde değilim" buyuruluyor ki, mektubumdaki asıl esaslı nokta hakkında aramızdaki nizâ bertaraf olmuş demektir. Cevabın cihât-ı sairesine gelince memlekete arız olan buhran-ı azîm arasında bu mukavele-i münazarât ve mücâdelâtı layık göremediğim için onları ileride fırsat olursa geniş bir zamanda söyleşmek üzere şimdilik mektub-ı ita geçiyorum.

Baki muhabbet!

Ahmet Naim

* *Sebilürreşat*, 10 teşrinievvel 1334/ 10 ekim 1918, c. 15, nr. 373, s. 176

MEHMET AKİF AZALIĞA TAYİN OLUNUYOR*

[Şeyhülislam İbrahim Haydarî'den
Darü'l hikmet'ül İslâmiye Riyasetine]

22 ocak 1920

Darü'l Hikmetil İslâmiye baş kâtibi Akif Bey, baş kitâbet uhdesinde kalmak üzere, Başkitâbet'e mahsus maaşıyla zamime-i memuriyet olarak dâr-ı mezkûr azalığına tayin olunmuştur. Bu irade-i seniyyenin icrasına meşihat memurdur.

Şeyhülislam İbrahim Haydarî

* Eşref Edip, *Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharrirî Yazıları*, Asarı ilmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1939, s. 279

Ömer Nasuhi Bilmen, Akif'in Baş kitâbet görevi üzerinde kalmak şartıyla, Darül Hikmet'ül İslâmiye azalığına tayinini mufassal bir şekilde izah etmektedir. Mehmet Akif'in fıtraten vakur ve tabiatı bakımından büyük bir istîğnaya malik olduğunu, izzeti nefsinin rencide edecek davranışlara tahammül göstermediğini kaydeden Ömer Nasuhi Bilmen konu ile ilgili şu izahı yapıyor:

“Darü'l-hikme âzasından bazı zevat arasında kalem memurlarının iş çıkarmadıklarından şikâyet edildiği bir sırada bugün rahmeti rahmana kavuşmuş bulunan azadan bir zat, Başkâtibin kalem işleriyle pek alâkadar olmadığını söylemek istemiş. Başkâtip olan Akif Bey de: “Sizin heyetiniz iş çıkarmazsa kalem ne yapsın?” diye mukabelede bulunmuş, azadan bulunan o zat da: “Sen Başkâtipsin, heyete karışamazsın” deyince Akif'in canı sıkılmış: “Vay beyim vay, öyle mi?” diyerek daireden çıkıp gitmişti. Hadiseden haberdar olan Şeyhülislâm Haydarî-zade İbrahim Efendi derhal Akif Bey'in âzalığa tayinini inha ederek iradesini istihsal etmiş.”

Şeyhülislam Haydarî-zade, kendinden önceki Şeyhülislâm Musa Kâzım da olduğu gibi İstanbul'un işgal yıllarında son derece uyanık tutumu ile maruftur. İngiliz işgalini meşru göstermeyi matuf fetva taleplerine her zaman mesafeli bir tutum takınmıştır. Onun bu direnci, Şeyhüislamlık görevinden alınmasına kadar varıp dayanmıştır. Kendisinden sonra göreve gelenler ise aksi bir tutum içinde görürlür. Nitekim Anadolu'ya geçtiği sırada Akif, Eşref Edip aracılığıyla Haydarî-zade'ye baskılar karşısında dayanması, direnmesi yolunda önemli mesajlar ulaştırır ki, o da aynen öyle davranmıştır.

MEHMET AKİF'İN BURDUR MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ

[Mustafa Kemal Paşa'dan
Konya Kolordu Kumandanı Fahrettin Altay'a]*

29 nisan 1920, Ankara

Konya 12'nci Kolordu Kumandanı Fahreddin Beyefendiye

İstifasında musir bulunan Burdur livası Büyük Millet Meclisi âzası ve Ahz-ı Asker Reisi Miralay İsmail Beyefendinin yerine, li-vâ-yı mezkûr BMM azalığına Ankara'da bulunan şair Mehmet Akif Beyefendi'nin intihabının temin ve neticenin iş'âr buyurulmasını rica ederim.

BMM Reisi
Mustafa Kemal

* Fethi Tevetoğlu, *Atatürk ve Türk Ocağı, Türk Yurdu*, kasım 1987 c. 8, nr. 10, s. 38-39
Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Atatürk Serisi nr. 6, Ankara 1977, s. 145

MEHMET AKİF'İN DARÜL HİKME'DEN AZLEDİLİŞİ*

[Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah Efendi'den Sultan Vahdettin'e]

3 mayıs 1920

Dârül Hikmetil-İslâmi'ye azasından dâr-ı mezkûr başkâtibi Akif Bey azl olunmuştur. Bu irade-i Seniyenin icrasına meşihat memurdur.

Şeyhülislam Dürri-zade Abdullah Efendi

* *Ceride-i İlmiye*, 3 mayıs 1336/ 3 mayıs 1920, nr. 60

Mehmet Akif'in görevden alınması, Mektubî Kalemî'de şöyle izah olunmaktadır:

Mezuniyet-i resmiye istihsal etmeksizin terk-i memuriyetle tagayyüb eden Dârü'l Hikmet'ül-İslami'ye azasından dâr-ı mezkûr Başkâtibi Akif Bey'in azli ledel-istizan 3 mayıs 1920 tarihinde irade-i seniye-i Hazret-i Şehriyari'ye iktiran eylediğinden.”

Akif'in görevden alınma kararında “terki memuriyet” ve “tagayyüb” durumu gerekçe gösterilmektedir. Yani yerinde bulunmaması ve vazifesini terk gibi bir sebep!.. Hatırlanacak olursa Mehmet Akif bu sıralarda Millî Mücadele'yi desteklemek amacıyla Ankara'ya varmış ve bu durum etrafa yayılmış vaziyettir. Dolayısıyla Akif'in görevden alınışının ifade edilmeyen asıl sebebi burada aranmalıdır. Mehmet Akif'in Ankara'ya gitmek için 10 nisan 1920'de İstanbul'dan ayrıldığını ve on dört günlük zahmetli bir yolculuğun ardından, 24 nisan 1920'de Meclis'in açılışından bir gün sonra Ankara'ya vardığı bilinmektedir. Dolayısıyla Akif'in Ankara'ya varışının onuncu gününde (3 mayıs 1920) görevden alınma yazısı yazılmış demektir.

Mehmet Akif, milletvekili seçildiğinde TBMM albümü için verdiği bir kare
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

MEHMET AKİF'İN BIGA'DAN DA MİLLETVEKİLİ SEÇİLMESİ

[Biga Mutasarrıfı Avni Bey'den Dâhiliye Vekâletine]*

4 haziran 1920

Ankara'da Dahiliye Vekâleti'ne

Ankara'da Büyük Millet Meclisi mebusluğuna Biga livasının tek mil kazalarında bugün aynı saatle icra edilen intibâhâtta namzetliklerini vaz ve ilân eden on yedi zattan İslâm şairi Mehmet Akif Bey (146), üdebâdan Soysallıoğlu İsmail Suphi (126), liva müddeiumumi-i sabıkı dava vekili Hamid Beylerle, (109) Ezine eşrafından Mehmet (109), Ayvacık eşrafından Hâfız Hamdi (57) Efendilerin ihrâz-ı ekseriyet eyledikleri ve harcırahlarının mahalli mal sandıklarından tesviyesiyle Ankara'ya hareketleri lüzumu ait olanlara emir ve tebliğ edildiği.

*Mutasarrıf ve Kumandan
Hüseyin Avni Zaimler*

* *Zabıt Ceridesi*, 3 temmuz 1336/3 temmuz 1920, c. 2, s. 154

Akif'in İstanbul'dan Ankara'ya gelişini (24 nisan 1920) takip eden beşinci gün Mustafa Kemal Paşa'nın, Konya Kolordu Kumandanı Fahrettin Paşa'ya (Altay) gönderdiği bir yazı ile, Mehmet Akif'in Burdur livası azalığına seçilmesi kararlaştırılmıştı. Bu gelişmeden habersiz bulunduğu anlaşılan Biga Mutasarrıfı ve Kumandanı Avni Bey riyasetinde yapılan seçimlerde, bu sefer Mehmet Akif Bey'in en çok oyu alarak bu bölgeden de milletvekili seçildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda Mehmet Akif aynı anda iki bölgenin birden milletvekili olmak durumunda kalmıştır.

MEHMET AKİF'İN KASTAMONU'YA GÖREVLENDİRİLMESİ*

[Galip Bahtiyar Bey'den BMM'ye]

4 ekim 1920

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine,

Burdur mebusu Mehmet Akif Bey'in berâ-yı irşâd Kastamonu havalisine izam edilmesi mûcib-i fevâid görülmüş, mümaileyh müttehi-i azimet bulunmuş olduğundan kendisine mezuniyet itâsiyle keyfiyetin heyet-i idareye tebliği istirham olunur, efendim.

Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürü
Galip Bahtiyar

* *Zabıt Ceridesi*, 4 teşrinievvel 1336/ 4 ekim 1920, c. 5, s. 4

Mehmet Akif'in Konya isyanının ardından Kastamonu'da halka hitap için görevlendirme yazısı. Bu görevlendirmenin ardından Mehmet Akif, Kastamonu'ya 19 ekim 1920'de varabildi. Geçtiği güzergâhlarda halka konuşmalar yaptı. Kastamonu'da bir ay kaldı. İlçeleri dolaştı. Meşhur Nasrullah Cami konuşmasını burada yaptı.

O konuşmanın ana merkezi, İstanbul basını tarafından üzeri örtülen, yeteri derecede izah edilmeyen Sevr anlaşmasının içyüzünü açmak ve tahlil etmektir. *Sebilürreşat*'ta da yayınlanan bu konuşma büyük yankılar uyandırmış, ardından Batı Cephesi Kumandanlığının talebi üzerine ilgili sayılar tekrar tekrar basılmıştı. Sonra aynı sayıların, Diyarbakır'da konuşlanmış Elcezire komutanlık bölgesinden de talep edildiğini biliyoruz.

Zeki Üngör Bey'in Bestesi
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

İSTİKLAL MARŞI GÜFTESİNİ MİNNET VE ŞÜKRANLA ALDIM*

[Bestekâr Zeki Üngör'den Maarif Vekâleti Celilesine]

15 haziran 1921

Büyük Millet Meclisi Riyâset-i Celilesine,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâlet-i Celilesinden bestelenmek üzere taraf-ı âcizâneme lûtfen gönderilen bir kıt'a *İstiklal Marşı* güftesini minnet ve şükranla aldım. Sevgili Anadolu'muzun hayat ve istiklâl davasındaki metin azmini, yüksek imanını bütün âleme tanıtıracak, vatanın bugünkü mukaddes fedâkârlığını yarının evlâtlarına hürmetle hatırlatacak bir marşın kıymeti şüphesiz ki yüksek olmak lazımdır.

Bendeniz de bu nokta-i nazardan, mesleğimin bahşettiği tecrübeye ve ihtisasa binaen mümkün olduğu kadar canlı ve sert, aynı zamanda muvaffakiyetle terennüm edilebilecek bir besteyi bittertib huzur-ı âlilerine takdim etmekle mübâhiyim. Yalnız güftenin aruz vezninde olması, mısraları teşkil eden hecelerin musiki ölçülerine göre tertip edilmemesi ve her kıtada yekdiğerinden farklı düşmesi eserin kuvvet ve revişini ihlâl ettiği gibi, güftenin ahenk ve ifadesini de haleldar ediyor ve her kıta için ayrı bir bestenin tertibini icap ettiriyor. Bu ise bir marş için tabii doğru olamaz. Çünkü marşların gayet kısa ve sade mısralardan ibaret olması rağbeti umumiyeyi daha ziyade celp ve temin ettiği zât-ı âlilerince takdir buyrulur fikrindeyim. Bu itibarla güftenin yalnız ilk ve son kıtalarının bestesini takdim ediyorum. Eğer bestenin tarzı muvafık bulunur, diğerlerinin tertip ve tanzimi arzu olunursa emr-i vâlâlarına tertip ettiğim bu besteyi bütün mahzurlardan

* Bekir Şahin, *İstiklâl Marşı'nı Değiştirme Girişimleri ve Belgeleri* (1925), Mehmet Akif Milli Mücadele ve İstiklâl Marşı Bilgi Şöleni, Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, Ankara 2011, s. 82

kurtarmak için Ali Ulvi Bey'e tanzim ettirdiğim diğer bir güfteyi de ayrıca bu besteye tatbik ile manzûr-ı âlileri buyrulmak üzere takdim ediyorum.

Zeki Üngör

BÜYÜK ŞAİRE TAKDİM EDİLDİĞİM MÜBAREK GÜN*

[Süleyman Nazif'ten Mithat Cemal'e]

19 eylül 1924, Nişantaşı

Aziz dostum Mithat Cemal'e,

Mehmet Akif'i ben nasıl olsa tanıyacak ve elbette sevecektim. Fakat onun beni tanıyıp sevmesi müşkil idi. Aramızdaki lâ-yezâl uhuvvet-i fikriyyeyi ihzâr ve teyid eden sensin. Şu kitabın başına senin her kulağa ve her kalbe munis olan faziletli ismini kayd ederken, *on altı sene evvel* delâletinle büyük şaire takdim edildiğim mübarek günü, senin ve onun isimlerinle birlikte bir kere daha tahattur ve tebcil ettim.

Süleyman Nazif

* Süleyman Nazif, Mehmet Akif/Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat, Amidi Matbaası, İstanbul 1924, s. 2

İlgili mektup, Süleyman Nazif'in Mehmet Akif çalışmasının ilk sayfalarında yer almakta olup, daha kitap yayımlanmadan önce Mithat Cemal'e yönelik bir ithaf metni olarak düşünüldüğünü hatıra getirmektedir. Yani "Beni Akif'le sen tanıştırdın, bu eserin yazılmasına da sen vesile oldun" cinsinden derin minnettarlık hissi!.. Dolayısıyla bu kısa metin parçası Akif'in büyüklüğünün yanı sıra, Süleyman Nazif'in yüksek ruhunu da ortaya koymaktan geri kalmıyor. İlgili mektubun Mithat Cemal'e yönelik ithaf boyutu da apayrı bir mesele olarak önümüzde duruyor.

Süleyman Nazif'in Mehmet Akif'le ilgili 1919 yılında *Serveti Fünun*'da parça parça ve fakat birbirinin devamı olarak yayımladığı makalelerinden oluşan bu eseri aradan beş yıl geçtikten sonra, nihayet (1924) kitap olarak yayımlayabiliyordu. Eserin hem parça parça makaleler suretindeki yayını (1919), hem kitap suretindeki toplu basımı, Süleyman Nazif'in kendisi kadar Akif'in şahsı bakımından da ziyadesiyle önem arz eder. Nitekim Süleyman Nazif, eserinde yer verdiği makaleleri Akif'e dönük umumi bir boykotajı kırmak amacıyla kaleme aldığı gibi, kitap olarak yayını da yine Akif'in gözden düşürülmeye çalışıldığı bir döneme denk düşürmeye çalışmıştır. Dolayısıyla Akif'in Süleyman Nazif'i tavsif için kullandığı "Ey kara gün dostu" biçimindeki hitabını biraz da böyle düşünmek gerekmektedir.

Fakat Süleyman Nazif'in eserinin sonradan yapılan baskıları için hazırlanan ön söz, sunuş, giriş bölümlerinde, Nazif'in neden böyle bir eser yazmaya kalkıştığına, Akif'i, şiirini ve sanatını niçin bu derecelerde savunduğuna dair hiçbir izaha tesadüf edilmemesi doğrusu manidardır.

Cenap Şahabettin
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

BÜYÜK AKİF*

[Cenap Şahabettin'den Ali Ekrem Bey'e]

7 haziran 1925, Bakırköy

Pek aziz ve pek muhterem üstat,

Bir küçük sû-i tefehhüm var: Eşâr-ı tabiatın güçlüğünü ben-deniz tebliğ ve tanzimde değil, fakat evvelâ duymakta, sanıyen duyduğunu tesbit edebilmekte ve nihayet bunlara makbul bir şekl-i sanat vermekte buluyorum. Malûm-ı üstâdânenizdir ki cihân-ı haricînin bize ilkââtı mahsûsat ile tercüme ettiğim sensationsdan mürekkeptir. Bilâhare bizim melekât-ı dimâğiyemiz onları hissiyat şekline ifrâğ eder. Mahsûsât ise çok ince, çok seyyâl inzibatlarınız oldukları için -musahabemde dediğim gibi- ancak müşahedeye muktedir ve meşhûdâtını zabt u rabta muktedir ruhlara râm olurlar. Her hangi bir güzel manzara mukabelesinde asabımız o kadar serî'ü'l mürur ve mütenevvi ihtizazlarla hareket eder ve dimağımız öyle mütegayyir, hafif ve devamsız intibalar alır ki, bunlara kâğıt üzerinde sunîlik ve ca'liyetten âzâde bir nizam ve teselsül vermek itikadımca çok güçtür. Ve bu güçlükten dolayıdır ki yalnız bizim değil, her milletin edebiyatında manzum ve mensur eş'âr-ı tabiat pek güç inkişâfa başlar. Bendenizden iyi bilirsiniz ki her millet-i medeniyeye gibi o büyük sanatkâr Fransız milleti bile eş'âr-ı tabiata ancak on sekizinci asrın nısf-ı ahirinde Jan Jak Ruso ile başlayabildi. O zamana kadar Fransız edebiyatı

* *Mektuplarla Tefhik Fikret ve Çerresi* (Haz. M. Fatih Andı, Yılmaz Taşcıoğlu, Hüseyin Yorulmaz), İstanbul Büyükşehir Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1999, s. 185-190

Türkçede gerçek bir şiir ve nesir virtüözü olan Cenap Şahabettin'in tabiat ve şiir üzerine düşüncelerini ihtiva eden bu metni doğrudan estetik bir değer ifade etmektedir. Mehmet Akif üzerine önemli tahlil ve eleştiri metinleri kaleme aldığını bildiğimiz Cenap Şahabettin bu yazısında, Akif'in şiirini, tabiatı duyuş ve ondaki gizli şiiri yakalama açısından değerlendirmektedir.

münhasıran beşeriyet ve insaniyet etrafında dönüyordu. Kanaa-time göre bizde de böyle oldu. Asâr-ı eslâfımızda tabiat hissesi ancak izafî ve sun'îdir. Meselâ bir *tevhîde*, *naat* yahut *kasideye* girizgâh olmak üzere irâd edilirdi. Gazellerde hemen münhasıran tabiat bir müşebbehün bih yahut müsteârun minhdir. *Leylâ* ve *Mecnûn*, *Hüsrev ü Şirin* gibi hurâfî hikâyeler de öyle...

Târih-i edebiyatımızın en yüksek cephesi olduğunda hiç şüphe olmayan hakikaten büyük Hamid'in bile, bendeniz bütün şerâit-i lâzime-i san'atı câmi bir neşîde-i tabiatı yoktur diyorum; varsa lûtfen gösteriniz. Yoktur, çünkü ibdâi güçtür. Güçlük eslâfımız için "bâis-i ihmâl değil, bilakis sâik-i zevktir" diyorsunuz. Doğrudur, fakat sanat sahasında değil, "metier" yani hüner ve "artifice" yani tasannu sahalarında!.. Hiç şüphe var mı ki üstâd, eslâfımız bizim kadar esrâr-ı sanata vâkıf değildiler? Hakâyık-ı bedîiyye onlar için alacakaranlık değil mi idi? İtirafınız vechi ile "tabiattan bir şiir çıkabileceğine ihtimal verememiş" olmaları, mazmûn-ı sanata bigâne kaldıklarından başka neye delâlet eder? Bendeniz piyanoyu içinden mûsiki çıkabileceğine ihtimal verilemeyen bir dolap zannettiğim müddetçe nasıl sanat-ı mûsikîye vukuf davasında bulunabilirim?

Bir de "Benim fikrimce bedâette sühûlet ve suûbetin envâ-ı âsâr ile asla alâkası yoktur. Her eser kendi nev'inde gayet güç ve pek kolay olabilir. Bunda âmil-i mutlak müessirin kâbiliyet-i fitriyyesidir." diyorsunuz. Teslim buyurmaz mısınız ki, bir eser-i sanatın "conception"u ne kadar güçse, tebliği de o kadar güç olur? Hâlbuki tabiatın şiirleri çok gizlidir. Onları bulup çıkarmak pek zor olduktan başka, keşfettiğiniz şiirler de öyle rakik ve tabiri caizse o kadar tebliğ-girîzdir ki... Büyük Akif eserlerinde tabiatı fevkalâde bir muvaffakiyetle "tasvir" ediyor, şiirlerini bulup çıkarıyor. Bendenizin istediğim tabiat şiirlerini meselâ Verharen'de bulacaksınız, Henri de Reniye'de bulacaksınız. Bu şiirler tasvir değil objektif değildir, onlarda şiir "objet subjectivise" halindedir. Tabiatı duydıkları şiirleri, o çok ince şeyleri size de hissettirmenin yolunu buluyorlar ki, işte bendenizin pek güç dediğim budur. Buna bizde henüz kimse teşebbüs bile etmedi.

Tasvîr-i tabiat başka, şiir-i tabiatı keşf ve tebliğ başka; ikincisi nâfiz müşahede, hassas bir ruh, ince, çok ince bir sanat istiyor. Hele Verharen'in külliyyatını mütalea buyurunuz, ittifak edeceğinizden eminim. Mağmûm bir eylül sabahının arızalı bir üslûp ile nasıl ifade edilebileceğini de o Belçikalı şairde görürsünüz.

Bakî kemâl-i hürmet ve samimiyetle mübarek dest-i sanatınızı öper ve hakir yazılarımı şâyân-ı kıraat görmek suretiyle bezl ettiğiniz iltifata teşekkür ederim üstâd-ı ekremim efendim.

Cenap Şahabettin

RUMELİ'NİN YASINI MİLLETİN KALBİNDE YAŞATAN AKİF*

[Ruhi Naci Sağdıç'tan Meclis Başkanı Kâzım Özalp Paşa'ya]

temmuz 1926

Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa Hazretlerine,

Gelelim Akif'e; aldığı dinî terbiyenin tesiriyle mesleken ümetçidir. Düne kadar kim öyle değildi?

Paşam, bil-münasebe arz edeyim; Mütâreke'den sonra Mabeyn Kâtibi olmaya iyiden iyi göz diken (.....)** kâh İstanbul'daki Veliahda, kâh Anadolu'da bir Şehzadeye sütunlar dolusu açık mektuplarla, "peder-i makarrınızın miras-ı meşrûu olan bu millet, bu vatan elinize geçince şöyle yapın, böyle edin!" zemininde akıl hocalığı yaparak bender-i ikbâle yanaşmak istiyordu.

Vaktiyle Saray'ın saçağına sığınmak istemesi, nasıl onun pâdişahçılıkla ittihamını mucib değilse, Akif'in de "demode" sayılan içtimaî mesleği tecrîmine sebep olamaz.

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 383-387

** Bu mektubun yazıldığı tarihte (Temmuz 1926) sağ idi. Ruhundan aflar dilerim (Ruhi Naci)

Ruhi Naci Sağdıç (1896-1958), Mehmet Akif'in Mütareke yıllarında Balıkesir'e gittiği, Zağnos Paşa Camiinde yaptığı o tarihi konuşma sırasında atanışmış, çarpılmış ve bir daha da ondan kopamamıştır. Sağdıç ile Akif arasındaki tanışmayı sağlayan kişi ise *Akifname* yazarı Hasan Basri Çantay'dır. Sağdıç, Balıkesir'de Çağlayan (il sayı 20 ekim 1925) adlı bir dergi çıkarmış, orada Akif'in bazı şiirlerini yayımlamıştır. Onun bir özelliği de Arif Nihat Asya, Orhan Şaik Gökyay, Sabahattin Ali ve Mustafa Seyyit Sütüven'i keşfetmesi ve onları yazı hayatına kazandırmasıdır.

Bu arada Ruhi Naci Sağdıç, Akif'in Türkiye'den ayrılışı öncesinde kendisi ile Şam'da görüşenlerden biridir. Akif hakkında ileri geri konuşmalar yapıldığı, aleyhinde çeşitli yazılar çıktığı bir zamanda Meclis Başkanı Kâzım (Özalp) Paşa'ya Akif için yukarıdaki dilekçeyi veren ve Akif hakkında önemli bir savunma gerçekleştiren Ruhi Naci Sağdıç'ın bu metni tarihi bir nitelik arz etmektedir.

Akif, altı yüz sahifeye bâliğ olan âsârını hep vicdan-ı içtimaîden aldığı ilhamla tertip etmiştir. Hayat-ı şâiranesi hep memleketin haline, milletin dertlerine ağlamakla geçmiştir.

O mübarek Rumeli'miz için Akif'ten başka hangi şairimizin dilinde bir enîn-i matem, gözünde bir damlacık nem görebildik? Rumeli'nin yasını milletin kalbinde hâlâ yaşatan bence Akif'in mersiyeleridir.

Edebî maharetleri gidene sövmekten, geleni övmekten ibaret olan bir çok şairlerimizden, nâsirlerimizden biri çıkıp da, her hangi bir Türk şehidinin başına "Bu da bir hatıra-yı ihtiram olsun!" diye bir kibrit çöpü dikmemişken! Cihan harbinin şah zaferi olan Çanakkale'deki Türk celâdet-i müdâfaası namına âlem-i şiiirin en haşmetli abidesini yerden göğ'e değil, gökten yere nûrânî bir sü-tun hâlinde indirip diken Akif değil midir?

Türk edebî teceddütünün meşhûr-u zamanı ve en zî-kudret kahramanı olan Cenab Şehabeddin bile, İttihatçılar zamanında harbi teşci' etmiş, Mütareke yıllarında *Peyam'da İmkân-ı Kiyâm* diye münteşir silsile-i makalâtıyla Millî mücâdeleyi muâheze eylediği malûmdur.

Bir de Akif'in o pâk seciyesinin, ceberûtûna karşı aldığı vaziyeti yoklayalım. Bakınız memleket gençliğini nasıl siyânet ediyor:

Bu bir ketîbe-i masûmedir ki ey millet
Selâma durmalısın şanlı rehğüzârında!
Bu bir cenah ki, âtide bir küçük hareket
Yapıp cihanları oynatmak iktidarında!
Gelir de sâye-i imdad-ı hakta bir gün bu
Girer diyâr-ı meâlîye doğrudan doğru
Evet ilerlemek isterse kâr bân-ı şebâb
Yolunda durmaya gelmez, o çünkü durmayarak
Sabah-ı sermedî âtiye eylemekte şitâb.
O çünkü isteyemez hâle katlanıp durmak...
Onun kudûmu için nâzenîn-i istikbal
Açar da sine, o olmaz mı pergüşâ-yı visâl?
Durur mu artık onun karşısında mazi, hal?

Akif'in ruhî celâdeti bu kadarcık değil Paşam. Âlemde Allah'ın gölgesi diye Hilâfet sarayının eşiğinde secdeye kapanmanın âdet ve ibâdet sayıldığı bir devirde, kopardığı ilk sayha-ı isyanla:

Bir şahsa esîr olmayı bir kos koca millet
Mekrinle mi Yârab, sanıyor kendine devlet!
Siz ey insanlık isti'dadının dünyâda mahrumu
Semâlardan da yüksek tuttunuz bir zill-i mevhûmu!..

deyip bağırın, feveran eden tek şairimiz ancak Akif idi. Saray atıyye ve ihsanlarının iştîyak ve ihtiraslarını yenip de, kudsiyetin heykeli addedilen Hilâfete karşı dil uzatmak kabadayılığını, devirde başka hangi bahadır şair gösterebilmişti?

Bugün yeni tanımaya çalıştığımız medenî hayat-ı muâşeretini Akif bize yıllarca evvel anlatmaya uğraşmış:

Hayat-ı aile isminde bir maişet var
Saâdet ancak odur dense, hangimiz anlar?
Hayat-ı aile dünyâda en safalı hayat
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? heyhat!

demiştir. Milleti mazinin har-ı zâr-ı dalâletinden kurtarıp âtî-i saadete doğru tahrik ve teşvik için en evvel ağız açarak:

Nehr-i feyzâ feyzi insaniyyetin âhengine,
Uymadan kabil değildir, düşmemek bir engine.
Durma, mâzi bir muğaylânzar-ı dehşetnâktir;
Git ki âti korkusuzdur, hem ne kudsî hâktir!
Beşerin hakka refik olmak için vicdanı
Beşeriyyetle beraber yürümektir şânı.

diyen şâir, yine Akif'ten başkası değildir. Medrese, bâb-ı içtihadı kapayıp, kendi kapı ve kubbelerini de örümceklendirmişken...

Akif:

Felâketin başı hiç şüphe yok cehaletimiz;
Bu derde çâre bulunmaz, ne olsa mektepsiz.

İlelebet yetişir müctehit bu ümmetten
Şu var ki çıkmalı ferdâ-yı nûra zulmetten.
Ülûm-u hâzıra'dan beklenen menâfiidir,
Demek birincisi ilmin hayâta nafiidir.
O hâlde bizdekiler sadra hiç değil şâfi
Fünûn-u müsbete'den istifademiz menfi.

diye ulemâ-yı din sayılan hiyre fikirlere çatmıştır. Akif hatta çok millî, çok samimi bir *feminist* bile olmuştur. Misali, garpın âlem-i nisvânına karşı şu hitabesidir:

Benât-ı cinsini bilsen neler neler çekti!
Onun netîce-i ikazıdır ki Avrupalı
Denince ruhu sağır, kalbi his için kapalı,
Müebbeden bize düşman bir ümmet anlardık.
Benât-ı cinsine göstermek isterim seni ben
Yabancı durma ki pek âşinasınız kalben.
O annecikler için duyduğun hurafeyi at,
Düşünme, dest-i müsâfâtı Şarka doğru uzat!

Akif Garp'ın içtimaiyatına, bediiyatına ağzının suyunu akıtarak:

Semâya çıkmak için yüksek olmalıydı zemin
Bu îtilâyı siz evvelce ettiniz te'min.
Ne mûsikînize girmiş uyuşturur neğamât,
Ne şirinizden olur tâtumâr fikr-i hayat!
Gelip de görmeli san'atta gaye var mı imiş?
Hayır denir mi ki, her gayenizde en müthiş,
En ince sanatın esrarı yükselip duruyor.
Sizinki yüксеle dursun, biraz da gel bizi sor:
Beşikte her birimiz bir terânedir iştir,
Ki bestekârı tabîat değil de an'anedir.

diye Garp'a takdisler, tebciller yağdırmış, dönüp kendi hâlimize de acımıştır.

Paşam, zamanının ulemâ-yı tekfiri, Akif'i âfaroze etmedilerse... muhakkak, bu şiirlerin meal-i medeniyet-perestîsini anlayamadıkları içindir. Yoksa, o devirde diyar-ı küfrü Tahsin etmek mucib-i küfürdü. Küfre irtidad edenin Saltanat Kanunundaki en hafif cezası da idam idi.

İşte matbû, münteşir eserlerinden getirdiğim bu misaller dahi gösteriyor ki, Akif milletin lisan-ı vicdanıdır.

Bugün için kabahat diye gösterilen bir ciheti varsa, eserlerini medrese ağzıyla yazmış olmasından ve şiirlerini minare veya kürsüden inşâd eylemiş bulunmasından ibarettir. Bu hâlimden dolayıdır ki kendisini, mutaassıp ve mütemerrid tanıtmak istiyorlar.

Paşam, hakikatte Akif hiç de öyle değildir; o bizzat mutaassıp değil, ancak milletin umde-i taassubuna sarılmış bir hatib-i içtimaîdir. Çünkü zamanın içtimaî zihniyeti bu idi. Böyle istiyordu.

Sonra Akif'in fûnûn-âşinâ lisanı, şiirimizde bir selâset mucizesi yaratmıştır. Bu sayededir ki hiçbir milletin nazm-ı ahengi bizimki kadar füsûnludur.

Akif, bundan tam on üç yıl evvel Mısır'da:*

Zebûn musun? Yalnız ağlamak senin hakkın!..
Evet, bu sâha-i cûşun, bu cûş-u ezvâkın
İçinde ben, yalnız ben zevallı gülmüyorum,
Oturmuş ağlıyorum, ağlasam da mazurum:

Vatan cûda gibiyim ceddimin diyarında
Ne toprağında şu yurdun, ne cûybârında
Bir âşinâ sesi, yahut bir âşinâ izi var!
Sadâma beklediğim aksi vermiyor ovalar.

Bileydim ey koca Şark, ey cihan-ı dîrâdûr
Senin nerendeki evlâdının nasibi huzur?
Başın belâlara girmiş, elin kolun pâmâl....
İçinden esti mi bir gün hevâ-yı istiklâl?

* "Bu şiir yazıldı şimdi 24 yıl olmuştur. O zamanın Coğrafya kitaplarında Mısır kıtası, Osmanlı Devleti haritasının renginde idi" (Ruhi Naci). Sağdıç'ın alıntı yaptığı şiir için, Akif'in *Hatıralar* adlı eserinde yer alan *El-Uksurda* parçasına bakılabilir.

diye Şark'ın teşne olduğu siyasi istiklâli anmış, samimi ruhundan ağlamıştır.

Paşam, üdebâmızdan, şuarâmızdan hangisi vatanın kederini veya sürûrunu bu kadar candan, bu kadar samimi terennüm edebiliyor? Tarih-i cihana açılan şu yeni devrenin şiir ve edebiyatı coşup kaynamalı idi... Hani? Asrımızın şuarâsı niçin susuyor? Söylemek istediler de kudretleri mi yetmedi?

Yüreğim sızlıyor ki, milletin ihtiyaç-ı edebîsini duyuran ve duyuracak olan Akif bir lokma ekmek için uzak bir sofraya sığınmıştır.

Ruhi Naci Sağdıç

MECLİS BAŞKANI KAZIM PAŞA'NIN CEVABI*

[Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa'dan Ruhi Naci'ye]

2 ağustos 1926

Birader-i azizim efendim,

Gönderdiğiniz mektubunuzu aldım. Mündericatından pek çok istifade ettim. Verdiğiniz malûmattan dolayı teşekkür eder ve sizin gibi kıymettar arkadaşlarımla iftihar eylerim. Her teşebbüsünüzde muvaffakiyet temennisiyle teyid-i muhalasat eyler, gözlerinizden öperim efendim.

TBMM Reisi Kâzım (Özalp)

* Hasan Basri Çantay, *Akıfname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 387

AKİF'İN NİYETİ NE?*

[Ahmet Hamdi Aksekili'den Elmalı Hamdi Efendi'ye]

25 eylül 1927

Üstâd-ı Hakîm Efendi Hazretlerine,

Ellerinizden hürmetle öperim. Bu mektubum da evvelkiler gibi, zât-ı fâzılânelerinizin mektuplarından hiç birine cevap değildir. İnşallah maaşlarınızı aldınız, ondan sonra bir mektup daha yazarım. İstanbul Müftülüğüyle bura arasındaki muhabereye vâkıfsınız. Son defa olmak üzere birkaç gün mukaddem kat'î cevap verilmiştir.

Bu mektubu Reis Efendi Hazretlerinin üç dört defa vuku bulan ihtarları üzere yazıyorum. Reis Efendi, Akif Bey'in vaziyetine çok müteessirdir. Bu sebeple bendeniz de çok müteessir oldum. Çünkü daima kırıcı sözlere muhatap, daha doğrusu her an muâtep olmaktayım. Efendi Hazretleri de çok sıkıldığından ve herkes nazarında rezil olduğunu (tabir kendisininidir) söylediler. Hamdi Efendi hazretlerine yazınız, bu ne olacaksa bir an evvel anlayalım, buyurdular. Bu sene tab'a başlamak bizce çok muvafık olacaktır. Akif Bey'in maksadını zât-ı âliniz her halde anlamışsınızdır. Ne yapmak lâzımsa lûtfen bildiriniz. Bu sebeple şimdiye kadar Akif Bey'den kaç cüz gelmiştir, elân devam ediyor mu? Akif Bey'in kat'î fikri nedir? Bizim fikrimiz tekrar ediyorum, mukavele-name ahkâmına riayet edecekse, tercümeleri behemehal isteyeceğiz. Böyle gayr-i memdûd bir zaman için durmak gayr-i mümkündür. Hamd olsun, zât-ı âlinizin deruhte ettiği kısım ilerledi ve bunu bu gün tab'a başlamak mümkün olacaktır. Zât-ı âliniz de pekalâ dersiniz hemen başlayacağız. Fakat Akif Bey'in deruh-

* Ayşe Olgun, "Akif'in Niyeti Ne?", *Yeni Şafak*, 6 mayıs 2017
Mehmet Akif Ersoy'un Kur'an Meali (Akif'in Kendi El Yazısıyla İki Cüzlük Meali), Haz. Necmi Atik, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017, s. 15

te ettiği kısım ne olacak? Böyle olacağını bilseydik hepsini zât-ı âlilerine tevdi ederdik. Fakat...

Bâki muvazzıh cevaplarınızı intizar eder ve ellerinizden tekrar hürmetle öperim efendim hazretleri.

Duacınız Aksekili

Elmalılı Hamdi Yazır
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

AKİF BEY'İN SEBEBİYET VERMESİYLE UZAYIP GELMİŞ OLAN BU MESELE*

[Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'den Elmalılı Hamdi Efendi'ye]

4 temmuz 1932

Dersiâmdan Elmalılı Faziletli Hamdi Efendi Hazretlerine

“Üç hafta mukaddem yazmış olduğumuz mektuba henüz cevap alamadığımızdan ikinci defa yazmaya ve meseleyi biraz izah etmeye lüzum hissediyoruz. Bu sene muvâzene-i mâliye encüminde tercüme ve tefsirin behemehâl tab'ına başlanacağına dair tarafımızdan kat'î söz verilmiştir. Binaenaleyh bu günlerde tab'a başlamak zarureti vardır. Çünkü Meclis toplandığı ve bütçeler her daireden istenildiği zaman tercüme ve tefsir için fasl-ı mahsûsına konulacak olan para münasebetiyle bu mesele mevzubahis olacaktır. Aynı zamanda taraf-ı fâzilânelerinden yazılmış olan mufasssal ve kıymetli tefsirin tab' ve neşri uzun zamana mütevakıf ve bunu herkesin takip edebilmesi de güç olduğundan, tercümenin müstakilen tab'ı arzu edilmektedir. Tarafımızdan bunlar nazarı dikkate alınmış, tefsirin de ikmalî ve tab'ı ve neşrine mâni teşkil edebileceği vârid-i hatır olduğuna bir taraftan metn-i celîl ile birlikte tercümenin, diğer taraftan da ayrıca tefsirin tab'ına başla-

* Ayşe Olgun, “Tefsiri Bırak Türkçe Meal Yaz”, *Yeni Şafak*, 7 Mayıs 2017

Anlaşıldığı üzere Diyanet İşleri Riyaseti Kuran'ın meal ve tefsirinin basılması hususunda acele etmektedir. Büyük Millet Meclisi tarafından ilmine güvenilen ehli vukuf kişilere bir *Kuran Mealî*, *Kuran Tefsiri* ve *Hadis* kitabı (*Tecrid-i Sarîh*) hazırlanması kararı almıştı (1925). Bu görev de sırası ile Mehmet Akif'e, Elmalılı Hamdi Efendi'ye ve Ahmet Naim Bey'e verilmişti. Mehmet Akif bu resmi vazife üzerinde olarak Mısır'a gitmiş, 1929-1930 civarında tercümesini tamamladığı halde de Türkiye'ye göndermekten vazgeçmişti. Mealî göndermediği gibi kendisine avans olarak önceden ödenen bin lirayı da Mısır'dan Türkiye'ye iade etmişti (Aralık 1930). Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin Elmalılı Hamdi Efendi'ye gönderdiği mektubu bunun üzerine kaleme alınmıştır.

nılmasını muvafık bulduk. Tab'a başladığımızı anlatmak için sizce hazırlanmış olan kısımlarla şimdiden işe başlamak lazımdır. Onlar tab' edilirken hazırlanan kısımlar da verilir.

Metn-i Celîl ile birlikte tercümenin tab'ına başlarken bir taraftan da tefsirin tab'ına başlanacağından, isteyenler tefsire de müracaat ederek tercümede mücmel olan noktaları oradan anlayabileceklerdir. Akif Bey'in sebebiyet vermesiyle bu güne kadar uzayıp gelmiş olan bu mesele, bu sene bizzat hükümet tarafından ehemmiyetle takip ve buna bir nihâyet verilmesi arzu edilmiştir. Buna nihâyet vermek de ancak tab'a başlamak demektir.

Binâenaleyh evvelce de bildirildiği üzere hazırlanmış olan kısımların heman tab'a verilmesi için icap eden muameleye tevessül olunmak üzere cevabınıza intizar olunduğunu arz eder ve bilvesile hürmetlerimi takdim eylerim efendim.

Diyanet İşleri Reisi
Rifat Börekçi

Muallim Naci

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

معلم ناصی القندی

AKİF, MUALLİM NACİ'DEN BİN KAT ÂLÎ BİR ŞAİRDİR*

[Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e]

26 ocak 1933

Sevgili Suud,

Ne can oğlansın vallahi! Seni muhakeme zaaflarınla, tahas-süs-ü inhiraflarınla bile severim; çünkü hepsinde gayet samimi-sin. Zaten ruhunun o revan-rübâ samimiyeti çehrende okunuyor. Biraz psikolog olmak iddiasındayım, istersen sen buna fizyolojist de. Seni lisede ilk gördüğüm gün sevmiş idim, bu muhabbet hiç, hiç halele uğramadı; bilâkis gittikçe tezâyüt etti. Bak işte biraz sabırsızlanmaya başlarken, mektubunu alınca öyle sevindim ki refikam, "Bu mektupta ne var? Canın sıkılıp dururken şen olu-verdin" dedi. Mektupta Suud var, cevabını verdim. Her zaman söylerim ya, bu cihan muhabbet âlemidir: Bedbaht insanlar için de sevmekten başka medâr-ı saadet yoktur. Her manasıyla âşık. Hakim, âlim, dost, peder, birader olarak daha birçok tadâd edebileceğim namütenahi evsâf-ı muhabbetle sevmek, işte hayvan olamayanlar için hayat! Senin de, benim de bu hayatıma büyük bir hisse-i müşâreketin vardır ve ben seni kendi babandan daha iyi duyarak, anlayarak severim oğlum.

Şu muhtasar müfid hasbîhâl-i vicdanîden sonra cevaba ge-lelim: Taine'in *Felsefe-i Sanat*'ının tercümesi müsvedde olarak Devlet Matbaası'ndadır, bende ayrıca müsveddesi yoktur. Koca iki cilt eser için bir müsvedde, bir de nüsha-i mübeyyeze hazırla-nır mıydı hiç? Yalnız kitap basılmağa başlamıştı, eski harflerle tab olunuyordu. Hayfa ki Harf İnkılâbı araya girdi. Bütün eserler gibi

* *Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar*, (M. Kayahan Özgül), Oğlak Yayınları, İstanbul 1996, s. 112-114

bunu da bırakıverdiler. Şimdi elimde eski hurûf ile tab'olunmuş dört forma bulunuyor ki senin sualinin etrafı cevaplarını câmi'dir. Lâkin ben bu formları kolay kolay sana gönderemem. Çünkü tek birer nüshadır. Zayi oluverirse sıfrü'l-yed kalırım. Hele şimdi bayramda bunları postaya tevdi etmek hiç olmaz: Bakarsın sen Edirne'den bayram tatili münasebetiyle ayrılmış olursun, mektubum iade olunur, postada bir bataklığa düşer, ne bileyim ben? Bin fena ihtimal var. Bu formları sana olsa olsa bayramdan sonra, ziyaa uğramayacağını ve bana iade edileceğini kat'iyen vaad ve temîn ettiğin hâlde gönderebilirim. Biraz da yalvarmalısın ha! Öyle bâd-ı heva hazır lopa konulmaz.

Muallim Naci hakkındaki reyin yine hata, yine vâhi. Kemal ile Hamid'i istisna edersek, Naci diğer birçok şairimizden aşağı, çok aşağı kalır. Meselâ Rezaizade Ekrem Muallim Naci'den çok değerli, fikirli, hisli bir şairdir. Onun *Yakacık'ta Bir Mezarlık Âlemi* şiiri ki Hamid'in bile gıpta ettiği muhalledâtımızdandır. Hazret-i Muallim'in bütün âsârından yüksektir. Cenap Şahabettin, Hüseyin Siret, hatta Hüseyin Suad, hele az daha unuttuyordum, koca Mehmet Akif, Muallim Naci'den bin kat âlî birer şairdir. Senin Naci'de bulduğun alev Brunetiere'in dekadınların şiirleri hakkında söylediği *phosphorescence de la pourriture* iltimâ-ı mezbeleden başka bir şey değildir. Hoca efendi Naci'nin bahsettiğin *Terkîb-i Bend'i* şimdi hatırımda değil, eserleri de bende yok ki mütalea edeyim. Fakat bu şiir senin tasavvur ettiğin ehemmiyet ve mahiyette bir şey olsa idi, mutlaka hafızamda bir iz bırakırdı. Mafih mümkünse onu bana gönder, bir bakayım. Belki de müstesna olarak bu şiiri iyidir. Herhalde Suud, teessürât-ı âniyyene çok mağlûb olur durursun. Şimdi de bana bu mağlûbiyetin tabu olduğunu ispata kalkışmışsın, olur şey değil! A evlâdım, insanlar şüphesiz ruhî anların taht-ı tesirindedirler. Fakat bu tesirden kendilerini kurtarmazlarsa muhakemat-ı fikriyeleri sıfıra müncer olur. Bu hâlde de bütün ulûm ve fûnûnun, bütün felsefenin kıymeti hiç kalır. Sen bedîhiyât-ı evveliyeye varıncaya kadar bütün haka-

yık ve mâhiyâtı hiçe mi indiriyorsun yahu? Son şiirimi bedbînâne buluyorsun, amma beğenip beğenmediğini söylemiyorsun. Beğenmemiş olacaksın.

Bayramı ben de tebrik eder, gözlerini öperim evlâdım.

(*) Bir *Usûl-i Kitabet* yazıyorum. Hem de yüksek bir noktai nazardan. Darülfünun talebesi için "sanat-ı tahrir" değil "usûl-i kitabet", amma ne mühim bahisleri câmi bilsen. Kırk beş senelik tecrübelerim hemen her sahifesinde lemeân ediyor Suud!

Ali Ekrem Bolayır

SERAB-I ÖMRÜM İLE GÖLGELER'İN AYNI YIL YAYINI*

[Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e]

30 ekim 1934

Büyük üstadımız, muhterem feylesofumuz, efendimiz,

Çoktan beri özlediğim sevimli ve değerli mektubunuzu almakla bahtiyar oldum. Başınızdan eksik olmayan angaryalardan şikâyet ediyorsunuz. Bu münasebetle -zannederim Kanuni'nin olacaktır, bir beyit hatırladım:

Başımızdan hiç hevâ-yı zülf-i yâr eksik değil
Bir yüce dağdır başında rûzigâr eksik değil

Tabiatın kanunlarına göre bunlar pek tabîî birer hadise değil mi? Elbet engin denizler fırtınasız, yüce dağlar rüzgârsız ve dumansız olmaz.

Hey Rıza kederin başından aşkın
Bitip tükenmiyor elem-i aşkın
Sende derya gibi daima taşkın
Daima çalkanır bir gönül vardır

* Ali İlmi Fani, *Bir 150'liğün Mektupları*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998, s. 70-71

Şair Feylosof Rıza Tevfik 150'liklerden olduğu için, romancı Refik Halit gibi o da yurt dışında sürgün yaşıyordu. Sürgün yıllarını Ürdün'de geçiriyor, özellikle de yaz aylarında Beyrut'a geliyor ve kendisi Hataylı olan Ali İlmi Fani ile zaman zaman görüşebiliyordu. Ali İlmi Fani ise, Hatay'da öğretmenlik yapmakta idi. Mektuptan anlaşıldığı kadarıyla *Serab-ı Ömrüm* adı altında topladığı şiirlerini, Kıbrıs'ta bastırabilme imkânı bulan Rıza Tevfik, onlardan yüz tanesini Ali İlmi Fani'ye gönderiyor. Enteresan bir tesadüftür ki, Mısır'da yaşayan Mehmet Akif'in *Gölgeler* adlı eseri de aynı yıl içinde Kahire'de yayınlanmıştı. Bu arada Refik Halit'in bazı eserlerinin de Suriye'de yayınlandığını hatırlamak gerekir. Rıza Tevfik ve Refik Halit, 150'liklerin affı ile (1940) Türkiye'ye dönebilmişlerdi.

diyen şair-i azamda da yalnız derya gibi çalkanan gönül değil, başından aşkın kederler, angaryalar olacağı pek tabiidir. *Serab-ı Ömrüm* yalçın kayalardan akan berrak çağlayanlar gibi avare ruhumun çorak ve ıssız vadilerine döküldü, dalgalandı, yayıldı, yeni bir bahar-ı şiir ve hayal açtı.

Serab-ı Ömrüm şu fâni hayatın bütün sihir ve füsûnunu ifade ve telhis eden ne güzel bir isim!.. Şam Müftüsü merhum Mahmud Hamza Efendi, Namık Kemal'e yazdığı manzumenin bir beytinde diyor ki:

İn remet tercümetî minnî fe-huz haberi
Ene's-serâbü alâ bu'din li-ehli zamâin

Şöhret-i şayiasını iştîp de onu görmek iştîyakını izhar edenlere karşı, Seyyid Hamza'nın kendisini seraba benzetmesiyle gösterdiği tevâzuu, koca Türk edîbi nasıl bir belâgatla ilâ ediyor ve diyor ki:

Serâba herkesin zannından istilâda benzersin
Serâb envârdandır âba rüchânı mukarrerdir

Vücûdun gerçi kim zâhir değildir cümle a'yâna
Ulüv-i kadrin amma ser-te-ser âfâka azherdir

İşte siz de bu isim ile yıllardan beri fazl u kemâlinize susamış olanlara bir serap şeklinde tecelli etmek cîlve-i mukadderatını göstermiş oluyorsunuz.

Bu kıymetli eseri burada, şiir ve edebî zevkinden anlayan irfan ehline tevzîe çalışacağım. Kitabın fiatı yazılmamış. Daha basılmadan evvel üç kısımda tabı, birincisine yüz, ikincisine elli, üçüncüsüne yirmi beş kuruş fiat vazı münasip olacağını arz etmiştim. Birinci kısım resimli ve nefis bir kâğıda, ikincisi resimsiz, üçüncüsü de alelâde kâğıda tab edilmek suretiyle hem fiat farkı gözetilmiş hem de bu sayede mesârifi bâligan mâbelag temin edilmiş olurdu. Her ne ise olmuş bitmiş. Şimdi bundan yüz nüshasını mekteplere tevzi ettirmek istiyorum. Elli tanesini hiçbir müşkilata uğramadan kendi talebeme verebilirim. Nüshasını beş

franga satacağım. Öteki yüz nüshasını da altışar franktan satılmak üzere kitapçılara taksim edeceğim. Bu hususu bir kere de Maarif müfettişiyle konuşmak ve kararlaştırmak fikrindeyim. Maarif müfettişi Mösyö Bazantay size karşı takdir ve hürmetle mütehasstir. Lûtfen ona bir mektup yazınız ve bir nüsha hediye ediniz, mektupta *Serab-ı Ömrüm*'ü mektepli efendilere tevzi etmek üzere bana gönderdiğinizden bilmünâsebe bahsediniz. Kendisinden kitabın satılması için temenniyatta bulunmaya asla lüzum yoktur. O, tabiatıyla benden sorar ve ancak icap ederse ben ondan yalnız mülhakat için vesâtet temenni edebilirim.

Nezleden muzdaribim, sizin daha çok başınızı ağrıtmayayım. Muhterem hanımefendiye arz-ı tahiyyat eder, mahdum beyefendiye ihlâs ve meveddetlerimi takdim ile mübarek ellerinizi öperim, azîz üstadım efendimiz.

Hamîş: Bundan beş altı ay evvel Mehmet Akif Bey Mısır'da *Safahat*'ın yedinci cildini bastırmış, yüz nüsha göndermişti. Beşer franga sattık. Hemen hemen aynı hacim ve kıtadadır. Yalnız onun kâğıdı ve tabı daha nefis, muhteviyatı on altı puntoluk harflerle dizildiği için *Serab-ı Ömrüm*'e nisbetle daha azdır.

Ali İlmî Fani

KIYMETLİ SOHBETLERİNİZİN LATİF HÂTİRALARI YAŞIYOR*

[Ali İlmî Fani'den Rıza Tevfik'e]

27 ağustos 1935

Sevgili, yüce feylesofumuz, efendimiz,

İltifat-namenizle beraber değersiz manzumelerime ait kıymetli mülâhazalarınızı dikkatle ve büyük bir şevk ve lezzetle okudum. Müstefit oldum, çok teşekkür ederim. Refik (Halit) Bey o manzumeden birini, Vahdet'e derc edilmek üzere almıştı. Bir kıtasını tayy ederek ötekileri olduğu gibi basmış. Mamafih ben yanımdaki aslını tashihiniz vechi ile ıslah eyledim.

Refik Bey geçen perşembe günü refikasıyla birlikte Antakya'ya geldi. Beraber bu havalinin yegâne sayfiyesi olan Bityas'a çıktık, orada çok temiz bir otel var, sahibi dostumdur. Beş on gün kalmak şartıyla Refik Bey'e bir oda kiraladık. Geceliği yemek, içmek dahil olmak şartıyla yetmiş beş kuruşa. Yemekler pek nefis olmasına rağmen bu fiyat çok ucuz. İki gece beraber kaldık. Oradan döner dönmez Mehmet Akif Bey'in ziyafetlerini ikmal ile meşgul oldum. Dervişîye'de kaldığımız geceler sizi çok andık, çünkü orada sizin kıymetli sohbetlerinizin lâtif hâtıraları yaşıyor. Onu Harbiye'ye, Ayn-ı Câmus'a götürdüm, gördüğü âsâr-ı hürmetten pek ziyade mütehassis oldu. Yarın yine Ayn-ı Câmus'a davetliyiz, cuma günü gideceğiz. Hulâsa tatyib-i hatırında kusur etmedik. Burada hem tedavi edildi, hem tebdil-i hava eyledi. Memnun ve münşerih oldu, bir hafta sonra avdet edecektir.

Sultanların lûtf u iltifatı Sabih Beyefendi'ye kalsın!

Alemin sultânıdır muhtâc-ı sultân olmayan

* Ali İlmî Fani, *Bir 150'liğin Mektupları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 98

Hanımefendi hazretlerine arz-ı tahiyyat eder, mübarek ellerinizden öperim.

Not: Akif Beyefendi arz-ı ihlâs ve hürmet eder.

Ali İlmî Fani

ASLANLARI TİLKİ MİZAÇLI YAPAN İHTİYAÇTIR*

[Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e]

23 eylül 1935

Aziz ve muhterem üstadımız, efendimiz,

Ağustosun otuz birinci cumartesi günü Mehmet Akif Bey Mısır'a dönmek üzere Antakya'dan -Lazkiye tarikiyle- Beyrut'a hareket etmişti. O gün öğleden sonra Halep'ten Refik Halid geldi. Beraber Bityas'a çıktık. Nuri Genç Bey'in ailesiyle bayan Nihal de Bityas'ta bulunuyordu. Beş gece orada kaldık. Otel temiz, yemekleri pek nefisti. Sabah akşam meyveden başka dört türlü yemek veriliyordu. Otelci dostum olduğu için Refik Halit Bey'le Nuri Bey'e muhteşem birer oda kiralamıştık. Adam başına yevmî yetmiş beş kuruş-ı Sûrî. Yemek, içmek, yatmak hepsi dahil olmak şartıyla... Sudan ucuz değil mi? Onlar çıkmalı on beş gün olmuştu. On altıncı günü hep beraber Halep'e döndük. On gün de Halep'te kaldım. Bir hafta evvel Antakya'ya avdet eyledim. Şam, Lübnan, Cünye, Beyrut, Bityas, Halep seferleri vücudumu epeyce sarstığı için dinlenmeye ihtiyacım vardı. Fakat yine durmadım. Bu sefer de Antakya civarındaki sayfiyelere uğramak icap etti. Birer ikişer gün için aldılar, götürdüler, yedirdiler, yatırdılar. Şimdi bütün bütün bîtab, daha doğrusu mest-i şarab olarak Asi kenarında demirledik. Artık ne gidecek yaylamız ne de sıcaktan vaveylamız

* Ali İlmi Fani, *Bir 150'liğin Mektupları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 99-100

Mehmet Akif hastalığının artması ve dağlık yerlerin havasının kendisine iyi geleceği düşüncesiyle Mısır'dan Beyrut'a gelir ve bunu haber alan Hataylılar, İstiklâl Marşı şairini misafir ederler. Akif'e Hatay'da mihmandarlık eden Ali İlmi Fani, büyük şairin Lübnan ve Hatay ziyaretinden Rıza Tevfik'e söz ediyor. Ali İlmi Fani'nin bundan sonra okuyacağınız Refik Halit'e yazdığı bir mektuptan öğrendiğimize göre, Rıza Tevfik'le Mehmet Akif Beyrut'ta bir araya gelmiş ve görüşmüşlerdir. Böylece Tevfik Fikret üzerine başlatılan tartışma kapanmak durumunda kalmıştır. Bu buluşmayı sağlayanın ise Ali İlmi Fani olduğu anlaşılmaktadır.

kalmadı. Mideyi fazlaca yorduğum için doktorların tavsiyesi üzerine perhize başladım. Sade süt içiyorum, bol bol karpuz yiyorum. Bu sabah beş frank verdim, on beş batman karpuz aldım. Batman iki buçuk okkadır. İşte iltifat-nâmenize geç cevap verişim bu mazetenden ve bu uzun seyahatten ileri geliyor.

Akif Bey daha on beş gün kalacaktı. Hilvan'da yalnız ve rahatsız olan refikasından aldığı mektup üzerine duramadı ve Antakya'da geçirdiği bir ay müddeti de kâfi gördü, avdete mecbur oldu. Vakit ve fırsat bulursa sizi behemehal ziyaret edeceğini söylemişti. Bilmem görüşebildiniz mi? Antakya'da hakkında celb-i hürmet için lâzım gelen esbaba tevessülde kusur etmedik, bir çok zevat tarafından davet edildi. Harbiye, Ayn-ı Câmus, Derişkiye gibi sayfiyelerde müteaddit ziyafetlerde bulundu, elden geleni yapmakta ihmal etmedik. Bu bizim için bir vazife idi. Herkes vazifesini yoluyla ve ihlâs ile yapsa zannederim bütün dostlar birbirinden hoşnut ve dilşâd olur.

Mesâil-i sanat hakkında yazmak istediğiniz kitabın forma forma neşri çok muvafıktır. Bunu iyi düşünmüşsünüz. İlk formanın sarfiyatı neticeyi tayin eder. İlk defa birinci cüzü neşredersiniz, bunun hasılatı ikincisinin tabına yardım eder.

Serâb-ı Ömrüm'den yirmi beş nüsha gönderiniz. Onları bu sene liseye alınan talebeye tevzi edeceğim, ötekileri de gelecek sene sarf ederiz. Bizim dışı doktorlardan mektup alamadım. Sadık Bey'in oğlu mu kızı mı dünyaya geldi? Nâfia Hanım'ın sıhhati nasıldır, merak ediyorum. Siz bildirerseniz çok memnun olurum.

Hanımefendi hazretlerine arz-ı tahiyyât eder, mübarek ellerinizi öperim. Refik Halid'i mazur görünüz.

An ki şîrân-râ kuned rû-beh mizâc
İhtiyâcest ihtiyâcest ihtiyaç

Ali İlmî Fani

BEN DOSTLUĞA ÇOK BÜYÜK KIYMET VEREN ADAMLARDAN BİRİYİM*

[Rıza Tevfik'ten Refik Halit Karay'a]

9 ekim 1935

Aziz Refik Halit,

Şair Mehmet Akif Bey tebdil-i hava ihtiyacıyla Lübnan'a kadar gelmiş ve bize de uğramıştı. Ali İlmi Bey de beraber idi. Sizin hakkınızda iyi haberler getirmişti. Birkaç gün sonra buradan Antakya'ya hareket ettiler, mamafih Ali İlmi Bey'le muhaberede devam ettik ve yine size dair hoş haberler aldık idi. Hatta Bityas'ta pek güzel vakit geçirmiş olduğunuzu, ballandıra ballandıra bana son mektubunda nakletmişti. Bu son zamanlarda Necip Bey'e yazmış olduğun kısa mektupta da boğaz ve bademcik nezlesinden hayli rahatsız olmuş ve bir müddet çıkamamış olduğunu yazmışsın. Bu son mektubunu -rahatsızlık tamamıyla zail olduktan sonra- yazmış olduğun için, geçmiş olsun demeye bile lüzum görmüyorum, çünkü bu ehemmiyetsiz rahatsızlığı da zaten geçirmişsin, hamd olsun demek kâfi!..

Ben senin son mektubuna cevap vermemiştim sanırım, vakıa cevabı mutlaka mültezim değildi. Fakat bir müddet sonra düşünebildim ki behemehal, kısa bir mektup yazıp idame-i muhabere etmeliğim daha makul olacakmış. Çünkü sen yavaş yavaş eski kafadarları böyle dört yol ağzında bırakıp, mümkün olduğu kadar

* Refik Halit Karay, *Aziz Feylesofum Refik Halit'ten Rıza Tevfik'e Mektuplar*, (Haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 205-207

Rıza Tevfik'in mektubundan öğrendiğimize göre, Mehmet Akif ile Refik Halit'in Lübnan'daki buluşması, Rıza Tevfik'le vuku bulan görüşmeden daha önce gerçekleşmiştir. Burada hatırlanması gereken, Mütareke yıllarında romancı ve hikâyeci Refik Halit ile şair Rıza Tevfik, Hürriyet ve İtilaf Partisi mensubu olarak Milli Mücadele'ye karşı dururlarken, Mehmet Akif'in erken bir dönemde Ankara'ya geçişi olmaktadır.

onlardan uzaklaşmak yolunu tutmuş gibi görünüyorsun. Pek eski dostun ve pek samimi kafadarın olan Sabih'i öyle bir künden attın ki nasıl çalımına getirdiğini ne ben kestirebildim ne de o anlayabildi. Vakıa fuzûl bir heriftir, hele naturiste mesleğinde hekim başı olduğu günden beri çekilir bela değil! Mamafih bu adamın mizâc-ı hakikisini -senin gibi zeki bir adam- kırk sene süren pek samimi bir dostluk esnasında göremez, anlayamaz da günün birinde, sofrâ başında, bir mübâhase esnasında, birdenbire keşfederirse, buna herkes hayret eder; çünkü bir adamın hakikat-i mizacını anlayabilmek âni bir ilham ve kudret-i keşfiyye ile müyesser olabilen muvaffakiyetlerden değildir; hayli uzun müddet devam eden bir münasebet-i samimiye esnasında ve sıkıntı ve ferah zamanlarda, yani buhran zamanlarında ve hele menfaatlerin ve mütenâkız itikadların herhangi bir vesile ile birdenbire tesadüm ettiği müstesna anlarda (momentssuprêmes) anlayabilir. Hulâsa bu iş uzun bir tecrübe, sıkı ve sürekli bir münasebet ve ehemmiyetli muameleler ve danışmaklar ve hakkıyla tanışmaklarla mümkün olabilir bir keşiftir, eğer keşif ise!..

Bu bahsi açışım pek ciddi ve müstahsen bir niyet sâikasıyladır ve bu niyetimde şahsıma taallûk eden bir cihet yok ve olamaz. Ben dostluğa büyük, çok büyük kıymet veren adamlardan biriyim; bununla beraber hiçbir dosta muhtaç olmadım, kendi başıma maddeten ve manen hoşnut yaşayabilir bir adamım. Fakat her şeyi tahkik ve tetebbu etmeği severim, bu zevkli meşgale bana kâfidir. Hâlbuki bu yaşımda benim için artık bu meşgale sade bir vesile-i zevk değil, ciddi bir vazife haysiyetini kesbetti. Bu diyâr-ı gurbete düştüğüm günden beri kendi taksiratımı tahkik etmekle meşgulüm ve bu yolda bittecrübe keşfedebildiğim malûmât-ı yakîniyeyi (yani hiç şüphe götürmeyen hakikatleri) kemâl-i ehemmiyetle zabt ve kayd ediyorum ki hem kendi kusurlarımı ikmâl edebileyim, hem de herkese bu hayat tecrübelerinden çıkarabildiğim neticeleri arz edeyim. Keşke bu tecrübeler kırk sene evvel başlamış olsaydım. Ömrümün en güzel ve kıymetli zamanı hüsn-i niyetim ve ihlâsım uğruna (ve dostluğa itikadına rağmen) heder olmazdı ve kendimi herkese iyi tanıttırmış olurdum. Evveleminde garip görünür ama ben birçok mühim sözlerin, darb-ı mesellerin,

vecizelerin, düsturların mânasını bu hayat tecrübelerinden sonra ancak hakkıyla anlayabilmişim. Mektubu uzatmağa vaktim yok, fakat kısaca bir iki sözle bizim münasebetsiz maişetimizin esbabını -anladığım gibi- anlatacağım:

Ben düne kadar kesîrül-ahbâb bir adamdım. Çocukluğumdan beri dost edinmiş olduğum birçok kimseleri -kendi âlem-i uzletimde- hatırladım ve birer birer sîgaya çektim, gördüm ki:

Bazılarıyla aramızda tesis etmiş bulunan râbita-i dostâne, çocukluk devrine has ve gelici geçici bazı meyiller, meraklar kabilinden bir şeylermiş. Denizde yüzmek ve güreş etmek ve jimnastik ve spor yapmak merakı gibi ki bu münasebetlerle teessüs etmiş bulunan râbita-i ülfet, pek hoş bir arkadaşlığa (camaraderie) meydan verdiği için insana zevk veriyor ve çok kişileri aldatıyor. Böyle çocukluk arkadaşlarımdan pek sevdiğim bir iki kişiye -birçok seneler müfârakattan sonra- mülâki olunca pek çok sevinmiştim. Büyük bir ihlâs ve samimiyetle kabul ettim ve görüştüm; fakat derin bir ye's ile anladım ki iki gün ülfetlerine tahammül edemeyeceğim. O kadar benim vicdanıma, mizacıma, fıtrat ve zevkime ve itikadıma yabancı adamlarmış!.. Büyük bir ye's ile ve pek de sezdirmeyerek bu adamlardan sıyrılmağa mecbur oldum. Hâlbuki çocukluğumda onları ne kadar sıdk u ihlâs ile severdim!.. Demek ki dostluk yalnız denizde yüzmek, pehlivanlık ve spor yapmak gibi, ittifakî veyahut tesadüfi ve herhalde sathî ve gelici geçici (éventuel) münasebetler üzerine tesis edilebilecek bir alâka-i vicdaniye değilmiş! O kadar değilmiş ki benim bu kabil dostlarımdan mâhud Ranâ ile Selim Sırrı gibi iki denî adam bile zikredebilirim.

Sarhoşluk, zevzeklik ve çapkınlık rabitaları da böyledir. Arada uygunsuzluklar baş göstermezse hoş bir arkadaşlıktır, fakat dostluk, sarhoşluk ve çapkınlık rabitaları üzerine de teessüs edemez.

Refik Halit

AKİF'İN OĞLU EMİN'İN BAŞINA GELENLER*

[Ali İlmi Fani'den Rıza Tevfik'e]

14 ekim 1935

Aziz ve muhterem feylesofumuz, sevgili şairimiz, efendimiz,

Antakya'mızın yegane hatib-i maanîsi; hassas ve ruh-istinas ahrasımızın ısrar ve ibramı olmasaydı belki şu arızanın yazılması birkaç gün daha uzayacaktı. Fotoğrafınızı kendisine ithaf ve tevdi ettiğim zaman pek ziyade mütehassis ve minnettar olmuş, adeta sevincinden gözleri dolmuştu. Çok tazimkârâne bir teşekkürnâme yazılmasını fakire havale eyledi, ben de peki dedim. Aradan tabîî günler, haftalar geçti. Zaman zaman tesadüf ettikçe istediği mektubu yazıp yazmadığını sorar ve sizden gelen mektuplarda kendisine ait bir fıkra münderic olup olmadığını anlamak arzu ederdi. Verdiğim cevaplar onu tatmin etmiyordu. Zeki adam işin farkına varmış olacak ki bu sabah geldi, dedi ki: "Sen mutlaka benim mektubumu yazmadın. Yazmış olsaydın o mübarek zat cevapsız bırakmazdı. Şimdi kalemi eline al, benim işaretlerimin delalet ettiği kelimeleri şu getirdiğim kâğıda sırala." Hakikaten bir de zarf ve kâğıt getirmişti. Tereddüde, itiraza mahal yoktu, belâ hazırды. Ne dediyse hemen yazdım, zarfa koydum ve işaretlerle ifade ettiği elfâz-ı ihtirâmiyeyi aynen zarfa kaydeyledim. Baktı baktı, gülüm-

* Ali İlmi Fani, *Bir 150'liğin Mektupları*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998, s. 101-103

Ali İlmi Fani, Rıza Tevfik'e yazdığı mektubunda, Mehmet Akif'in oğlu Emin'in başına gelenler hakkında birinci elden bilgiler edinilebilmektedir. Daha ilk tahsil yıllarından itibaren hayatını düzene sokamamış, bu yüzden Akif'in Mısır'a yanına çağırdığı, fakat Mısır'da da Akif'e rahat ve huzur vermemiş Emin'in askerliği dolayısıyla Türkiye'ye döndüğü ve başına gelen bazı olaylar konu ediliyor bu mektupta. Emin'in hayatı hep böyle devam edecek ve trajik bir seyir takip edecektir. Nitekim elinizin altındaki çalışmada, Mehmet Akif'in kendisinin yazdığı mektuplarda Emin'le ilgili bilgiler, bu yöndeki tespitlerimizi doğrular niteliktedir.

sedi, memnun oldu. Teşekkür etti, kalktı gitti, ben de biraz nefes aldım. Çünkü onun şakası yoktu. Hiddetle boğazıma sarılsa beni kim kurtaracaktı. Bereket versin böyle bir müessif hadiseye mahal kalmadı. Onun teklifi benim arzuma da tevafuk etmişti. Bu vesile ile ben de vazifemi bir an evvel ifa etmiş oldum. Son mektubunuzdaki -ahlâki ve içtimaî- mütaleat ve mülâhazât-ı hakîmaneden pek müstefit oldum. Doğrusu her mektubunuz bizim için bir ders-i edeb ve hikmettir. Ben bunların hepsini topluyor ve sırası geldikçe bunlardan istifade etmesini ve zevk almasını bilenlere okuyorum. Merhum Sırrı Paşa'nın da böyle toplanıp basılmış mektubatını görmüştüm. Fakat o nerde bunlar nerde?

Her dü şîrîn est amma îñ kücâ vü ân kücâ

Akif'in oğlunun başına gelen felâketten tabîî haberiniz yok. Bir gün elime Berekatzade Cemil Bey'e hitaben yazılmış bir mektup tutuşturuyorlar. Mektup zaten açık gelmiş ve Cemil Bey o sırada Şam'da bulunduğu için bana gönderilmiş, imzaya baktım "Kırıkhan hapishanesinde mevkuf şair Mehmet Akif Bey'in mahdumu Emin".

İçini okudum. Diyor ki:

"Kırlareli'nde vazife-i askeriyemi ifa ediyordum. Arapça bildiğim için ara sıra arkadaşlarıma Kuran okur, ayetleri tefsir ederdim. Bu hareketim irtica mahiyetinde görüldü. Divan-ı Harbe tevdi olundum ve tevkif edildim. Tevkif-haneden şimdi benimle beraber bulunan çavuşumun delâlet ve himmetiyle firar ettik. İstanbul'a geldik, oradan bir vapura atladık, Mersin'e çıktık. Mersin'den yaya olarak Antakya'ya gelirken yoldaki karakol-hanedeki jandarmalar halimizden şüphelendi, pasaportlarımız olmadığından her ikimizi de Kırıkhan kazasına gönderdiler. Şimdi bizi Türkiye'ye iade edecekler. İmdadımıza yetişiniz".

Maalesef imdatlarına yetişemedik, çünkü mektup yazılıp elden ele bana gelinceye kadar günler geçmiş, kendileri de hudedu aşmıştı. Bilmem ne ceza verecekler? Akif Bey'e yazmadım.

Çocuğunki divanece bir harekettir. Asker koğuşunda Kuran tefsir olunur mu? Bugünkü inkılap rejiminden bu derece gafletin manası ne? Zavallı Akif Bey refikasıyla beraber kendi canlarının derdiyle uğraşırken yeni bir belâ ile karşılaşılıyor. Kim bilir ne kadar müteessir olacak? Kazâ-yı ilâhîye bakınız ki ta Kırklareli'nden Antakya'nın burnunun ucuna kadar geliyor, denizlerden, ovalardan, dağlardan, köylerden, kasabalardan geçiyor, hiçbir yerde tutulmuyor da, Antakya'ya yarım saat mesafede yakayı ele veriyor. Çocuğun talihsizliğine de diyecek yok. *Safahat*'tan yanımda mevcut bir nüsha bile kalmamıştır, olsaydı derhal takdim ederdim. Bugün Akif Bey'e mektup yazacağım, dört beş nüsha isteyeceğim, gönderdiği zaman derhal takdim ederim. Ücret meselesi ehemmiyetsizdir, kayda bile değmez.

Felsefe-i sanat mesâili hakkındaki mektupların ilk formasını hazırlayınız ve ne kıtada olacağını bildiriniz. Buradaki matbaa sahibiyile görüşeyim, kaç tab edeceğini anlar yazarım. Bu eserin eski lisan ve hurûfat ile basılmasına ben de taraftarım. Onu okuyacaklar yine o şîve ve o şekilden zevk alanlardır, yenilerden bir şey beklemek abestir. Beyrut'taki matbaalara uğrayıp kaç basabileceğini tahkik edeceğinizi yazıyordunuz, mümkün ise tahkikatınızın neticesini bildiriniz.

Serab-ı Ömrüm'ün yirmi beş nüshası geldi. Ayın on dokuzunda tedrisâta başlıyoruz. Yavaş yavaş onları sarf ederim. Bu benim için bir zahmet değil, en şerefli bir hizmettir.

Zaloğlu Rüstem'in tasvirini takliden aldığınızı resim, bir kahramanın taklidinden ziyade kahramanlık menkabelerine dair çocukluk hatıralarının bir intibaidir ki, ruhunuzdaki safvet ve samimiyetin en masum ve en coşkun bir ifadesidir ve bu itibar ile siz, dediğiniz gibi hakikaten nev'i şahsına münhasır mübeccel bir şahsiyetsiniz ve çok teessüf ediyorum ki sizi hiçbir kimse daha yakından tanıyamamıştır ve bu marifet-i hakikiye az çok fakîre nasip olduğundan dolayı bahtıyarım. İnşallah bir gün o yüce feylesofu tanımayanlara ben tanıtacağım. Hürmetle ellerinizi öper, tazimâtımı teyid eylerim.

Hanımefendiye arz-ı tahiyyât eylerim, soranlara selâm.

Ek:

Şark'ın en büyük allâmesi feylesof-ı a'zamım, efendimiz, Mübarek tasvirinizi hürmetle aldım, derin bir şevk-i tazîm ile öptüm, başıma koydum. Bu iltifatınızla bilseniz beni ne kadar bahtiyar ve minnetdar ettiniz. Duyduğum fahr ve sürûru ifade edebilmek kabiliyetinden mahrum yaratıldığımdan dolayı şu dakikada hissettiğim elem ve ıztırab pek acıdır. Ben bütün samimi hissiyatımı size arz etmek üzere muhterem amcam İlmî Bey'i tevkil ettim. O benim gözlerimden ne demek istediğimi anladı ve elfâz-ı beyâna bigâne olan işaretlerimle tercümân-ı vicdanım oldu ve vazifesini hakkıyla yapabildiyse her ikimiz için de ne mesut mazhariyet! Mukaddes ellerinizi öper ve teveccüh ve duanızın beka ve devamını istirham eylerim efendimiz.

Kuseyrîzâde Ömer

B-10

Adı : Mehmed Akif
Babasının adı : Tahir,
tabiiyeti : Türkiye cumhuriyeti
Tevellüdü : 1290
Sanatı : Profesör
Geldiği vasıta : Romen bandıralı Roşel Karol vapuru.
İstanbul'a geldiği tarih : 16 Haziran 1936
Nereden geldiği : İskenderiye
Pasaportu aldığı yer : Kahire konsoloslugu ✕
Pasaport tarihi : 2 Temmuz 1935 ✕
Pasaport numarası : 3640/2915 ✕
Son vizeyi aldığı yer : Kahire konsoloslugu ✕
Vize tarihi : 6 Haziran 1936
Vize numarası : 3989/1700
Gösterdiği adres : Erenköy Şaşkın bakkal Muhittin köşku
Mesruhat : İstanbul'dan verilen 10 T.ewel 1931 tarihli ve
10363 numaralı pasaporta istinaden tebdilen verilmiştir.

15. 7. 76

Boz mükâd orzeth
Deryaman. Cakij
15/7 9-II ?
-64-

ÇEKİMİ YAPILDI

Mehmet Akif'in Mısır'dan Türkiye'ye dönüşünde yaşanan resmi yazışma trafiğinden bir örnek.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

MEHMET AKİF'İN POLİSTEKİ KİMLİK BİLGİLERİ*

13 temmuz 1936

Adı	: Mehmet Akif
Babasının adı	: Tahir
Tabiiyeti	: Türkiye Cumhuriyeti
Tevellüdü	: 1290/1873
Sanatı	: Profesör
Geldiği vasıta	: Romen bandıralı Roçel Karol
İstanbul'a geldiği tarih	: 16 haziran 1936
Nereden geldiği	: İskenderiye
Pasaportu aldığı yer	: Kahire Konsolosluğu
Pasaport tarihi	: 2 temmuz 1935
Pasaport numarası	: 3640/2915
Son vizeyi aldığı yer	: Kahire Konsolosluğu
Vize tarihi	: 6 haziran 1936
Vize numarası	: 3989/1700

* BCA, Fon nr: 121 10 0.0. Kutu nr. 2, dosya nr.: 6
 Selçuk Karakılıç, *Sürgün İntihâl ve İntihâr (Edebiyatımızın Siyasetle İmtihanı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 225-234

Büyük şairin uzun bir ayrılığın ardından yurda dönüşü, dönem basınında geniş yankılar uyandırmış, kendisi ile ardı ardına röportajlar yapılmış, muhalif veya muvafık sayısız makaleler yazılmış, bu yazı dalgaları vefatından sonra da artarak devam etmiştir. Onun hakkında yazılan yazılar gözden geçirilirken bu kadar yoğun bir ilginin hiçbir Türk sanatkârına nasip olmadığını fark etmek zor olmamaktadır.

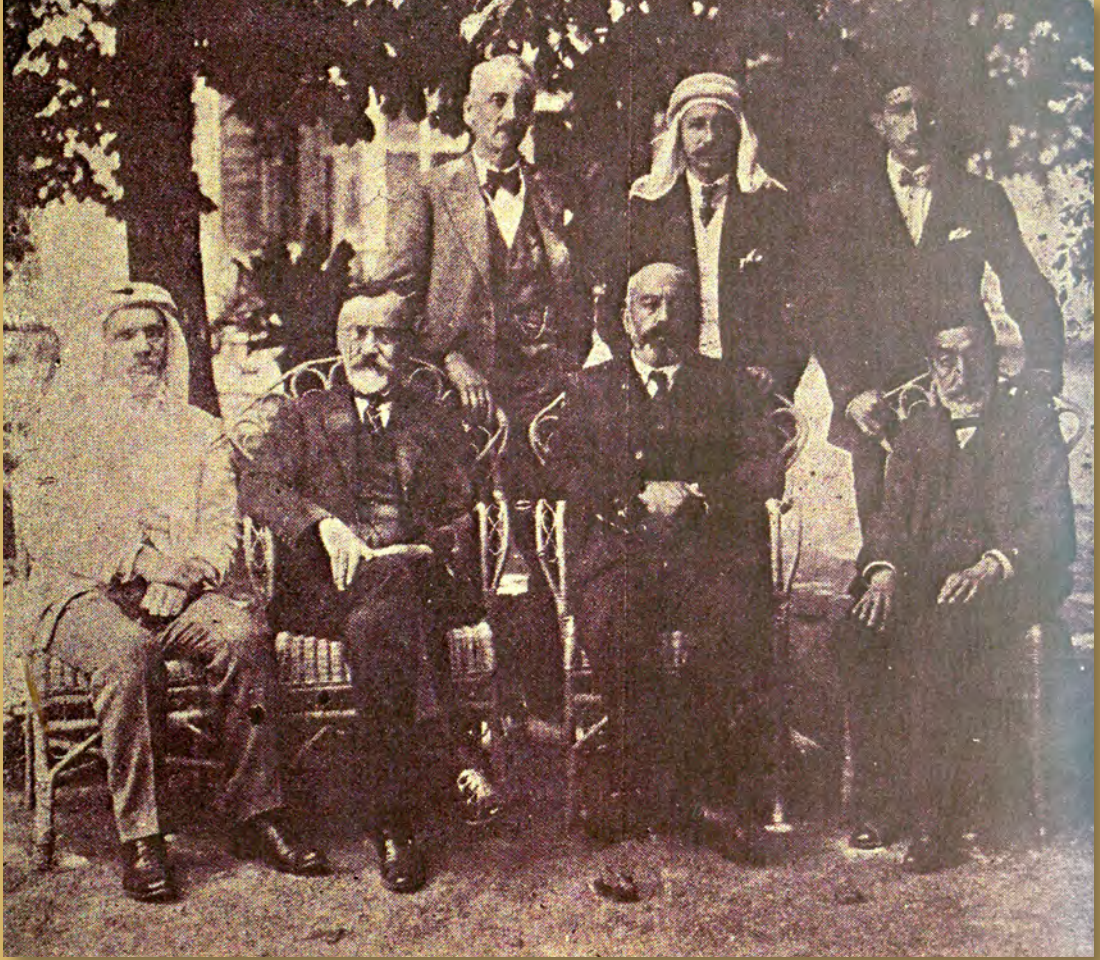
Hâl böyle iken Akif'in yurda dönüşü dönemin Dahiliye Vekâleti ve Emniyet Umum Müdürlüğü katında önemli bazı tedirginliklere yol açmıştır. Neden gelmiş, nasıl gelmiş? Yurda dönüşünde kendisine özel ruhsat veren bir merkez mi bulunmaktadır gibi sayısız yazışma ve istihbarat raporları bunu ortaya koymaktadır.

Bu belgede görüldüğü gibi, Akif, yurduna normal prosedürleri uygulayarak gelmiştir. Pasaportu ve vize işlemleri de zaten bunu ortaya koymaktadır. Fakat dönemin Dâhiliye Vekâleti hadiseye böyle yaklaşmamaktadır. Mehmet Akif'e verilen yurda dönüş vizesinin ardında, Türkiye'den Kahire Büyükelçiliğine veya konsolosluğa ulaştırılmış bir talimatın yattığı kuşkusunda olup, o gizli iradeyi tespit hususunda adeta akla karayı seçmektedir. Buradan çıkan sonuç ise, Mehmet Akif'in Türkiye'ye dönüşünden rahatsız olan bir çevre ile, ona izin veren bir başka merkezin varlığı o kadar aşikârdır. Çalışmamızın bundan sonraki ciltlerinde ilgili yazışma ve istihbarat raporları hakkında bazı örnekleri okuma imkânı bulabileceksiniz.

Gösterdiği adres : Erenköy Şaşkın Bakkal Muhittin Köşkü
Meşrûhat : İstanbul'dan verilen 10 teşrinievvel 1331
tarihli ve 10363 numaralı
pasaporta istinaden tebdilen verilmiştir (13 temmuz 1337)

Not: Bu malûmatı Umum Müdür telefonla, İstanbul Emniyet
Müdürlüğünden aldılar.

Abdülhak Hamid, Mehmet Akif'le birlikte

[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

ABDÜLHAK HAMİD HIÇKIRIKLARLA AĞLADI

[Ali Galip'ten* Hasan Basri Çantay'a]

27 haziran 1936

*İstanbul'dan, muhterem ve vefakâr hemşerimiz Ali Galip'ten
aldığım, 27 Haziran 1936 tarihli mektupta şu satırlar yazılıyordu:*

"Dün büyük şair Abdülhak Hamid, Akif'in ziyaretine geldi. Hastahanenin kapısından içeri girdi, Akif'in yattığı kata çıkmak üzere merdivenleri tırmanmaya başladı. Yüzünden zehirli bir te-essür okunuyordu. Birinci kata çıktı, dizlerinin dermanı kesildi, bî-tab oturup kaldı. Akif'e şöyle bir haber saldı:

— Ayaklarım merdivenleri çıkamıyor. Hürmetlerimi, tahassür-lerimi söyleyiniz. Şifayab olmasına çok dua ediyorum. Mehmet Akif bilmukabele şu sözleri söyledi:

—Teşekkürler ederim. İnşallah, ben kalkar gelir de kendileri-nin hem ellerini, hem ayaklarını operim.

Hamid hiçkırıklarla ağladı ve ağlayarak döndü.

Ali Galip

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 408

İstiklâl Marşı şairini yurda dönüşünden 12 gün sonra Ali Galip'in Abdülhak Hamid'i ziyareti ile ilgili bir mektup. Ali Galip Balıkesirli olup mektubu, hemşerisi ve Akif'in Birinci Meclis'ten arkadaşı, *Bülbül* şiirini ithaf ettiği Hasan Basri Çantay'a göndermektedir.

A-12

Şair Mehmet Akif H.

1.G.2.

Millî Em.H. Reisliğine

8222
18-7-976

Yurdumuza dönen ve tedavi için yattığı hastaneden çıkıp Beyoğlunda Mısır apartmanının beşinci katında Abbas Hilmi Paşa ailesinden Prenses Emine'nin Vekili avukat Fuad'ın yanında oturan Şair Mehmed Akifin harikle yapacağı muhaberesini lütfen kontrol ettirilmesine müsaadelerini saygı ile arz ve rica ederim.

Emniyet İş.U.Müdürü

Va-20012
int.
586
TANINMI KİMİM

İstanbul'da Sağlık Yurdu'nda
hasta yatan Mehmet Akif takip edilmeye devam ediyor.
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

MEHMET AKİF'İN GÖRÜŞTÜĞÜ KİMSELER RAPOR EDİLİYOR

[Emniyet İşleri Umum Müdüründen
Millî Emniyet Hizmetleri Reisliğine]*

18 temmuz 1936

Yurdumuza dönen ve tedavi için yattığı hastaneden çıkıp, Beyoğlu'nda Mısır apartmanının beşinci katında Abbas Hilmi (Halim) Paşa ailesinden Prenses Emine'nin vekili avukat Fuat'ın (Şemsi İnan) yanında oturan şair Mehmet Akif'in, hariçle yapacağı muhaberesinin lûtfen kontrol ettirilmesine müsaadelerini saygı ile arz ve rica ederim.

Emniyet İşleri Umum Müdürü

* BCA, Fon nr: 121 10 0.0. Kutu nr. 2, dosya nr.: 6
Selçuk Karakılıç, *Sürgün İntihâl ve İntihar (Edebiyatımızın Siyasetle İmtihanı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 225-234

Mehmet Akif'in yakın dostlarından Eşref Edip
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

ÜSTADIN AHVAL VE SIHHATİ HAKKINDA*

[Seyyid Abdülilah'tan Eşref Edip'e]

10 ağustos 1936, Kahire

Aziz dostum Eşref Bey;

Geçen haftadaki mektubumda arz etmiş olduğum üzere ni-
hayet Şeyh Sübkî'nin elinden Rasim Bey'e hitaben yazılmış melfuf
mektubu alabildim; mektup mündericatından görüleceği üzere
mahkeme 25 ağustos, eldeki evrak-ı resmiyenin musaddak ter-
cümelerinin ibrazı için talik olunmuş, bizzat takip ve tercüme işi-
ni hallettireceğim; zira bizzat meşgul olmayacak olur isem Şeyh
Sübkî'nin ihmal edeceği anlaşıyor. Her bir hususta emir ve tali-
matınızı beklerim.

Melfuf mektubu velinimet üstat Akif Bey'e derhal vermenizi
rica ederim. Mukaddema istirhamım üzere üstadın ahval ve sıhha-
ti hakkında sık sık lûtfedeceğiniz haberler ile beni pek müteşekkir
edersiniz, kendisini çok merak ediyorum.

Cevabınızı intizaren teyid-i hürmet eder ve muvaffakiyetinizi
dilerim.

Seyyid Abdülilah

* Mehmet Rüyan Soydan'ın arşivinden.

Eşref Edip'in bazen Mehmet Akif'e yüklediği, zaman zaman da kendisinin Mısır'a
gelerek takip ettiği kendi aile vakıfları ile ilgili bir yazışma. Eşref Edip Mısır'da bulunan
bir vakıfa olan ailevî ilişkisini belgelendirmeye çalışmaktadır. Bu arada mektubu yazan
Seyyid Abülillâh tanıdığı, fakat hasta olarak da Türkiye'ye dönmüş bulunan Mehmet Akif
hakkında Eşref Edip'ten bilgi almak istemektedir.

KONSOLOSLUĞUN HER ADIM MESAİMDE TEZVİRATLARINDAN*

[Seyyid Abdülilah'tan Eşref Edip'e]

21 eylül 1936, Kahire

Aziz dostum Eşref Bey;

Size bir müddettir mektuplardaki teahhurumdan mahcubum, velinimet üstadı da meraktayız. Sıhhat ve ahvali hakkında vaat buyurduğunuz mektuplardan mahrumum. İnşallah ahval-i sıhhiyesi iyidir. Tatminkar haberlere sabırsızlıkla muntazırım. Benim yazmaktaki teahhurum burada geçirmekte olduğum gaile ve buradaki konsolosluğun beni iz'ac ve her bir adım mesaimde engellerinden, tezvirâtlarından darlıkta yuvarlanıp gidiyorum. Velinimet üstada da her an fikrimde olduğu halde yazmaktaki teahhurum yukarıdaki esbabdandır. Lûtfen mektubumu okuyarak izah ediniz ve mübarek ellerinden hürmetle, defaatla öptüğümü söyleyiniz. Dua ve tavsiyene muhtacım. Fuat Şemsi Beyimizin de ellerinden öper, emirlerini beklerim.

Sizin davaya gelince: Dün yine Şeyh Sübkî ile görüştüm. Celse 6 teşrinievvele talik olundu. Celse gününe, Abdülvâhid ve Rasim Beylerin milâd tarihleri vesikası lâzım imiş; lûtfen onları celseden evvel bana yollayın da vereyim. Bir de Şeyh Sübkî tercüme mesarifi için bir miktar para istiyor ve konsoloshanede yapılan tercümelerin pek pahalıya mal olduğunu söylüyor. Dört vesika için 6 Mısır lirası vermiş. Daha tercüme olunacak vesikalar çoktur. Bunun için bir şekil bulmalıyız. Acaba İstanbul'da tercüme ve tasdik daha mı ucuz olur? Bu hususta düşünüp bana yazın.

Mektup ve haberlerinize muntazırım.

Baki selam ve hürmetler ve devam-ı afiyetler ve emirlerinizi beklerim.

* Aslı Mehmet Rüyan Soydan'da mahfuz bir mektup.
Eşref Edip'e yazılmış vakıf işi ve belge tercümeleri ile ilgili bir diğer mektup

İbnülemin Mahmut Kemal meşhur konağında
[Mehmett Rüyan Soydan Arşivi]

ANARIM ÂH İLE HER YERDE SENİ*

[İbnülemin Mahmut Kemal'den Hasan Basri'ye]

Mehmet Akif merhumu ne zaman, ne suretle tanıdığımı ve çocukluğuna ait hatıratımı soruyorsunuz. Bir kısmını yazıyorum; sıkılmazsanız okuyunuz.

Akraba ve mensûbattan bir kaç çocukla kardeşim Ahmet Tevfik merhum ve ben altışar, yedişer yaşlarımızda idik. Bizi okutmak için bir hocaya lüzum görüldü. Beşikten mezara kadar ilim ile uğraşan babamız ve velinimet-i irfanımız Seyyid Mehmed Emin Paşa merhum, ilm-i hadis tederrüs ettiği ricâl-i ilmiyenin efâdılından Kırşehirli Hoca Mahmud Efendi'den afîf ve fâzıl bir muallim istedi. Müşarünileyh, en faziletli mezunlarından İpekli Mehmet Tahir Efendi'yi intihap etti. O sırada Yakacık'taki sayfiyemize naklettik. Hoca efendi de oraya geldi. Muahharen ailesini de getirdi. Pek az fark ile bizim yaşımızda bir çocuk olan oğlu Mehmet Akif'i bu suretle tanıdım.

Son Asır Türk Şairleri namındaki eserde de söylediğim veçhile Tahir Efendi, Fatih medresesi müderrislerinden salih, fazıl, vefakâr, sahî, alicenap, nimet-şinâs ve mürüvvetmend bir üstadı kâmil idi. Her yaz bizimle beraber Yakacık'a giderek, tahsis olunan dairede oturur, kışa doğru yine bizimle beraber İstanbul'a dönerdi. Bir aile efradı gibi birbirimize merbut olduk. Senelerce kemâl-i ihlâs ve meveddet ile birlikte yaşadık. İncinmedik, incitmedik.

Henüz on, on iki yaşında iken Akif'te şairlik alâmetleri görülmeye başladı. Vezinli vezinsiz, manâlı manâsız nazımlar söylemeye çalışırdı.

Akif'i şair yapan, o mâsumâne güzelliklere gönül verişler, o suretle kendinden geçişlerdir. Âşık olmayan şair olamaz. Onun âşıkane, şairane beyitleri çoktur. Bir zamanlar memleketin maruf

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 61-65

pehlivanları sırasına geçmesi de şairliğinden ve âşıklılığından ileri geliyordu. Yarım asır evvel söylediği bir kaç fârisî beyit karikatüründen, mısraya benzeyen şu söz hatırımda kalmış:

İmşeb tâ-be-seher nehâbidem be-ışk-ı yâr.

Amcamızın bizden büyük olan kızı Hatice Cemile, Akif ve ben çocukluğumuza bakmayarak müşterek gazel söylemeye uğraşırdık. Aruz bilmediğimiz gibi, parmak hesabında da parmağımız yoktu. Yaşımız başımız, bilgimiz görgümüz, şiir şöyle dursun düzgün bir kaç cümle yazmaya da müsait değildi. Fakat Akif'in sözlerinden bazıları, bizim sözlerimizden daha iyice idi. Eşyamız, kitaplarımız ve kâğıtlarımız, senelerden beri envâ-ı inkılâba uğradığından o "eş'âr-ı letâfet-nisâr" da zayi oldu. Bugün ellerde bulunsaydı birkaç parçasını naklederim de, -bil'âhere en değerli şairler derecesine yükselen-

Akif merhumun sabâvet hengâmındaki sözlerini okurdunuz ve muhtelif suretlerde mütehassis olurdunuz.

Akif, muahharen ilm-i aruz tahsil etti. Mümârese için daima nazım ile meşgul oldu. Çocukluğunda başladığı şiirden ihtiyarlığında da vaz geçmedi. Bir zamanlar onunla Yenişehirli Hüseyin Hâşim, Halil Edip, Ağlarca-zade Hakkı, Beyazıt Kütüphanesi müdürü Hoca Tahsin vesair zarif ve şair ahibbâmızla buluştukça, nazmen muhavere ederdik.

Akif'in on dört, on beş yaşlarında ve İdâdi mektebinde bulunduğu esnada, babası gırtlak vereminden vefat etti. Akif'le anası ve kız kardeşi, her türlü manâsı ile bîkes ve biçare kaldılar. Aradan yıllar geçtikten sonra söylediği bir manzumede -ki oldukça müteessir okurdu- çektiği çileleri nakleder.

O manzumenin* bir parçası şöyledir:

* Bu manzume *Resimli Gazete*'de mündericidir. Mütareke'de Fransız ve İngiliz askerleri tarafından evimizin cebren işgal ve eşyamızın yağma edildiği hengâmda *Resimli Gazete* de götürülmüştür. Başmuharrirliğini Samih Rifat, daha sonra Halil Edip merhumların ifâ ettikleri bu gazetenin yazı işleri bilâhare bana tevdi olundu. Akif, Halil Edip, Hüseyin Hâşim, Ağlarca-zade Hakkı ile gazeteyi muntazaman çıkarmaya başladık. Damat Mahmud Paşa, Hersekli Arif Hikmet Bey ve muahharen Şeyhulislâm olan Musa Kâzım Efendi gibi zevat muâvenette bulundular. Gazete râğbet gördü.

Geldi saâdetle fakat nevbahar*
 Bende ne ol neşve, ne ol şevk var!
 Annemin ıssızca kalan lânesi,
 Kardeşimin eski yetimânesi,
 Mevceger oldukça hayâlimde âh,
 Görmez olur âlemi artık nigâh.
 Güç ise de, ben nasıl olsam olur,
 Validem amma ne teselli bulur?
 Hem o kadın hayli belâ-dîdedir,
 Gördüğü âlâm ise nâdidedir.
 Ailesi münkariz olmuş bütün,
 Kimsesi yoktur, yalınızdır bugün.
 Lânesi birkaç sefer olmuş harab,
 Canına yetmiş doğalı iğtirâb.
 Hisseme düşmüş olanı hiç iken
 Ben kocadım çektiğimiz çilleden!
 Yirmi beşe gelmedi sinnim, tuhaf
 Saçlarımın bir çoğu olmuş telef!
 Kalmış olanlar da ağarmaktadır,
 Kihfimi tırtıl gibi sarmaktadır**.

Hoca efendinin irtihali, bizim de maîşetçe en mihnetli zamanımıza tesadüf etmekle beraber, yaz gelince o yetim aileyi -her seneki gibi- Yakacık'a götürdük. Aradan bir ay geçmiş yahut geçmemişti ki Mustafa Sıtkı Efendi*** bir akşam üstü geldi. Şen ve

Birkaç sene sonra bazı esbâbtan dolayı terk ettik. Akif'in o gazetede manzumeleri vardır. Kendi yazısı ile birkaç şiiri de defterlerimde mukayyettir. Bana gönderdiği mektuplar ve manzumeler Mütareke'de zayı olan evrak arasındadır. (İbnülemin)

* İbnülemin'in Mehmet Akif'ten naklettiği şiirin, *Resimli Gazete*'deki başlığı *Bir Hasbihalden* şeklindedir. İlgili şiir çok uzun olup, dergideki yayını beş sayı devam etmiştir. Bu uzun hasbihal şiirinin ilk bölümü, *Resimli Gazete*'nin (17 kasım 1898) tarihli sayısında; son bölümü de (22 aralık 1898) tarihinde yayınlanmıştır. Akif'in Şam'da bulunduğu sıralarda kaleme aldığı *Bir Hasbihalden* şiiri, onun kendi özel hayatından bahsettiği uzun parçalarından biridir.

** Babasının da genç iken saç sakalı ağarmış, saçları dökülmüş idi. Elli dört yaşında vefat etti. Sakalında siyah kıl kalmamıştı. (İbnülemin)

*** Mustafa Sıtkı Efendi, Hoca efendinin "derebeyi" nâmiyle yâd ettiği ve talebesi içinde en ziyade sevdiği civanmert bir adam idi ki hocasının hizmetinde bulunurdu. Hocanın

şuh meşrep bir adam olduğu halde, çehresi mağmum idi. Faciayı birdenbire haber verip de, yetim aile ile beraber bizi de dilhûn etmemek için bir takım imalı mukaddimeler serdediyordu. Nihayet anlaşıldı ki -esbâb-ı maişetleri yok denilecek derecede az olan- bu bîçarelerin Sarıgül'deki ocakları yanmış yahut sönmüş.

Siğindiği yuvadan da mahrum olan o dertli kadınla o iki bedbaht çocuğun, bu feci haber üzerine ne hale girdiklerini düşününüz. O haber-i musibet bizi de yaktı tutuşturdu.

Akif'in yukarıdaki manzumede söylediği veçhile anası, evvelce de yuvası yıkılmış, ocağı sönmüş bir çilekeş kadındı. İkinci defaki yıkılış ve sönüş zavallı kadını dünyaya geldiğine peşiman etti, perişan etti.

Akif, işte böyle musibetler, mihnetler, zaruretler, sefaletler içinde İdâdi tahsilini bitirdi. Kendini ve anası ile kardeşini beslemek için, kısa bir yol bulmaya mecbur oldu. Uzun müşavere ve müzâkereler ettik. Mesleğine, meşrebine tamamiyle muhalif olduğu halde, o sıralarda açılmış olan Halkalı Baytar Mektebi'ne girdi. Şairlik ve âşıklık da beraber girdi. Mektepten haftada bir defa çıkar, bir gece anasının yanında bir gece de bizde kalırdı. Mektepte derslerden fırsat buldukça yazdığı manzumeleri bize okur, birer suretini bırakır, bize gelemeyiği zamanlar mektepten mektup ve manzume gönderirdi. Hepsi mahfuz iken evimizin işgalinde onlar da mahvoldu. Zaruretle, mihnetle pençeleşerek mektebi bitirdi.

Sınıfının birincisi olarak diploma aldı. Orman ve Meâdin Nezâreti'nin baytarlık kısmında bir hizmete tayin olundu. Fakat yine rahat bulamadı. Yine mihnetten kurtulamadı. Doğduğu günden öldüğü güne kadar safa yüzü görmedi yahut gördüğüne kani olmadı. Gittiği âlem-i ebediyette rahat ve saadete nail olduğunu eltâf-ı İlâhiyeden ümit etmekle müteselli oluyorum.

Geçen sene Mısır'da bulunduğum esnada^{*} Akif'le görüştük. Hasta olarak İstanbul'a geldikten sonra da mükerreren ziyaret

vefatından sonra Mehmed Emin Paşa gibi, o da aileye muâvenet ve sahâbetten geri durmadı. Akif ona amca derdi. (İbnülemin)

* İbnülemin'in Mısır'a ne zaman gittiği ve orada çocukluk arkadaşı Mehmet Akif'i hangi tarihte ziyaret ettiği hususunda yeterli bir bilgi bulunmuyor. Fakat istidlâlen, ilgili ziyaret

ettim. Her gidişimde memnu- niyetini izhar ederdi. Hatta hastahanenin merhuma âlicenâbane ve kadirşinâsane muâvenetlerde bulunan pek muhterem bir kadın -ki muâvenetlerinden ve isminden bahsedilmemesini bana tenbih etmiştir- "Akif de, siz de bazan birbirinizden şikâyet ederdiniz. Fakat başkaları şikâyet etse, ikiniz de razı olmazdınız. Her halde birbirinizi candan severdiniz. Sizin sırrınıza akıl ermez" demiştir.

Vefatı beni tarif olunmaz derecede müteellim etti. Birlikte yaşadığım, birlikte okuduğum bunca yıllık bir kardeşten ayrılmak elbette can yakar. Pek sevdiğim, daima iltifat ve riâyetini gördüğüm Recaî-zade Ekrem Bey merhumun Sûzinak makamından dilrübâ bir surette bestelenmiş olan:

Saklayıp kalb-i mükedderde seni,
Anarım âh ile her yerde seni.

şarkısını şimdi kûşe-i inzivâda, lâhn-i hazîn ile terennüm ve teelüm etmekteyim:

Hak Teâlâ ruhunu şâd eylesin.

Hamîş:

"20 ağustos 1314 (2 eylül 1898)'de Hersekli Arif Hikmet, Halil Edip ve biraderim Ahmed Tevfik merhumlarla Hırka-i Şerif semtindeki arûs-hâneye med'uvven giderek, Akif'in nikâhını yapmıştık. Evlendiği tarih odur.

tarihini tesbit mümkündür sanıyoruz. Nitekim metindeki "geçen sene" ifadesi ile, ilgili metni kaleme aldığı yıla göre bir önceki sene kastedilmiş olmalıdır. İkincisi de bu metnin, Akif'in vefatı ardından yazıldığı gerçeğidir. Buradan yola çıkarak İbnülemin merhumun yukarıdaki metni, Hasan Basri Çantay'ın talebi üzerine yazdığını ve kendisine gönderdiğini kabul edebiliriz. Nitekim Çantay 1937 başlarında, Akif'i yakından tanıyan dostları ile yazışmalarda bulunmuş, onlardan Akif'e dair bilgi ve hatıralarını talep etmiştir. *Akifname*'nin ilgili bölümünde, kendine gönderilen bu tür metinlerin, müstakil bir bölüm teşkil ettiği görülmektedir. Fuat Şemsi, Fatın Gökmen, Ahmet Hamdi Aksekili, Sabri Sözen, Ruhi Naci Sağdıç vs. Son derece bakir bilgiler ihtivâ eden bu yazışmaların hemen tamamı 1937 yılı başlarında gerçekleştirilmiştir. Buradan yola çıkarak, İbnülemin'in metnin yazılış tarihini de, 1937 yılı başları olarak kabul edilebilir. Böylece de İbnülemin'in metninde geçen "geçen sene" ifadesi ile, 1936 yılı kastedilmiş oluyor demektir. Fakat bu ziyaretin, Akif'in Türkiye'ye henüz dönmediği bir sırada gerçekleştiğini de unutmamak kaydıyla.

Latife: Arif Hikmet aralıkta, "Akif evlenmezden evvel epey adamdı. Evlendikten sonra (.....) oldu. Canım efendim, şair kısmı evlenir mi" derdi. Zevcesi, Tophane Müşiriyeti Dairesi memurlarından Mehmet Emin Efendi namında bir zatın kızıdır. İstanbulludur: Bayan İsmet. Akif'in, ana-baba bir Nuriye isminde ve kendinden biraz küçük bir hemşiresi vardır ki berhayattır ve Arif efendi namında bir zatın zevcesidir."

*İbnülemin Mahmut Kemal**

* İbnülemin Mahmut Kemal Bey de rahmeti rahmana kavuştu. Akif Beyle pek iyi geçinemezlerdi. Kemal Bey'in mizacı aristokrat, o birininki demokrattı! Kemal Bey herkese söver sayardı, Akif onun bu âdetini beğenmezdi, onunla teklifsizce konuşmaktan çekinirdi. Paşazadenin (İbnülemin) Akif'in ölümünden sonra da ona dil uzatmasının sebebi bu idi. (HBÇ)

Hasan Basri Çantay
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

GÖZÜM Kİ KANE BOYANDI*

[Fuat Şemsi İnan'dan Hasan Basri Çantay'a]

1937

Mektubunuzu ve Akif hakkında *Türk Dil'i*ndeki yazılarınızı okudum. Akif muhakkak, öldükten sonra eseri büyüyen ve git-tikçe de büyüyecek olan adamlardandır, Süleyman Çelebi gibi!..

Sizin gibi yârı olana ne mutlu! Akif işte o mutlulardandır. O, bunu bilirdi. Sizden bahsederken kaşları çatılır, dudaklarını uzatır: — Ooo!.. Ooo!.. adamdır, adamdır; canım adamdır, derdi.

Bu teşdîdi hayatında, bilmem kaç kişi için verebilirdi. Akif'le Meşrutiyet'ten bir buçuk sene sonra, Fatin Hoca'nın delâletiy-le ve ben Darümuallimin müdür muavini iken, gıyaben tanıştık. Hoca bir sene ondan bana, benden ona selâm götürüp getirdi. Bir gün Kebapçı Kâmil'de, Ahmed Naim merhuma rastladım, ya-

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 357-359

Fuat Şemsi (İnan) Akif'in en yakın dostlarından ve 1924 yılında yayınladığı *Asım*'i ithaf ettiği kişidir. Abbas Halim Paşa'nın Türkiye'deki işlerinin ve gayri menkullerinin takipçisi idi. Akif'in Mısır'da olduğu yıllarda Fuat Şemsi, sık sık takibe maruz kalırdı. Akif'in Mısır'da yazdığı yeni şiirler, özellikle de *Birinci ve İkinci Arızalar* önce ona ulaşır, onun vasıtası ile de dost çevrelerde elden ele dolaşırdı. Akif'in hastalığı sırasında, ölüm saatine kadar hep yanında bulundu. Tok sözlülüğü ile tanınırdı.

Hasan Basri Çantay, Balıkesir'de çıkan *Türk Dili* gazetesinde hatıralarını yayınlarken, bir yandan da Akif'i yakından tanıyan eski dostlarının büyük şairle ilgili intiba ve hatıralarını derleyip toplamak istiyor. *Türk Dil'i*nde yazdığı metinlere ek olarak, onlara birer mektupla başvuruyor. Konu ile ilgili çeşitli sorular soruyor. Onlar da Çantay'a mufassal Akif metinleri ile geri dönüyorlar. Böylece vefat hadisesinin ardından, Akif'e dair sıcak ve samimi metinler ortaya çıkıyor. Dolayısıyla Çantay'ın bu teşebbüsü ile, Akif'e dair bilgi birikimimiz ziyadesiyle genişleme imkânı buluyor. Hasan Basri'nin mektupla başvurduğu kişilerden biri de Fuat Şemsi İnan'dır. İstinye'de uzun yıllar münzevi yaşayan sıra dışı bir entelektüel olan Fuat Şemsi bu mektubunu 1937 yılında Çantay'a göndermiştir.

Hasan Basri, *Akifname*'yi hazırlarken kendisinden istediği mektubu şu cümlelerle yayımlamıştır: “Akif'in son nefesini sıcak ve çok vefalı kucağında teslim ettiği yâr-kadım-i canı Fuat Şemsi'nin mektubunu, şükranlarla kısmen neşrediyoruz.”

nına oturdum. Selâmdan sabahtan sonra, karşısında oturan kara sakallı, temiz yüzlü adamı göstererek:

— Tanışmıyor musunuz? Nasıl olur, her gün selâmlaşıp da... dedi. Akif'le o gün galiba iki, üç saat mektepte oturup görüştük. Son gününe kadar süren bu dostluk içinde her mülâkatta istikbal ve nihayet hâl bahisleri o kadar yer tutardı ki, onun mazisinden ve kapağı bir türlü açılmayan hazîne-i irfanından kana kana istifadeye ve bahse imkân kalmazdı.

Ne yazık!

Akif'in son zamanlarında en çok sevdiği şiiri sordum:

Gözüm ki kane boyandı;
Şârabı neyleyeyim!
Ciğer ki odlare yandı;
Kebabı neyleyeyim!

Ne bana yaradı cismim,
Ne yâre yâr oldu.
İlâhi, ben bu bir avuç
Türabı neyleyeyim.

kıtasını okudu. Vefatından üç, dört gün evvel tekrar sordum. Yine bunu okudu. Akif kendi inşâdını beğenirdi. Bunu içinden çıkan öyle bir nefesle okudu ki, kaç kere uğraştım da o sesi bulamadım. İnşâdında bile iman!.

Akif kıt'a ile hemhal idi. Galiba ben de dostuma yaradığımı bilmem. Bereket versin düşmanıma da kemliğim dokunmaz. Dostuma bir yararlığım, karşıma gelince kusurlarını saymak olur. Bu da onu dostluğuma peşiman eder. Buna sonuna kadar dayanan bir iki ahbap kaldı. Allah onlarla da encâmımızı hayır eyleye.

Akif'i anarken dostluğun bu güdük şeklinden bir kere daha azap duyuyorum.

Merhumun en sevdiğim parçalarındandır:

Dün beyinlerde kıyamet koparan hikmeti al,
Bu günün zevkine sor, beş para etmez ciğeri!
Gündüzün başların üstünde gezen şah eserin,
Gece şayet arasan mezbeledir belki yeri!

İsteyen almaya baksın boyunun ölçüsünü,
Geri dur sen ki, peşiman atılanlar ileri!
O ne çok bilmiş adamdır ki gider sessizce,
Ne esermiş ne semer, kimsenin olmaz haberi!

Beraber okuduğumuz zaman "Bu, benim için. Hakkım da belli" dedi. O gülerek, "Züğürt tesellisi" dedi.

Akif hastalığında, İstinye'ye gelemeyeceği için Mısır Apartmanında, hepimiz kendisinin gönüllü hizmetkârı olarak yerleşti idi. Kışın apartmana taşınınca, çiftlikten geldiği zaman, bittabi benim apartmanıma döndü. O, ölünceye kadar kendi evinde yaşadı. Hepimiz nefesimizi bile canla, başla onun rahatına bağladık. Son nefesini orada verdi. Takdiri ilâhisine kurban olayım! Ne diyeyim, bu nasip ile hem muazzebim, hem müteselli.

Vefatından on üç, on dört gün evvel aldığım bir resmini takdim ediyorum. Yanındaki, hasta bakıcı kadındır. En derin hürmetlerimi lûtfen kabul ediniz.

Fuat Şemsi İnan

Fatin Gökmen
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

AKİFNAME TERTİP EDECEĞİNİZİ YAZIYORSUNUZ

[Fatin Gökmen'den* Hasan Basri Çantay'a]

1937

Merhum Akif namına bir *Akıfname* tertip edeceğinizi yazıyorsunuz ve dostlarınızdan olduğumu bildiğinizden dolayı merhumun hayatı hakkında benden de bir yazı istiyorsunuz. Akif hakkında gösterilen kadirşinaslık şâyânı tebrik ve teşekkürdür. Aramızda iken büyük göremediklerimize çekildikten sonra olsunbüyükte dememiz, hiç olmazsa geleceğin büyüklerine bir medâr-ı tesliyet olur. Benden istediğiniz yazıya gelince, bu istek beni haylice düşündürdü.

Ben *Safahat* şairi hakkında ne yazabilirim? Akif'in mânevî çehresini göstermek güçtür. O çehre yeşil, kırmızı, mavi ziya fışkıran üç güneşin nur huzmeleri altında parlayan bir çehredir. Bu üçüzlü güneş manzumesiydi ki, Akif'i cazibesi altında döndürmüş durmuş, hararetiyle yakmış kavurmuştur. *Safahat* bu cazibenin heyecanları ve bu yanıklığın çılgınlıklarıdır. *Safahat*'ın her sahifesi onun yüksek varlığının birer fotoğrafisidir. Akif için yazılacak yazı, onu tanıtmak itibarıyla kıymet alamaz. Tanıdığımızı gösterdiği için kıymetlenebilir.

* Fatin Gökmen (1887-7 aralık 1955), Mehmet Akif'in *Süleymaniye Kürsüsünde* adlı eserini kendisine ithaf ettiği büyük âlimdir. Bu da Akif'in Fatin Gökmen'e ne derece önem verdiği bir işaretidir. Daha önemlisi de, Mehmet Akif'in *Fatih Kürsüsünde* adlı eserinin, Fatin Hoca ile yaptığı bilimsel sohbetler arasında doğduğu gerçeğidir. Dolayısıyla Akif'in onu ne kadar sevdiği ve takdir ettiği ortaya çıkıyor buradan. Fatin Gökmen ifrat derecede zeki birisi idi. Bu yönüyle de Akif'in hep dikkatini çekmiştir. Fatin hoca ülkemizde modern astronominin, meteorolojinin ve yer bilim araştırmalarının kurucusudur. Kandilli Rasathanesini o kurmuş, bu görevini 1943 yılındaki emekliliğine kadar sürdürmüştür. Emekliliğini müteakip aynı yıl Cumhuriyet Halk Fırkasından milletvekili seçilmiştir. Yirminci yüzyıl başında yetişen islâmcı aydınlar arasında, modern bilim tecrübesine haiz olanlardan biridir. Aynen Mehmet Akif ve Neyzen Tefik'in kardeşi Şefik Kolaylı, Mehmet Şemsettin Günaltay gibi.

Gizli Yemin Merasimi

Akif'i Meşrutiyet'ten dört beş sene evvel bana ilk tanıttıran Boşnak Ali Şevki merhum idi. Kitap meraklısı olan ve kıymetli bir kütüphanesi bulunan bu zat Akif'in dostu idi. O zamandaki şiirlerinden bir çoğunu toplamıştı. Garâmî, hissî ve ahlâkî olan bu şiirleri ara sıra gider okurdum. Bilhassa bazı sevdiklerine yazmış olduğu *manzum mektuplar* çok hoşuma giderdi. Fatih yangının-dabu kütüphane bütün muhteviyatıyla beraber kül oldu, gitti. Bu eski yazılardan *Safahat*'a zannederim iki üç tanesi girmiştir.

Akif'le ilk görüşmem Meşrutiyetin onuncu gününde olmuştur. Vatanperver bir guruptan müteşekkil arkadaşlarıyla birlikte Akif Cemiyet'e alınacaktı. Direklerarası'nın تنها bir köşesinde bu grupla temasa geldim. Maksat ve gayeyi anlattım. Birçok istizahlarda bulundular. İcap eden izahat verildikten sonra tahlife başlanmıştı. Uzun boylu devam eden muhavereye hiç iştiraket-meyen Akif, tahlif şekline keskin bir itirazda bulundu. Yemindeki "bilâ şart u kayd cemiyetin emirlerine itaat" kaydının kaldırılmasını teklif etti. Bu, o zamanda pek cesurâne bir teklifti.

Kısa bir münakaşadan sonra arkadaşları yemin ettiler. Fakat Akif "Ben cemiyetin yalnız emr-i marufuna biat ederim.

Mutlak surette söz veremem ve yemin edemem!" dedi. İş kestirdi. Şahsiyet ve kıymetini nazarı dikkate alarak, *Cemiyet*'in artık bir ihtilâl cemiyeti hâlinde kalamayacağını düşünerek, istediği gibi yemini kabul ettim. Bu tarz-ı tahlif cemiyet mehâfilinde epey dedikoduyu mucip oldu ve hatta bunun üzerine yemin sureti tadil edildi.

Akif'in, ilân-ı Meşrutiyet'in onuncu gününde bu cesareti göstermesi ve sözüne bu kadar kıymet ve ehemmiyet vermesi ve hususiyle cemiyete girmesindeki sâikin kapalı tarafı tamamıyla menfaatten müstağni görülmesi üzerimde mühim tesir yapmıştı. O zamandan itibaren münasebetimiz gittikçe ziyadeleşmiş ve samimiyete kadar çıkmış ve devam etmişti. Görüştüğüm bu rubû asır zarfında, ilk temaslarım zamanında çizmiş olduğunu anladığım kanaatleri yolundan, ufak bir inhıraf göstermiş olduğunun şahidi değilim. Bu yolun plânını *Safahat*'ında muhtelif bakımlardan çizmiştir. Önüne durulmaz hâdiselerin muhtelif zaviyeler altında

kesişen cereyanlarından, kanaatine muvafık olanlarla âzîmkârane beraber yürümüş, muvafık görmediklerinin karşısında kendini ufak bir salıntıya bile kaptırmamıştır.

Akif kanaatlerine gelişigüzel düşüvermemiştir. Birçok tetebe ve tetkik mahsulü olarak mesleğini bulmuştur. Memleketin muhtelif tabakalarını iyiden iyiye tetkik etmiş, bilhassa aşağı tabakaya çok inmiş ve bu tabakanın iniltisini çok dinlemiş ve ruhî hastalıklarıyla çok meşgul olmuştur. Garp terakkiyatının âmillerini ve sâiklerini de araştırmış ve muhtelif cereyanlar hakkındaki fikir yığıntılarıyla uğraşmıştır. Akif kanaatlerini hulâsaten şu muâdele-i içtimaiyat üzerine kurmuştur: Fazilet, vatanperverlik, ilim mecmuaları dine müsâvidir. Kavlinde ve fiilinde bu muâdeleye daima sadık olduğu gibi, *Safahat*'ında yalnız bu muadeleyi terennüm etmiştir. Bu muadele ile alâkadar olmayan şiirlerini bile imha etmekten çekinmemiştir.

Akif'in gerek kanaatleri ve gerek hisleri usul tahtında tetkik ve tahlil olunacak, münakaşa edilecek kıymetli ve zengin mevzulardır. Ben burada yalnız Akif'in şemâil-i maneviyesini şöylece göstermek istediğimden, buna yarar, aramızda geçen ve hatırimda kalan bazı muhavereleri, vakaları kayıt ile iktifa edeceğim.

Demincek Akif'in kendi eski şiirlerini imha eylemiş olduğuna işaret etmiştim. Bunu bana anlatan bir muhavereyi kaydediyorum: Yukarda bahsettiğim Ali Şevki merhum, Vezneciler'deki Kız Rüşdiye Mektebinin müdürü idi. Akif'le mektepte ziyaretine gitmiştik. Yanmış olan kütüphanesinden ve bu münasebetle Akif'in eski şiirlerinden söz açıldı. Kendisinden bu şiirlerin neşrini rica ettim. "Ben onların hepsini yaktım." Ali Şevki'ye hitaben de, "sendekileri de yangın temizledi, orada burada birkaç tane kalmış ise ümit ederim ki onlar da kaybolup gitmiştir" dedi. İmha edildiğini şiddetli bir tenkitle karşıladım. "Ben bir yüzlü ve bir sözlü olmayı her şeye tercih ederim" dedi ve münakaşayı kapattı!

Söze Verdiği Kıymet

Akif'in bence en bariz vasf-ı mümeyyizi söze verdiği kıymet idi. Merhum "insanın mahiyeti söylemek değil, sözünü tutmaktır" derdi. Sözüne kıymet vermeyenlere insan nazariyle bakmaz-

dı. Verdiği söze ne derecede riayet ettiğinin ve kendine verilen sözü ne kadar kıymetli gördüğünün bir nümunesi olmak üzere, aramızda geçen bir vakayı anlatayım:

Ben Vaniköyü'nde oturuyordum. Kendisi de Beylerbeyi'nde. Bir gün öğle yemeğini bende yemeği kararlaştırmıştık. Öğleden bir saat evvel bana gelecekti. O gün öyle yağmurlu, boralı bir hava oldu ki her taraf sel kesildi. Merhum yürümeyi severdi. Havanın bu haliyle karadan gelemeyeceğini tabîi gördüm.

Miâddan biraz evvelki vapurdan çıkmadı, diğer vapur bir buçuk saat sonra gelecekti. Yakın komşulardan birine gittim. Vapur gelmeden döneceğimi de hizmetçiye söyledim. Yağmur devam ediyordu. Vaktinde evime döndüm. Bir de ne işiteyim? Bu arada sırsıklam bir halde gelmiş, beni evde bulamayınca hizmetçi ne kadar ısrar ettiyse de durmamış, "selâm söyle" demiş, o yağmurda dönmüş, gitmiş! Ertesi gün kendini gördüm. Vaziyeti anlatarak özür dilemek istedim. Dinlemedi, "Bir söz ya ölüm veya ona yakın bir felâketle yerine getirilmezse mazur görülebilir" dedi. Benimle tam altı ay dargın kaldı! Kendi işlerinde lâkayt görünmesine rağmen, sevdiklerinin her işine alâka gösterirdi. Sevdikleriyle musahabeti sever ve uzatır ve beşûş bulunurdu. Sevmediklerine dürüst muameleden ve keskin sözden hiç çekinmezdi.

Bir gün kendine en çok kimi seversin diye sormuştum. Hiç düşünmeden "Naim'i" dedi. Naim merhuma "bakiyye-i selef" derdi. "En çok hoşlanmadığın kimdir?" dedim. Biraz düşündü ve dedi ki, "Geçmişlerinin vatan hesabına on parası geçmemiş ve bir damla kanı dökülmemiş ve ağzını memleketin temiz kan damarlarından birine yamayarak emmekte bulunmuş olan serseri tufeyliler yok mu, işte en sevmediğim bunlardır."

Bir gün oradan buradan görüşürken, sözün akışı zevk ve melâl üzerine gelmişti. Demiştik ki en neşeli olduğun zamanları hatırlayabilir misin? "Pek nadir olan neşeli bir zamanında, Ferid^{**} ile geçen musâhabet demleri" demişti.

* Sabık Darülfünun şerh-i mütûn müderrisi bay Ferid. Filhakika üstadın böyle neşeli zamanına ben de bir iki defa rastgelmıştim. İnsan, heyecan yüklü bir şellâle gibi akan ve dökülen sözleri arasındaki ruh kadar seyyâl mazmunların, fikir kadar parlak nüktelerin âdeta uçtuğunu ve koştuğunu görür gibi olur. Senelerden beridir mütehasir kaldığım

Akif kendi menfaatıyla hemen hiç alâkadar değildi. Derdi ki, "İhtiyaç insanın kendi eliyle üzerine ördüğü bir ağıdır. Hiç olmazsa gözlerini büyük tutmalı ki kurtulamazsa bari elleri, ayakları, başı dışarda kalsın."

Hayatın verdiği ıztırlara gülerdi. Vereceğini de alayla karşılardı. Zannederim ki ömrünün bir haftasını olsun nisaba mâlik olarak geçirmemiştir. Yine derdi ki: "Hayatta tahammül kabil olmayan yük, hamûle-i minnettir.

Yüklenmek mecburiyeti olunca, hiç olmazsa minnete kıymet vermeyen adam intihap edilmeli." Minnet düsturunu böyle kurmuş olduğu halde, nasılsa bir yanlış tatbik geçtiğini bir gün bana yana yakıla anlatmıştı. Nakledeyim:

üstada, üç dört ay evvel *Sabaflar*'da rastgelmişim. Öteden beriden biraz hasbıhal ettik. Ne münasebetle bilmem, söz İspanya hâdisesine ve dünya ahvaline intikal etti. Üstadı, biraz söyletmek istedim. Bu dünya muvâzenesizliğinin sonu nereye varacağı hakkındaki kanaatini sordum. Eline nısıf daire kadar yarı şakulî, yarı ufki bir hareket-i intikaliye vererek, uzun bir "geeeç!" çektikten sonra dedi ki, "Yahu ben insanlığın mezar taşına geçecek yazıyı hazırladım. Sen benden ne soruyorsun?"

Biraz durduktan sonra şu kıtayı okudu:

Geçti dünyâdan adamlık devresi,
İtimâd et gel bu kavî-i râciha.
Şimdi hayvanlıktadır devr-i revaç,
Rûh-u insâniyyete el-fâtîha!

Tam coşturacak an gelmişti. "Canım dedim, bu kadarı bedbinliktir. Gerçi insanlık korkunç bir buhran geçiriyor, fakat bunu ölüm tehlikesine kadar vardırırmak doğru değil. Her halde bu devreyi atlattıktan sonra beşeriyetin feyyaz bir medeniyet ve insaniyet sahasına gireceğini ümit etmeliyiz."

Bunun üzerine yavaşça şu:

Kanaatim bu benim belki bir belâhettir.
Belâhet olsa bile, bence bir bedâhettir.
Dilersen ağla, diler gül bu hâl-i ağrebe sen
Cihâna hâkim olan cinnet ü cinayettir!

kıtasını okudu ve ayrıldı. Sellemehullah.

Bu iki kıtayı açıkladığım için hazretin bana darılacağını düşünmedim değil. Çünkü üstad zade-i tab'ı olan kıymetli parçaların, ihtimâl ki kendi ölçüsü ile kıymetsiz gördüğünden olmalı dağılmasını hiç istemez. Fakat ana ve baba vâlid ve valide olduğu halde çocuk nasıl milletin malı ise, kıymetli bir eser-i edebî de kimin zade-i tab'ı olursa olsun, milletin sermaye-i edebisidir. Her halde bu kazıyeyi kabul ederler sanıyorum. (Fatin Gökmen)

Harbi Umumî'nin orta zamanlarına tesadüf eden bir gün idi. Beyazıt'ta karşılaşmıştık. "Aman dedi, ne iyi tesadüf!.." Gösterdiği arzu üzerine Çakmakçılar'dan Köprü'ye iniyorduk. Yolda dedi ki "Hoca, -merhum bana böyle hitap ederdi-, sana en hicranlı bir günümü anlatacağım: Muharebe *umûm-u belvâ* halinde, bizim *Sebil'i* de (*Sebilürreşat* mecmuası) müşkül vaziyete koydu. (.....) den biraz yardım istemeyi kararlaştırdım. Ara sıra tesadüf ettikçe bana iltifat eder ve mecmuaya hürmet gösterirdi. Yazıhanesine gittim. Beni kabul edişi beklediğim tarzda olmadı. Rum tüccarından olduğunu anladığım iki adamla, bir iş üzerine konuşmasına devam etti. Bu konuşmalar uzun sürdü.

Sıkıldıkça sıkıldım. Nihayet onları uğurladı ve bana dönerek "hayrola bir emriniz?" dedi. Tasarladığım kısa bir mukaddime yarı olmadan, sözümü keserek birden bire "lâfın kısası, para mı isteyeceksin?" demez mi! Bu dört kelime bana dört tarafımdan saplanmış dört süngü gibi geldi, sendeledim. Güç hâl ile kendimi toplayarak: "Hayır! Öyle bir maksat üzerine gelmedim. Umumî sefaleti, umumî yoksulluğu anlatmaya girişmem, servetinize daha büyük kıymet vermeniz ve kendinizi daha büyük görmenez içindi!" dedim ve çıktım. Bütün ömrümde hissettiğim ve hatta hissedeceğim acılar toplansa, bu bir lâhzada hissettiğim acıyı unutturamaz.

Prens Abbas Halim Paşa merhumu candan severdi. Bir gün ahlâk ve fezâilinden uzun uzadıya bahsetmişti. Demiştin ki: "Akif, servet faziletin kanseridir.

Sitayış devresini tam çevirme, biraz yerini açık bırak!" Sitayış şükran telakki ettiğimi zannetti, müteessir oldu. Bir kaç gün sonra beni paşa namına Heybeli'ye davet etti. Beraber gittik. Filhakika merhum Paşa'yı servetinin cazibesi altında değil, insanlık ve faziletin kanatları üstünde gördüm. Akif'e, Akif'in minnettari imiş gibi muamelesinin hayranı oldum. Dönüşümüzde: "Paşan benim zenginler hakkındaki hükmümü bozdu. Açık bıraktığın devreyi kapat ve üstünden bir devre daha geçir!" demeye mecbur kaldım.

Menfaatine nasıl alâkasızlık gösterirse, memuriyet mevkiine de öylece alâkasızlık gösterirdi. Darülfünun'dan çekildiğini işittiğim zaman canım sıkılmıştı.

Sebebini anlamak için kendini aramıştım, buldum, beni tam bir neş'e içinde karşıladı, "Ne yapayım dedi, neşriyatım hükümetin arzusuna uygun düşmüyormuş,

Darülfünun dersiâmlığı ise hükümet memuriyeti imiş, Memur olana da böyle hareket caiz değilmiş... Peki dedim, istifa ettim."

Mütareke zamanında kendisini Darülhikme'den çıkarmışlardı. Gülererek dedi ki: "Yoo! Allah için, bu işlerinde yerden göğe kadar haklıdırlar. Hem bir din müessesesinde âza ol, hem de Balıkesir'de halka vatanlarını çiğnemek üzere olan düşmana karşı umumî hareketin farz olduğunu söyle, işte bu olmazdı! Sonra diğer işlerinde de mantık aramak lâzım gelir!"

Millî zaferden sonra tesadüfümüzde: "Artık siyaset adamı oldun, siyasetten ayrılmak biraz gücüne gider!" demiştim. Hemen Şeyh Muhammed Abduh'un istiâzesini okudu. O kadar ağız alışkanlığı ile okudu ki, gündelik evrâd-ı diniyyesi arasına koymuş olduğunda şüphe etmedim.

Süleymaniye Kürsüsü'nde neşrolunduğu günlerde idi. Kendisiyle bunun üzerine konuşurken, meslektaşlarına karşı umumî şekildeki hücumunu beğenmemiştim. Demişti ki: "şiiir ve edebiyat" buluta benzer. Gerçi feyzin müjdecisidir. Fakat ara sıra feyyâz oluşuna karşı, çok kere güneşin neşrettiği hayat şualarına engel olmaktan başka faidesi olmaz. Bizdeki şiiir ve edebiyata gelince eskisi olsun, yenisi olsun, şurada burada biriken sis parçalarından başka bir şey değildir. Kapladığı sahada tufeylâtı canlandırmaktan başka faidesi yoktur. Bereket versin ki bu parçalar geniş küme hâlinde değildir." Hamid'i ileri sürdüm. "Ennâdirü kel'mâdum" dedi. Hamid'i çok büyük görür ve kendisine çok hürmet gösterirdi. Bir gün üstattan bahsedilirken demişti ki:

"Eski ve yeni sathî bir hâlde kalan Türk şiiirine derinliği o vermiştir. Türk şiiirini o cisimlendirmiştir."

Fikret'i de çok severdi ve çok kıymet verirdi. Bu sevgi *Tarihi Kadim* ortaya çıktıktan sonra söndü, hatta nefrete döndü. Ahlâk kürsüsünden haykıran bir adamın ister inansın, ister inanmasın, halkın ahlâk mesnedi olan bir varlığına ulu orta sövmesi, işte bu akılların kabul edemeyeceği bir şey, diyordu.

Hâlbuki Fikret, *Tarih-i Kadim*'i kendisi neşretmemişti ve bir dostundan başka kimseye de göstermemişti ve el altından dağılmasından son derece müteessir idi. Akif bana ithaf ettiği *Süleymaniye Kürsüsünde* serlevhalı vaazında, Fikret aleyhinde yazmış olduğu beyiti çıkarmak için çok çalıştım. En son bana dedi ki: "İstersen ismini kaldırayım da, bir dostuma diye yazayım!" Artık Fikret'in "*Molla Sırat*"ı ve Akif'in mukabelesi, hariçten müdahale edenlerin dedikoduları gibi hoş gitmeyen açık, kapalı bir takım manzum, mensur sözler birbirini takip etti ve aralarındaki münâferet de kalınlaştı gitti.

Akif'in Farzı Ayın ve Farzı Kifaye Yorumları

Tasavvufa verilen eşkâlin çok aleyhinde idi. İslâm'a, söylediği gibi görünmemeyi, gördüğü gibi söylememeyi öğreten, en fena telâkki edilecek bir şeyin orasına burasına kulp takarak iyi bir şeymiş gibi gösteren, şuurlarını bozan, irade keskinliklerini körleştiren bu batiniler felsefesidir" derdi. Hakikî tasavvufu bunlardan ayırırdı. Meselâ Gazali'nin kudreti önünde eğilir ve Mevlânâ'ya bayılırdı.

Hocalara da şiddetli hücumlarda bulunurdu. Bir gün bizde konuşurken söz hocalara intikal etti. Keskin hücumlara başladı. Bir çok yerde haklı idi. Müfrit noktalarını biraz tâdil etmek istedim. Münakaşa uzadı. En son bana dedi ki: "Hoca, *İhyâ-yı Ulûm*'un var mı?" "Var" dedim. Bir cildini istedi. Kudretli bir müdafaa silâhına sarılacağını anlamakta gecikmedim. İlim bahsini açtı, lâzım gelen yerlerini okudu. Dedi ki:

— Hayat-ı beşere ait ilimleri, meselâ tıp ilmini öğrenmek *farzı kifaye* mi?

— Evet, dedim.

— Bunun istinat ettiği ilimler de *farzı kifaye* olur mu?

— Evet.

— Cemiyet hayatına ait ilimler, fenler, meselâ en basiti, lüks olmayan mensucat imâlini öğrenmek ve dokumak *farzı kifaye* mi?

— Evet öyle olması lâzım. Gazali öyle söylüyor.

— Ya müdafaa vesâiti? Meselâ *balistik* ilmi ve bu ilmin istinat ettiği yüksek riyazî, fizik, kimya, makine ilimleri *farzî kifaye* mi?

— Evet.

— Senin mesleğin olan heyet ilmine, istinat ettiği ilimlerle beraber *farzî kifaye* demez misin?

— Evet derim.

— Ey, *farzî kifayenin* hükmü ise, ihtiyaç mevcut olduğu takdirde, *farziyetin* herkese şâmil olması değil mi?

— Öyle.

— Peki, din ilimlerinin zarurî olan hacet miktarından ilerisi, yâni din âlimi olmak da *farzî kifaye* değil mi?

— Evet öyle.

— Öyle ise, yüzlerce din âlimine karşı memleketin bir hekimi yok altında iken, din âlimi olmanın *farzî kifayeliği* kalmadığı, fakat bir tabip yetiştirmenin *farzî ayın* olduğu zamanlarda, niçin medrese farzın ifasına koşmamıştır?

Acaba ulemâ sınıfı bu gibi dinî emirlere kulak assalardı, başımıza bu hâller gelir miydi? Müslümanlık bu zaafa uğrar mıydı? Bu vaziyet maskaralık değil de nedir? Gazali'nin haykırmalarına niçin kulak verilmedi?

— Doğru dedim, sustum. Çünkü yerden göğe kadar haklı idi.

Akif müsbet ilimlere çok kıymet verirdi. Ve bu ilimlerdeki terakkiyi takip etmek isterdi. Bana her gelişinde ammevî yazılmış olan bir iki mecmuayı ister ve gözden geçirirdi. Kâinat hakkındaki yenilikleri benden istizah ederdi.

Fizik ve kimyaya ait olanları çok iyi anlardı. Son ziyaretlerimin birinde eski hatıralar üzerine konuşurken, rahatsızlığının sıhhat ve afiyetle neticelenmesini temenni ederek, yine o hatıraları yenileriz demiştim. İnşallah dedi ve gülümsedi. Fakat bu gülümseme bir zehr-i hand idi. Bana "zavallı Fatin ya hastalığımı bilmiyor, yahut benim yarım doktor olduğumu düşünmüyor da, beni teselliye kalkışıyor" der gibi geldi. Kendisi hastalığının ne mühlik olduğunu biliyordu. Ölüm karaltısının gittikçe kendisine yaklaştığını görüyordu. Yalnız dostlarının tesellisine karşı, onları acındırmak istemiyordu. Zannediyorum ki hastalığının çaresizliğini daha

Mısır'da anlamıştı. Birden bire kararlaştırarak vatanına dönmesi, kendisini ana toprağının kucağına atmak içindi. Rahimehullahü rahmeten vâsia.

Fatin Gökmen

Hamiş:

Vefatına tarih düşürdüğüm şu kıtayı da buraya ilâve ediyorum:

Mum gibi yandı ciğer, çünkü vatan türküsünü
Hep geçen kapkara günlerde terennüm etti.
Çıktı "Kırklar" bir ağızdan dediler tarihin:
İçimizden vatanın şairi Akif gitti.

ابونہ شریعی
 صبر بر ایچون سنه لکی (۲۵۰)
 آلی آلی (۱۳۰) غروبش
 نسخہ ۵ غروبش، سنه لکی
 ۵۲-۱-۱۵۲
 اوارہ تہ
 آفرودہ جہت اوتلی تاروشوندہ
 اختلازات
 آبیہ بدلی، پندر
 سکہ وفاق آلام المونیہ قبول
 اولنور، درج ایدلہ یازیلر
 احادہ اولوناز

استقلال مارشی

۱۳۳۰

اختلازات
 آدرس تبدیلیده آریجه یش
 غروبش کوندولیدر
 مکتوبلرک امضای و اختلازات
 اولی واپونہ صره یوسروسی
 بختری اولی لازمدر
 تہ لک اجنیه ایچون آونہ اولونلرک
 آدرسلرینک فرانسجهده یازلسی
 ترج اولنور
 یازده کوندولیدکی زملی، یه داتر
 اولدی و اختلازات یازلسی
 رجا اولنور

آیچون اهدکم سبیل الرشاد

صاحب و مدیر مسئول
 آفرادب

باش محرر
 محمد ماکف

واحد یهدی من پشاه الی صراط مستقیم

جلد ۱۸

۱۷ شباط ۱۳۳۷

پنجشنبه

۱۳۳۹

۹ جمادی الاخره

عدد ۴۱۸

استقلال مارشی

فرمان اوردومزہ

یاسدینک برلری د طوراق ! دیرہرک کیمہ ، طاق !
 دوشون آلتندہ ی بیکلرجه کفنسز یاتانی .
 سن شہید اوغلیدین ، اخیتمہ یازقدرد ، آتاک !
 ویرمہ ، دیاری آلسہ کدہ ، بوجنت وطن .
 کیم بوجنت وطنک اوغرینہ اولماز که فدا !
 شہدا فیشقیرہ حق طوراقی صدقہ ک ، شہدا !
 جانی ، جانانی ، بتون واریمی آلسین دہ خدا ،
 ایتمسین ک وطنمندن یی دنیادہ جدا .
 روحک سندن آلیی شودر آتقی املی :
 دیکسین معبدیک کوکسہ ناعزم الی !
 یوازاوار - که شہادتلی دینک تملی -
 ابدی ، یوردینک اوستندہ ہم ایکدملی .
 اوزمان وجہ ایلہ ییت سجده ایدر - وارسہ - طاشم ؟
 هرچریمہ مدن ، الہی ، بوشانوب قانی یاشم ،
 فیشقیر روح مجرد کی بردن نعشم !
 اوزمان یوکلهرک عرشہ ذکر ، بلکہ ، یاشم .
 دالغہ لانسن دہ شفققر کی ای شانلی هلال !
 اولسون آرتیق دوکون قانلریمک میسی حلال .
 ابدیا سکایوق ، عرفہ یوق شمعحلال :
 حقیدر ، حر یاشامش ، بار اتمک حریت !
 حقیدر ، حقہ طاپان ، ماتمک استقلال .
 محمد ماکف

قورقا ، غوغز یو شفققرده یوزن آل سنجاق !
 سوغه من یوردینک اوستندہ تونن اک صرک اوچاق .
 اویم ملتمک ییلدیزیدر ، پارلایه جق !
 اوچقدرد ، اویم ملتمکدر آتقی .
 جاما ، قرمان اولیم ، چهرہ کی ای تازی هلال !
 قهرمان عرفہ بر کول .. نہ یو شدت ، وجلال !
 سکا اولماز دوکون قانلریم صوکره حلال !
 حقیدر ، حقہ طاپان ، ماتمک استقلال .
 بن ازلدن بریدر حر یاشادم ، حر یاشارم .
 هانسی چیلغین بکا زنجیر اور مسجشم ؟ شاشارم !
 کوکره معش سل کی م : بندیمی چیکنر ، آشارم !
 یورتام طغری ، انکیئلرہ صیغام طاشارم .
 غریک آفاتی صارمشمه چلیک زرهلی دیوار !
 ہم ایمان طولو کوکسم کی سر حدم وار .
 اولوسون ، قورقا ! ناصیل یویله بر ایمانی یوغار ،
 « مدیت ! » ددینک تک دیشی قلش جانناوار ؟
 آرقداش ! یوردیمہ آلقاقری یاسدیرمہ صاقین !
 سیرایت کوکدہ کی ، طورسون یوچیا سزجه آقین .
 طوغه حقیدر سکا وعد ایتدیک کونلر سقک .
 کیم ییلر ، بلکہ یازین ، بلکہ یازیدن دہ یاقین .

İstiklal Marşı, ilk kez Sebilürreşat'ta yayınlanmıştı.

[Mehmet Rüyan soydan Arşivi]

MİLLÎ İSTİKLÂLİN, MİLLÎ İHTİLALİN, MİLLÎ İDEALİN ŞAİRİ

[Akın Karaoğuz'dan* Hasan Basri Çantay'a]

1937

O da sonsuzluğa karıştı. Bana, onun hayatından ilk umut kes-tiren haberi getiren üstadım İsmail Habip Sevük'tür. O da, ben de bu acı takdire bir türlü inanamıyorduk. Fakat bu bir hakikatti, hakikat oldu.

Akif Mısır'dan döndükten sonra, hele üstadım İsmail Ha-bip'ten bu acı haberi alınca, işlerim için İstanbul'a tez gitmeye can attım. İstanbul'a varır varmaz, onun ayrılmaz arkadaşı Eşref Edip'i bularak nerede bulunduğunu sordum; "Mısır Apartmanın-da" dedi. Koştum. İçim, bin bir helecanla çarpıyordu.

Salona girip, gösterilen, onun yattığı oda kapısına yaklaşırken heyecanım bütün alevleriyle benliğimi sardı. Kapıya ilk adımımı atarken, biraz ilerde onun bir yer yatağında bana doğru çevrilen zayıf başını -ve fakat bu başta, eski ateşle yanan gözlerini- görün-ce, kendimi bambaşka bir âlemin ışıyla sarılmış buldum.

Uzun yılların biriktirdiği coşkun bir hasret duygusuyla ellerini öptüm. Beni görür görmez tanıdı. Millî Mücadelenin unutulmaz hatıralarını andık, o büyük adamın büyük hafızası halâ bütün kud-retiyle yaşıyordu. Hafızasının yüksek varlığına bir kat daha hayran oldum. Yanında, *Hatıralar'*ını ithaf ettiği büyük

Şark musikisi üstadı Şerif Muhittin ile başka iki zat vardı, epey konuştu ve konuştuk. Bu arada şunu kaydedeyim ki Şerif Mu-

* Akın Karaoğuz, Mehmet Akif'in Kastamonu'da bulunduğu sırada kendisi ile tanıştığı bir gazeteci (1898-1892). O sıralarda aynı ilde, Millî Mücadele'nin ateşli savunucularından olan *Açıksöz* gazetesinde çalışmakta idi. *Açıksöz*'de Akif'in önemli bazı şiirleri yayınlanırdı. Dolayısıyla Akın Karaoğuz'daki Akif sevgi ve bağlılığının derinliği ortaya çıkıyor bu metinden. Akın Karaoğuz metninde lise yıllarından ve o sıralarda kalbine yerleşen Akif sevgisinden söz ediyor. Aynı yıllarda Kastamonu Lisesinde, Arif Nihat Asya ile Orhan Şaik Gökyay'ın da öğrenci olduklarını, Akif'le görüştiklerini kaydedelim. Nitekim aynı yıllarda İsmail Habip Sevük de, Kastamonu Lisesinde edebiyat hocası olarak vazife yapmakta idi.

hittin'i burada, büyük üstadın delaletiyle tanıdım. Üstadın ölmez eserlerinden sonuncusunu nâmına armağan ettiği bu Şark'ın tek musikî dahisi, gerçek genç, fakat çok büyük bir kudrettir. Bizim müzik inkılâbımızda sanatından çok istifade edebileceğimiz bir üstat! Nedense, dikkat ettim:

Gazetelerimiz bu genç ve büyük üstadın İstanbul'da bulunuşundan bile haberdar değiller. Üstadın ellerini öpüp ayrılacağım sırada, damadı Ömer Rıza Doğrul ve torunları geldiler. Onun, o anda duyduğu büyük sevincin heyecanı ile içim titreyerek veda ettim. İstanbul'dan döneceğim sırada, tekrar üstadımı ziyaret etmek için Mısır Apartmanına gittim. Fakat ne acı talihsizlik ki üstat Alemdağ'ına gitmek üzere hazırlanmış bulunuyordu. Otomobil aşağıda bekliyordu.

— Niçin biraz daha evvel gelmedin? diye üzüldü. Üstadı bu defa ayakta görünce çok sevinç duydum. İlk görüştüğüm zaman yatakta ve ıstıraplı belli bir halde idi. Şimdi ise vücudunun zayıf haline rağmen ayakta görmek, bana büyük bir teselli oldu. Fazla konuşmaya imkân yoktu. Çok derin bir teessür içinde ayrıldım. İşte son görüşmem bu oldu! Ona doyamadım, doya doya konuşamadım. Bu içimde sönmez ve acıklı bir ateştir.

Ölümünü duyduğum zaman, aylardan beri bekleye bekleye, damla damla zehrini içerek alıştığımız bu büyük acı karşısında adeta donup kaldım. Aradan bir hafta geçti. Eşref Edip ölümünün tafsilatını yazdı. Hele gençliğin gösterdiği coşkun alâka, millî hassasiyet karşısında, gözlerimi kaplayan don birdenbire çözüldü. Ağladım! O mektubu okurken, bütün varlığım gözyaşı halinde boşandı. "Ah, o günler!" diye haykırdım. O günler ki, millî mücâdelenin en kutsi hâtıralarını yaşadığımız ünlü günlerdir.

Onun *İstiklâl Marşı*'nı yazdığı ebedî günler gözlerimin önünde yeniden canlandı: Onun on, onbeş yıl önce; maddî tunç uzviyeti kadar çelikleşmiş, imantaşan maneviyatının tecessüm ettiği nur ve kudret dolu çehresi!..

Bütün o fırl fırl ve pırıl pırıl, hadekalarının derinliklerinde gizli güneşle yanan gözleri! Onun o daima gönüllere işleyen, ruhlara fazilet ve insaniyet ışığının kutsi akislerini resmeden ilâhlaşmış bakışları!

O, büyüklüğün ebedî bir timsali olan eşsiz varlığa, lisenin ilk sınıflarında talebe iken, bir vurgun gönülle karıştım. O günlerdeki Türkçe ve edebiyat dersinde, yalnız onun millî facialarımızı terennüm eden ve millete iman ve zafer yollarını gösteren şiirlerini okurdum, ezberlerdim. Hocam ve arkadaşlarım, hep onun millî iman ve heyecanının gaşiyleri ile hercümerç olurlardı.

Umumî harp bitti. Ve ben Zonguldak'a düştüm. İki arkadaşım ile beraber kurduğumuz Kastamonu'da *Açıksöz* gazetesinde, bir gün onun kutsal seslerini duydum. Sevincime ve övüncüme son yoktu. Bunu bir manzume ile gazeteye yazdım. Meğer bu yazım, büyük üstadı çok duygulandırmış! Bunu bir kaç ay sonra Ankara'ya gidip kamutayda onu ilk gördüğüm zaman, ilk sözlerinden anladım. Ondan sonra, o bana çok sevdiği bir evlat gibi muhabbet ibzal etti.

En çok emek vermek istediği, en çok beğeneceği bir eser olacağını söylediği *Haccetül Vedâ* şiirini yazınca, bana ithaf edeceğini söylüyordu. Bu onun yüksek sevgisinin, beni çok övündüren bir tezahürüdür. Hiç unutmam: Üstat Sakarya Zaferi'nden sonra, o kadar büyük bir sevinç heyecanı içinde idi ki!.. Bu büyük zaferi terennüm için bir şiir yazmaya başladı. Bunun adı *Sakarya Kahramanlarına* idi. İki mısraını yazdığını söylüyordu.

Görmek istediğimiz halde "bitirmeyince göstermek âdetim değildir" diyerek, bütün ısrarlarımıza rağmen bir türlü bu mısraları okutturamadık. Bu şiir ne oldu, bilmiyorum. Her halde, çok üstüne düştüğü *Haccetül Vedâ* ile *Sakarya Kahramanları'nın* bir kısmını yazmış olacağını sanıyorum. Fakat bunlar nerede? Büyük üstadı en çok üzen bir vaziyet de, Kur'an'ın türkçeye çevrilmesi için Mısır'da boş yere geçen dört senesi olmuştur. Üstat bu dört sene içinde "kendine böyle bir vazife verilmemiş olsaydı", *Millî Mücadele Destanı'nı* ve daha birçok millî mevzular üzerinde yeni eserler yazmış olacağını söylemişti; bundan dolayı çok acı duymuştum. Şunu da bir unutulmaz hâtıra olarak kaydedeyim ki, üstat *İstiklâl Marşı'nı* son kitabı olan *Gölgeler'e* niçin koymadığı sualine karşı: "artık o, milletin malı oldu." demiştir.

Akif büyüktü, çok büyüktü. Büyük şairdi, vatan ve millet şairiydi, en yüksek ve tam vasıflarıyla millî şairimizdi. İnsanî ahlâ-

kın ekmel bir enmüzeciydi. O kaya kadar yalçın vücut, nasıl oldu da birden bire çöküverdi? Onun engin ilim kudretine hayran olmamak kabil değildir. Fazilet dediğimiz süzölmüş insaniyet duygularının bütün cevherini o vicdanında taşıyordu.

O bütün ömrünce yurdu için ve yurdunun bin bir elem ve felâketleri için ağladı. Sağlığında vurgun olduğu büyük yurdunun, bütün şiirlerinde terennüm ettiği istiklâline ve yüksek şan ve şerefine kavuştuğunu görerek, bütün bir iman ve itminan içinde, güle güle ebediyetin kollarına kendini bıraktı.

O, hiç şüphe yok ki son bakışlarını, taptığı *Hilâl*'in nurdan kavsine gömerek, onun ağışında parlayan *yıldız* gibi ebediyet dünyasına aktı. Akif millî istiklâlin, millî ihtilâlin, millî idealin şairidir. Ne derlerse desinler, onun şiirlerinde terennüm ettiği iman, belki din lüğatiyle birdir. Fakat onun asıl ruhu ve damgası: millî iman, oluşundadır, o millî imanla millî vahdetin temelidir. Yeni Türkiye'yi ve Türk inkılâbını yaratan ise millî iman, millî vahdettir. O bunu yıllarca yüreklere Sûr gibi üfledi.

Safahat, baştan başa millî tarihtir. Millî mefkûremiz için bir ışık ve ateş kaynağıdır. Akif; maddî varlığıyla belki bu gün bir ölü... Fakat manevî varlığıyla, elinde ebediyetin meşalesini taşıyan ilâhî bir hüviyet halinde, gözlerimizin önünde bir bayrak gibi alevden gölgesini yayarak yükseliyor.

Akın Karaoğuz

AKİF MİSİR'A GİTMEDEN YİRMİ GÜN ÖNCE

[Ruhi Naci Sağdıç'tan* Hasan Basri Çantay'a]

1937

Onu, Mısır'a son gidişinden yirmi gün önce, Üsküdar'daki evinde ziyaret etmiştik. Kılavuzumuz meşhur şair Talat Bey merhum idi:

— Zât-ı faziletinize şübbân-ı şî'r ü edebden bir hürmetkârınızı getirdim.

Akif bu söze kulak asmamış gibi, telâşlı ve sevinçli:

— Buyurunuz efendim, buyurunuz üstat, diyerek Talat Bey'in koluna girdi, yarı sürükleyerek acele misafir odasına çekti.

Birkaç kelimelik hal, hatır sorulduktan sonra Talat Bey merhum, âdeti üzere Babıali şivesiyle komplimana başladı:

— Prens Paşa hazretlerine şeref-mülâki olsam, zat-ı faziletiniz gibi bir hüsn-ü karîn intihap buyurduklarından dolayı kendilerini tebrik edeceğim, doğrusu!

Akif göğsünden kopan sessiz ve dumanlı nefesini gevrek ve istiğnâsız bir kahkaha ile boğmaya çalıştı:

— Sen Paşayı ne diye tebrik edeceksin? Yağlı kuyruğa yapıştın diye asıl beni tebrik etmelisin üstat!

Sohbeti kesen kısa ve soğuk bir sükûtu yine Akif parçaladı:

— Beylerle tanışabilir miyim?

* Ruhi Naci Sağdıç (1896-1958) kaleme aldığı metni ile, Akif'in Mısır'a gitmeden yirmi gün önceki ruh halini tespit ediyor. Üzerinde çalışılan Akif biyografilerinin en temel metinlerinden biri budur. Fakat hep *Akifname* kaynak gösterildiği için, Ruhi Naci Sağdıç'ın bu büyük hizmeti gölgede bırakılmaktadır. Sanatçı ruhu çok yüksek, aşırı zeki ve kabına sığmayan bir kabiliyet olan Sağdıç, Akif'le buluştukları sırada Balıkesir'de *Çağlayan* adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştı.

Tabii, Hasan Basri Çantay da onunla beraber. (İlk sayısı, 20 ekim 1925). Dergide Orhan Şaik Gökyay, Arif Nihat Asya, Sabahattin Ali, Mustafa Seyyit Sütüven ve Fikret Adil'in yazı ve şiirleri yayınlanırdı. Onun medeni cesaret yüksekliğinin bir örneği de, dönemin Meclis Başkanı Kazım Paşa'ya Akif hakkında bir dilekçe ile başvurulabilmesidir.

Biz, daha şair Talat Bey'in evinde iken Akif'e bir sürpriz hazırlamıştık. Kayınpederim Mehmet Cavit ile Akif arasında gâibâne ve karşılıklı bir sevişme ve selamlaşma vardı. İlkin onu hiç anmayacaktık. Talat Bey merhum yaşına başına yakışan bir temkin ile:

— Beyefendi Mehmet Cavit Bey ve bu da onun damadı meâl-i mutâdları Ruhi Naci... der demez Akif, kaşlarını gererek:

—Vay!.. Pelit köylü Mehmet Cavit Bey ha? Yahu, ben size ve köyünüze âşıkım. Paşa'ya yakalanmasaydım, tövbe kapılanmasaydım, emelim köyünüzde tavattun etmekte. Benim artık ihtiyacım bir toprak ekmeğe! Onu bulduktan sonra Hakk'a şükür!.. Oh!.. Uzun bir sükûna muhtacım... Kafamı derip toplayabilmek için unutmaya, unutulmaya muhtacım!..

Şair Akif çok konuşkan bir adam değildi. Biz hep susuyor, onu dinlemek istiyorduk. O da tefrika romanı gibi ekleye ekleye söze devam mecburiyetinde kalıyordu.

Yaş sırasına göre iltifat nöbeti artık bana gelmiş olmalı ki, şimdi tebessümlerini bana çevirdi:

— Efendi oğlum, sizin için üstat Talat Bey şair demişti; Küçük bir parçanızı dinletir misiniz?

Ben bir gün önce yazdığım *Tesadüf* adlı bir şiirimi sundum. Yılık gibi yan gözle ve süratli bir bakışla süzüyor ve:

— Aferin, aruzu güzel kullanıyorsunuz, vezne hâkimsiniz. Mevzu aşk!..

Gençliğin mevsim-i harareti, diyordu. Ben biraz sarâhat, biraz tafsil istedim:

— İltifatınıza teşekkür, intikadınızı da rica ederim. Bu dileğim Akif'in pek hoşuna gitmedi, yavaş bir sesle:

— Ben dedi, hususî münakaşalardan içtinap ederim. Bence edebiyatın ortada muhtelif sınıfları ve o sınıfların tabîî mücadeleleri vardır. Hayat böyle!.. Kâinat böyle!..

Artık, başka sözden çekindiğini, susmaya kat'î olarak karar verdiğini anladım. Ona sevinçli bir haber müjdeledim:

— Hasan Basri Bey burada, İstanbul'da!.. Bendeniz onun nâmına arzı hürmete gelmiştim, dedim ve Basri Bey'in pusulasını verdim.

Bu eski ve sevgili dostunu duyunca, Akif'in o pehlivan gövdesi elektrikleniverdi, neşelendi. Kâğıdı okudu, bir daha okudu. Sesine ciddi bir ton verdi, Talat merhuma döndü:

— Üstat dedi; Basri'yi tanımazsınız sanırım. O, ne arkadaş canlısı bir efendidir? Şiir zevki tamam, ilim zevki tamam, her şeyi tamam... Onu altınla tartmak mümkün değil, elmasla belki. Lâkin o kadar büyük elmas dünyada var mı? (Kayınpederime dönerek) Sizinle gâibâne ahbablığımı da ben Basri'ye borçluyum.

Sohbete artık teklifsizlik, lâubalilik gelmişti. Şimdi senli benli konuşuyorduk. Ertesi gün için Basri Beyin misafir olduğu Karesi Otelinde buluşmayı kararlaştırdık.

Ertesi gün ve daha ertesi günler, Karesi Otelinin çayhanesinde buluştuk, koca şair Akif'le enli boylu konuştuk. Arkadaşlardan o sıralarda İstanbul'da bulunan şair Esat Âdil, Ödemişli şair Muhammer, *Nef'i-yi zaman* adıyla o vaktin meşhur hicviyecisi İzmirli Hâdî de bazen gelir ve musahabelerimizde bulunurdu.

Ben Akif'in seciyesini, seviyesini işte o samimi sohbetlerde hakkıyla öğrendim. Onun lekesiz imanına, temiz vicdanına, keskin irfanına ve hele o ateşli hafızasına hayran kaldım.

Akif Söylüyor Ben Yazıyorum

O zamanlar Balıkesir'de *Çağlayan* adında edebî bir mecmua çıkarıyorduk. Mecmuamız için Akif'ten sermaye elde etmek istiyordum, Basri Beyin tavassutunu rica ettim. Üstat şair Basri'yi kıramadı ve dileğimizi yerine getirdi. O zamana kadar basılıp neşredilmeyen eserlerini bana yazdırdı.

Hiç unutmam: Secde şiirini Akif ezber söylüyordu, ben yazıyordum. "Târımâr"ı "tâ ru mâr" şeklinde, yani o zamanın harfleri ile (vavlı) yazmıştım. Akif, hemen kalemimi tepesinden dürterek (vav) harfini karaladı. Ben, gittikçe derinleşip koyulaşan lâubaliliğimize mağrur olarak:

— Ali Kemal'in "*herc ü merc*" münakaşasını hatırlamaz mısınız? demek istemiştım.

O:

— Zihnimi hercü merc etme! Sen şimdi dediklerimi, dediğim gibi yaz! Diye bana çekişmişti. Akif'i gücendirdim sanarak bayağı içlenmiştim. Şiir bitince

Basri beyin:

— Üstat, siz vadiyi değiştiriyorsunuz sanırım, sualine derhal:

— "Hayır kardeşim hayır. Benim asıl vadim budur. Neşrettiklerim; cemiyet-i beşeriyeye hizmet için yazılmış manzumele-rimdir" cevabını verdikten sonra, elini ve dilini nazmın ahengine yatırmak için vaktiyle binlerce mısralar, beyitler yazdığını ve hatta baştan aşağı *Manzum Mektuplar* karaladığını hikâye etti. Üstat selis nazım ve ilâhî şiir hakkındaki kanaatlerini, haşmetli bir misâl ile te'yid için davrandı ve bana:

— Yaz bakayım, işte şiir böyle olur! diyerek, Muallim İbrahim Cudi'nin *Urûç* ve *Şuhûd* şiirlerini yine ezber söyleyip yazdırdı. Ve Meşrutiyet devrinde Maarif Nezaretindeki Lügat Komisyonu'nda İbrahim Cudi ile halef selef olduğunu ve komisyonda üstadı hakîm Ferit Beyle geçen fıkraları anlattı.

Akif'in Huzurunda Cumhuriyet Peşrevi

Yine bir gün Karesi otelinin çayhanesinde idik. Kapıda bir tanıdık sesi işittim, çıktım. Neyzen Tevfik'miş. Bana soruyordu "Ruhi, bizim Çakır Efe'yi* arıyorum, gördün mü?" Ben hayır, onu görmedim. İçerde pehlivan efe var" dedim ve yalpalayan Neyzen Tevfik'i koltuklayıp getirdim. Neyzen Akif'i görünce bir silkindi, kıymetli ney torbasını fırlattı. Koştu:

— Ah üstadım, sevimli üstadım, kıymetli üstadım!.. diye diye Akif'in dizlerine kapandı; ellerini öpüp çekildi, Kemâli edeple oturdu. Meğer Akif'in Neyzen'le ahbablığı pek eski ve pek köklü imiş; Neyzen'i görünce neşesi büsbütün cilâlandı, bana döndü:

— Bir nargile söyler misiniz evlât? dedi ve yüzüne hayretle bakan Basri Beye: "Ben tiryaki değilim, fakat Neyzen'in dumanlı keyfine iştirak etmek istedim" izahını ilâve etti.

* Balıkesir mebusu, Sındırgılı Ahmet Süreyya bey. Neyzen ona böyle bir isim koymuştu (HBC).

Neyzen parmakları arasında titreyen sigara kâğıdına bir "toz" döşedikten sonra, Akif'in nargilesine eğilip "Dur üstat, lüleye biraz Kâbe toprağı ekeyim de, tömbekinin kerahetini gidersin!" diye elini uzatmıştı. Akif bu latifeye gülerek, "Bizim kafaya dumanın sadesi bile çok geliyor. Üstü, biberlisine dayanamam" deyip, marpuşla Neyzen'in elini men etti.

Neyzen Tevfik, Akif'le görüşüp konuşmaya çok acıkmıştı. Ne söyleyeceğini âdeta şaşırırmıştı; Akif'e dönüyor:

— Üstadım, bu delikanlı şair-pareleri, senin kütle-i mıknaşısı-yen mi böyle yanına çekti?

Bize çevriliyor:

— O!.. Esat sen de burada mısın? Aferin, aferin!... İşte böyle olmalı. Genç şairler, meslek kudemâsına, şiir evliyâsına teabbüd etmeli! diyor ve başka mevzuya geçiyor:

— Siz beni biliyor musunuz? Ben işte şu koca pehlivanın karalama kâğıdıyım! Hani şu çöplüğe atılmış boklu bir müsvedde kâğıdıyım işte!...

Bu alaca sözlerle aradığı ciddî mevzuyu bulmuş gibi seviniyor:

— Ha üstat, hani ya senin şapka? Bak benim başım saye-i Cumhuriyetle pirâyedâr oldu. Saye-i felâket-vâye-i Şâhâne den kurtulduk.

Akif de aynı neşe ile mukabil latifeler yapıyor, yalçın başını işaret ediyor:

— Biz başı kabak ahâli-i kirâmdanız! Henüz sıramız gelmedi.

O zaman şapka yalnız memurlar için resmi serpuş ittihaz edilmiş, halka henüz teşmil edilmemişti. Akif, (dedikodu) sermayesi olmayı; nifaka yol açmayı istemiyordu, şu latifeyi ekledi:

— Umumu beklemeye hacet yok. Şapka için artık *icmâ-i ümet* var. Tabîî hep giyeceğiz.

Hakikaten ertesi gün Akif'i bir kasket almış gördük. Biz gelelim Neyzenle olan sohbe; Neyzen:

— Şu bizim Şefik'e^{*} söyle. Azcık beni dinlesin, adam olsun.

Akif:

* Neyzen Tevfik'in kardeşi Şefik Kolaylı. Bakteriyoloji-hane müdürüdür ve Akif'in sevgilisidir. (HBC)

— Zâtîâliniz gibi adam olabilmek her yiğidin harcı mı yavrum?

Neyzen:

Üstâd, hani yangın yerlerinde saz âlemleri yapardık. Sen de gelirdin.

Akif:

Öyle... Beni sözünle de, sazinla da dilşâd ettiğin zamanlar hiç unutulur mu?

Neyzen torpidonun dumanlarına gark olmuş, gitmişti. Uyku-
dan uyanır gibi toplandı:

— Üstat, dedi; sana bir *Cumhuriyet peşrevi* çalayım. Evvel-
den ona *Sultânîye* derlerdi. Malûm ya şimdi adı değişti... Salta-
nat mülga!..

Neyzen onu ve daha bir çok parçaları çaldı. Bir ibadet sükûn
ve zevkiyle dinliyorduk. Birden bire silkindi, "Durun dedi; Akif'i
terennüm edeceğim, onun ruhunu terennüm edeceğim". Şimdi
ruhlarımız berrak bir nağme ve ahenk şelalelerine tutuldu. Dur-
madan koşuyor, sekiyor, akıyorduk. Nihayet bir sükûn ummanına
gömlüldük, gittik... Akif ayılmaya başlayan bir sarhoş humarıyla,
teker teker şu kelimeleri sıraladı:

— Hamid'in kalemi, Neyzen'in kamışı.... Öteki sesi, beriki ne-
fesi ahenk yapıyor. Dünyaya Hamid'in eşi gelir mi? Hilkat Ney-
zen'i bir daha tekrar eder mi?

Yine bir gün aynı yerde idik. Pencereden gördüm, Hafız Sami
Şahin, Paşa Otel'i'nin pencerelerinden içerisini gözetleyip birini
arıyordu. Onunla o gün oralarda buluşacaktık. Çıkıp seslendim.
Hafız Sami, gelip köşede Akif'i görünce, gitti hürmetle Akif'in iki
elini birden öpmeye çalışıyordu. Akif kalktı, hem tevâzuunu gös-
teriyor hem latife ediyordu:

— Estağfurullah, estağfurullah efendim! Ben papas değilim,
öpüp takdis edecek şey senin şu mübarek ağzındır diyerek, Hafız
Sâmi'nin çenesini okşuyordu.

Mısır'a Gidişinden 20 Gün Önce

Akif'le o günlerde her akşam Üsküdar'a beraber dönüyorduk.
Yolda, vapurda selâmcılar ve ihtiramcılar önünden Akif sıkıla bü-
züle geçiyordu. Selâm alışverişi pek yakın dostlar arasında âdet

olan, o kalabalık sokaklarda rast gelen en bigâneelerin bile ekseriyete uyarak, derlenip toplanıp Akif'ten iltifat istemesi, onun herkes tarafından tanındığına ve pek sevildiğine alâmet idi.

Bununla beraber öyle candan ve temiz muhabbetlere, hürmetlere gark olan Akif, yine melâl ve merâret içinde kahroluyor gibiydi... Bu ihtimal, ihmalinden dolayı idi.

Akif'in ardından gizli gizli:

— O şapkadan kaçtı!

— Onun taassubu, teceddüt inkılâbını hazmedemedi!

— O, metâına müşteri bulmak için, bir İslâm pazarı aramaya gitti!

— O ecnebi diyarını öz vatana tercih edecek kadar hamiyetsizdir! diyen kara ağızlılar oldu. Fakat, bu çeşit iftirayı yapanların endamı ne yeni severlikte, ne vatanî hamiyette, ne de insanî seciyede Akif'le boy ölçüşebilecek kamet ve istikamete sahip değildi. Kendilerince fidan boylu geçinen o zavallıların,

Akif gibi levendleri hased etmesinden daha tabîî ne olabilir-di? Onlar için Akif peşin dememiş miydi:

"Sıkılmadan gezecekler geniş sokaklarda!"

Onlar hakkında Halil Nihat da iltifatını şöyle izhar etmişti:

"Akif'in kestiği tırnak bile olmaz birisi."

Hatta utanmadan, sıkılmadan kubbeli bir yalan uydurdular, Akif'in kara isteye dahil olduğunu kulaktan kulağa fısıldadılar.

Hiç aklımdan çıkmaz... Bugünün genç ve kıymetli şairlerinden hemşehrim Mustafa Seyyit o tarihlerde henüz çocuktı. Kendisiyle edebiyat dersleri müzakere ederdik. Altı cilt *Safahat'*ı su gibi ezberleyen ve Akif'i candan seven Mustafa'nın kulağına da, Akif aleyhine uydurulan propagandalar gitmiş, onun *Kara Listeye* konmasına ve Mısır'a sürgün edilmesine çok üzülmüş. Müteessir bana geldi, yaşına ve samimiyetine yakışan bir masumiyetle derdini döktü:

— Akif, hiç vatan haini olur mu? Ona bu töhmet konduysa ve töhmetinin cezası idam ise, ceza çekmekte vekâlet muteber

tutulursa, razıyım ben idam olunayım. Tek o vatandan, vatan da ondan uzak kalmasın.

Bir Yıl Sonra

Akif Mısır'a gittikten bir yıl sonra idi. İçinde dört mühim şahıs bulunan bir mecliste birleştik. Muhtelif mevzular üstünde bir hayli konuşulduktan sonra, benim edebiyat heveslisi olduğuma mürüvvetten söz şiir ve şairler bahsine çevrildi.

Mahzâ bana iltifat olsun diye lûtfen açılan bu musahabede, Akif aleyhine uydurulan kara ve serseri propagandaların meş'um tesirlerini sezer gibi oldum. Durabilir miydim?

Şiirleri, kitapları ve baştan başa lekesiz hayatı meydanda olan ve şahsî meziyetlerini yakından tanıdığım o masum Akif, âdeta şaibeli bir perde arkasında gözüküyordu.

Feverânım aşkın ve taşkın bir raddeye varmış olmalı ki, yanımdaki yüksek bir zâtın ayağıma gizlice basıp, yavaşça beni itidale davet etmesine alenen mukabele ederek:

— Deminden beri konuştuğunuz bahislere ben karıştım mı? Müsaade buyurunuz, bu mevzuyu bana bırakınız. Bu benim sanatımdır, kanaatlerimi döküp anlatayım demiş ve sözüme devam etmiştim.

O günlerde Hamid'e *Hizmet-i Vataniye tertibi*'nden tahsisât verilmişti. Galiba gönlümde Akif için de böyle bir sahâbet yapılması dileği uyanmıştı; Hamid diyordum; beynelmilel olmuş bir şiir dahîsidir. Ve şüphesiz onu yetiştiren millete medâr-ı iftihardır... Akif, Akif de memleketin her derdine ağlayan millî bir şairdir, niçin unutulsun? O gece gözüme uyku girmede. Önce Hamid'e bir mektup yazdım:

ŞAİR-İ ÂZAM HÂMİD'E*

Ey muhterem üstad,
 Yanlıştır emînim sana hâkîliği isnad;
 Bir hârîka, bir bârika, bir şahikası sen!
 Enzâr-ı temâşâ eremez arşa zeminden
 Ser-menzil-i cevvin, bize kaç mertebe yüksek!
 Dünyâda ne mümkün, o kadar yükselebilmek?
 Eb'âd-ı sema dar gelecek, olmasa hâil
 Eflâki tutan zıll-i mesâfat u merâhil.
 Perrân olacak bir kanadım olsa benim de
 Fikrinle semâvâta çıkardı bedenim de.
 Mademeki şehbâline râm oldu semalar
 Cevlânına gökler gibi yerler de musahhar!..
 Mademeki ardınca yürür mevkib-i gerdûn...
 Dünya gibi kalbim de senin peyrevin olsun!..

Yıllardan beri hâlâ muhatabına yollanması nasip olmayan bu hürmet-nâmeden sonra... Tuttum, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi General Kâzım'a, Akif hakkında uzun bir arzuhâl donattım. Generalin yanında evvelce, bir gün ağızdan yaptığım müdafaa-yı, arzuhalimde tekrar ederek kanaatlerimi Akif'in eserleriyle de perçinledim. Arzuhalim tahminimden fazla tesir yapmıştı. İltifatlı bir cevap aldım. Fakat istediğim, beklediğim şey yine olmamıştı.

Akif Mısır'da hâlâ bir nafaka mültecisi olarak kalmıştı. Şimdi gerek arzuhalim ve onun cevabı, Akif'e taallük eden hazin birer hatıra olarak elimde duruyor ve bana bir gönül tesellisi oluyor.

Bu iki hatıra, Akif'e taallûkundan dolayı bana teselli medâdır. Şunları Akif'in tabutunu başı üstünde taşıyan gençliğimize hediye ediyorum. İşte onlarla beraber ben de hayalen Akif'in mezarına geldim.** Şu mısralarımı inşâd ediyorum:

* Kendisine yollanması nasip olmayan bu mektubu ne yazık ki Hamid'in ölüm ihtifalinde, Edremit Halkevi'nde Şair-i âzamın tayf-ı ruhuna karşı bir hitabe olarak inşâd ettim. Şiirimin ne hazin bir tecellisi varmış (Ruhi Naci).

** Bu cümleden anlaşılan odur ki Ruhi Naci Sağdıç da, aynen Hasan Basri Çantay gibi Akif'in cenaze törenine katılamamış ve o acı içerisinde *Akif'in Baş Ucunda* şiirini kaleme almıştır. Çünkü o sırada her ikisi de Balıkesir'de bulunuyordu. Akif'in ölüm haberi onlara, ancak cenazenin defin günü ulaşabilmiş ve bu yüzden de cenazeye iştirak edememişlerdir.

AKİF'İN BAŞUCUNDA

Ey vatan annesi, ey Akif'e âğuş çeken!
Ey vatan şâirinin na'şına lâyük medfen!
İftihar et kabaran sinende Akif yatıyor
Bir avuç toprağa bin şî'r-i hamaset katıyor!
Şimdi ruhuyla uçarken sarılıp bayrağına
Şimdi bir gölge olup düştü temiz toprağına!
Şimdi öksüzlere, yoksullara candan ağlar,
Şimdi bîçârelerin derdine merhem bağlar,
Şimdi matem savurur gür sesi Balkan diyerek,
Şimdi ağlar o kızıl gözleri al kan diyerek.
Şimdi haykırmadadır "Sus!" diye, çan seslerine,
Şimdi âfâkı boğar coşkun ezan seslerine.
Şimdi küfrün kararan kalbine düşman kesilir,
Şimdi dînin açılan fecrine iman kesilir.
Şimdi çökmüş de mefâhir dolu tarihi yazar,
Şimdi süsler ebediyette Şehidân'a mezar.
Şimdi ilhamına bir arş-ı bedâyi kurarak
Döker imanını arzîlere sağınak sağınak.
Şimdi gökten yere ecrâm-ı ziyâdârı sağıar
Sanki Rabbin bir açık türbeye gufrânı yağıar!
Şimdi örter göğre bir nûr-u semâ pûş-i kefen,
Şimdi serper yere elvân-ı kuzâhtan medfen.
Yine kanmaz bu kadar süslü şehid makberine
Açtırır cenneti âlâyı o peygamberine.
Müsterih ol koca şair yatarak kabrinde,
Bu vatan toprağı hep milletin emrinde!...
Onun üstünde de imanlı sesin çınlayacak:
Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!

Ruhi Naci Sağıdıç

İKİ ER GELDİ DEDİ: BÂKİ HAYFI.. İTİKAF ETTİ FENA'DAN AKİF

[Abdülbaki Gölpınarlı'dan* Hasan Basri Çantay'a]

Merhum ile hususiyetim yoktur. Ancak hastalığında birkaç kere görüşebildim. Şişli'de sağlık yurduna, merhumu iyâdete gittiğim gün garip bir haleti ruhiye içinde idim. Hastane civarını, *İstiklâl Marşı* şairini, Çanakkale Savaşı'nın şiirini ibdâ eden Akif'i görmek için gelen ve nöbet bekleyen bir kalabalığın doldurduğunu görmek istiyor, böyle bir şeyin olamayacağını katıyetle bildiğim halde ümidin tecrübelerle galip gelmesini bekliyordum. Heyhat!.. Sessizlik içinde hastaneye girdim. Evvelce bir kere gördüğüm o müheyyel vücudun bîtabîsine bakarak eridim ve hastanenin çok muhterem ve mültefit başhekiminden, Akif'in ölümüne mahkûm olduğunu öğrenerek tek ü تنها çıktım. Sokakta gençler hummalı bir faaliyetle gülüşe oynaşa Taksim'e koşuyorlardı: Ya pek mühim bir maç, yahut garâmî bir filim seyretmeye!

Bu ilk ziyaretimden sonra gençlerin bir çoğuna, Akif'in hâlini ve mukadder neticeyi haber verdim. İkinci ziyaretimde bana beş genç arkadaş olmak istedi, üçü geldi. Vefatından sonra gösterilen alâkayı, okuduğum gazetelerden ve aldığım bir mektuptan öğrenince bu hâle hayret ettim. Zavallı şairin tebcil edilmesi için mutlaka ölmesi mi lâzımdı, ölümünden sonra acaba ebedinde

* Hasan Basri Çantay'la Abdülbaki Gölpınarlı (1900-1982) arasındaki ilişkiyi temellendirmekte güçlük çekiyoruz. Bu bağlantıyı kimin kurduğu önemli burada. Çok zayıf bile olsa, hatırimıza Arif Nihat, Orhan Şaik ve bir de Ruhi Naci Sağdıç ihtimalleri geliyor. Ama ne olursa olsun, 1925 ve 1937 yılları civarında Gölpınarlı'yı Akif'e çok yakın duygular içinde buluyoruz. O, Çantay'ın talebi üzerine hem bu metni, hem de Akif'in vefatı üzerine kaleme aldığı tarih kıtasını kendisine ulaştırıyor. Bir de tabii Akif'in *Secde*'sinden mülhem yüksek şiiri bulunuyor. Kaldı ki Gölpınarlı'nın gayreti bunlarla da sınırlı değil. Akif'i tanıyan bazı isimlerle de Çantay'ın bağlantılarını kurmaya çalışıyor. Yani Çantay'ın *Akifname* çalışması, Gölpınarlı'ya büyük bir heyecan vermiş benzemektedir.

mi kalacak? derken, aklıma "Unuturlar seni bîçare hemen ölmeyi gör" mısraı geldi, Allah cümlemize rahmet eylesin!

Arz ettiğim gibi Akif'le hususiyetim olmadığımdan şairliğini ve meslekini âsârından istidâl edenlerdendim. En bîtaraf hüküm de bu suretle verilen hüküm olsa gerektir. Bence Akif Cevrî, Nahîfî, Vecdî, Tıflî... gibi kendi duygularını terennüm eden ve devrinin tahassüslerini bize ancak bu suretle nakleden bir şair değildir. O bir heyet-i içtimaiyeyi bütün sefalet ve saadetiyle, isyan ve heyecanı, düşkünlük ve yüksekliğiyle, hüsrân ve ümitleriyle terennüm etmiştir. Fakat onun hitap ettiği içtimaî heyet, uyandırmaya çalıştığı *ümme-i merhume* yoktu. O ümmet çoktan dağılmış, bir kısmı esarete alışmış, zilleti hazmetmiş, bir kısmı da milletler hâline gelmiş veya gelmeye başlamıştı. Onun için şair, beyhude çarpınıp çarpınıyordu ve galiba o da bunu zaman zaman idrâk ediyordu. Çünkü Çanakkale'de tasvir ettiği mahşerde *ümme-i merhume* efradı da vardı ve İstanbul işgal edilince şairin:

Kimi yamyam, kimi Hindu, kimi bilmem ne belâ dediği bu çeşitli mahlûkları yakından gördük. Tevhit artık vicdanlardaydı ve tevhidi terennüm için ya maziye müracaat etmek yahut vicdanî bir murakabeye dalmak lâzımdı. Şair öyle yaptı ve daha ziyade şairleşti: *Mevlid* ve *Secde* gibi şiirleri vaazlarıyla mukayese edilemeyecek kadar yüksek ve derin birer bedîa-i sanattır.

Şu muhakkaktır ki Akif, milliyet devrinden evvel gelseydi büyük bir İslâm şairi olurdu. Fakat bu da muhakkaktır ki o, tahteshşuurunda büyük bir milliyet aşkı taşıyordu. Bu aşkın cûs u ve hurûş geldiği zamanlar, sahili imkâna *İstiklâl Marşı* ve *Çanakkale Şehidlerine* hitabesi gibi dürr-ü yetîmler yolladı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ;
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ.
Canı, cânânı, bütün varımı alsın da Hüdâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

diyen şair, şüphesiz büyük bir vatan sever, samimî bir milliyet-perverdir. Eğer tahteshşuurunda bu milliyet aşkını taşımasaydı, Kâbe'yi Mehmetçiğe taş olarak dikemez, hele ruhunun vahyini

duyup, ona kitabe olarak hâkk eyleyemezdi, nihayet Mehmetçiği Kâbe'ye gömerdi. Fakat bu milliyet aşkını, telkinleriyle başka bir şekilde göstermeye uğraşıyordu. İki mütezad duyguyu birleştirmeye çalışıyor, bazen biri galip geliyor, bazen öbürü tagallüp ediyordu. *Necid Çöllerinde*'si milliyet bakımından değil, fakat sanat bakımından Çanakkale şehidine hitabesi kadar yüksek ve derin bir şiir-i mükemmel ve lâhûtidir. Hülâsa, hissiyle yazarsa hakikaten şair olan Akif, nihayet vatan daüssılasıyla İstanbul'a geldi ve vatanından cüdâ olmadı.

Bence Akif'in iki şahsiyeti vardır:

1. Şiirini bir maksad-ı mahsûsa hâdim kılmak ister. Mantık ve muhakemesine uyar, realiteye fazla düşer, teferruata meyyal olur. Lisanı, hiç sevmediği

Fikret'in lisan-ı şiiridir: benim hiç sevmediğim, nesir gibi bir şey. Yalnız o bu dili daha tabiîleştirmiş, hele aruzun, türkçenin bünyesinde mevcut bir ahenk olduğunu bütün vuzuhuyla ispat etmiştir. Kalemnin ucuna gelen en küçük ve en âdi fikri bile feda etmez. İstanbul sokaklarının bozukluğunu anlatır, bu vesile ile zımnen belediyeyi ittiham eder. Meyhane âlemlerini, kahvehanelerin içtimâi bünyemizi tahrip etmekte bulunduğunu uzun uzun tasvir eder. Hatta yere tüküren adamın bastonuyla tükürüğüne mümaslar, katîler çizdiğine bile dikkat eder ve bunu bize de söyler, hem de başka türlü söylenmesine imkân olmadığından alelâde bir surette söyler. Fakat merhum Ahmet Râsim'le -Allah uzun ömürler versin- üstat Hüseyin Rahmi, bu işi daha mükemmel ve daha canlı yapmamışlar mıdır? Şu halde Akif'in bu yazılarına ne lüzum var?

Eğer Akif, yalnız bu çeşit yazılarıyla intikad edilirse bence bir şair değil, fakat harikulâde bir nâzımdan ibarettir.

2. Lâkin Akif, muhit-i hâricîden gözünü yumar, a'mâk-ı ruhuna gömülür, kendi dediği gibi ruhunun vahyini duymaya ve bize o vahyi duyurmaya başlarsa!..

İşte o vakit Akif olur ve o zaman, ekseriyetle Fikret'in lisanı nazmından da uzaklaşır. *Bülbül*, *İstiklâl Marşı*, *Necid Çöllerinde*, *Mevlid*, *Çanakkale Şehidine hitabesi* ve *Secde* gibi şiirleri bu ikinci daha doğrusu asıl şahsiyetinin ibdâ ettiği birer şehkâr-ı

belâgat, birer bedîa-i, sanattır. Duygusunu da, devrini de bize diğer nazımlarıyla değil, bu şiirleriyle duyurmuştur. Bu bakımdan Akif, çok büyük ve kudretli bir şairdir.

İşte Akif'i ben, böyle anlıyorum. Sözüme son verirken, merhumun vefatı üzerine karaladığım tarihi de kaydedeyim:

Gitti ol âşık-ı kudsî-i kerîm,
Kenz-i esrâr-ı Huda'ya vâkîf;
Müstakil şâir-i *İstiklâl*'in,
Nağmesi sanki sadâ-yı hatîf.
İki er geldi, dedi: Bâkî, hayf,
"İtikâf etti fenâdan Akif "

*Kastamonu Lisesi Edebiyat Öğretmeni
A. Bakî Gölpınarlı*

YÂR-I KADÎMİM OLAN MEHMET AKİF

[Suud Yavsi'den* Abdülbaki Gölpınarlı'ya]

1937

Muhterem oğlumuz,

Mektubunuzu büyük bir alâka ve derin bir hiss-i takdir ile okudum. Pek sevgili bir yâr-ı kadîmim olan Mehmet Akif hakkındaki düşüncelerimi sormuşsunuz.

Gerek aziz-i cânım olan muhterem hocanızın irşâdât-ı fazîlet-perverânelerine, gerek sizin aşk-ı hakikat yolunda gösterdiğiniz tehâlûk-ü maârif-mendâneye karşı, şu anda gayet vâsi şükran ve takdir hissiyle meşbûyum. Feyz ü irfanınızın tezâyüdü temeniyâtıma terdîfen melfûf yazıları gönderiyorum.

Remzi Efendi'nin tarih mısraı cidden bercestedir. Benim yazıma gelince: Mecmuama kaydettiğim tarihin baş tarafına kaydettiğim bu sözleri size göndermekte beis görmedim. Yoksa diğerleri varken benimkini okumak hiç de muvâfık görülemez.

Muhterem Abdülbâki kardeşimin ellerinden muhabbetle ve iştîyak-ı tâm ile öptüğümü tebliğe vesâtetinizi rica ve size de samim-i kalbimden mütevâlî muvaffakiyetler temenni ederim.

*Ebüssuud oğlu Suud Yavsi
Millet kütüphanesi memurlarından*

* Ebüssuud oğlu Yusuf Yavsi ile Çantay'ın ilgisini kuran kişi, Kastamonu Lisesi edebiyat muallimi Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Dolayısıyla mektubun başında yer alan, "Muhterem oğlumuz" hitabı Çantay'a değil, doğrudan A. Gölpınarlı'ya yöneliktir. "Muhterem hocamız" ifadesi ile kastedilen kişi ise Çantay'dır. Onun için bu mektubu Gölpınarlı'ya yazılmış olarak kabul ediyoruz.

Şeyhülislâm Ebüssuud efendinin soyundan gelen Yavasi (Yavsi) hakkında İbnülemin'in *Son Asır Türk Şairleri*'nde mufasssal malûmat bulunmaktadır. 1882 İstanbul doğumlu olan Yavsi, 1948 yılında gene İstanbul'da vefat etmiştir. Mütareke yıllarından itibaren işsiz kalan Yavsi, Babiali Caddesinde bir dükkân açarak, orada hat dersleri verirdi. Her türlü hat yazımında usta idi. 1930 yılında Millet Kütüphanesi'ne memur olarak atanabilmişti. Akif'le ilgili hatıralarını yazıp Gölpınarlı vasıtası ile Çantay'a ulaştırdığı sırada, aynı kütüphanede görev yapmakta idi.

AKİF EVİMİZİN DERDİ OLMUŞTU

[Romancı Mükerrerem Kâmil Su'dan* Hasan Basri Çantay'a]

Yazın Ankara'da bir eski dostla karşılaştık. Sokaklar sıcaktan tutuşmuş gibi idi. Bizi çalıştığı yere götürerek serin havaya kavuşturmakla pek büyük bir ikram yapmış oldu.

Şurdan burdan konuşuyorduk. Söz Akif'e geldi. Onun Sihat Yurdu'nda, yıllarca özlem çektiği memleketine dönerek derdine deva aramakta olduğunu gazetelerde okumuş, hele insana elle tutulan bir acı veren resmini yaşlı gözlerle seyretmiştik.

Arkadaşımız güzel şiir okur. Bize Akif'ten öyle mısralar sundu ki, dışarıdaki asfalt caddeleri olduğu gibi, insanı da eritecek kadar kuvvetli olan sıcaklığı ve nefis Ankara akşamlarını unutmuştuk. Oradan ayrılırken dudaklarımızda:

Çöz de artık yükümün kör düğüm olmuş bağıni,
Bana çok görme İlâhî, bir avuç toprağını!

mısraları ve gözlerimizde acı bir nem vardı, içim burkulmuştu. Nasıl burkulmasın ki koca şair Türk edebiyatına ölmez destanlar, Türk ulusuna yüksek bir erginlik sesi veren şiirle, his ve heyecanla ruhu tüten derin adam! Tanrısından bir avuç toprak istiyordu.

Hayat acılarını çok defa omuzlarımızda katlanılmaz bir yük gibi taşıdığımızı hisseder, ölsek deriz. Fakat acaba hangimiz bunu Akif kadar içi saran, alt üst eden bir incelikle isteyebildik. Yanıyorum Akif için!.. Yaşadıkça da ona karşı değersiz, küçücük ödevini yapamamış bir insan olduğum için yanacağım.

* Mükerrerem Kâmil Su (1906-1997) Balıkesirli olup, önemli romancılarımızdan biridir. Balıkesir'de Akif hatıraları arasında yetiştiği anlaşıyor. Onun bir özelliği de Demokrat Parti döneminde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde, Suut Kemal Yetkin ile birlikte Yayın Müdürlüğü yapmış olmasıdır.

Ankara dönüşü İstanbul'dan geçtiğim halde, niçin beş dakika olsun inlediği hasta yatağının ucuna gitmemiş, bir damla göz yaşına katılmış bir sağlık dileğinde bulunmamıştım. Ne yazık!..

Akif evimizin derdi olmuştu. Umutsuz demişlerdi. Her gazetenin açılışında bir kara haber bekliyorduk. Nihayet her fâni gibi o da söndü, gitti. Dilediği bir avuç toprak altında, dilediği sükûna kavuştu.

Akif Türk ulusu için ölmemiştir. O, bir gün vatan şehidine nasıl yürek titreten bir heyecanla: "Gömelim gel seni tarihe desem sığmazsın!" demişse...

Şimdi ben de ona: "Akif, seni edebiyat tarihine gömmedik. Çünkü yaşayan ölülerin yeri duymasını, acı çekmesini ve sevmesini bilen gönüllerdir" diyorum.

Akif aramızdan çekilip gitmiş olabilir. Fakat erginlik marşını göğsümüz kıvanç ve heyecanla kabarak dinler, söylerken... O, yaşayanlardan çok aramızda yaşıyor. Sesi nesilden nesile, ondan ölmez bir anı taşıyacak.

Ne mutlu Akif'e ve ne mutlu onun gibi bir şair yetiştiren Türk ulusuna!

Mükerrem Kâmil Su

O BÜTÜN VARLIĞIYLA BİR AKİF'TİR

[H. Hurşit Kangal'dan* Hasan Basri Çantay'a]

1937, Ankara

Ankara Hukuk Fakültesi talebesinden H. Hurşit Kangal'ın mektubundan:

Akif, "Tapılacak bir Allah olmasaydı güneşe tapardım" dermiş. Ben de "Tapılacak bir Hak olmasaydı, Akif'e tapardım" diyeceğim. Çünkü onu faziletin, insanlığın, karakterin, hamiyetin, vatanperverliğin süzölmüş bir örneği olarak görüyorum.

Yazılarınızın serlevhasında "*İstiklâl Marşı Şairi*" diyorsunuz. Ben müsaadenizle, bu serlevhaya ilişeceğim: Akif ne sadece *İstiklâl Marşı* şairidir, ne de yalnız *Safahat* şairidir. O, bütün varlığıyla bir Akif'tir. Biz ona şunun şairi, bunun nâzımı diyemeyiz. Onun hiç bir eserini diğerine tercih edemeyiz. O eserler kutsi birer varlıktır. Fakat müessiri olan Akif bir kuldur. Onu bir taraftan, bir cepheden göremeyiz. Meselâ ben üstadı şahsen şairliğinden ziyade, yüksek ahlâkından, yüksek faziletlerinden dolayı severim. O büyük varlığa, kendi ismi üstünde topladığı bütün sıfatları câmi olmak üzere, yalnız Akif derim.

Sizin de neşriyatınızda öyle demenizi istiyorum.

H. Hurşit Kangal

* Mehmet Akif'in vefatının ardından düşünce ve duygularını aktaran Hurşit Kangal, Ankara Hukuk Fakültesinden mezuniyetini müteakip Balıkesir'de avukatlık yapmış, bir ara Balıkesir Barosu başkanlığını yürütmüş ve 84 yaşında vefat etmiştir. Cenazesi Zağnos Paşa Camiinden kaldırılan Hurşit Kangal, aslen Türkistanlı bir aileye mensup olup, Demokrat Parti milletvekillerinden Sıtkı Yırcalı'nın en yakın arkadaşlarından biridir.

T. C.
İSTANBUL VİLİYETİ
EMNİYET DİREKTÖRLÜĞÜ
BİRİNCİ ŞUBE

ÖZ. Şair Mehmed Akif H.

KISIM

NO. m 291

m 323

Yüksek iç bakanlığa

D-5
5/1/1937

701

28/12/936 Gün ve Emniyet 35285 sayılı şifreye
ektir. m 33608

Mısır apartmanından otomobil ile Beyazıt camisine getirilen Şair Mehmed Akif'in cenazesi, namazı kıldıktan sonra el üstünde Edirnekapi mezarlığına götürülmüş ve orada Şehidlik karşısındaki kabrine defnolunmuştur. Cenaze merasimine Sayıavlardan Şemseddin, Fadıl Ahmed, Yahya Kemal, Profesör Muhiddin, Ölü General deli Fuad oğlu Esad Fuad, muhalif rmesadan ve tarassud edilenlerden Çolak Selâhaddin, tüccardan - Emin Vasfı, Kuleli Askerî lisesi Edebiyat Muallimi - Tahirülmevlevi, Şehremininde oturan Suudulmevlevi, Fuad Şemsi, gazeteci Feridun ve daha bir çok kimselerle Üniversite ve Askerî Tıbbiye talebeleri iştirâk etmiştir. Mezarlıkta alçı ile yüzünün kalıbı alınmış ve bazı kimseler şiirleri ve bestelediği istiklâl marşı münasebetile kendisinden sitayişle bahsetmişlerdir.

Bilgi olarak arzederim.

Istanbul valisi N.

8-1-37

Emniyet işleri umum müdürlüğüne

7. KAN.SAN. 1937

30-

Dahiliye Vekâleti
HUSUSİ KALEM

7. KAN.SAN. 1937

Tarih

No. 5110

Mehmet Akif'in cenaze törenine katılanların yer aldığı belge
[Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri]

Mehmet Akif, üniversite öğrencilerinin omuzlarında son yolcuğuna uğurlanırken.

[Mehmet Rüyan soydan Arşivi]

MEHMET AKİF'İN CENAZESİNE KİMLER KATILMIŞTI?

[İstanbul Valiliğinden İçişleri Bakanlığı]*

5 ocak 1937

28.12.936 Gün ve Emniyet 35285-33608 sayılı şifreye ektir:

Mısır Apartmanından otomobil ile Beyazıt Camiine getirilen şair Mehmet Akif'in cenazesi, namazı kılındıktan sonra el üstünde Edirnekapı Mezarlığına götürülmüş ve orada Şehitlik karşısındaki kabrine defnolunmuştur. Cenaze merasimine Sayıtlardan Şemsettin Günaltay, Fazıl Ahmet Aykaç, Yahya Kemal Beyatlı, Profesör Muhittin, ölü General Deli Fuat oğlu Esat Fuat, muhalif rüesadan ve tarassut edilenlerden Çolak Selâhattin, tüccardan Emin Vasfı, Kuleli Askerî lisesi Edebiyat Muallimi Tahirü'l Mevlevi, Şehremi-ninde oturan Suudul Mevlevi, Fuat Şemsi İnan, gazeteci Feridun Kandemir ve daha birçok kimselerle üniversite ve Askerî Tıbbiye talebeleri iştirak etmiştir. Mezarlıkta alçı ile yüzünün kalıbı alınmış ve bazı kimseler şiirleri ve bestelediği İstiklâl Marşı münasebeti ile kendisinden sitayişle bahsetmişlerdir. Bilgi olarak arz ederim.

İstanbul Valisi N.

* BCA, Fon nr: 121 10 0.0. Kutu nr. 2, dosya nr.:6
Selçuk Karakılıç, *Sürgün İntihal ve İntihar (Edebiyatımızın Siyasetle İmtihanı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 225-234

AKİF'İN ACISIYLA NE KADAR MAHZUNUM*

[Seyyid Abdülilah'tan Eşref Edip'e]

Kahire, 3 şubat 1937

Aziz Eşref Bey;

12 ocak 1937 tarihli mektubunuzu aldım. Şimdiye kadar size yazmakta kusurum var, fakat muhterem velinimet üstat Akif'in acısıyla ne kadar mahzun olduğumu izah edemem. Oradakilere ve ailene, sizlere ve Fuat Şemsi Bey ağabeyinize taziyete kalem yürümüyor, ziyamız büyüktür; burada her an hatıra ve hayaliyle meşgulüm ve pek mükedderim. Mısır Darulfünunu taziye telleri çektiler, yakında Darulfünun salonunda üstad-ı muhterem için bir toplantı yapılacaktır.

Sizin işinize gelince... Takip ve meşgul olmak benim için bir zevk ve vecibedir. Dün yine üstat Sübkî ile beraberdim. Mahkeme halen şu mecradadır: Mahkeme Şubat'ın 10'undaki celsede, evvelce takdim olunan evrakı tetkik edecektir; evrak-ı müsbeteye kanaat ve kifayet gördüğü takdirde şahitler talep etmesi memûl imiş. Şeyh Sübkî mahkemenin ve kuvve-i karîbe gelen istihsal olunacak hükmün lehte olacağını ve yakında kazanılacağını kuvvetle kanaat getiriyor ve ümit ediyor. 10 Şubat'taki celsenin cereyanını gününde yazarım. Şeyh Sübkî bu âna kadar verilen paralardan maada kendi ceplerinden 7-8 Mısır lirası sarfetmiş. Zavallı Şeyh Sübkî de bizim konsoloshaneden ve konsolos Kâzım'dan müşteki. Tasdik masrafı ve saire diye, hiçbir makbuza istinat etmeyerek 9 ilâ 10 Mısır lirası kadar adamdan paralar almış ve işi yapmak için de azami müşkilâtı göstermiş. Velhasıl bizim buradaki sefaret ve konsolosluk şimdi de benim ile uğraşıyorlar. Yapmadıkları tezvir

* Mektubun orijinali Mehmet Ruyan Bey'de mahfuz bulunmaktadır.

ve entrikalar kalmadı. Hemen Allah muinim olsun. Sen oradaki ahbablarına merciin nazar-ı dikkatini celp için çalış.

Ömer Rıza Bey'e selâm ve hürmetlerimi söyleyiniz. Sizden ayrıca rica ve temennilerim var:

Fuat Şemsi Beyefendi'ye birkaç mektup yazmış idim. Bu âna kadar bir cevaplarına nail olamadım. Hakkımda himaye-i biraderanelerini ve alakâlarını dilerim. Her halde bâki selam ve hürmetler eyler, afiyetini diler, emirlerini beklerim kardeşim.

Seyyid Abdülilah

VAHDET, İSTİKLÂL TERAKKİ!.. İŞTE AKİF'İN HAYKIRMALARI

[Ahmet Hamdi Aksekili'den* Hasan Basri Çantay'a]

22 ocak 1937

Kıymetli ve mütefekkir âlimlerimizden Ahmet Hamdi Aksekili bize bir mektup yolladı. Akif'in sevgililerinden olan bu zatın mektubunu kısmen veriyoruz.

Mektubunuzu ve Akif'i yazan gazeteleri bu gün aldım. Sevin-cimden gözlerim yaşardı. İşte dedim, garazdan, ivazdan, gıllü-ğıştan hâli bir yazı. Bu kalemin yazacağı Akif'ten her halde rûh-u Akif de razıdır.

Eve geldim, hemen gazeteleri okudum. Çocuklarım da dinlediler. Basri, yazıların kurumuş gözlerimi yine yaşarttı. Bir çok hatıralar canlandı, çocuklarım da, ben de ağlaştık. Samimi yazılar ne kadar da belli oluyor. Benim iki satır bile yazı yazmaya vaktim yoktu. Çünkü elimdeki işlerim o kadar çok ve yorucu ki!.. Omuzlarıma yüklediğim işi bitirmek için geceli gündüzlü çalışmaya mecbur oluyorum. Fakat beni iki şey birden bire harekete getirir, evvelden beri böyleyim. Talebeliğimde de böyle idi. Biri en doğru ve en yerinde olan şey, diğeri de yalan, haksızlık, garazkârâne ifadeler. Bunun birini mutlaka alkışlamalıyım, teşvik etmeliyim. Diğeriye karşı da alabildiğine hücum etmeliyim.

Bunu yapamazsam günlerce uykusuz kalırım, rahatsız olurum.

* Hasan Basri Çantay'ın mektubuna, memnuniyeti dolayısıyla aynı gün içinde cevap veren Aksekili (1887-1951) bu mektubunu yazdığı sırada, Diyanet İşleri Reisliği Heyet-i Müşavere azalığı görevinde bulunuyordu. O, üstadı Mehmet Akif'le ilgili fikir ve hatıraları bakımından hem Çantay'ı, hem Eşref Edip'i beslemekten geri durmamış, ömrünün sonuna kadar da *Sıratı Müstakim* çizgisinden ayrılmamış büyük bir âlimdir.

Yazılarınız O kadar Yerinde

Yazılarınızı o kadar yerinde, o kadar Akifâne gördüm ki “Allah senden razı olsun” dedim ve şu mektubu da hemen yazmaya başladım. Siz Akif’i olduğu gibi yazıyorsunuz. Yazılarınızı okudukça, Akif gözümlün önünde canlandı.

Yazdığınız gibi, Akif sevdiğini tam severdi, sevmediğini de öyle. Temiz kalpliliği yüzünden olacak ki kendisini sevmedikleri halde, yüzüne gülen mürailer de ölünceye kadar sevdiği muhakkaktır. Bunu acaba ben mi böyle anlıyorum diyordum. Siz de aynı noktaya temas ediyorsunuz?

Akif’in candan, yürekten ve bihakkın sevdiklerinden biri de sizdiniz. İsminiz geçtikçe “Ne temiz, ne temiz, eşi yoktur” derdi. Bunu kulaklarımla kaç defalar duydum. İşte, yazılarınızdaki mazhariyet de bundan ileri gelmiş olsa gerektir.

Akif’i ben de sizin tanıdığınız zamanlarda tanımıştım. *Muallekat, Lâmiyetü’l Arab, Lâmiyetü’l Acem* ve daha bir kaç Arapça kaside okutmuştu. Yazılarımızda hepimiz ondan ilham alırdık. Bunda hiç şüphe yok.

En canlı ve mühim noktaya temas etmişsiniz. Evet, Akif bütün manasıyla vatanperverdi, dindardı. Onu titreten bir şey varsa, vatanın parçalanması, millî birliğin bozulması, İslâm’ın ayak altında sürünmesi idi. Manzum ve mensur bütün yazılarında bunu görüyoruz. Vahdet, istiklâl, terakki. İşte hep haykırmaları bu idi.

Vaktiyle Mısır’dan firar eden merhum Cemâleddini Efganî ile birlikte Avrupa’da *Urvetü’l Vüska* isminde neşrettikleri mecmuada, ecnebi istilâsına karşı ateş püsküren, istibdad idaresini tel’in eden, şark ve İslâm âlemindeki atâlete “Müslümanlar arasında hurafelerle birlikte sokulmuş melun illet” diyen Mısır müftüsü merhum Muhammet Abduh Akif’in çok takdir ettiği eâzımdan idi. Kendisini taklitten tamamen kurtarmış olan Abduh merhum ile Akif’in ruhu o kadar itilâf etmiş, Abduh mu kendisini o derece cezbeylemişti ki istiklâl diye haykıran, istibdadı, ecnebi boyunduruğunu tel’in ve onlara taraftar olanları tekfir eden bütün makalelerini, İslam’ı müstekreh bir kılığa sokan âtıl müslümanlar ve âlim geçinen cahillerle müslümanlığın alâkası olmadığını izah eden kıymetli yazı ve eserlerini Akif tamamen okumuş, türkçeye çevirmişti.

Çünkü Mehmet Akif merhumun kendisi de aynı yüksek ruhu taşıyordu. Böyle ezelde birleşmiş, tanışmış olan ruhlardır ki bu dünyada tanışabilirler, sevişebilirler. Abduh merhum derecesinde değilse de, yine onun yolunu takip eden bazı âlimler vardı. Onları Akif de bilir, takdir ederdi, fakat sevmezdi. Çünkü onların ecnebilere birine taraftar olduğu kanaatinde idi. Ben onların ecnebi hâkimiyeti aleyhindeki yazılarından kendisine bahsettiğim vakit bile yine burnunu kıvrır, "vatansız, menfaat düşkünü" derdi.

Diyebilirim ki her halde Akif, Abduh merhumun zulüm ve ceberuta karşı *Urvetü'l Vüska* ile neşreylemiş olduğu o müthiş yazılardan, İslâm'ın ruhunu talim eden, İslamiyet'in sâfiyet-i ûlâsına ırcâi lüzumunu anlatan ve içtihat aleyhindeki mukallidlere karşı ateş püsküren eserlerinden, tefsirlerinden müteessir olmuş ve onlardan çok ilham almıştır. Ebediyetlere karışan her iki üstadın yazılarında insan aynı kuvveti, aynı yüksekliği görüyor.

O, belki dimağı daima istifle meşgul olduğundan az söylerdi. Mübahaseye girişmezdi. Fakat sözleri keskindi, etrafındakilere tam bir inan verirdi.

Balkan Harbi'nin son zamanlarındaydı. Her tarafta ecnebi mekteplerine karşı bir nefret uyanmıştı. Türk çocuklarını burarlardan kurtarmak çarelerini düşünüyorduk. Sekiz on kişi söyledi, söyledi, programlar, nizamnameler yapılmaya başlandı. O zamana kadar hep susan Akif dayanamadı, dedi ki: "Bunların hepsi boştur. Ecnebî mekteplere Türk çocuklarının gitmemesi için tek bir çare var. Aynı ayarda mekteplerle onların karşısına çıkmak. Bunu yapabildiğimiz gün ecnebî mekteplere bir Türk çocuğu gitmez. Eğer giderse o zaman onların ebeveynine çatmaya hakkımız olur. Yoksa kimseye söz söyleyemeyiz.

Herkes çocuğunu okutacaktır. Bütün mütâlealar durmuştu. Anladık ki zorbalıkla ilim müesseselerini kapatamayacağız.

Montrö Sözleşmesi ve Çanakkale Şehitleri

Boğazlar Mukavelesinin imza edildiği gecenin sabahı, erkeenden üstadı ziyarete gitmiştim. Fazla rahatsızdı. İçeri girerken çok oturmayınız demişlerdi.

Kapıyı açıp ayağımı atar atmaz o, acılarını hissettirmeyerek derhal gülümsedi ve ilk söz olmak üzere “Boğazlar muahedesi imzalandı mı?” diye sordu. Evet, cevabını verdim. Üstadın sevincinden gözleri yaşardı. “Oh, oh!.. Çok büyük muvaffakiyyet, çok büyük muvaffakiyyet” dedi. O, gözlerini dikerek derinlere dalıyor gibi bir vaziyet almıştı. Üstadın o sırada hatırası nelerle meşgul idi, bilmem. Fakat, ben derhal *Çanakkale şiiirini*, o ölmez âbideyi ve onu ilham eden büyük mârekeyi hatırladım. O gün gazeteler Çanakkale şiiirini yazmışlar.

Yanımda olmadığı için kendisine okuyamadım. Aman Yarabbi!.. Bu ne vatanperverlik, ne milliyet-perverlik! Acaba bu kaç binde bir adama nasib olabilir? Alelâde zamanlarda herkes vatanperver kesilebilir, her kes milliyet-perverdir. Fakat, Akif’in bulunduğu şerait ve vaziyet için de Boğazlar Muâhedesini düşünmek, o muvaffakiyetten dolayı kendi ıztıraplarını unutabilmek için ancak Akif ruhlu yaratılmış olmak lâzımdır.

Akif’in bütün makaleleri size büyük bir ilham kaynağı olabilir. Onları ihmal etmeyiniz. Çünkü o yazıları da kendisinin nasıl bir vatanperver, nasıl imanlı ve milliyet-perver bir adam olduğunu, istikbali nasıl gördüğünü, ruhundaki o yüce asâleti pek güzel isbat eder.

Akif’in sevdiklerinden biri de merhum Şevket idi. Üstat bir tefsirin tercemesini ona havale etmiş, *Sebil*’de bu yazıların bir kısmı intişar eylemişti. Zannederim Nâim, Akif, Şevket merhumlar hep bir arada çalışmışlardır. Akif’in ağzından işittim: “Türklerde Şevket gibi bir edip daha yoktur ” demişti. Hakikaten tercemelelerine bakılırsa öyle.

Perişan sözlerime artık nihayet vereceğim. Hürmetle ellerinizi sıkar, muvaffakiyetlerinizi dilerim.

Ahmet Hamdi Aksekili

HATAY'IN MARŞINI DA SEN YAZACAKTIN*

[Derviş Sükûti'den Yedigün'e]

9 mart 1937

Merhum Mehmet Akif iki sene evvel tebdili hava için Antakya'ya gelmişti. Ciğerinden muztarıptı. Ümitsizdi. Bir gün Asi Nehri boyunca gezerken, bir kaç genç onu teselliye çalışıyorduk. Bir aralık Antakya'yı nasıl bulduğunu sorduk.

Durdu, düşündü, kararan sulara, morlaşan dağlara, gölge-lenen ovalara baktı, baktı. "Çok güzel, yalnız havada, üzerime çöken bir ağırlık var" dedi ve sonra bize şu kıtayı okudu:

Virânelerin yascısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazanında şu cennet gibi yurdu!
Gül devrini görseydim onun, bülbülü olurdum;
Yâ Rab! Beni evvel getireydin ne olurdu?

Ne demek istediğini pek iyi anlamıştık, gözlerimiz dolmuştu. Bugün istiklâline kavuşan yurdumuzun hür havasına karşı, onun o zaman duyduğu tahassürleri şu birkaç beyit ile ifade etmek istedik:

Görmek bugünü sence de ne mutlu dilekti,
Dursandı ne var? Beklediğin gün gelecekti.
Gittin, bizi öksüz gibi âvâre bıraktın,
Kalsaydın Hatay Marşı'nı da sen yazacaktın!

* *Yedigün*, 31 mart 1937, c. 9, nr. 212, s. 374

Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 552

Derviş Sükûti müstearını kullanarak *Yedigün*'e bu önemli mektubu gönderen Akif dostlarından Ali İlmi Fani'dir. Ali İlmi Fani, Akif Hatay'a geldiği sırada (11 ağustos 1936), lisede felsefe öğretmenliği yapmakta idi. *Yedigün*, hatırat tarzı yazılmış bu mektubu şu cümlelerle okuyucularına sunmaktadır: "Hataylı okuyucularımızdan D. Sükûti imzasıyla bir mektup aldık. Bu okuyucumuz bize geçenlerde ölen büyük şair Mehmet Akif'e ait bir hatırasını anlatıyor. Mektubunu aşağıda aynen yayınlıyoruz."

YENİ ADAM'IN ANKETİ MÜNASEBETİYLE*

[Hasan Basri Çantay'dan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na]

1 mayıs 1937

Ciddi ve ilmi neşriyatıyla tanınmış olan mecmuanızda Mehmet Akif hakkında bir anket açmışsınız. Buna verilen cevapları sevinçle okuyoruz. Öyle tahmin ederim ki memleketin sayılı bütün ediplerini de müteakip nüshalarınızda okuyacağız.

Yeni Adam'ın sualleri, lehinde ve aleyhinde ve hakkında birçok yazılar yazılan bir şâirin tayin-i hüviyeti ve tasnifi noktasından hâizi ehemmiyettir. Onlara memleketin her yerinden cevaplar verilmelidir. İşte ben de, davetsiz düğüne gidenler gibi bu ankete iştirak ediyorum. Zaten cumhura ait olan bir mevzuaya davet de lâzım değil ya!..

1. Ben Akif'e *milli şâir değildir* demenin imkânını bulamıyorum. Çünkü onun bütün terennümâtı millî idi, milletin derûni sesleri idi. Hem "millî" ile "milliyetçi" başka başka olmak lâzımdır kanaatindeyim. Eğer "milliyetçi" demek, meselâ eski Türk Ocakları'nın bir şîâr, bir meslek, bir iş bölümü halinde takip ettikleri "*siyasî Türkçülük*" demekse, Akif o Türkçülüğün dışında kalmıştır, hatta ona aleyhtar olmuştur. Akif'in bu aleyhtarlığı Türk milletin harsını, ilerlemesini boğmak için değil, kendinin yaşadığı ve faal

* Hasan Basri Çantay, *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 583-586
İsmail Kara-Fulya İbanoğlu, *Sessiz Yaşadım*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 240-242

"Bu mektubu *Yeni Adam*'ın kıymetli müdür ve sahibi bay İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na takdim etmek üzere yazmıştım. Anket birdenbire kapandığı için yollayamadım. Simdi kitaba derç ediyorum." (H. Basri Çantay).

Bu mektubu Hasan Basri Çantay, *Yeni Adam* dergisinin "Şair Mehmet Akif İçin Memleketin Fikir ve Sanat Adamları Ne Diyorlar?" başlıklı anketi dolayısıyla, kanaatlerini derginin müdürü İsmail Hakkı Baltacıoğlu ile paylaşmak istediği için yazmıştı. Ancak anket kısa zamanda sona erince Çantay, mektubu gönderemedi. Sonradan söz konusu mektubunu *Akifname* adlı eserinde değerlendirek yayımlamıştır.

bir surette yazı yazdığı devirde zayıf vatani tefrikalardan ve parçalanmaktan siyanet etmek içindi, yurt severliğindendi. O devrin icâbât ve şerâitini göz önüne getirmezsek, vereceğimiz hükümlerde hata etmiş olabiliriz.

Eğer milliyetçi demek, "Türk'ü Türk olarak sevmek" demek ise, Akif şüphe yok, olanca temiz ve şümullü manasıyla bir milliyetçidir. Çünkü o, içinde yaşadığı milleti kadar hiç bir varlığın muhâbbetine, aşkına kendini veremedi, bağlayamadı.

Bunlarla beraber Akif, kanaat çevresini daha çok geniş tutmuştu. O çevre, merkezinde ve başında daima Türk milleti kalmak üzere, yüzlerce milyon Müslümanı ihatâsına almak istedi. Akif görüyordu ki dünyanın en acınacak insanları müslümanlardır. Onları hurafelerden, geriliklerden, esaretlerden, zilletlerden kurtarmaya çalıştı. Terakki ve istiklâl aşklarını ruhlarına zerk etmek istedi. Bütün müslümanları yek diğerine bağlayan *ana tel* İslâmiyetten ibaretti. Fakat o tel eski, samimi ve kuvvetli sesini vermiyordu, paslanmıştı! Bu pasları temizlemek kudsî bir vazife idi. Nihayet Cemaleddini Efgani'nin, Şeyh Muhammed Abdüh'un benliğini saran ve yakan hakimiyet-i İslâm, ittihad-ı İslâm ateşlerine, cihan-ı İslâm'da yalnız *Akif* ve Hindistanlı *İkbal* gibi mahdud şairlerle ancak bir iki hakiki âlim tevârüs etmişti. Onlar bütün Müslümanların behemehal hakimiyetlerine kavuşacağına ve dünyanın hatta ergeç müslüman olacağına, bundan başka çare bulunmadığına inanmışlardı.

Evet, ona tam bir *İslâm şâiri* diyebiliriz. Kuvvetli, imanlı, ateşli bir İslâm şâiri!.. Fakat, Türk daima başta kalmak şartıyla!.. Dört lisanı edebiyatıyla bilen Akif Türk olarak yazdı, Türk olarak düşündü, Türk olarak yaşadı ve nihayet Türk olarak öldü. Akif'in bir vakasını hatırlarım: İlk millî kaynaşma ve savaşlarda üstad Balıkesir'e gelmişti. Onun samimi arkadaşlarından biri Gönen'e teşkilât yapmaya gitmişti. Avdetinde o arkadaş dedi ki:

— (...) ler Türklere cefa ediyorlar, Millî teşkilâtı boğmaya çalışıyorlar.

Akif'in o zaman hiç düşünmeden, kükreyerek verdiği cevap şudur:

— Orada bir *Türk Ocağı* açınız, mücadele ediniz!

Akif'in beraberinde İstanbul'dan gelen bir zât, "Üstad sizi Türkçü görüyorum" demek istedi. Akif'in ağzından alev gibi şu kelimeler çıktı:

— Ya ne zannediyorsun? Türke hiç bir kavmin horoz olmasına tahammül edemem!

Bu vakıayı başkaca vesikalandırmak da mümkündür. Çünkü şahitler elyevm berhayattırlar.

2. Akif bir sınıf şairi değil, bir halk şairidir. Onun *ümmî* olması, aruz vezniyle yazması bu vasfına mani değildir. Kendinin içi de halktı, dışı da. Hem yapmacık değil, gerçekten halk!.. Bunda kimsenin şüphesi yoktur.

3. Akif Türk inkılâbının temel taşlarından. O, yalnız eserleriyle değil, bütün varlığı ile inkılâbın hizmetkârı oldu. Balıkesirde başlayan millî hareketlerde bile Akif'in bir rolü vardır: O, İstanbul'da *Darülhikme* azasındandı. Balıkesir'e koşup geldi. Halka müessir bir hitabe verdi, millî hareketleri teşci etti. O tunç hitabenin tanîni hâlâ Balıkesirlilerin kulaklarında çınlar.

İşte bu hitabeden dolayıdır ki, kendisi memuriyetinden azledildi. Sonra Akif Ankara'ya gitti, bugün *İnkılâb Müzesi* hâlinde muhafaza edilmekte olan tarîhî "*Büyük Millet Meclisi*" binasının içine girdi ve orada Burdur mebusu olarak çalıştı.

Onun millî davamızın esaslarını izah etmek üzere, Kastamonu'da verdiği büyük bir hitabe var ki şah eserdir. O hitabenin binlerce nüshası orduya ve yurda dağıtıldı. Akif Meclis namına ve Meclisin selâmlarını ulaştırmak üzere intihap olunan, general ve mebus Ali Fuat Paşa heyeti içinde cephelerimizi dolaştı.

Nihayet vatanda, millî *İstiklâl Marşı*'nı da o yazdı. O zamanın Maarif Vekili Bay Hamdullah Suphi tarafından Meclis kürsüsünde okunan bu marş mütemâdi alkışlar arasında kabul edildi. Eğer bütün sayılı şairlerimizin, diğer bir çok ediplerimizin ve muharrirlerimizin demeyeceğim, farz-ı kifâyesini** yalnız başına eda etmeye koşan Mehmet Akif de inkılâba hizmet etmemiş addo-

* Hâlbuki uhdelerine terettüp eden o yüksek vazife, farz-ı kifâyenin de hududundan taşmış, müstesna ve kudsî yegâne borç olmuştur. (HBC)

lunursa, o halde vatanda o hizmeti yapmış ikinci bir şairimiz var olduğunu iddiaya büsbütün ve bir zerre imkân yoktur.

4. Lisana, aruza hakimiyeti, şiirlerinin selâseti, şeffaflığı, samimiyeti, yekpare vahdeti. İtibariyle edebiyata hizmeti büyüktür. O sahalarda Akif'in bir eşini henüz edebiyat tarihimiz kaydetmemiştir. Akif Paşa ile başlayan teceddüt edebiyatımız, kanaatimce Mehmet Akif'le hitama ermiştir.

5. Akif Birinci Büyük Millet Meclisi'ndeki vazifesinin hitamından sonra İstanbul'a dönmüştü. Zavallı ıztırabât-ı maîşet içindeydi. Tek bir eve bile malik değildi. Hatta borçlanmıştı da! Kendisini çok seven Abbas Halim Paşa, her sene kışın birlikte onu Mısır'a götürmeye, yazın da İstanbul'a, Heybeli'ye getirmeye başladı. Bu azimet ve avdet bir kaç sene devam etti. En son gidişi de yine mutad kış hareketlerinden birine müsâdifti. Mısır hükümeti kendisini üniversitenin Türk edebiyatı müderrisliğine tayin etti ve o vazifede hastalığı iştidâd edinceye kadar kaldı. Bu gidişlerin başkaca sebebi yoktur. Biliyorsunuz ki üstadım, üniversiteler beynelmîl ilim müesseseleridir. Akif'in bir ecnebi ve müslüman memleketindeki müderrisliği kendisi için de, milletimiz için de bir şereftir. Bâhusus o Mısır'da da Türk milliyetine ve Türk edebiyatına hizmet etmiştir. Eğer Akif Türkiye'ye dargın olsaydı ki buna bir sebep yoktu, kanaatini gizlemez, yazardı. Sonra da "cennet vatani"na dönmezdi, Mısır'da ölür, orada gömülürdü. Akif'in hiç bir meziyeti olmasa (bile) kanaatini gizlememesi, dosdoğru söyleyen bir adam olması kâfidir. Berâeti zimmet dünyanın her yerinde asıldır. Maamafih lâyuhtîlik devri çoktan geçmiştir. Akif de bir beşerdir. İhtimâl o da bazı hatalara sapmıştır. Bütün insanların, fakat ondan fazla hatalara düştüğü gibi. Bu bahis uzundur. İzahı baş ağrıtır, neşveleri kaçırır. Ah, vatanda yekpare bir meslek ve samimiyetle ve tertemiz çalışan ikinci bir Mehmet Akif'imiz daha bulunsaydı! Buna çok muhtacız.

6. Akif'in bütün eserleri içtimaîdir. Onu diğer şairlerimizden ayırt eden bir vasıf da zaten budur.

7. Yukarıda da dediğim gibi, onun nazarında dünyanın en acınacak milletleri müslümanlardı. O, müslümanların âlâmıyla haşır ve neşir olmuştur. Eğer bu insanî bir şey ise, Akif'in eserlerinde

de "insanî tarafları" mebzûlen bulmak mümkündür. Sonra *Küfe*, *Seyfi Baba*, *Kör Neyzen*, Balkan facialarına ait eserleri!.. Doğrudan doğruya insanî olan eserlerdir. İslâmcılık, milliyet, insaniyet, inkılâb..bir şahısta nasıl birleşiyor? Bu tahlile değer bir mevzudur. Maamafih, bir "*küll-ü tam*" teşkil eden yedi cildlik *Safahat*'ı daha yakından tedkik edersek, bu hususta müttehid, mümtezic ve vâzih bir cevap alabiliriz.

Hürmetler.

Hasan Basri Çantay

AKİF'İ SEVMİYORUZ, DİNDAR OLDUĞU İÇİN DEĞİL*

[Nurullah Ataç'tan Ali Nihat Tarlan'a Açık Mektup]

1 mart 1939

Azizim,

Mehmet Akif ihtifalinde bulunamamış, sizin orada söylediğiniz sözleri dinleyememiştım. Hitabenizin kitap hâlinde neşredilmesine çok sevindim. Bilirsiniz ki şahsınıza muhabbetim olduğu gibi fikirlerinize, ilminize de hürmetim vardır. Mehmet Akif hakkında söylediğiniz sözlerin bana da o şairi anlatacağını, onun eserlerinden hoşlanmak için sebepler keşfettirebileceğini umuyordum. İtiraf edeyim ki bu ümidim boşa çıktı; fakat kitabınızı okurken bazı şeyler düşündüm, size onları bildirmek istiyorum.

Akif'in sanatından bahsederken, "Eserleri en ufak bir belagât ve fesahât hatasından âridir" diyorsunuz. Bu hüküm beni şaşırtıverdi. Akif'in manzumelerinde fesâhat ve belagât hataları vardır demiyorum; fakat bugün bir eseri fesahat ve belagat kaidelerine göre tenkit etmek kabil olmayacağını sanıyordum. O kaideleri o kadar kabul etmiyoruz ki artık hiçbir mektepte okutuldukları yok; onlar, bir tenkit mikyası olmak haysiyetini tamamıyla kaybettiler. O akşam üniversite konferans salonunda sizi dinleyenler arasında fesâhat ve belagâtın ne olduğunu bilen kaç kişi vardı? Bu sözünüze o kadar şaştım ki onda bir nevi gizli istihza duyar gibi oldum; bilmem yanılıyor muyum?

Safahat şairinin "itnab"a düşmesini mazur göstermek için de; "Akif kudretli değil, dehşetli bir nâzımdır... Yazdığı mısraları kolay kolay yazdığı için kolay kolay silmeye razı olamaz" diyorsunuz. Ne demek istediğinizi iyice anlayamadım; "kudretli nâzım", "deh-

* İnsan, 1 mart 1939, nr. I/10, s. 832-838

şetli nâzım" derken ne kastediyorsunuz? "Yazdığı mısraları kolay kolay yazmadığı için..." Yani Akif nazım söylemek için zorluk mu çekerd? Bütün eser bunun aksini ispat ediyor. *Mahalle Kahvesi* konuşmalarını aruza koyabilen şair, mevzun söz söylemekte elbette hiçbir zorluk çekmezdi. Zaten kendisi de "Manzum sayıklar gibi manzume sayıkladığını" itiraf etmiyor mu? Bütün arkadaşları onun istediği zaman manzum mektup, manzum istida yazabildiğim söylerler. O hâlde Akif mısralarını kolay kolay yazard; bunlardan hiçbirini feda edememesi ancak zevki olmamasından, kendi kendine karşı hiçbir tenkit fikri beslememesinden ileri gelir. Siz onun "itnab"a -düşmesini muhakkak mazur göstermek istemişsiniz ve sebebi kendiniz icat etmişsiniz. Yok, sözü olduğu gibi aruza koyamaz, vezin ve kafiye zaruretleri dolayısıyla uzatmaya mecbur olur demek istiyorsanız o başka... Öyle ise haklısınız; fakat o zaman da o eserlerin "en ufak bir belagat ve fesahat hatasından âri olduğunu" nasıl iddia edebilirsiniz? "Yazdığı mısraları kolay kolay yazmadığı için..." Âdeta titiz bir sanatkâr tarif ediyorsunuz; fakat Akif, titiz bir sanatkâr olmaktan en uzak şairdir.

"Herkes bilir ki Akif, aruzu Türkçeye mal etmiş bir sanatkârdır" diye devam ediyorsunuz. Hayır, azizim, ben bilmiyorum. Keman bir musiki aleti olduğu gibi aruz da bir şiir aletidir. Kemanı ağlatanlar, güldürenler, tellerinden muhtelif hayvanların bağırmasına, ağız dalaşına benzer sesler çıkaran insanlar vardır; fakat kimse bunu bir musiki hüneri saymaz. Akif'in aruzdaki kudreti yahut dehşeti de bundan ibarettir. Hayır, azizim, bunca asırdır aruz ile Türkçe harikulâde mısralar söylemiş şairleri unutup, onların yaptıklarını birer acemi işi sayıp, "Türkçeye aruzu Akif mal etmiştir" diyemem. İmâlesi, zihafı yok mu? Evet, yok; ama isteseler Divan şairlerimiz de bu hüneri gösterebilirlerdi, dilimize aruzu onlar mal etmiştir. "Herkes bilir ki..." Yoksa yine sadece istihza etmek, pek tetkik edilmeksizin ortaya atılmış bir hükme gülümseyerek uyuvermek mi istediniz?

Yine diyorsunuz ki, "Mesela... *Mahalle Kahvesi* tasvirinde, mahalle kahvelerinde geçen muhâvereleri en tabîî şekillerinde pürüzsüz bir nazma almaya muvaffak olmuştur." Bilmem bu da pek doğru mu? Bir parçayı beraber okuyalım:

- Cihâr ü yek mi o taş?
- Hiç sıkılma öldü düşeş!
- Elimde yok mu diyor? Çek babam!
- Aman şeşbeş!
- Hemen de buldu be! Gelsin hesaplayıp durma!
- Bi parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!
- Dübeşle bağıyorum.
- Yağma yok!
- Elindeki ne?
- Se-yek.
- Aman durun öyleyse: Penc ü yek domine!

Biraz dikkatle okuyun, böyle bir domino partisi olmayacağını görürsünüz. Mademki yerden şeşbeş çekiliyor, demek ki düşeş ölmüştür. "Gelsin, hesaplayıp durma" sözleri, ancak "Hemen de buldu be" diye başlayan mısraı tamamlamak, ondan sonraki mısra da sırf kafiye için söylenilmiş, manası yok... Yani Akif, *Mahalle Kahvesi*'nde domino oynanırken söylenen bazı sözleri, birbirleri ile alakası olup olmadığını düşünmeden yan yana gösterip yazmış; hakikatte öyle muhavere geçip geçmeyeceğini düşünmemiş. Biliyorum ki böyle tenkit olmaz; bu suiniyet göstermektir, şair sadece mahalle kahvesinin havasını hissettirmek istemiş. İyi ama o muhavereler tam altı sahife tutuyor; belli ki onları yazarken Akif bir nevi zevk duymuş, onları aruza koyabildiğine pek sevinmiş. O hâlde hileye başvurmasaydı, bir domino partisini hakikatte geçebilecek bir surette tasvir etseydi, bunlar üç beş mısradan ibaret kalsaydı, bize havayı hissettirmeye kâfi gelirdi. Uzunca hiçbir kıymeti kalmaz; gayet tabîi olmak şartıyla belki bir hüner, sanat ve şiir dışında bir hüner sayılabilir. Biz böyle suiniyetli tenkitlere girişmeyelim; fakat siz de *Mahalle Kahvelerinde* geçen muhavereleri en tabîi şekillerinde pürüzsüz bir nazma almaya muvaffak olmuştur" demeyin, o nazmın tıktıştırma sözlerle dolu olduğunu inkâr etmeyin.

Kitabınızı okumakta devam ediyorum. İstiklâl Marşı'nı edebiyatımızın şaheserlerinden biri diye zikrediyorsunuz. Zevk meselesi, karışmam. Fakat Akif'in, o manzume için aldığı mükâfatı

Hilâl-i Ahmer'e bırakmış olmasından bahsederken, "Demek o sanatını her şeyden yüksek tutmuş, onu istismar etmeye tenezzül etmemiştir. Samimi feryadını paraya tahvil edemezdi" diyorsunuz. Bu, Akif'i çok aşan bir meseledir. Sanatları ile geçinen, para mükâfatını kabul eden, eserleri ile geçinen insanlar sanatlarını her şeyden üstün tutmuyorlar mı? Siz sözlerinizle sadece Akif'i methetmiş olmuyorsunuz, bütün dünyanın câize kabul etmiş, kitaplarının getirdiği para ile geçinmiş şairlerine ağır bir hakarete bulunmuş oluyorsunuz. "Akif, kendisi ihtiyaç içinde iken parasının bir kısmını bir hayır müessesine bırakmıştır. Bunun için kendisini taziz ile analım" deyin, ben de sizinle beraberim. Fakat "Samimi feryadını paraya tahvil edemezdi" dediğiniz zaman sizinle beraber olamam; çünkü mesele tamamıyla değişir.

Bu kadarla da kalmıyorsunuz, "Akif... Türkçülük davasını istismar etmeye tenezzül etmemiştir. Millî şair ünvanını istismar etmeye tenezzül etmemiştir" diye devam ediyorsunuz. Bunların ne kadar ağır sözler olduğunu, ne kadar ağır ithamlarla dolu olduğunu elbette düşündünüz. Hemen hemen bütün Türkçülerin samimiyetinden şüphe ediyorsunuz. İyi ama sizin Akif'iniz de İslamcılık davasını istismar etmiştir, dinî şair ünvanını istismar etmiştir. Tarihi unutmamıza hacet yok: Akif'in *Safahat*'ını, bilhassa Türkçülük aleyhindeki şiirlerini yazdığı zaman Osmanlı padişahının halife olduğu devirdi; Türkçülük resmî tasvibe mazhar olmuş bir cereyan değildi. O zaman Türkçülük davası istismar edilmiyordu. Müsaadenizle söyleyeyim, o davayı fedakârlıkla müdafaa etmiş, Akif'in ve Akif gibilerin türlü hücumlarına rağmen kazandırmış olan insanlardan böyle hakaretle bahsetmeye pek hakkımız yoktur. Ben de bugün Türk Ocağı'nın anladığı manada Türkçü değilim; mensup olduğum milleti severim, ona hizmette çalışırım, milletime inanırım, onun bütün milletler içinde, bütün milletlerle beraber bahtiyar olmasını isterim:

Düşmanın ülkesi viran olacak,
Türkiye büyüüp Turan olacak

sözüne hiçbir zaman iştirak etmedim. Bizlik de benlik kadar, belki ondan fazla fenama giden bir ruh haletidir. Fakat Türkçülerin inkılabımızı hazırlamak hususundaki, bizde millî şuurla beraber medeniyet yolunda ilerlemek azmini uyandırmak hususundaki hizmetlerini unutamayız; onları ancak tebci ile anmaya mecburuz.

Bir yerde de diyorsunuz ki, "Mütemadiyen ben insanım, ben insanım diye bağırın adam, insanlığından şüphesi olan veya etrafındakilerin şüphe içinde bulunduklarını zanneden adamdır." Bu sözlerle kimi, kimleri kastettiğinizi anlayamadım. Acaba Tefvik Fikret'e mi bir dokunmak istediniz? Bilmiyorum; belki de sadece kitabınıza büyük harflerle yazdırttığınız ateşin sözlere bir mukaddime hazırlamak istediniz. "İnsaniyetin mukaddes mefhumlarını alıp onları bir bezirgân gibi pazar pazar dolaştıranlardan nefret ediyor" ve "İnsaniyetin mukaddes mefhumlarını mukaddes bir emanet gibi hayatı pahasına koruyanları... tebci, takdis, belki de telih ediyor"muşsunuz. İyi ama azizim, bu sözlerin Mehmet Akif'le ne alâkası var. Akif, mukaddes mefhumları mukaddes bir emanet gibi taşımış, onları hayatı pahasına mı korumuştur? Kendisini tanımadım ve şahsî ahlâkını bilmiyorum; çok temiz adamdı diyorlar, inanırım. Fakat umumî hayata ait ahlakı pek fazla methediliyor. Millî Mücadele'den sonraki inkılâp hareketlerinden hoşlanmadığı için, kendi itikatlarına uygun kanunlarla idare edilen bir memlekete gitmesi ve orada oldukça rahat bir hayat geçirmesi, itiraf edin ki bir kahramanlık sayılamaz. Onu tayib etmiyorum, böyle hareket etmiş olmasını kusur saymıyorum; fakat onu bir kahraman diye kabul etmemiz de istenilmesin.

Akif'in ahlâkı... Bizde her muhalefeti bir kahramanlık, her muvafakati de bir dalkavukluk, ahlâksızlık diye karşılayan bir zihniyet var. O kadar ki biraz muhalefet göstermiş olanlar kendilerinde bir yalçınlık tevehhüm ediveriyorlar. Bu zihniyetle mücadele etmek lazımdır. Hükümetin icraatını tasvip eden, beğendiğini söyleyen her adamın samimi olması icap etmez; bunu muhakkak menfaat endişesi ile yapıyor diyemeyiz. Akif'in muhalefet ettiği inkılâp hareketlerini bizler, bir çıkarımız olduğu için değil, gerçekten beğendiğimiz, gerçekten istediğimiz için alkışladık. İnkılâp hükümetini, bizim sevdiğimiz fikirleri tatbik ettiği için sevdik.

Muvafakat gibi muhalefetin de sırf şahsî veya zümrevî menfaatler endişesinden doğması kabildir. Hem itiraf edelim ki bizde muhalefet, çoğu zaman efkâr-ı umumiyeye dalkavukluktan doğmuştur. Akif, muhalif değildi; memleketin geri kalmış, muhafazakâr, mutaassıp dindar tabakasına muvafakat ediyordu. Doğrusunu isterseniz bizde asıl hükümet, inkılâp hükümeti kahramanca muhalefet etti. İnkılâplar daima, mukaddes bildiğimiz mefhumları, fikirleri, hayatı pahasına da korumayı göze alan küçük bir zümrenin eseridir. İnkılâp, esas itibarıyla bir muhalefet bir non-conformisme hareketidir.

Hükümete muvafakat eden, hükümetin yaptıklarını alkışlayan her insanın ahlâkları olduğunu iddia etmiyorum; onlar arasında sadece menfaatlerini düşünen ve her hükümeti alkışlamaya hazır insanlar bulunduğunu biliyoruz. Fakat muhalefetin de ancak kahramanlıktan, feragatten gelebileceği itikadı ile mücadele etmeliyiz. Çünkü ortaya pek fazla yayılmış olan bu itikat, hükümeti samimiyetle, iman ile alkışlayabilecek olanları, alkışlamak isteyenleri de çekindiriyor.

Kitabınızı okumaya devam ediyorum. Akif'in dindarlığından, dini nasıl anlayışından ve niçin sevdiğinden bahsettikten sonra diyorsunuz ki, "Akif'e mürteci diyenlere yine onun şiiriyle cevap vermek isterim:

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem...
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım...
— Boğamazsın ki!
— Hiç olmazsa yanımdan koğarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Doğduğumdan beridir âşıkım istiklâl,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle,
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki; fakat çekmeye gelmez boyunum.
Kanayan bir yara gördüm mü, yanar tâ ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
"Adam aldırma da geç git!" diyemem, aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım.

Zâlimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

Azizim, bu ahlak mürteçide de bulunur, inkılâpçıda da bulunur, muhafazakârda da... Bunun irtica ile falan alakası yok. Akif, düşüncesini bilmeyen bir adam olduğu için, kendisine mürteci diyenlere bu gibi sözlerle cevap verebilir, bunların bir cevap teşkil edeceğini sanırdı. Siz nasıl onunla beraber bu cevabı veriyorsunuz? Akif'e mürteci diyenler oldu ise hiç kimse ona, "Sen ecdadına sövdürsün, zalimi alkışlayıp mazluma eziyet edersin, kalbinde merhamet yoktur" demedi ki... Akif'e din ile devlet işlerinin ayrılmasını istemediği için, kadının açılmasını istemediği için, cemiyetin dinî esaslara merbut kalmasını istediği için mürteci yahut muhafazakâr diyenler oldu. Sizin zikrettiğiniz şiir bunlara bir cevap olur mu? *Asım*'ı tekrar okuyalım, bütün *Safahat*'ı tekrar okuyalım; Akif'in söylediklerini, müsamaha gösterip de fikir saymak kabil olursa, o fikirlerin muhafazakâr fikirleri olduğunu teslim mecburuz.

Sonra Akif'in şiirini sevmeyenlere geçiyor ve bunları dört zümreye ayırıyorsunuz: Birinci zümre Akif'in eserini okumamış oldukları hâlde beğenmeyenler, "Bunlar cahildir. Cevaba değmez" diyorsunuz. Bu hususta ben de sizinle beraberim; yalnız siz de kabul edin ki Akif'i sevenler arasında da onun eserini okumamış, "ancak kulaktan dolma" hükümlerle ona hayranlık gösterenler var. Şurasını da söyleyeyim ki böyleleri, sevenler arasında, sevmeyenler arasında bulunduğundan daha çok.

İkinci zümre "onun şairliğine kalben inandıkları hâlde ya rekabet veya kim bilir ne sebeple şair olmadığını ileri sürenlerdir" diyorsunuz. "Rekabet" sebebi üzerinde duracak değilim. Bir şairin diğer bir şairi beğenmesinde rekabetin hissesi olabilir; insanoğlu zayıftır, şahsî ihtiraslardan kurtulmaz. Fakat "... veya kim bilir ne sebeple" sözleri üzerinde duracağım. Siz Akif'in şiirlerini sevdikleri hâlde, onun inkılâp hükümetine muhalefetini bildikleri için hayranlıklarını gizleyenlerden bahsetmek istiyorsunuz. Haklısınız, böyle kimseler de var. Hem de iki türlü var. Bir kısmı sadece dalkavuk oldukları için, hayranlıklarını itiraf ederlerse kendilerine bir zarar gelmesinden korktukları için söylemiyorlar. Onlarla

meşgul olmaya hakikaten değmez. Fakat ikinci zümreye ithal ettiğiniz kimselerin bir kısmı da içtimaî, siyasî, kanaatlerini bedî zevklerinin fevkinde tuttukları için hayranlıklarını söylemiyorlar. Bunlar tamamıyla samimidir; hayranlıklarını söyleyecek olurlarsa kendilerine değil, davalarına zarar gelmesinden korkarlar. Nasıl ki Akif'in sanatından hiç hoşlanmadıkları hâlde, gerçekten müslüman oldukları için onu müdafaa edenler de var. Bunların fikri beni alâkadar etmez, ama hürmete şayandır. Yalnız size başka bir şey sorayım: Akif'in şiirlerini gerçekten beğenmeyenler arasında da, meslek tesanüdü saikasıyla veya kim bilir ne sebeple onu beğenenler yok mu? Pekâlâ, biliyorum ki Akif'in şiirini hiç beğenmedikleri hâlde, onun hatırasına gençlerin gösterdikleri asabî hürmet karşısında susanlar, hatta tamamıyla uydurma bir hayranlık gösterenler de var. Gençleri kızdırmayı bir türlü gözlerine alamıyorlar.

"Üçüncü zümre, müşahhasan mücerrede geçmeyenler, yani cemiyet ve din aşkını bir heyecan ve şiir membaı olarak kabul edemeyenlerdi." "Dördüncü zümre vâzih, realist sanata kıymet vermeyen sanatkârlardır" diyorsunuz. Çok düşündüm, kendimi bu dört zümreden hiçbirine ithal edemedim. Akif'i okudum, yedi kitabı da baştan aşağı kadar, sebep olduğu baş ağrısına rağmen okudum. O hâlde onu okumadan beğenmeyen "cahiller" zümresinden değilim. Hayranlıklarını rekabet veya kim bilir ne sebeple gizleyenlerden de değilim, şair değilim ki rekabetten bahsedilsin. Hayranlıklarımı şu veya bu sebeple gizlemek âdetinde olmadığımı da bilirsiniz; cemiyet ve din aşkının bir heyecan menbaı olabileceğini kabul ederim, sevdiğim şairler arasında dinden bahsedenler de, cemiyetten bahsedenler de vardır. Şiirin karanlığını sevdiğim gibi vazihından da, realistinden de hoşlanırım. Bunlara rağmen Akif'in şiirini sevmiyorum. O hâlde lütfen bir beşinci zümrenin mevcudiyetini de kabul edin. Akif'i okumuş, şairin istediği tarzda yazmak hakkını kabul etmiş olmalarına rağmen *Safahat*'ta şiir bulamamış olanlar... İtiraf edeyim ki Akif'i sevmeye çok çalıştım, olmadı; o yedi kitabı okurken bunaldım. Bazen iyi parçalar yok mu? Var; *Asım*'daki pehlivan güreşi hoşuma gider, kitapları tekrar karıştırsam belki bir iki parça daha bulabilirim.

Fakat bunlar bir adama büyük şair denmesi için kâfi midir? Kemiyet meselesini mevzuu bahis etmiyorum, ben bir şairi bir iki manzume için de çok sevebilirim. Bayıldığımız, göklere çıkardığımız Verlaine'in iyi şiirleri pek çok değildir, kitabı okunmaz, tatsız manzumelerle doludur, zarar yok, Verlaine çok büyük bir şairdir. Fakat Akif'in sevebildiğimiz o üç dört parçası da öyle ehemmiyetli şeyler değil. Akif'i sevmeyenlerin de samimi olabileceğini, bir sanat eserini peşin hükümlere kapılmadan okuyabileceklerini neden kabul etmiyorsunuz? Akif'i sevmiyoruz; dindar olduğu için değil, vazıh olduğu için değil; güzel bulmadığımız için, tatsız olduğu için sevmiyoruz.

Kitabınızı alâka ile hiçbir fikrinizi kaçırmamak endişesi ile okudum; fakat o kitabın bende uyandırdığı düşünceleri size söylemeyi de muvafık buldum. Münakaşanın harareti ile sizi gücendirebilecek bir şey söyledimse affedin; size hürmetimin de, muhabbetimin de samimi olduğunu bilirsiniz.

Nurullah Ataç

VEKALETİNİZİ YİNE KONSOLOSHANEYE GÖNDERİNİZ*

[Ahmet Dinç'ten Eşref Edip'e]

1939

Azizim Eşref Edip Bey;

26 nisan tarihli mektubunuzu aldım. Adresinizi yazdığım zarf-
la beraber melfûf mektubu vekilinize verdim. İki gün sonra tele-
fonla sordum ki zât-ı âlînize cevap yazdılar mı? Verdiği cevap,
"Mektup yazdım ve gönderdim" cevabını verdiler.

Akif Bey merhumun kitaplarına gelince:

22 nisanda yazdığım mektupta bildirdiğim gibi, bende mev-
cut bulunan kitapları vereselerce ne yapmak istiyorlar ise, konso-
loshaneye bir mektup yazarlar ve imza ederler. İmzaları ait old-
uğu makamdan tasdik edilir. Bu bapta, konsoloshanemizin bana
vereceği emri ifaya hazırım. Zira, vereselerden gelecek cevap
üzerine, yazdığınız gibi kitapları zât-ı âlînize göndermeye hazırım.
Başka suretle zât-ı âlînize kitapları göndermeme imkan yoktur.
Eğer zât-ı âlînizi verese bu hususta vekil etmişler ise, vekâletinizi
yine konsoloshaneye gönderiniz. Bil'ahare vukuu melhuz olan

* Mektubun orijinali Mehmet Rüyan Bey'de mahfuzdur.

İlgili kişi Eşref Edip'in 26 nisan tarihli mektubuna cevap olarak kaleme alıyor mektubunu. Fakat ne Eşref Edip'in mektubunda ne de verilen cevapta herhangi bir yıl kaydı bulunmamaktadır. Fakat buna rağmen mektubun içeriğinden hareketle az çok bir tahminde bulunabilir görülmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla Eşref Edip Mısır'dan Akif'in geride kalan kitaplarını istiyor. İlgili kitaplarla bir kütüphane kastedilmiyor, bunlar olsa olsa Akif'in Mısır'da belki de yayınevinde bekleyen *Gölgeler* adlı eseri olmalıdır diye düşünmekteyiz. Mektup sahibi, Akif'in mirasçılarının Mısır'da kalan kitaplarla ilgili düşüncelerini konsolosluğa yazmalarını, ona göre hareket edebileceğini ifade ediyor. Dolayısıyla ilgili mektubun tarihi, Mehmet Akif'in 27 aralık 1936'daki vefatından sonraki bir tarihe denk düşmektedir denilebilir. Fakat bu tarih 1937, 1938 yılları değil, belki 1939'la başlayan yeni İnönü döneminin ilk yılları olmalıdır.

vakalara maruz kalmak istemem. Sonra, ben burada kitapları üzerinde yazılı olan fiyatla satıyorum; hatta, merhum burada iken bazı kitapçılara dört kuruşa verdiği için, onlara da beher kitabı dört kuruşa vermekteyim.

İki gün evvel Muhyiddin Bey'den aldığım mektupta diyor ki:
"Vereselere verilmek üzere namıma göndermiş olduğun beş Mısır lirasını merhumun haremi İsmet Hanım'a verdim."

Halbuki, ben vereselere verilip bana bu bapta bir mektup göndermesini yazdığım halde, esbâb-ı mucibesini bilmediğim için gönderdiğim parayı İsmet Hanım'a verdiğini yazıyor.

Baki selâmlar ve hürmetler.

Kitapların beher kilosu için Mısır postahanesine sekiz kuruş nakliye ücreti verileceğini ayrıca beyan eylerim. Bu kitapların gelmesi için her halde sandık veyahut çuvallarla gönderilmesi ucuza mal olur. Bu meseleyi gümrükçe hallediniz.

Ahmet Dinç

T. C.
İstanbul Vilâyeti
Emniyet Müdürlüğü

Birinci Şube
Kısım C.B.
No.

812
819

İçişleri Bakanlığına

Oz Şair Mehmet Akif'in ölümünün 10.uncu yıl dönümü münasebetile Türk talebe birliği tarafından yapılan tören hakkında .

6 DK
14.11.47

Şair Mehmet Akif'in ölümünün 10.uncu yıl dönümü münasebetile 26/12/946 perşembe günü saat 14 de Eminönü Halkevi salonunda bir anma töreni tertibine müsaade verilmesi için "Türk talebe birliği" başkanı Rehal İslâm tarafından müracatte bulunulmuştur . Sıkıyönetim komutanlığınca bu törende her hangi bir numayış ve hareketle bulunulmamak ve öğrencilerden 4-5 kişinin hazırlayacakları gelengi bir otomobil ile Mehmet Akif'in kabrine götürmeleri şartile müsaade edilmiştir . Mezkûr gün törene talebenin okuduğu istiklâl marşıyla bağlanmıştır . Birlik başkanı Rehal İslâm, profesör Ali Nihat Tarlan ve İsmail Habîb Sevilik tarafından Akif'in şahsi mezzetlerinden, vatanperverliğinden ve Balkan harbinden istiklâl savagina kadar yazmış olduğu şiirlerden bahsedilmiş ve bu şiirlerden bir kısmı okunduktan sonra saat 15 de törene son verilmiştir . Müteakiben bir hey'et tarafından evvelce ihzar olunan gelenk otomobille mezarlığa götürülüp mezarına konulmuştur . Ayrıca emekli öğretmenlerden M.Kemal ve Üniversite İktisadi Fakültesi talebelerinden Hafız Ali'nin tavaasutlarıyla 29/12/946 Pazar günü Beyazıt camiiinde saat 13,30 da Beyazıt camii başkanı Abdurrahman Cevdet, Hafız Esat ve Hafız Ali tarafından Şair Mehmet Akif'in ruhuna ithaf edilmek üzere mevlûd okunmuştur . Gerek anma töreninde ve gerek mevlûd esnasında kayde değer bir hadise olmamıştır . Keyfiyeti yukarık bilgilerine saygı ile arz ederim .

İstanbul Valisi .y

10. B. ÇEKİNGİ YAP 04641

B. u
10-1
şifre heli
11-7-11-C
22-

Em. i. U. M.
002305 / - 2.10

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	
Ölme	Şube
10 İLHAN 1947	
No.	04124

AKİF'İN VEFATININ 10. YILDÖNÜMÜ*

[İstanbul Valiliğinden İçişleri Bakanlığına]

7 ocak 1947

Şair Mehmet Akif'in ölümünün 10'uncu yıldönümü münasebeti ile 26.12.1946 perşembe günü saat 14.00'te Eminönü Halkevi salonunda bir anma töreni tertibine müsaade verilmesi için Türk Talebe Birliği Başkanı Rehai İslâm tarafından müracaatta bulunulmuştur. Sıkıyönetim komutanlığınca bu törende herhangi bir nümayiş ve harekette bulunulmamak ve öğrencilerden 4-5 kişinin hazırlayacakları çelengi bir otomobil ile Mehmet Akif'in kabrine götürmeleri şartı ile müsaade edilmiştir.

Mezkûr gün, törene talebenin okuduğu İstiklal Marşı ile başlanmıştır. Birlik Başkanı Rehai İslâm, Profesör Ali Nihat Tarlan ve İsmail Habip Sevük tarafından Akif'in şahsi meziyetlerinden, vatanperverliğinden ve Balkan Harbi'nden, İstiklal Savaşı'na kadar yazmış olduğu şiirlerinden bahsedilmiş ve bu şiirlerden bir kısmı okunduktan sonra, saat 15.00'te törene son verilmiştir.

Müteakiben bir heyet tarafından evvelce ihzar olunan çelenk, otomobille mezarlığa götürülüp mezarına konmuştur. Ayrıca emekli öğretmenlerden M. Kemal ve üniversite İlahiyat Fakültesi talebelerinden Hafız Ali'nin tavassutları ile 29 aralık 1946 Pazar günü Beyazıt Camii'nde, saat 13.30'da, Beyazıt Camii baş İmamı Abdurrahman Cevdet, Hafız Esat ve Hafız Ali tarafından şair Mehmet Akif'in ruhuna ithaf edilmek üzere mevlüd okunmuştur. Gerek anma töreninde ve gerek mevlüd esnasında kayda değer bir hadise olmamıştır.

Keyfiyeti yüksek bilgilerine saygı ile arz ederim.

* BCA, Fon nr: 121 10 0.0. Kutu nr. 2, dosya nr.:6

Bu anma günü ve Mehmet Akif için Edebiyat Fakültesi hocalarından Ali Nihat Tarlan'ın yazdığı metnin bir arada okunması faydadan hali değildir. Ali Nihat Hoca'nın, 2 şubat 1947 tarihinde *Ulus* gazetesinde çıkan yazısı Nurullah Ataç'a cevap mahiyetinde kaleme alınmıştır.

BU MİLLET NASIL OLUYOR DA AKİF'İ BÜYÜK ŞAİR SAYIYOR?

[Ali Nihat Tarlan'dan Nurullah Ataç'a]*

2 şubat 1947

Aziz kardeşim,

Ulus gazetesinin 30 aralık pazartesi günkü nüshasında yayınlanan söyleşinizi okudum. Daha ilk cümleyi okur okumaz inanınız içim sızladı. O ne mustarip, o ne mütevekkil bir eda. Ne yapalım dostum, gençlik bu; gene sizi kızdıracak bir tören yaptı. Kusurunu affedin. Coşkun heyecanlarına başışlayın. Ne yapalım, maalesef bu gençlik yurduna, milletine bağlı, samimi imana ve fazilete karşı hürmetkâr. Sanatını yurdunun dertlerine vakfetmiş, onunla beraber ağlamış, feryat etmiş, çırpınmış sanatkârlara karşı vefalı bir gençlik.

Yalnız şuna inanmanızı isterim ki ben, heyecan selinin sürüklediği bir çöpten başka bir şey değilim. Böyle bir hazırlıktan haberdar dahi değilim. Törenden bir iki gün evvel Milli Türk Talebe Birliğinden birkaç genç gelip, beni haberdar ve Akif hakkında birkaç söz söylememi rica ettiler. Onların arzusunu reddetmeyi uygun görmedim ve aklımın erdiği dilimin döndüğü kadar birkaç

* *Ulus*, 2 şubat 1947, s. 4-9

27 aralık 1946 tarihi, İstiklâl Marşı şairimizin onuncu vefat yıl dönümü idi. Büyük şairin vefatının onuncu yılı dolayısıyla üniversiteli gençlerin örgütü olan Milli Türk Talebe Birliği bir anma günü düzenliyor. O gün için tertip edilen salon toplantısına da konuşmacı olarak Prof. Dr. Ali Nihat davet ediliyor. Üniversiteli gençlerin Akif'e olan aşkı ilgişi, salonun kalabalıklığı ve Ali Nihat hocanın yaptığı konuşma bir sonraki günün gazetelerine genişliğine yansıyor. Hadiseyi basından takip eden eleştirmen Nurullah Ataç 30 aralık 1946 tarihli "Söyleşi"sinde Mehmet Akif, gençlerin Akif'e olan ilgişi, Ali Nihat Tarlan'ın konuşması üzerine bir takım eleştirilerde bulunuyor. Ali Nihat hoca bunun üzerine açık mektup şeklinde Nurullah Ataç'a cevap veriyor. Nitekim ilgili Mehmet Akif toplantısının emniyet/istihbarat raporlarına nasıl yansıdığını merak ederseniz *Akif'in 10. Yüldönümü* başlığı ile sunduğumuz 7 mart 1947 tarihli rapor metnine bakabilirsiniz. O metinden öğreniyoruz ki aynı gün Mehmet Akif için Beyazıt Camiinde bir de mevlit okutturulmuştur.

söz söyledim. Bu hadisede benim suçum bu kadardır. Evet dostum, dediğiniz gibi "irili ufaklı aytaçlar yukarıdan söylevler okuyacak, gazetelerde, dergilerde övgüler düzülecek; genç, ihtiyar her Türk'ün gönlünde yer etmesi gereken eşi benzeri bulunmaz büyük şair olduğu söylenecek". Çünkü bu bir hakikattir ve vakıadır. Siz bunu bir kalem ucu ile inkâr edecek yerde bunun içtimâî sebeplerini arasaydınız ve onu tenkit etseydiniz daha iyi olmaz mıydı? İrşatlarınızdan hep müstefit olurduk ve bir daha böyle hatalara düşmezdik. Evet, bir yandan Bakî, Nefî, Nailî, Nedim, Galip; bir yandan Yunus, Karacaoğlan ve zamanımızda Yahya Kemal gibi şairler yetiştiren bu millet, nasıl oluyor da Akif'i büyük şair sayıyor? Sayıyor aziz yazgan, sayıyor ve bu bir hakikat!..

Bu saydığınız büyük şairleri de, çok büyük şair sayarak Akif'i de bunların arasına alıyor ve hatta bazılarının fevkine yükseltiyor. Evvela düşünmelisiniz ki, bu saydığınız şairlerde müşterek bir büyük şair vasfı var ve bunda müştereğiz. Demek ki bizim büyük şair telâkkimizde bir sakatlık yok. Lakin Akif'e gelince ayrılıyor. O halde mantiken bundaki kusur size düşüyor. Size burada hemen bütün şiir âlemimizin Akif hakkındaki hayranlık ifade eden fikirlerini tekrarlamak istemem. İsterseniz bunu muayyen eserlere, bilhassa Eşref Edip'in neşrettiği iki ciltlik *Mehmet Akif* adlı esere müracaat ederek okursunuz. Bu hüküm, cidden büyük şair ve samimi insan olan Nâzım Hikmet'e kadar aksamadan devam ediyor. Çünkü şairlikte ve samimiyette birleşen bu iki insan birbirlerini anlıyorlar. Siz nedense zevkine varamıyorsunuz. Akif'i beğenmek için eserini birkaç defa okuyorsunuz. Beğenmek zorla olmaz. Beğenmemek de zorla olmaz. Sanat eseri bir hamlede sizi sarar; eğer sizde o duyguların izi varsa. Siz, beğenmek için kendinizi zorladığınıza göre, sanatın en esaslı cephesi olan bu mahiyeti hakkında bir fikriniz yok.

Diyorsunuz ki: "Ne özü öz ne biçimi biçim!" bir kere özü öz, yani sanatkârı heyecana getiren madde, bütün teferruatıyla din müessesesi ve yıkılan bir cemiyetin, mağlup olmuş bir milletin, harap olmuş bir yurdun karşısında duyulan ıstırap, buna karşı düşünülen tedbir. Bu tedbir hata dahi olsa bir içtihat; samimi ve muhteremdir. Demek ki öz var. Biçime gelince: Aruz mükemmel,

kusursuz; kelimeler yerli yerinde ve ifadenin son belagat hududunda; kendi tarz ve uslûbunda harikulade selis. Yukarıda söylediğim gibi bir çok sanatkârlar, onun büyük bir şair olduğunda müttetik. O halde, aziz dostum, daha ne istiyorsunuz? Bütün hayatı bu samimi ıstırabına şahit. Aziz ve büyük hâtırası kütleleri cuşû huruşa getiriyor, öyle ki onun namına yapılan törenlerde salonlar insan almıyor. Bu manzara karşısında en az insaf sahibi bir insan, “demek ki bunda benim anlamadığım, tatmadığım bir şey var” diye düşünür ve hiç olmazsa mensup olduğu cemiyetin büyük sanatkârlarının yüzde doksanının şهادetine bir kıymet verir. Sanat zevki denen şeyin kendi inhisarında olmadığını, gönül alçaklığı ile itiraf eder. Veya hiç olmazsa Akif’in hatip sanatkâr, kütleleri sarsmağa çalışan bir sanatkâr olduğunu lûtfen kabul eder.

Akif’te ne var? diye bir takım şeyler sayıyorsunuz. Eğer Akif’i bir kaç kere okuduğunuz doğru ise bu saydığınız şeyler; idrakiniz hakkında dostlarınızı utandıracak bir şahittir. İdrakinize hepimizin itimadı vardır. O halde hüsnüniyetiniz eksik. Lûtfen bir üçüncü defa okumak zahmetine katlanırsanız, bu derece hüsnüniyet eksikliği sizi dahi bir hayli terletecektir. Buna karşı cevabım şudur:

Ben; en büyük bir ressamın eseri karşısına geçip: “Bunda ne var? Sekiz on tüp boya, iki arşın tuval, eğer çerçevesi ise, bir avuç yıldız, biraz da odun parçası” dersem, siz bana ne nazarla bakarsanız ve hakkımda ne hüküm verirsiniz, ben de size aynı nazarla bakıyor ve aynı hükmü veriyorum.

Keşke bu satırları yazmasaydınız. Akif, çok eski bir mazinin değil de, dünün hâtıralarına bağlı diyorsunuz. O, her işinde olduğu gibi samimidir. Gördüğü ve yaşadığı âlemi bize anlatıyor. Siz daha eskiye bağlısınız diye, onun da öyle olması lâzım gelmez değil mi?

Evet aziz dostum, O Türk ulusunun en hakiki şairidir ve hiç bir şair, Namık Kemal müstesna onun gibi ve onun kadar ateşle bu dâvaya bağlanmamıştır. Lûtfen tek bir misal gösteriniz. Delilsiz dâva olmaz. Namık Kemal için de gençlik, bir çok törenler yapmıştır. Siz, bir tarafta söylenedurun, acı acı dertlene durun; bu millet, bu gençlik seveceği ve sayacağı insanları çok iyi ayırt etmesini biliyor. Her sanatkâr milletin bir sesidir. Lâkin millet o sesler içinde en çok kendine yakın geleni, kendisiyle alâkadar

olanı seçer. Kendisine yakından sıcak sıcak hitap edeni, içi yaranarak yaralarına eğileni bilir ve tanır. Akif'in meziyeti buradadır. Esasen Akif benim takdirimden ne derece müstağni ise, sizin de nefretinizden o kadar bahtiyardır.

Şimdi gelelim şahsım hakkınızdaki sözlerinize.

Yukarıda söylediğim gibi ben aklımın erdiği, dilimin döndüğü kadar bir şeyler söyledim. Siz, sözlerimde çelişme buluyorsunuz. Ben Akif'in şiirini "samimiyet" kelimesiyle hülâsa ettim. Nasıl ki kendisi de böyle söylüyor ve bu samimiyetin dilinde, fikirlerinde, görüşlerinde, duyularında hepsinde en sıcak şekilde tecelli ettiğini söyledim ve demek istedim ki o; muazzam eseriyle kendisidir. Ancak duyduğunu ve düşündüğünü söylemiştir. Tasannuya kaçmamış, kaçmışsa da bize katiyen hissettirmemiştir. Şimdi sorarım size, bu vasıflara samimiyet denmez mi? Diğer şairler de duygularında samimidirler. Ancak roman veya tiyatro muharriri ise türlü şahsiyetlere bürünür. Şair ise mesela konuştuğu dil ile yazdığı dil ayırdır veyahut hayalinin âleminde namütenahi ufukları dolaşır. O da samimidir. Şimdi bu sanatkârlar içinde Akif'i tavsif için *samimiyetten* başka bir kelime bulabilir misiniz? İş sanat âlemine intikal etti mi, samimiyet kelimesinin mânası da o zemin üzerinde bir mânâ alır. Ben esasen Akif'in sanatında mevcut bu vasfı ona vermedim; onda buldum ve söyledim. Bu alelâde bir dil ve ifade inceliğini idrak etmez değilsiniz, ama ne yapalım ki yazımı hüsnüniyetle okumamışsınız. Ben bütün beşeri faaliyetin cinsi hayatımızdan yani yaratılış kanununun büyük gayesinden doğduğu fikrindeyim. Lâkin bunu bir kök, bir gövde olarak kabul ediyor ve belki çirkin görünen bu gövde üzerinde ne kadar güzel çiçekler ve meyveler belirdiğini ve fazilet, din, ahlâk, yurt, millet gibi büyük mefhumların bu çiçeklere ve meyvelere benzediğini söylüyorum.

Akif'i beğenmeyenleri bir kaç kategoriye ayırdım. Bunda hata ettiğimi anlıyorum. Siz bilgisiz değilsiniz, şiir davanız yok ki kıskanarsınız, yalnız âşıkane şiirlere kıymet veren zümreden de değilsiniz. Zannetmiyorum ki yalnız müphem şiirleri seven bir münekkitt olabilesiniz. Elbette yurdunuzu ve ulusunuzu çok seversiniz. Siz "doğa, tabiat üstü bir erk bulunduğuna" inanmamakla beraber, dinî şiirlere de alâkasız değilsiniz. Hakikaten sizin için tasnifimde

yer yok. Ama aziz dostum istisna kaideyi teyit eder. Siz de “zümre-i münekkîdinde müstesnasınız”. Sırası gelmişken söyleyeyim, bazı insanlar yok mudur ki bir şairi okumazlar, tetkik etmezler, onun hakkında başkalarının verdiği malûmatı satanlar vardır. Sanatkâr ve şairler çok mağrurdurlar ve sanatı, şiiri kendilerine hasrederler. Etmezlerse şiir yazamazlar. Böyle değil midir? Sanat sahasında olan rekabet rekabetlerin en keskinidir. Çünkü bir rekabet nihayet mala mal olur. Sanatkâr ise varlığını muhafaza için mücadele eder. Yurt ve millet mefhumunu herkes duyar. Lâkin derece ve mahiyet farkı ile. Onu en müttekâmil şekilde duyuran insan nadirdir. Hatta bazı insanlar vardır ki asırlardan beri medeniyet maskesi altında yurdumuza saldıran ve binlerce, milyonlarca Türk’ü doğrayan vahşeti tebci ederler. O vahşetin üstündeki maskeyi çekip çıkaramazlar. O maskeyi alaşağı eden büyük, hakiki medeniyet âşıklarını bu kelime oyunu ile tehzil edecek kadar ileri giderler. Dünyayı bugün harabe haline koyan o madde medeniyetini, hâlâ hakikî medeniyet sanmak g:afletinde bulunurlar. Yurtseverlik çok yüksek bir idrak meselesidir ve bunlar, birer meziyet midir ki ben bunlardan bahsederken bu nakîselere şuurlu, şuursuz sahip olan insanları methedeyim. Çünkü bunların haricinde Akif’e şair demeyenler benim aciz idrakimin fevkinde insanlardır. Fânilerin erişemeyeceği bir zevk mertebesine yükselmişlerdir.

Hülâsa müstesnalardır. Ben fânilerden bahsettim.

Samimiyet kelimesini böylece bir kere daha tavzih ettikten sonra gelelim çelişme meselesine: Ben, sanat eserini bir mızraba benzettim. Eğer hassasiyet hafızamızda her hangi bir duygunun veya benzerlerinin izi yâni teli varsa, o mızrap o tele dokundukça akis yapar dedim. Hiç duymadığınız bir şeyi size kim duyurabilir? Farz edin ki ömrünüzde dış ağrısı çekmemişsiniz. Bu elim ağrıdan kıvranan insanın hakiki ıstırabını siz duyabilir misiniz? Sanat eseri bizde ancak bizi uyandırır. Bu yalnız sanat meselesi üzerinde düşünenlerin fikri değil, aşağı yukarı psikoloji ilminin müteârifelerindendir. Siz bu kadar basit bir teşbihi niçin kavrayamadınız; hayret ettim. Mızraba benzettiğim de sanat eseridir. Sanat ese-

rinin vücuda gelmesi için lâzım gelen bütün şerâiti, sanat eseri terkinde ifade ettim.

Birisi size hilekâr bir insan için "o ne tilkidir!" dese, demek ki siz "hani bunun kuyruğu?" diyeceksiniz. "Çay şekeri" diye karpuz satanı hiç bir belediye memuru: "sen karpuzu çay şekeri fiyatına satıyorsun" diye çevirmemiştir, değil mi? Bakın azizim sünîyet insanı nerelere sürüklüyor.

Bir teşbihi lâıykıyla anlamamak veya anlamak istememek veya bu kadar çapraşık yoldan hücumla kalkmak; sizi çok yaralar. Keşke "senin fikirlerinin zerre kadar değeri yoktur" deseydiniz ve beni toptan mahkûm etseydiniz veya ne bileyim, insanın iki kelimelik bir fikrini ele dolayıp biraz zekâ ile onu türlü fikir çıkmazlarına sürüklemek kabilken niçin böyle yapmadınız da, bu hücumda kendinizi bu derece yaraladınız? Fikirlerimde çelişme bulunmadığına göre, bana verdiğiniz dostça nasihatı müsaadenizle size iade edeyim:

Siz de bir gazete kürsüsünde ulusunuza rehberlik ederken, çok daha dikkatli davranın! Ulusunuza değilse bile kendinize acıyın! Dostlarınız, bundan çok müteessir oluyorlar.

Saygılarla...

Ali Nihat Tarlan

BÜYÜK AKİF'İN RUHUNA İTHAF KALSANDI, HATAY MARŞINI SEN YAZACAKTIN*

[Ali İlmî Fânî'den Mehmet Akif'e]

Ey bağıryanık şâiri İslâm elinin gel^{****}
Gel bağırına basmak için açmış sana her el.
Dalma ebedî uykuyu bir lâhza uyan da,
Ruhundaki hicranları sil, gel de şu anda!
Bak başka bahar arz ediyor şimdi tabiat;
Doğmuş gibi âfakına fecr-i ezeliyyet.
Zulmet eridi, her yer ışıklarla donandı,
En gamlı gönüllerde ne sevdalar uyandı!
Geldindi, fakat fasl-ı hazanıydı bu yurdun,
Baktın da solan rengine urgun gibi durdun!
Sezmiştin onun çektiği âlâmı derinden
Asi'ye düşen gözyaşının mevcelerinden!
Derdinle geçen bahsi hemen nokta komuştun
Bu şi'ri bize sen acı sesle okumuştun:

*“Viranelerin yasçısı baykuşlara döndüm,
Gördüm de hazanında şu cennet gibi yurdu.
Gül devrini görseydim onun bülbül olurum
Yârab beni evvel gelireydin ne olurdu?”^{***}*

* İslâm-Türk Ansiklopedisi mecmuası, haziran 1947, c. 2, nr. 72, s.11

Ali İlmî Fânî, *Bir 150'liğin Mektupları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1998, s. 179-180

** Rahmetli üstat Mehmet Akif, Mısır'da iken vefat talebesinin davetiyle Hatay'a gitmişti. O zaman Hatay, ecnebi işgali altında idi. Orada Asi Nehri'nin kıyılarında gezinirken talebesi ona “Memleketimizi nasıl buldunuz?” diye sormuştu. Dedi ki: Güzel amma ufkunda siyah bulutlar görüyorum. Biraz sonra da tırnak içindeki “Viranelerin...” kıtasını okudu. Büyük Akif'in ruhuna ithaf olunan bu şiir, merhumun talebesinden Ali İlmî Fânî Bey'indir ki, onu Hatay kurtuluşundan sonra söylemiştir. (Ali İlmî Fânî)

*** Tırnak içindeki dört mısra rahmetli Akif'indir.

Haklıydın evet, gülşeni küldür bu diyarın,
Sönmüştü o şen neşeleri eski baharın;
Tan yerlerine yaslı bulutlar sürünürdü;
Her gün batıda kanlı alevler görünürdü.
Gökler, doğacak aylara hasretle bakardı,
İssız gecenin kalbine yıldızlar akardı.
İşte, o hazan bir kara hülya gibi geçti,
Yıllar bile en korkulu rüya gibi geçti.
Görmek bu günü sence de en mutlu dilekti,
Dursandı ne var, beklediğin gün gelecekti!
Gittin bizi öksüz gibi âvâre bıraktın,
Kalsandı Hatay marşını da sen yazacaktın!
"Gül devri" onun geldi, fakat "bülbul"ü nerde?
Yâdel gibi onmaz yaralar kaldı ciğerde.

Ali İlmi Fani

Şerif Muhittin
[Mehmet Rüyan Soydan Arşivi]

BENİM ARTİSTİK FAALİYETLERİM HAKKINDA YAZILMIŞ SANATKÂR İSİMLİ BİR ŞİİR VARDIR*

[Şerif Muhittin'den Archibald Roosevelt'e]

1950

Sevgili Archie,

Nazik mektubun, geçen senenin en iyi hediyesi oldu. İyimler zamanlarımda, bir gün sana önceden haber vermeden New York'ta kapını çalmayı hayal ediyordum. Şimdilerde dünyanın bu bölgesinde seyahat konusunda bir hayli sınırlamalar mevcut, yurtdışına çıkabilmek Çin Seddi'ne tırmanmaktan daha zor.

Sana posta ile büyük Türk şairi Mehmet Akif Bey'in yayınlanmış bütün eserlerinin yer aldığı bir kitabını gönderdim. Kitapta bazı Amerikan gazetelerinin ve bazı meşhur sanatkârların yaptıkları yorumlara dayanarak benim artistik faaliyetlerim hakkında yazılmış *Sanatkâr* isimli bir şiir vardır.

İstanbul Üniversitesinde öğrenci olduğum senelerde Mehmet Akif Bey hocalarımdan idi. Mezuniyetimden sonra dost oldu. Büyük bir musiki âşığı idi. Amerika'da bulunduğum sıralarda düzenli olarak haberleştik. Özellikle de Roosevelt Hastahanesindeki ameliyatım sırasında doktorlarla beraber bulunduğunu ona yazdığım zaman bundan çok etkilendi. Mektuplarından birinde "Maalesef zengin bir kişi olmadığı için arzuları dahilinde bir şey yazamayacağını fakat sana ithaf ettiği bu şiiri kabul ettiğin takdirde memnuniyet duyacağını" söylüyordu. Belki Archie Jr. veya Türkçede uzman olan bir başka kişi şiirden bazı kısımları sana tercüme edebilir.

Bu mektuplar, içerisinde eski kâğıtların bulunduğu ve oradan ayırdığım sırada sana bıraktığım çantada idi. Hâlâ sende olup

* Murat Bardakçı, *Saffiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 326-327

olmadıklarını veya Long Island yangınında kaybolup kaybolmadıklarını merak ediyorum.

Mehmet Akif Bey Arap, Fars ve Türk edebiyatının büyük üstadı, Fransız edebiyatının uzmanı ve hepsinin ötesinde harikula-de bir karakter sahibi idi. Bir şiiri Mustafa Kemal'in zamanında Millî Meclis tarafından diğer 62 eser arasında millî marş seçilmişti.

Bu bölümde onun bütün eserleri bulunmaktadır. Son kısım ölümünden sonra tanınmış bir yazar olan damadı tarafından yayınlanmıştır ve kitabın önsözünde şairin hayatı hakkında şâyânı dikkat bir makalesi vardır.

Archie, gördüğün gibi biz sadece bu dünyada arkadaş değiliz, büyük bir şairin kitabında da arkadaş olarak kalacağız.

Eşimin ve benim sana ve Grace'e en samimi hislerimiz ile.

Daima senin,

Şerif Muhittin Targan

HALKÇI GAZETESİNDE ÇIKAN MEHMET AKİF BEY'İN HATIRATI*

[Safiye Ayla'dan Şerif Muhittin'e]

25 ocak 1955, İstanbul

Canım sevgilim, bir tanem, efendim,

Dün ayın yirmi dördü, Ankara'dan İstanbul'a döndüğüm gün evde kendimi epey mahzun hissedip neşesizlik içinde idim. Büyük ruhun imdadıma yetişti, öğleden sonra mektubunuz geldi. İhtiyakla o senden gelen kâğıt parçasına sarıldım, tekrar tekrar okudum. Bir yerinde "Bu mektubu postaya acele yetiştirmek için her işi bıraktım" diyorsunuz. Demek benim eve ilk girdiğim gün içimdeki hüznü unutturmak ve beni teselli etmek için acele etmişsiniz.

Bu mektubu yazmaya başlamadan evvel odanıza girdim. Bundan evvelki mektubunuzda bahsettiğiniz kâğıdı hiç zorluk çekmeden tarif ettiğiniz yerde buldum. İnşallah bu mektupla beraber alacaksınız. Akşam Mesut (Cemil) Bey'i aradım bulamadım, bu sabah buldum. Telefonda sizden bahsederken pek hararetli idi. Bugünlerde onlara gidip daha uzun görüşeceğim.

Teşekkür ederim, ilâcı göndermişsiniz. Ben de bir (...) kadar Ankara'da buldum. Kullandım, çok iyi geldi. Hamdolsun rahatsızlığım epeyce iyidir. Ankara'da bulunduğum günlerden bir gün Macide Hanım'la buluştuk. Onları otele davet ettim. Birlikte yemek yedik. Onları diyorum, çünkü Macide Hanım bizim Reiscumhur'un kalem-i mahsus müdürlüğündeki Vedat Bey ile nişanlanmışlar. Meğerse o zaman da aralarında bir aşk başlamış imiş. Allah mesut etsin. Adresinizi verdim. Size mektup yazacağını söyledi. Bizim sevgili doktorları henüz görmedim. Tabii, Ahmet Bey'e mektubunuzu göstereceğim inşallah.

* Murat Bardakçı, *Safiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 326-327

Sevgili canım, ben Şubat ayının başladığı günlerde Fahrünnisa ile Kıbrıs'a gitmek istiyorum. Esasen bu tasavvuru siz de daha evvel biliyordunuz. Bu suretle sizden ayrı geçireceğim günleri mümkün olduğu kadar kısaltmaya çalışıyorum. Niyetim oradan da Beyrut'a geçmek, biraz Vesime Hanım'la görüşüp belki dönmek, Bağdat'a gelmek veyahut İstanbul'a dönüp tekrar Bağdat'a gelmektir. Bizim sokakî oğlanlar epeyce büyüdüler. Onları da Ankara'dan ayrılmadan evvel büyük biraderinize vedaa uğramıştım. Kendileriyle görüştüm. Sultan Efendi piyanosu başında Şopen'den fevkalâde parçalar çalıyordu. Evvelâ dışarıda zevkle onu dinledim, içeride de Suphi Ziya (Özbekkan) Bey hanımıyla birlikte misafir imişler. Piyanonun sesi fevkalâde, bir kumru sesi gibi tatlı. Sultan'da biraz fazlaca şeker buldu doktor. Çünkü zayıflıyordu. Hemşiresi Atiye Sultan doktora ısrarla götürmüş, tahlil yaptılar. Şekeri biraz fazlaca imiş. Mamafih merak edilecek bir şeyi yoktur.

Biraderinize rica ettim. *Halkçı* gazetesinde çıkan Mehmet Akif Bey'in hatıratını biriktiriyor. Hepsini size gönderecekler. Buradan ne gibi emirleriniz olursa bildirin. Tekrar tahassürlerimi sunar, seni kucaklarım.

Safiye Ayla

AKİF-ZÂDELER BİZE, MİLLETE MEVDÛDUR*

[Eşref Kuşçubaşı'ndan Cemal Kutay'a]

12 mayıs 1958

Çok muhterem oğlum Kutay'a,

Yazı değişti. Çünkü misafirim olan bir Mısırlının bana hediye olarak verdiği kamış kalemle yazarak, eski yazı yazma günlerimi hatırımda yaşıyorum. Ve rahmetli Mehmet Akifçiğin "Çıkar bakayım şöyle bir fiyaka, "temmim temme" dediğini hatırlıyorum. Bu münasebetle senden ricam, oğlu Emin, Karacabey'de imiş. Ne oluyor; diğer oğlu Tahir ne işlerde? Emin'in müptelâ olduğu illetten (illetlerden) kurtulması ve elinden tutulup kaldırılması mümkün olamayacak mı? Bunu hatırladıkça ciğerim alevleniyor.

Vaktiyle, vakt ü hâlimizin ve emlâk ü emvâlimizin yerinde bulunduğu günlerimizin birinde, Neyzen Tefvik için Akif'e -gönüllü meyhaneciliği göze alarak- "Üstat! Şu biçareyi çiftliğe göndereyim. Senelik yarım tonluk bir fıçı rakı ile ez-gayr-i meze, yevmiye bir tavuk da tahsis edelim. Yesin içsin, yazılarını yazıp hicviyle isterse dünyayı kalaylasın. Öfkesini hayattan, beşeriyetden alsın. Rahat ölsün!" dediğimde, Akif dönüp bana, "Allah seni korusun, bu âfât-ı semâviye ve arziye fevki heriftir.

— Neden?

* Aslı Mehmet Ruyan Beyde mahfuzdur.

Eşref Kuşçubaşı İttihat ve Terakki döneminde Teşkilât-ı Mahsûsa'nın ileri gelenlerinden biri. Mehmet Akif Cihan Savaşı yıllarında onunla birlikte Arabistan'a gitmiş, isyancı bazı Arap kabileleriyle görüşmeler yapmışlardı. Bu mektup, Kuşçubaşı'nın Akif'e ve hatırasına yönelik duygularını yansıtmaları bakımından özel bir önem arz ediyor. Bir de Akif'in oğlu Emin'in hastalığı karşısında duyduğu sorumluluk şuuru!..

Bu arada Mehmet Akif'le Eşref Kuşçubaşı arasındaki dostluğun derinliğine vakıf olabilmek için, Akif'in ona Mısır'dan yazdığı mektuplara bakmak gerekecektir. Çalışmamızın ilk bölümüne, Akif'in kendisinin kaleme aldığı mektuplar bölümüne bu açıdan bakılabilir.

— Allâhümme'h faznâ! Bir feverâna geldi mi, hem hanımının yanında, insanın avretini küfür mevzuu yapar ve insanı kâtil eder. Uzak ol bundan!" demiş, beni ürkütmüştü. Sene 1916 idi.

Âh! Aradan kırk sene geçti. Akifçiğin sevgili yavrusu Emin'i arayıp amucalığımı yapmak hevesine düştüm. Aratmaya koyuldum. Aldığım cevap, "Sakın hâ! Bela-yı muazzamdır!" denmez mi? Aklıma kırk sene evvel üstadın, Neyzen için "Âfât-ı semâviye!.." diye vasıflandırması gibi, bugün ardına bıraktığı yavrusu için "Bela-yı muazzamdır!" dendiğine şahit olmak bedbahtlığına maruz kalmayayım mı?

Lâhavle vela-kuvvete!..

Kaderin en şeni bir cilvesi! Bu bedbaht çocuk şimdi ne iş yapar, evli mi? Tahir nerede? Ümit ederim Neyzen'in kardeşi Şefik Bey bunlarla alâkadardır. Şefik'in adresini isterim. Âkif-zâde-ler bize, millete mevdû'dur. İlletli de olsa tedavisini aramalıyız. Akif'in ruhu azaptadır. Belki bize de dargındır. Vicdan emri, insanlık vazifemizi yapmaya çalışalım. Güçlüklere tesadüf olunabilir. Gayrı olmuş bir kere; bu müşkül, berbat, tedavisi hemen hemen yok gibi olan bu alilden uzak kalmayalım. Bunun da kaderi böyle imiş diyeceğim amma; Akif bir yazısında "Kadermiş hâ! Hâşâ! Aradın belânı buldun!" meâlinde feryat ediyorsa da!..

Bütün gecemi sabahlara kadar bu, şu, bir diğer düşünceler ve âsab bozukluğu içinde geçirmiş oldum. Şafak attı, kumrular adeta tehliyeler ve münazaradalar.

Selâm ve sevgiler bizden sizlere aziz

Eşref Kuşçubaşı

AKİF DE FİKRET DE BİZİM DEĞERİMİZ*

[Bir Gençten Muhittin Nalbantoğlu'na]

22 eylül 1959

Son elli yıllık Türk edebiyatı tarihinde, zaman zaman ele alınan ve üniversite profesöründen fıkra yazarına kadar çeşitli zümreden edibin düşüncesinde yer alan, hakkında anketler açılan ve hatta mahkemeye kadar düşerek şümullenen bir Akif-Fikret kavgası vardır. Bu mevzuda çok şeyler yazılıp söylendi. Fakat ortada, bu davanın meydana getirdiği bir zihniyet dimağlara yerleşip kaldı: Gayrı millî addedilen Fikret'e düşmanlık!.. Fikret'e niçin ihtifal yapılmıyor; bu mürebbiden hâlâ çekimser kalmamızın sebebi nedir? Bu şair memleket kültür ve fikir hayatına hiç mi tesir etmemiş, hiç mi bir intibah meydana getirmemiştir? Oysa ki ne Akif "İnsafsız muârizlarının zaman zaman anlatageldikleri gibi", öyle hür ve müspet düşüncenin düşmanı bir softa ve ne de Fikret zannedildiği gibi dinsiz ve imansız bir adamdır. Her iki şairin de toplum hayatımızın akışında ehemmiyetle hatırlanacak değerler arasında, lâyük oldukları mevkii almaları zamanı artık gelmiştir ve biz farkına varmadan geçiyor bile.

Geçenlerde -galiba ölümünün 21. yılında (1957) olacak- gençlerin hazırladığı Akif ihtifalinde bulunmuştum. Hatiplerden hatırı sayılır bir zat, konuşmasına Fikret'in telkin ettiği fikirleri tenkitle başladı, sözü Fikret'in -tabiri mazur görülsün- şahsiyetine lânetle bitirdi. Tasavvur ediniz, Akif'i anmak için yapılan kutsi bir toplantı vesilesiyle, memleketin diğer bir mümtaz evlâdının maneviyatı tahkir ve rahatsız ediliyor. Bu zihniyetin garip bir tezahürüne de bir başka ilim müessesesinde rastlıyoruz; Akif'in ölüm gününde ihtifal yapılabilmesi için talebeleri tarafından teşvikle tavassutta bulunması rica edilen öğretmen; Akif, İslâmcıdır; binaenaleyh onun için

* Hilmi Yücebaş, *Bütün Cepheleriyle Tefrik Fikret*, Dizerkonca Matbaası 1959, İstanbul, s. 164

ihtifal yapamayız, mülâhazası ile talebelerinin temiz heyecanlarına, asil arzularına set çekiyor. O halde, Namık Kemâl *Osmanlıcı*, Akif İslâmcı, Fikret *dinsiz, imansızdır* dersek ve bütün bu millî değerlerimize yapıştırılmak istenen damgalarla aldanırsak, yetişmekte olan Türk neslinin görmek istediği fazilet örneği şairimiz kimdir? Bu problemin hallini şu anda ihtisas sahiplerine bırakarak, burada bilhassa şunu tebarüz ettirmek istiyorum:

Fikret bu memleket için haksızlık görmüş, bu milletin ıztırapları ile haşrolmuştur. Kalplerimizde bundan dolayı bir yeri olması lâzım gelir. Bu vazifeyi hatırlatmak da bütün aydınlarımızın, bilhassa idealist öğretmenlerin en kutsal kadirşinaslık borcudur. Çünkü hepimizin unutmaması gerektir ki:

“Büyük adamlarını takdir etmeyen milletler izmihlâle mahkûmdur.”

BU CİLT HAKKINDA BİR ŞEY LÜTFEDERSENİZ*

[Eşref Edip'ten İzzet Mühdaröğlü'na]

7 aralık 1961

Muhterem üstat,

Akif hakkındaki bu âciz eserimi beğeneceklerini zannederim. Bu eserin hususiyeti (ikinci tab'ında), şiirlerinin de derc edilmesi ve ilham kaynaklarının gösterilmesidir. Malûmları, onun (??) bütün şiirleri cereyan eden mâzimiz hâdiseleriyle alâkalıdır. Bu itibarla hayatı ile beraber şiirleri bir arada olursa, bir kıymet ifade eder zannederim.

Bu cilt hakkında bir şey lütfederseniz teşekkür eder, memnuniyetle ve iftiharla neşrederiz. Ve sonra da diğer çıkacak ciltlere koyarız. 3-4 cilt olacaktır.

Selâm ve hürmetler.

Eşref Edip Fergan

* Mektubun orijinali Mehmet Rüyan Beyde mahfuzdur.

Eşref Edip, kendisine üstat olarak hitap ettiği İzzet Mühdaröğlü'na, 1961 yılında yayınladığı *Mehmet Akif* adlı eseri hakkında görüşlerini soruyor. Daha doğrusu da eserle ilgili düşünce ve önerilerini yazılı bir metne dönüştürmesini istiyor. Ayrıca Akif'e ve esere dönük katkılarını, kendi çalışmasının ileriki ciltlerinde değerlendirebileceğini ifade ediyor. Bütün bunların yanında ilgili mektup, şu bakımdan da önem arz etmektedir:

Bilindiği gibi Eşref Edip, biri 1938 Aralık'ında, diğeri de 1939'da Mehmet Akif'in üçüncü ölüm yıl dönümü vesilesiyle iki cilt olarak *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri* adlı çalışmasını yayınlamıştı. Fakat adı geçen eserini aradan uzun yıllar geçmesine rağmen de tekrar bastırma imkânı bulamamıştı. İşte yukarıdaki mektup Eşref Edip'in kendi eserine yönelik bazı tasavvurundan söz etmesi bakımından calibi dikkat bir durum arz ediyor. Meğer o, 1938 ve 1939'da çıkardığı iki büyük cildi daha da genişleterek 3-4 ciltlik bir hacme kavuşturmak istiyormuş. Fakat görüldüğü kadarıyla Eşref Edip'in o büyük tasavvuru gerçekleşmemiş ve 1961'de yayınlayabildiği tek cilt ile iktifa mecburiyetinde kalmıştır.

NİCE KIYMETLİ KİTAPLARIN NEŞRİNE MUVAFFAK ETSİN*

[H. Hüseyin Çetinay'dan Eşref Edip'e]

19 aralık 1961, Afyon

Muhterem efendim,

Aşağıda isimleri yazılı kitaplardan, hizalarında gösterilen miktarlarda ödemeli olarak ilk posta adresine gönderilmesini, böyle kıymetli bir kitabı neşrettiğiniz için Cenab-ı Hak sizlerden razı olsun ve nice kıymetli kitapların neşrine muvaffak etsin.

Bu vesile ile selâm ve hürmetlerimi sunarım.

M. Akif Hayatı ve Eserleri 1'inci cilt, renkli karton kapak (beş adet)

M. Akif Hayatı ve Eserleri 2'nci cilt (beş adet)

H. Hüseyin Çetinay
Gazete Bayii-AFYON

* Mektubun orijinali Mehmet Rüyan Beyde mahfuzdur.

Afyonlu gazeteci ve kitapçı H. Hüseyin Çetinay, Eşref Edip'in hazırladığı *Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri*'nden beşer adet talep ediyor. Dikkat edilirse onun Eşref Edip'in yeni çıkan eseri *Mehmet Akif*'inden henüz haberinin bulunmadığı anlaşılmaktadır.

BAYTAR İTTİHAT VE TEAVÜN CEMİYETİ HAKKINDA BİR BİLGİNİZ VAR MIDIR?*

[Ferruh Dinçer'den Fazlı Yeğül'e]

26 temmuz 1964

Çok muhterem hocam,

Mektubumla meşgul edeceğim için affınızı dilerim. Ben Veteriner Fakültesi, Veteriner Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü asistanıyım. Adım Ferruh Dinçer'dir. Kürsüye girişimden beri okuduğum yazılarla ve bilhassa hazırlamakta olduğumuz *Türk Veteriner Hekimleri Biyografyası* için göndermek lütfunda bulunduğunuz mektubunuzla çok kıymetli hocamız hakkında geniş bilgiye sahip bulunmaktayız. Bilgilerinize ve hoş görürlüğünüze sığınarak bu mektubu yazıyorum.

Türkiye'de bugüne kadar kurulmuş olan Veteriner Cemiyetleri ve yayın organları hakkında bilgiler toplamaktayız. Elimizde bulunan kayıtlarda bazı farklılıklar vardır. Şöyle ki:

Tüzdil'e göre (*Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası*, sayı 1, 1930.) Türkiye'de ilk Veteriner Cemiyeti Baytar İttihat ve Teâvün Cemiyetidir. 1324 aralık ayında kurulmuştur. Bekman (*Veteriner Tarihi*, sayfa 207) ve Hüsamettin Bey (*Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası*, nr. 2, 1930), ilk cemiyetin Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i

* Ferruh Dinçer, *Veteriner Hekim Gözüyle Veteriner Hekim Mehmet Akif Ersoy Dosyası*, Ankara 2011, s. 36-37

Türk Veterinerlik/Baytarlık tarihi bakımından ziyadesiyle önemli bir mektup. Asıl dikkati çeken ise, Türk veterinerliğinin kendi tarihine olan ilgisi. Bir başka nokta da Ferruh Dinçer Bey'in daha talebeliğinden itibaren mesleğine bağlılığı ve Mehmet Akif'e yönelik ilgi yoğunluğudur. Nitekim dipnotta zikrettiğimiz Mehmet Akif'le ilgili eseri, Mehmet Akif'le ilgili malzeme bakımından bayağı zengin bir çalışmadır. Bundan ayrı olarak mektupta adları geçen kişiler ve kuruluşlar, Akif'in şimdilerde pek fazla meşgul olmadığımız bir başka yanını teşkil etmektedir.

Baytariyesi olduğunu bildirirler ve 13 ağustos 1324'te kurulduğunda müttefiktiler.

Bekman kitabında, Tuzdil'in ilk cemiyet diye bahsettiği dernekten hiç bahsetmez. Hüsamettin Bey ise bu cemiyetin, Osmanlı Cemiyeti İlmiye-i Baytariyesi cemiyetinin dağılması ile İstanbul'da bulunan "Mülkiye baytarları tarafından Mülkiye Baytarları İttihat ve Teâvün Cemiyeti" adı altında kurulan ikinci cemiyet olduğunu bildirir.

Yine Hüsamettin Bey'e göre, Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi cemiyetinin ilk idare heyetinde Reis Mehmet Ali Bey, Muavin Mehmet Akif Bey, Umum Katip Ali Rıza Uğur Bey, Husûsi Kâtip Fazlı Bey, Veznedar Nikolaki Bey vazife almışlardır.

Muhterem hocamızın kürsümüze gönderdikleri biyografilerinde, sürgünden dönen Mehmet Ali Bey'in teklifleri ile meslektaşların Kabasakal'daki Baytar Mektebinde toplanarak, *Mecmua-yı Fünun-u Baytariye* ve Cemiyet-i Baytariye kurulduğu ve genel yazmanlığın kendilerine verildiği yazılmaktadır. Çok kıymetli hocamızdan dileğimiz şudur:

1. Muhterem hocamızın Cemiyet-i Baytariye dedikleri ve kendilerinin genel yazmanlığını yaptığını bildirdikleri cemiyet, Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi midir?

2. Türkiye'deki ilk cemiyet size göre bu mudur?

3. Bekman'ın bahsetmediği, Tuzdil'in birinci, Hüsamettin Bey'in ikinci dedikleri Baytar İttihat ve Teâvün Cemiyeti hakkında bir bilginiz var mıdır? Özellikle bu cemiyetin adının başında Mülkiye kelimesi var mıdır?

Ferruh Dinçer

TACETTİN DERGÂHI ve MEHMET AKİF MÜZESİ HAZIRLIĞI*

[Halil Nuri Yurdakul'dan Cemal Kutay'a]

6 şubat 1969, Ankara

Çok aziz üstadım efendim,

Lûtuflkâr telgrafınızı aldım. Tafsîlâtlı cevabımı yakında arz edeceğim. Evvelki mektubunuzda İhsan Doğramacı Beyefendi'nin fotoğrafı ile hâl tercümesi hakkındaki emirlerinizi yerine getireceğiz. Tacettin Dergâhı ile diğer emir buyurduğunuz fotoğrafları da yine yakında sunmak üzere çalışmaktayım.

Mehmet Akif Müzesi hakkındaki tasavvurlarımızın, Avrupa'da mevcut, emsali müzeler derecesinde olmasına âzami gayret sarf edeceğim. Bu arada İstiklâl Marşı müsabakasına iştirak eden şair ve ediplerimizin de fotoğraflarını, marşlarını, hâl tercümelerini ve eserlerini de müzede teşhir etmek arzusundayım. Bilmem ki muvaffak olabilecek miyiz? Bu vesile ile zât-ı âlileri de nasıl olmasını arzu buyuruyorsanız bize ilham vermiş olursunuz. Bu hususta evvelce Neyzen Tevfik Bey'in kardeşi, aziz dostlarımdan veteriner Şefik Bey'le de, -Hasan Basri Narman arkadaşım- görüşmüştüm. Bu hususta evvelce *Belediye Mecmuası*'nda neşriyat olduğunu söylediler ve birkaç klişe de vermiştiler. Mektubunuzu aldıktan sonra bu neşriyatı bütün koleksiyonlarda aradım. Nurettin Artam merhum ile diğer röportajı kopya ederek takdim ediyorum.

Resimlere ait klişeleri de takdim ediyorum. Zayi olmamasına emir buyurmanızı istirham ederim. Bu dokümanlar bilmem ki faydalı olacak mıdır? Tacettin Sultan'ın büyük bir şair ve düşünür olduğunu söylediler. Bu hususta her halde zât-ı âlilerinde fazla malûmat mevcut olduğunu sanıyorum.

* Mektubun orijinali Mehmet Rüyan Bey'de mahfuzdur.

Dörtyollu Hüsnü Paşa'nın resmini aramaktayım. Bulur bulmaz takdim edeceğim.

Bu vesile ile sonsuz saygılarımı tekrarlar, cümlemenizi tâzimle selâmlarım, aziz üstadım efendim.

Halil Nuri Yurdakul

ŞİMDİYE KADAR BÖYLE İMANLI BİR ADAMA RASTLAMADIM*

[Oğuz Atay'dan Halit Refig'e]

7 ekim 1976

Halitçiğim,

Mektupların beni çok sevindiriyor, yalnızlığımı unutturuyor. Senin de yazdığın gibi burada iyice bunalıyorum. Ne var ki, bu sıkıntı benim kafamda yarattığım bir kuruntu değil; şimdiye kadar neden bunalmadığım ya da bu ülkede yaşayıp da bunalmayan öteki kişilerden hesap sorulmalı. Belki gazeteler sana da ulaşıyor -Orta Doğu kürsüsünde olduğuna göre ulaşmalı- bir kör dövüşüdür gidiyor. Tahmin ettiğim gibi ben de payıma düşeni aldım: Türk Dil Kurumu Ödülü, Dursun Akçam adlı bir çarıklı ile Nedim Gürsel adlı bir oğlana verildi. Sen, sanıyorum benden daha iyimserdin bu konuda. Fakat gene 'ödül alamayanlar'dan Hilmi Yavuz'a, bir jüri üyesinin ne dediğini öğrenince, iyimserliğin bu ülkede hayal olduğunu anlayacaksın:

"Hilmiciğim, şiir ödülünün sana verilmesi kararlaştırılmıştı, ama okullara Osmanlıca dersi konulmalı, eski kültür

* *Sergili Halit/Halit Refig'e Mektuplar*, (Haz. Mehmet Sait Aydın), Everest Yayınları, İstanbul 2011, s. 61-65

Büyük romancı Oğuz Atay'ın sinemacı Halit Refig'e yazdığı mektubu her bakımdan önem arz ediyor. Onda gördüğümüz büyük ruhlar kolay kolay kategorize edilememektedir. Akif'in *Safabat*'ını okurken farkına vardığı yüksek aşk duygusu da bunu ortaya koymaktadır. Bir de onun spontane olarak mektubunu yazarken, zihninde hazır bekleyen klasik şiir örneklerine sık sık başvurabilmesidir. Bu onun Batı kültür ve sanatına olduğu kadar, yerli ve klasik sanatlarımıza vukufunu da ortaya koymaktadır. Onun bu yönünü daha iyi fark edebilmek için hocası Mustafa İnan'ı anlattığı *Bir Bilim Adamının Romanı*'nı okumak icap eder. Oğuz Atay ilgili romanını yazarken, ona Mehmet Emin Erişirgil'in *Bir Fikir Adamının Romanı/Ziya Gökalp* ve İslâmcı Bir Şairin Romanı/Mehmet Akif adlı eserin model teşkil ettiği hatırdan çıkarılmamalıdır.

öğretilmeli gibi sözler ettiğin için vazgeçildi. Özür dilerim, Dil Kurumu jürisinde olmam dolayısıyla, sana oy veremeyeceğim, çünkü oyumu kendi adıma değil, Kurum'un ilkeleri (!) adına veriyorum."

Burçak Evren de Pakize'ye demiş ki: "Halit Refiğ'in dürüst tutumunu belirten, yokluğunun hissedildiğini söyleyen paragrafımı, Türk Sineması ile ilgili yazımdan *Milliyet Sanat* dergisi çıkarmış." Görüyorsun abicim, doğruyu yazmak ve yazdırmak isteyenlerin başına neler geliyor. Mustafa Gürsel, *Politika*'dan ayrılınca, Selim İleri denen (...) hemen oturdu, benim ve Pakize'nin hakkında çirkin dedikodularla dolu koca bir yazı yayımladı. Benim ukala, kendini beğenmiş, eserlerini Batı'da bastırmak için ziyafetlere giden biri olduğumu filân yazıyor. Metin'in *Hamlet* filmi için de yazmış, yazıyı ben görmedim. Metin film setinde solculara durmadan küfrediyormuş. *Politika*'nın genel yayın müdürü de Demirtaş Ceyhun. Metin açmış telefonu, Demirtaş'ı iyice benzetmiş. Ne kadar bu pislikten uzak yaşamaya çalışsan da Halitçiğim, gelip seni buluyorlar bu ülkede. Dediğin gibi "sahipsiz iti taşıyan çok olur."

Sayımızın da çok az olduğunu biliyorlar. 4489 bakalım beni kurtaracak mı? Bürokrasi malûm, şimdilik her kafadan bir ses çıkıyor. Yani anlayacağın "Dert çok, hemdert yok, düşman kavi, tâli zebun!" Tam böyle abicim. Ben şimdi küçük bir *roman nuvel* gibi bir şey olacak, bir hikâyeye başladım: *Eylembilim*. Fakat içim o kadar kapanık ki, yavaş yazıyorum. "Kim okur kim dinler varak-ı mihr-i vefayı?" İnsanlarımız da bir tuhaf. Beter oldukça, hoşlarına gidiyor zahir, daha beter olabilmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Biz de birkaç kişi, old Testament'in *Prophetleri* gibi "ye, sinners! Repeat! Remember what happened to Sodom & Gomore" gibi duyulmayan lâflar ediyoruz. Ortalık o kadar karıştı ki Erbakan "Şaban Karataş görevinden alınmalıdır!" diye feryat ediyor. Karataş AP'den senatörlük ya da milletvekilliği için kesin söz almış: Her akşam televizyonda Demirel'in temel atma nutuklarını -görüntülü olarak- dinliyoruz. Ar yılı değil, kâr yılı abicim. Bu arada senin işlerin düzenli gittiği için seviniyorum. Buraya gelsen ne olacak? Oğuz Atay sana içini dökecek; bir vefalı dost olacak

yanında Oğuz Atay'ın. Ha, Oğuz Atay dedim de aklıma geldi: Rauf Mutluay, *Cumhuriyet*'te benim *Bilim Adamı Romanımı* öven ve geciktiği için özür dileyen bir yazı yazdı. Tuhaf bir ülke burası. Senin *Counterpoint* filmin için ne karara vardığını merak ediyorum, çünkü Lasally'nin filmi çekmeye hazır olduğunu yazıyorsun; onu bir kenara mı bırakacaksın? Biliyorsun Hollywood'a güven olmaz. Belki Lasally'yi bir daha böyle serbest ele geçiremezsin. Ne yapacağını bana yaz olur mu? Nezihe Hanım'la geçen akşam Semiha ablaya gittik. Celâl de vardı. Metin gelecekti. Saat dokuz kadar bekledik, gelmedi. Sofraya oturduk. Semiha Hanım dur Metin'in evine telefon edelim, dedi. Hadi canım, dedim. Neyse telefon edildi: Metin çıkmaz mı? Şimdi konuşamayacağım, demiş Metin, biraz sonra ararım. Tabii aramadı. Bu esrara (!) aklım ermedi doğrusu. Daha önce de bize yapmıştı bunu.

Belki duymadın: Gül, bir dergiye beyanat vermiş, Metin'le ayrılıyor diyor ve birtakım can sıkıcı sözler ediyormuş. Tabii Metin bir şey söylemiyor bize. Biz de sormuyoruz. Oysa, Metin de yalnız. Ama anlıyorsun, buluşalım diyor. Sonra münasebetsiz birini buluyor (herhalde) atlatıyor. Tabii kendi bilir. *Hamlet*'in seslendirmesi yapılmıyordu. Sözde ekim başında gösterecekti filmi bizlere. Ondan da ses çıkmadı. Belki ben büyütüyorum ama Halitçiğim, insanlarımızın çok konuşup az şey yapmalarından usandım; her şeyin, hatta buluşup görüşmek gibi en basit işlerin bile hep lâfta kalmasından usandım. Küçük hesap, küçük hesap!.. Hiç olmazsa bu hesapların sonunda kendilerine yararları dokunsa insanların. İnsanlarımız adına da üzülüyorum. Kendilerini boşuna yorup duruyorlar. Neyse, sana çok karanlık bir tablo çizdim. Belki sadece ben böyle görüyorum, çünkü herkes maşallah gül gibi geçinip gidiyor.

Bu arada Mehmet Akif'i okudum (*Safahat*). Adamın gücüne, sevgisine hayran oldum. Şimdiye kadar böyle gerçekten imanlı bir adama rastlamamıştım. Fakat ona da, örümcek kafalı, miskin sağcılar sahip çıkıyorlar. Sahip çıktıklarına göre bir şey yapsalar ya!.. Düşünüyorum da Halit Ziya, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Akif, hatta Peyami Safa, Necip Fazıl, Mithat Cemal, Nahit Sırrı... yok efendim, nerde bir çarıklı var... neyse. Biliyorsun bir iki yazı

da yazdım. En yakın tanıdıklardan bile en küçük bir tepki gelmedi. Selim İleri denen ... yazıyor: Televizyonda Halit Ziya'yı, bize Oğuz Atay tanıttı. Elbette öyle oldu, ulan ben bir iki söz ettim o kadar. Halit Refiğ, saatlerce süren bir film yaptı. 'Elite' tabakaya ayrıca bir gala düzenledi. Herkes çok bayıldı. Sonra ne yaptınız Halit Refiğ'e? Sayın (!) Nadir Nadi *Cumhuriyet*'te "sanat (!)" yazısı yazıyor: Bu yıl Beyreuth Festivalinde yeni bir rejisör akıllara durgunluk veren yeni bir Wagner yorumu getirmiş sahneye. Neden bizim yazarlarımız bunu yansıtmıyorlarmış okuyucuya? Böyle önemli bir olay neden Türkiye'de sessizce geçiştirilmiş? Sen ne dersin bu konuda Halitçiğim? *Beş Türk Ressamı*'nı aldık Hilmi'den. Nezihe Hanım'ın Kanada'ya gitmesi çok gecikecekmiş. Hemen yollayacağız sana. Kitaba şöyle bir baktım. Sezer pek dişe dokunur bir şey yazmamış, ama resimler çok güzel. Nezihe Hanım mektuplarını almış, bugünlerde kafası ve kendisi çok yorgunmuş -yeni eve taşındı- yazamamış sana, özür diliyor. Annesi seyahatte olduğu için Özge de bizde kalıyor. Bu yıl Dame de Sion'da orta ikiye gidiyor. Çok kocaman bir kız oldu. Halit Amca deyip duruyor. Halitçiğim, uzun ve detaylı mektuplarını bekliyorum. Bana çok iyi geliyor. Pa-kize ile senin ve Gülper'in gözlerinden öperiz çok hasret!

Oğuz Atay

MEHMET AKİF'İN KUR'AN-I KERİM TERCÜMESİ MESELESİ*

[Uğur Derman'dan Ziyad Ebuzziya'ya]

5 şubat 1981

Aziz Ziyad Beyefendi,

Bir gazeteye yazmak üzere, Türk İslam Eserleri Müzesi hakkında benden istediğiniz notu ilişikte takdim ediyorum. Hürmetlerimi teyide böyle acı bir vesile bulduğuma üzgünüm. Mehmet Akif, ilk defa 1912'de Mısır'a gitmiştir ve iki ay kadar kalmıştır. Büyük Zafer'i müteakip mayıs 1923'te İstanbul'a döndü. Birinci Meclis'ten sonra mebusluğu sona ermişti. Abbas Halim Paşa ile ekim 1923'de Mısır'a gitti. O kışı Mısır'da geçirdi. Baharda döndü. Artık her sene kışları Abbas Halim Paşa'nın davetlisi olarak Mısır'da geçirmeye başladı. 1925 yılı kasım ayındaki gidişinden sonra bir daha dönmedi (kasım 1925'te gittiği, *Kubbealtı* mecmuasında neşrettiğim 1. mektubunda anlaşılmaktadır U.D.).

Büyük Millet Meclis'i Kur'an-ı Kerim'in tercüme ettirilmesine karar verince, Diyanet Riyaseti, Akif Bey'e müracaat etti, fakat Akif Bey kabul etmedi. İşi, Diyanet'in müşavirlerinden Aksekili Ahmet Hamdi Efendi (sonradan Diyanet Reisi olan) takip ediyordu, onun ve diğer dostların ısrarıyla ve Elmalılı Hamdi Efendi'nin de Kur'an tefsiri yazması şartıyla, Akif Bey *Kur'an tercümesi değil, meali hazırlamaya* karar verdi. Bunun için Diyanet'in tahsis ettiği paranın ve düşünülen şartların lâkırdsını bile etmedi. Aksekili'nin noterde hazırlattığı mukaveleyi imzaladı. Tercüme ve tefsir için oniki bin lira ayrılmıştı. Her ikisine biner lira avans verildi. İkisi de çalışmaya başladılar.

* *Akif Salnamesi-2 Mehmet Akif ve Çevresine Dair Araştırmalar*, (Ed.: Tahsin Yıldırım), Mehmet Akif Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020, s. 119-125

Bir müddet sonra Akif Bey'in bermutat Mısır'a gitme zamanı geldi. Tercümeleri oradan Elmalılı Hamdi Efendi'ye gönderecek, o da altına tefsirini ilave edecekti. Hamdi Efendi'nin her cüzü bitirdikçe Ankara'ya göndermesine karşı, Akif Bey tamamen bitirmedikçe teslim etmeyi doğru bulmuyordu. Çünkü tekrar gözden geçirmek emelinde idi. Halbuki Diyanet İşleri hemen neşretmek istiyordu. O halde mukaveleyi feshetmekten başka çare kalmamıştı. Akif Bey avans olarak bin liradan başka bir şey almadığı için onu iade edecek, bu suretle tercüme göndermek mükellefiyetinden kurtulacaktı. Tefsiri yapmakta olan Hamdi Efendi tercüme-ye ait tahsisatla tercüme işini de kabul edecekti.

Akif Bey de bunu muvafık gördü. Evvelce aldığı bin lira avansla mukaveledeki bütün hukuk ve vazifelerini Hamdi Efendi'ye devretti. Bu hususta Fuat Şemsi İnan'a vekâlet göndererek Beyoğlu 4. Noterliğinde Hamdi Efendi'nin ve Diyanet Riyaseti mümessilinin huzurunda resmen devir ve teslim muamelesi yapıldı. Bu suretle meblağın tamamı (12 bin lira) Hamdi Efendi'ye verilmek, tefsirle birlikte tercüme de bizzat Hamdi Efendi yapmak üzere mesele neticelendi. Akif Bey de serbest kalmakla beraber, çalışmasına devam etti. Tamamladığı halde noksan kaldığı kanaatinde idi. *"Beni tatmin etmeyen bir eser, başkalarını nasıl tatmin eder?"* diyordu. İstanbul'a dönerken, tercümesini Mısır'daki arkadaşı Müderris Yozgatlı İhsan Efendi'ye bırakmış; eğer dönebilirse ikmâl edeceğini, dönemezse kendisinde kalmasını istemişti. (Bütün malûmat Eşref Edip'in *Mehmet Akif* isimli (İstanbul, 1938) kitabının 100-113. sayfalarından telhîsen alınmıştır. Eserin tamamı 712 sayfadır.)

Rahmetli Mahir İz Bey'den işittiğime göre, Akif Bey Kur'an tercümesinin şayet kendisi dönemezse yakılmasını vasiyet etmiş. Vefatından sonra bu vasiyet yerine getirilmiştir. Akif Bey'in bu derece çekinmesine sebep 1930'larda Kur'an'ın aslı yerine Türkçesinin okunma modasının resmen tervici olmuştur. Çünkü kendi tercümesinin aslının yerine bu maksatla kullanılacağını düşünmek

bile onu hasta etmiş, “*yarın huzur-ı Rabbülalemine ben ne yüzle çıkarım?*” demiş olduğu nakledilmiştir ki, o tarihlerdeki delice hareketler düşünülürse (Sarayda Türkçe namaz tecrübeleri! Türkçe Kur’an tilâvet etmeler gibi...) Akif Bey gibi bu konuda çok hassas olan bir kimseye hak vermemek elde değildir. Ama yakılmayıp saklansaydı, o devirden sonra elbet neşredileceği zaman gelirdi.

Akif Bey 27 aralık 1936’da vefat edince, ertesi günü kendisi için hiçbir resmî merasim düşünülmemişti. Zaten hastalığı sırasında da resmî şahıslar kendisini ziyaret etmekten kaçınmışlardır. 1923’te mebusluğunun bitişini müteakip kendisine bir başka resmî iş teklif edilmediği gibi hakkettiği emeklilik maaşı da bağlanmamıştır. Mısır dönüşü, çok uğraşıldıktan sonra emekliliği tahakkuk etmiş, fakat onca yıldır biriken maaşı da verilmemiştir.

Bunun üzerine kadirşinas Türk gençleri cenazeye sahip çıkmış ve onların gayretiyle kaldırılmıştır. 31 aralık 1936 akşamı Yüksek Ticaret Mektebi’nin Tokatlıyan salonlarında tertip ettiği yılbaşı balosunu şerefleştiren Atatürk, Akif’e yapılan gayriresmî, lâkin samimi merasime muğber olduğu için gençlere hitaben, “*Neydi o geçen günkü rezâlet?*” girişiyle, ağır bir çıkışta bulunmuş, böyle bir adama gençlerin gösterdiği bu âlâkayı takbih eden bir konuşma yapmıştır.

Akif Bey’in defni sırasında işittiğime göre kabri başında -o zaman As. Tıbbiye talebesi- Fethi Tevetoğlu bir konuşma yapmış. Onunla temas olunabilirse belki bir şey öğrenilir.

Uğur Derman

1. Mehmet Akif Hakkında Makale ve Eserler

ABDULKADİROĞLU, Abdülkerim/ABDULKADİROĞLU, *Nuran, Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sıratı Müstakim ve Sebilürreşat Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı Yayınları, Ankara 1989

Akif Salnamesi-2 Mehmet Akif ve Çevresine Dair Araştırmalar, (Ed.: Tahsin Yıldırım), Mehmet Akif Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2020

Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar, (M. Kayahan Özgül), Oğlak Yayınları, İstanbul 1996

BARDAKÇI, Murat, *Safiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017

BİRİNCİ, Ali, *Taribin Gölgesinde Meşâhir-i Meçhûleden Birkaç Zât*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001

BÖLÜKBAŞI, Rıza *Tevfik, Tevfik Fikret*, (Hzl. Abdullah Uçman), Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005

ÇANTAY, Hasan Basri *Akifname*, (Haz. Necmettin Turinay), Erguvan Yayınevi, İstanbul 2020

DERMAN, M. Uğur, "Mehmet Akif'ten Mektuplar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, nr. 1, ocak 1976

DİNÇER, Ferruh *Veteriner Hekim Gözüyle Veteriner Hekim Mehmet Akif Ersoy Dosyası*, Ankara 2011

ENGİNÜN, İnci/KERMAN, Zeynep, *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri IV*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011

FANİ, Ali İlmî, *Bir 150'liğin Mektupları*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998

FERGAN, Eşref Edip, *Mehmet Akif*, c. 1, Asan İlmiye Kütüphanesi, İstanbul 1938

KARA, İsmail-İBANOĞLU, *Fulya, Sessiz Yaşadım, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2011*

KARAKILIÇ, Selçuk, *Sürgün İntihal ve İntihar (Edebiyatımızın Siyasetle İmtihanı)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018

KARAY Refik Halit, *Aziz Feylesofum Refik Halit'ten Rıza Tevfik'e Mektuplar*, (Haz. Abdullah Uçman), Dergâh Yayınları, İstanbul 2014

Mehmet Akif Ersoy'un Kur'an Meali Akif'in Kendi El Yazısıyla İki Cüz'lük Mealî, Haz. Necmi Atik, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017

Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi (Haz. M. Fatih Andı, Yılmaz Taşçıoğlu, Hüseyin Yorulmaz), İstanbul Büyükşehir Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1999

OLGUN, Ayşe, "Akif'in Niyeti Ne?", *Yeni Şafak*, 6 Mayıs 2017

OLGUN, Ayşe, "Tefsiri Bırak Türkçe Meal Yaz", *Yeni Şafak*, 7 Mayıs 2017

ÖZALP, N. Ahmet, *Aklı Kamaştıran Belagat Kasırgası Safâhat'ın Yankıları*, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2019

SCHOVWİNGEN, *Karl Emil Schabinger von, Weltgeschichtliche Mosaikssplitter, Erlebnisse und Erinnerungen eines kaiserlinben Dragomansi*, Baden-Baden 1967

SERTOĞLU, M. Suat, *Sıratı Müstakim Mecmuası Açıklamalı Fibrîst ve Dizin*, Klasik Yay., İstanbul 2008

Sevgili Halit/Halit Refig'e Mektuplar, (Haz. Mehmet Sait Aydın), Everest Yayınları, İstanbul 2011

Süleyman Nazif, *Mehmet Akif/Şairin Zatı ve Asarı Hakkında Bazı Malûmat ve Tedkikat*, Amidi Matbaası, İstanbul 1924

ŞAHİN, Bekir, İstiklâl Marşı'nı Değiştirme Girişimleri ve Belgeleri (1925), Mehmet Akif Millî Mücadele ve İstiklâl Marşı Bilgi Şöleni, Türkiye Yazarlar Birliği

Yayını, Ankara 2011

TEVETOĞLU, Fethi, *Atatürk ve Türk Ocağı*, *Türk Yurdu*, nr. 10, Kasım 1987

YELKENİ, Raif Necdet, *Hayat-ı Edebiye*, (1909-1922), İkbâl Kütüphanesi, İstanbul 1922,

YÜCEBAŞ, Hilmi, *Bütün Cephele-riyle Tevfik Fikret*, Dizerkonca Matbaası 1959, İstanbul

2. Süreli Yayınlar

Ceride-i İlmiye

İkdam

İkdam

İnsan

İslâm-Türk Ansiklopedisi

Resimli Kitap

Sebilürreşat

Sıratı Müstakim

Tanin

Toplumsal Tarih

Türk Yurdu

Ulus

Yedigün

Yeni Şafak

Zaman

Eser, şabıs, süreli yayınlar ve yer adları gösterilmiştir.

A

Abbas Halim Paşa 17, 18, 19, 324, 334, 377, 419
Abdulkadiroğlu, Abdülkerim 125
Abdulkadiroğlu, Nuran 125
Abdulkayyum Efendi el-Hafzi 47
Abdürreşit İbrahim 62, 81, 96, 135, 140, 141, 206
Adana 14
Adil, Fikret 345
Ağlarca-zade Hakkı 318
Ahmed Fevzi X, 166, 167
Ahmed İbn Hanbel 111
Ahmed Ziver Efendi 166
Ahmet Cevdet 159
Ahmet Fevzi 166
Ahmet Hilmi XI, 97, 194
Ahmet Mithat Efendi 27
Ahmet Naim XII, 20, 49, 115, 129, 251, 258, 283
Ahmet Tevfik 317
Akçam, Dursun 415
Akçura, Yusuf 29, 206
Akifname 24, 191, 195, 273, 279, 309, 317, 321, 324, 329, 345, 355, 373, 374, 424
Akif Salnamesi-2 118, 419, 424
Aksekili, Ahmet Hamdi 20
Alem-i İslâm 62, 81
Ali Ekrem Bolayır'dan Suut Kemal Yetkin'e Mektuplar 287, 424
Ali Galip XIV, 309
Ali Hilmi VIII, 98
Ali Kemal 12, 347
Ali Suat X, 174, 177
Altay, Fahrettin XIII, 260
Andı, M. Fatih 270, 424
Ankara V, 4, 5, 24, 125, 179, 201, 249, 260, 261, 263, 266, 297, 343, 360, 361, 362, 376, 403, 404,

411, 413, 420, 424, 425
Arif Hikmet 318, 321, 322
Arnavutluk 75
Artam, Nurettin 413
Asım 15, 20, 21, 23, 33, 61, 159, 163, 324, 385, 386
Asya, Arif Nihat 273, 341, 345
Ataç, Nurullah 12
Atatürk, Mustafa Kemal XIII, 5, 188, 189, 260, 263
Atatürk ve Türk Ocağı 260, 425
Atay, Oğuz XVI, 415, 416, 417, 418
Atik, Necmi 280, 424
Avrupa Mektupları 12
Ayasbeyoğlu, Nevzat XI, 201
Aydın, Mehmet Sait 415, 424
Âyetullah Molla Abdullah Mazenderânî 99
Aykaç, Fazıl Ahmet 365
Ayla, Safiye XVI, 403
Aziz Feylesofum Refik Halit'ten Rıza Tevfik'e Mektuplar 297, 424

B

Bağdat 108, 167, 174, 404
Bağdat'tan Halepe 174
Bahçesaray 70
Bahtiyar, Galip XIII, 264
Balıkesir X, 4, 130, 179, 185, 187, 188, 189, 273, 324, 335, 345, 347, 348, 353, 360, 362, 375, 376
Balıkesirli Sîreti (Hasan Basri Çantay) 132
Bâli Çelebi 43
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı XV, 374
Bardakçı, Murat 401, 403
Bekir Şahin 266
Belediye Mecmuası 413
Bereketzade Cemil 301
Bereketzade İsmail Hakkı IX, 40, 41, 49, 144, 165
Berlin Hatıraları V, 58

- Beşir Efendi el-Kassâr 157
 Beyatlı, Yahya Kemal 12
 Beyazıt Camii 391
 Beyoğlu 105, 106, 110, 311, 420
 Beyrut 155
 Bilmen, Ömer Nasuhi 259
Bir 150'liğin Mektupları 290, 398, 424
Bir Bilim Adamının Romanı 415
 Birgen, Muhittin 238
 Birinci, Ali 206
Bir Osmanlı Bürokratının Suriye, Irak ve Arabistan Seyahatnamesi 174
 Bitlis 192
 Bityas 293, 295, 297
 Boğaziçi 110
 Bolayır, Ali Ekrem XIII, 287, 289, 424
 Bombay 147, 148
 Bosna-Hersek 95
 Boşnak Ali Şevki 330
 Bölükbaşı, Rıza Tevfik 251
 Börekçi, Rifat XIII, 283, 284
 Buhara V, 62
Buhârî-i Şerif 61
 Bulgaristan 100
 Burçak Evren 416
 Bursalı Mehmet Tahir VII, 61
Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret 407, 425
- C-Ç**
- Carullah el-Hıfzi VI, 48
 Cebesoy, Ali Fuat 376
 Cemâleddini Efganî 370
 Cenap, Şahabettin XIII, 12, 103, 269, 270, 272, 288
Ceride-i İlmiye 249, 261, 425
Cumhuriyet 33
 Cünye 295
 Çağlayan 273, 345, 347
 Çamlıbel, Faruk Nafiz 10
 Çantay, Hasan Basri XIV, XV, 2, 20, 24, 130, 132, 135, 179, 191, 195, 273, 279, 309, 317, 321, 323, 324, 329, 341, 345, 346, 353, 355, 360, 362, 369, 373, 374, 413, 424
- Çetinay, H. Hüseyin XVI, 410
 Çin VI, 45, 47, 73, 107, 141, 401
 Çatto 73
 Çivizâde Mehmet Muhittin Efendi 43
- D**
- Dağıstan 166
 Damat Mahmud Paşa 318
 Demet 230, 232
 Derman, M. Uğur 197, 424
 Dersaadet 73, 93, 105, 149, 166
 Derviş Sükûti 373
 Dimetoka 125
 Dinçer, Ferruh 411
 Diyarbekir 192, 193
 Doğramacı, İhsan 413
 Doğrul, Ömer Rıza 20, 135, 166, 342
 Doğu Türkistan 73
Donanma Mecmuası 60
 Dürri-zade Abdullah Efendi XIII, 261
- E**
- Ebu's Selma 127, 128
 Edirne V, 3, 81, 82, 83, 100, 112, 113, 159, 288
 Elaziz 192
 Enginün, İnci 216, 219
Envâr-ı Kuran 41, 49
 Erişirgil, Mehmet Emin 33, 415
 Ernst Jacckh 84
 Erozan, Celâl Sahir XI, XII, 216, 219, 220, 228, 229, 231, 232, 242
 Ersoy, Mehmet Akif 15, 33, 118, 125, 280, 411, 424
 Esat Âdil 347
 Esat Fuat 365
 Esendal, Memduh Şevket 11

Et-Tecridü's-Sarih li-Ehadisi'l-Cami's-
Sahib 50
Eylembilim 416
Ezhâr-ı Elem 238
Ez-Zuhûr 108

F

Fani, Ali İlmi 290, 293, 295, 300, 373, 398
Fergan, Eşref Edip XIV, XV, XVI, 13,
15, 16, 17, 23, 24,
26, 27, 115, 179,
200, 201, 259, 313,
315, 341, 342, 366,
369, 388, 393, 409,
410, 420, 424
Ferruh Dinçer 411
Fikret'e Dair 251
Filipinler 147

G

Gaspıralı İsmail 28, 62, 70
Gayret 36, 37
Girit 60
Gökyay, Orhan Şaik 273, 341, 345
Gölgeler 290
Gölpınarlı, Abdülbaki XI, XV, 195,
196, 355, 359
Gören, Asım Şakir 15, 20, 21, 23
Gulca 48
Günaltay, Mehmet Şemsettin 20, 109, 329
Günaydın, Yusuf Turan 15
Gürsel, Nedim 415

H

Hadikatü's Süeda 226
Hakan 15, 166, 199, 200
Hakkın Sesleri 114, 115, 125
Halep V, 14, 113, 146, 174, 249, 295
Haliç 111
Halil Edip 318, 321
Halil Hali 45
Halil Nuri Yurdakul XVI, 413
Halim, Prenses Emine Abbas 15

Halkçı 403
Haluk'un Defteri 223, 224, 225
Han Duvarları 10
Harabat 243
Hareket 22
Haris bin Hümam X, 155, 158
Hartmann, Martin XII, 247
Hasan Efendi 159
Hasan Ruhi VII, 60
Hatay 19, 290, 295, 373, 398, 399
Hatemü'l Enbiya 175
Hayat-ı Edebiye 213, 425
Haydarîzâde İbrahim 249
Hersekli Arif Hikmet 318, 321
Hilvan 9, 195, 296
Hindistan VIII, 45, 99, 108, 141, 147, 243
Hisar, Abdülhak Şinasi 12
Hoca Tahsin 318
Hurafâtın Hakikate 89

I-İ

Irak 99, 174, 208
İspartalı Hakkı 28, 36, 213
İbanoglu, Fulya 374
İbrahim Alagıç VIII, 95, 97
İbrahim Nazif Efendi 61
İçtihad'a Dair 207
İdilli, Ayaz İshaki 206
ifham 103, 225
İkdam 103
İkinci Mahmut V, 109
İleri, Selim 53, 299, 416, 418
İnal, İbnülemin Mahmut Kemal XIV,
316, 317, 322
İnan, Fuat Şemsi 198, 315, 321, 324,
326, 365, 366, 367, 420
İnan, Mustafa 415
İnönü, İsmet Paşa 192, 201
İnsan 47, 50, 137, 138, 175, 331, 360,
371, 393, 394, 396, 397
İskenderiye 305
İslâmcı Bir Şairin Romanı: Mehmet Akif 415
İslâmda Fen ve Felsefe 94
İspanya 66, 333

İstanbul V, VII, IX, XV, XVI, 4, 56, 62, 66, 70, 73, 75, 77, 95, 104, 109, 112, 118, 119, 130, 141, 146, 155, 165, 179, 185, 191, 192, 194, 195, 200, 201, 206, 207, 210, 213, 216, 219, 251, 259, 261, 263, 264, 268, 270, 273, 279, 280, 287, 290, 293, 295, 297, 300, 301, 305, 306, 309, 310, 311, 315, 317, 321, 324, 341, 342, 346, 347, 356, 357, 359, 361, 365, 366, 373, 374, 376, 377, 391, 398, 401, 403, 404, 407, 412, 415, 419, 420, 424, 425

İstiklâl Marşı d, V, 1, 2, 11, 14, 18, 30, 34, 191, 192, 266, 295, 309, 342, 343, 355, 356, 357, 362, 365, 376, 381, 392, 413, 425

İşkodra VII, 75, 76, 77

İslâm-Türk Ansiklopedisi 398, 425

İçtihat 172

İli Vilayetinin 47

İpekli Mehmet Tahir 317

İstiklâl Marşı'nı Değiştirme Girişimleri ve Belgeleri 266, 425

İttihad VII, 56, 57

İz, Mahir 197

İzmit 174

J

Jurnal 127

K

Kadri, Hüseyin Kâzım 103

Kafkaslar 10, 119

Kahire 17, 22, 290, 305, 313, 315, 366

Kam, Ferit V, VI, VIII, 44, 115, 117, 168

Kandemir, Feridun 365

Kangal, H. Hurşit XV, 362

Kaplan, Mehmet 12

Karaoğuz, Akın XIV, 341

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri 130

Karataş, Şaban 416

Karay, Refik Halit XIV, 290, 295, 297, 424

Karlıdağ, Abdullah Cevdet 171, 174

Kastamonu XIII, 180, 192, 264, 341, 343, 358, 359, 376

Kerman, Zeynep 216

Kıbrıs 290, 404

Kırım 62, 70

Kiev 66, 121, 122

Kolaylı, Şefik 329

Kon, Kadir 247

Kubbealtı Akademi Mecmuası 197, 424

Kuntay, Mithat Cemal 135

Kutay, Cemal XVI, 405, 413

L

Lamartine, Alphonse de 44

Libya 81, 84

M

Mahmûd Hân Şîrânî 46

Mahmut Şevket Paşa 60, 119, 120

Mahmut Tarzi 146

Mahmut Yesari 12

Manastırlı İsmail Hakkı 41, 49, 165

Maziden Atiye 89

Medine 166

Méditations Poétiques 44

Mehmed Emin Paşa 317, 320

Mehmet Akif Ersoy Hakkında Yazılanlar 125, 424

Mehmet Akif Ersoy'un Aile Mektupları 15

Mehmet Akif Ersoy'un Kur'an Meali 280, 424

Mehmet Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları 201

Mehmet Ali II, 412

Mehmet Kaplan'dan Hatıralar Mektupları 12

Mehmet Süreyya 163, 164

Mehmet Tevfik 99, 108

Mehmet Vecih 147, 148, 150

Mekke VIII, 107

Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi 270, 424

Mektuplar Makaleler 12

Milaslı İsmail Hakkı X, 165

Milliyet Sanat 416
Misbah 95
Muallim Naci XIII, 224, 236, 286, 288
Muhammet Tahir el-Karahî 166
Muhittin 238
Musa Kâzım Efendi 249, 318
Mustafa Sabri Efendi VI, 43
Mustafa Seyyit Sütüven 273, 345
Mustafa Sıtkı Efendi 319
Mustafa Tevfik 249
Mutluay, Rauf 417
Müdürdaroğlu, İzzet XVI, 409
Mütercim Asım 61

N

Nadi, Nadir 418
Nalbantoğlu, Muhittin 407
Namık Kemal 11, 155, 172, 291, 394
Narman, Hasan Basri 413
Necef 99
Nefer Ali VII, 62, 68
Nekar 84
Neyzen Tevfik 329, 348, 349, 405, 413
Nuri Genç 295

O-Ö

Okuruma Mektuplar 12
Olgun, Ayşe 280, 283
Ömer Lütfi 58
Osmanlı Erbab-ı Kemâl ve Maarifi 61
Osmanlı Müellifleri 61
Osman Nuri 81, 245
Ömer Fuat 135
Özalp, Ahmet 174, 238
Özalp, Kâzım 273, 279
Özalp, N. Ahmet 238, 424
Özalp, Ömer Hakan 15
Özbekkan, , Suphi Ziya 404
Özgül, M. Kayahan 287, 424

P

Paris Mektupları 12
Peyam 274
Politika V, 41, 97, 233

Prens Sabahattin 33

R

Raif Necdet XI, XII, 213, 214, 216,
219, 223, 228, 238, 425
Ran, Nâzım Hikmet 11, 393
Refig, Halit XVI, 415, 424
Rehai İslam 391
Resimli Gazete 43, 318, 319
Resimli Kitap 213, 216, 223, 228, 425
Resneli Niyazi 204
Rifat, Samih 318
Roosevelt, Archibald XVI, 401
Rumeli V, 3, 120, 181, 245, 246, 274
Rusya 26, 28, 47, 63, 64, 65, 67, 68,
70, 71, 119, 120, 121, 122, 141,
166, 206, 207, 210
Rûbab-ı Şikeste 224, 225, 252

S-Ş

Sabahattin Ali 273, 345
Saba, Ziya Osman 12
Sabri Sözen 321
Safahat V, XI, 2, 33, 34, 35, 58, 114, 115,
117, 213, 216, 219, 228, 229,
230, 234, 236, 237, 242, 244,
251, 255, 292, 302, 329, 330,
331, 344, 351, 362, 378, 379,
382, 385, 386, 415, 417, 424
Safa, Peyami 417
Safiye XVI, 401, 403, 424
Sağdıç, Ruhi Naci XIII, XV, 273, 278,
321, 345, 353, 354, 355
Salih eş-Şerif 247
Salih Saffet Basıç 95
Sanatkâr 270, 380, 394
Schabinger, Karl Emil Schabinger Von
XII, 247
Sebilürreşat VIII, IX, X, 13, 24, 25, 26,
29, 35, 44, 61, 84, 85, 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
98, 99, 100, 103, 104, 107,
108, 109, 115, 119, 125,
127, 129, 130, 135, 139,

- 141, 144, 145, 146, 147,
149, 152, 155, 159, 163,
165, 166, 168, 171, 174,
175, 178, 179, 182, 192,
194, 195, 201, 249, 251,
256, 258, 264, 334, 340,
424, 425
- Selanik 53, 54
Selânikli Süleyman Şevket VII, 53
Semiz-zade el-Hâc Mehmet 104
Serbesti 204
Serbest İzmir 204
Sertoğlu, M. Suat 206
Serveti Fünun 216, 219, 228, 229, 233,
238, 240, 242, 243, 268
Sessiz Yaşadım 374
Sevgili Halit/Halit Refiğ'e Mektuplar
415, 424
Sevük, İsmail Habip 341, 391
Seyahatlerim 174
Sıratı Müstakim I, VI, VII, XI, 5, 13,
25, 26, 27, 28, 29, 35,
41, 43, 44, 45, 47, 49,
53, 54, 56, 57, 58, 60,
61, 62, 70, 71, 73, 74,
75, 77, 81, 84, 89, 90,
103, 115, 119, 125,
147, 204, 206, 207,
209, 219, 229, 231,
369, 424, 425
- Sıtkı Yırcalı 362
Son Asır Türk Şairleri 317, 359
Soydan, Mehmet Rüyan 6, 8, 15, 30, 32,
37, 40, 69,
88, 134, 170,
193, 203,
205, 212,
222, 250,
262, 265,
269, 282,
308, 312,
313, 315,
323, 328, 400
- Su, Mükerrerem Kâmil XV, 360, 361
- Suriye 158, 174, 290
Süleyman Çelebi 324
Süleyman Nazif X, XI, XIII, 12, 103,
171, 173, 197, 268,
269, 424
Şam V, 3, 14, 113, 249, 273, 291, 295,
301, 319
Şevki Efendi 178
Şeyh Saffet Efendi 249
Seyyid Abdülilah 313, 315, 366
Seyyid El-Abdî bin Mahmûd 127
Seyyid Mustafa Dingizli 128
Sibirya 28, 62, 65, 66, 122
Sındırgılı Ahmet Süreyya 348
Sıratı Müstakim Mecmuası Açıklamalı
Fihrist ve Dizin 206, 424
Sodom ve Gomora 130
Sofya 43
Süleymaniye Kürsüsünde 20, 62, 103,
329, 336
Sultan Reşad 249
Sultan Vahdettin XIII, 261
Sürgün İntihâl ve İntihar 305, 311, 365, 424
Süleyman Necip XII, 240
Şeyh Sübkî 313, 315, 366
Şeyh Şâmil 166, 167
Şeyh Şâmil'in Gazavâtı 166
Şibay, Halim Sabit XI, 28, 29, 135, 206
- T**
- Tadil-i Hurûf* 165
Tahir, Kemal 11
Tabirü'l-Mevlevi 210
Tanin 223, 238, 425
Tanpınar, Ahmet Hamdi 417
Tanpınar'ın Mektupları 12
Tanrıöver, Hamdullah Suphi 191
Tarancı, Cahit Sıtkı 12
Targan, Şerif Muhittin XVI, 15, 20,
200, 341, 400,
401, 402, 403
Tarhan, Abdülhak Hamid 200
Tarih-i İslâm 97

Tarih-i İslamiyet 175
Tarihin Gölgesinde Meşâhir-i Meçhûleden
 Birkaç Zât 206, 424
Tarlan, Ali Nihat XV, XVI, 379, 391, 392
Taşçıoğlu, Yılmaz 270, 424
Tefsir-i Tibyân 61
Terâcim-i Ahvâl 61
Terbiye-i Ahlâkıye 129
Tercüman 70, 71, 84, 253
Tevetoğlu, Fethi 260, 421
Tevfik Fikret 33, 171, 172, 224, 251, 270,
 295, 383, 407, 424, 425
Tokyo 141
Toplumsal Tarih 247, 425
Tunus 127
Tutunamayanlar 29
Türk Dili 324
Türk Yurdu 25, 206, 260, 425
Türk Baytarlar Cemiyeti Mecmuası 411
Türkistanlı İbrahim VII, 73

U-Ü

Urvetü'l Vüska 370, 371
Uşaklıgil, Halit Ziya 417, 418
Ulus 391, 392, 425
Üç Beyinsiz Yüzünden 108
Üngör, Zeki XIII, 265, 266
Usûl-i Kitabet 289

V

Vahdet 293, 370
Vakit 171, 172, 174, 296
Veteriner Hekim Gözüyle Veteriner Hekim
 Mehmet Akif Ersoy Dosyası 411, 424

Veteriner Tarihi 411
Vilson'a Açık Mektup 174

Y

Yâd-ı Mazi 41
Yakacık Mektupları 12
Yakacık'ta Bir Mezarlık Âlemi 288
Yalman, Ahmet Emin 171, 173
Yavuz, Hilmi 415
Yedigün XV, 373, 425
Yeni Adam 374
Yeni Edirne 82
Yeni Şafak 280, 283, 424, 425
Yenişehirli Hüseyin Hâşim 318
Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 216, 219, 424
Yesari, Mahmut 12
Yetkin, Suut Kemal XIII, 249, 287,
 360, 424
Yıldırım, Tahsin 118, 419, 424
Yorulmaz, Hüseyin 270, 424
Yurdakul, Halil Nuri XVI, 413
Yücebaş, Hilmi 407

Z

Zaimler, Hüseyin Avni 263
Ziyad Ebuzziya XVI, 419
Ziya Gökalp 11, 12, 33, 415
Ziya Paşa 243, 253
Ziya'ya Mektuplar 12
Zulmetten Nura 89

